

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİN PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA
RÜYA VE İSTİHARE YAŞANTISI ÜZERİNE
NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Hafsa HAFIZ

2501171458

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Gülüşan GÖCEN

İSTANBUL - 2020

TEZ ONAY SAYFASI

	T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI	
---	--	---

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : HAFSA HAFİZ Numarası : 2501171458
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Danışmanı : DOÇ. DR. GÜLÜŞAN GÖCEN
Tez Savunma Tarihi : 16.01.2020 Saati : 10:00
Tez Başlığı : "DİN PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA RÜYA VE İSTİHARE YAŞANTISI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / **ÖYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ALİ ULVİ MEHMEDOĞLU		KABUL
2- DOÇ. DR. ÜMİT HOROZCU		KABUL
3- DOÇ. DR. GÜLÜŞAN GÖCEN		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ALİ AYTEN		
2- DOÇ. DR. MEHMET ATALAY		

ÖZ

DİN PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA RÜYA VE İSTİHARE
YAŞANTISI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Hafsa HAFİZ

Bu çalışmanın amacı, rüya ve istihare yaşantısının kişilerin günlük hayatlarına, psikolojik durumlarına ve manevi yaşamlarına olan etkilerini belirlemek, bu kişilerin rüya ve istihareyi nasıl algıladığını, anlamlandığını ve yorumladığını açıklamak, istihare yaşantısının, dindar bireylerin psikolojik durumlarına, manevi ve günlük yaşamlarına dönük işlevsellik boyutunu tespit etmektir. Ayrıca bu çalışmada, istihare yaşantısının, dinî tecrübe, psikolojik iyi oluş, dinî başa çıkma ve Tanrı tasavvuru ile olan ilişkisini incelemek amaçlanmaktadır. Nitel araştırma modeli tercih edilen çalışmada, ölçüt örnekleme ve amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme kullanılarak rüya ve istihare tecrübesine sahip 18 yaşından büyük dindar Müslüman bireyler çalışma grubuna dâhil edilmiştir. Araştırmanın örnekleme biriminden birden fazla sayıda istihare tecrübesi yaşamış dindar 20 kişi oluşturmuştur. Buna göre yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilen görüşmelerde çalışma grubundan veriler toplanmış, elde edilen bu veriler içerik analizi ve betimsel analiz kullanılarak yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda rüya ve istiharenin, katılımcıların hayatlarına ilişkin çok boyutlu etkilere sahip olduğu, istiharenin katılımcıların kararsız kaldıkları zor durumlarda karar vermelerinde işlevsel olduğu saptanmıştır. İstiharenin dinî bir tecrübe olarak kabul edilebileceği, bu yaşantının, zor zamanlarda psikolojik iyi oluşa ve dinî başa çıkmaya katkısı olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte Allah tasavvuru ve istihare yaşantısının birbiriyle güçlü bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dinî Tecrübe, Psikolojik İyi Oluş, Dinî Başa Çıkma, Tanrı Tasavvuru, Rüya, İstihare.

ABSTRACT

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE LIFE OF DREAM AND ISTIKHARA IN THE CONTEXT OF THE PSYCHOLOGY OF RELIGION

Hafsa HAFIZ

The aim of this study is to determine the effects of dream and istikhara on daily life, psychological conditions and spiritual lives of individuals, to explain how these people perceive, understand and interpret the dream and istikhara and to determine the functional and psychological aspects of religious, spiritual and daily life. In this dissertation, it is also intended to investigate the relationship between the experience of istikhara and religious experience, psychological well-being, religious coping and the image of God. In this qualitative research, religious individuals older than 18 years old with dream and istikhara experience were included in the study group by using snowball sampling, one of the criteria sampling and purposeful sampling methods. The sample of the study consisted of 20 religious people who had more than one experience of istikhara. Accordingly, data were collected from the study group in the interviews conducted using semi-structured interview form and these data were interpreted by using content and descriptive analysis. As a result of the research, it was determined that dream and istikhara have multidimensional effects on the lives of the participants and that istikhara was functional to make decisions in difficult situations where the participants were undecided. It has also been determined that istikhara can be accepted as a religious experience and this experience contributes to psychological well-being and religious coping in difficult times. Besides, it is concluded that the image of God and the life of istikhara have a strong relationship with each other.

Key Words: Religious Experience, Psychological Well-Being, Religious Coping, The Image of God, Dream, Istikhara.

ÖNSÖZ

Yüzyıllar boyunca muhtelif birçok ilme konu olmuş, hayatın uykuda devamını sağlayan imgesel bir yaşantı olarak rüya ve Müslüman bireylerin Allah'tan hayr ve yardım dileme biçimi olan istihare, bu tez çalışmasının konularını teşkil etmektedir. Rüyanın, bir din psikolojisi çalışmasında kişinin benliğini çözümlemesi ve hayatını anlamlandırması bakımından önemli bir konumda olduğu kanaatindeyiz. Zira muhayyel bir boyutta deneyimlenen rüya yaşantısı, benliğin derinlerinde olup bitenleri, kişinin duygu ve düşüncelerini özgür biçimde açığa çıkarmaktadır. İnsanı anlamada bir anahtar işlevi gördüğünü düşündüğümüz rüyanın, bu çalışmada, kişiler için anlamını ve onların hayatlarındaki etkilerini açıklamaya çalıştık. Farklı uygulama şekilleri olmasına karşın ağırlıklı rüya ile ilişkili biçimini incelediğimiz istiharenin ise kişilerin hayatlarında nasıl bir etki bıraktığını, rüya ve istihare yaşantısının insanlar için karar vermede ve zor dönemlerde pratik hayatta nasıl bir karşılığı olduğunu açıklamaya çalıştık. Çalışmanın birinci bölümünde rüya ve istiharenin kavramsal çerçevesi, ikinci bölümünde araştırmanın yöntemi, üçüncü bölümünde ise araştırmanın bulgu ve yorumları yer almaktadır.

Çalışmanın her safhasında kıymetli vaktini, tecrübesini, bilgi birikimini aktaran, araştırmam süresince, tüm varlığıyla yanımda hissettiğim danışman hocam Doç. Dr. Gülüşan GÖCEN'e en samimi duygularıyla teşekkür ederim. Görüşme sorularının oluşması ve şekillenmesinde fikir ve önerileriyle desteğini esirgemeyen Dr. Öğretim Üyesi Sevde DÜZGÜNER'e, son düzenlemeler sırasında teze yönelik katkı ve tavsiyeleri için Doç. Dr. Ümit HOROZCU'ya, rüyanın anlamını idrak etmede ufkumu açan, benliğimi tanımada bana yol gösteren Dr. Rukiye KARAKÖSE'ye teşekkürü borç bilirim. Çalışmam boyunca tüm tavsiye ve yardımları için kıymetli kardeşlerim Büşra GÜGEN, Kevser ÇAĞLAN'a ve yoğun bir çalışma sürecinde olmasına rağmen özveriyle tezin son teknik düzenlemelerini yapan kardeşim Arş. Gör. Talha GÜNAYDIN'a samimiyetle teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın son okumalarını yapan, kadim dostum Ayşe AYKUT İLERİ'ye ve ablam Büşra TOSUN DURMUŞ'a, her zaman yanımda hissettiren o güzel yüreklerine minnetimi ifade ederim. Ayrıca ismini saymakta güçlük çekeceğim her daim azmimi destekleyen, bana

güç veren sevgili dostlarıma, büyük aileme ve araştırmaya katkıları için katılımcılarıma teşekkür ederim.

Eğitim ve çalışma hayatım boyunca gösterdiği maddi manevi her türlü fedakârlığı, tez araştırmamın başından sonuna kadar gösterdiği sabır, tahammül ve desteği için, daima en yakınım olduğunu hissettiren, eşim Muharrem HAFİZ'a muhabbetle teşekkürlerimi sunarım. Benim için tükenmez bir motivasyon kaynağı olan, ince yürekli, naif oğullarım; güzel ahlakı ve olgunluğuyla daima beni gururlandıran Ömer Tarık HAFİZ'a, enerjisiyle beni hep ayakta tutan, evimizin neşesi Süleyman Emir HAFİZ'a yürekten teşekkür ederim. Beni güçlü yetiştiren, çocukluğumdan yetişkinliğime kadar verdiğim her türlü karara destek veren sevgili ANNEM ve BABAM'a en içten şükranlarımı sunarım.

Teşekkürün en büyüğü ise varlığını daima içimde hissettiğim, darda kaldığım, tökezlediğim, vazgeçtiğim her an beni yeniden diriltten Rabbim'edir...

İstanbul, 2019

Hafsa Hafız

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. RÜYA	6
1.1. Rüyanın Sözlük Anlamı.....	6
1.2. Rüyanın Terim Anlamı	7
1.3. Felsefî Açıdan Rüya.....	8
1.4. Fizyolojik Açıdan Rüya	12
1.5. Modern Psikoloji Açısından Rüya	16
1.5.1. Psikanalizde Rüya Yaklaşımı	19
1.5.2. Hümanist Psikolojide Rüya Yaklaşımı.....	24
1.5.3. Transpersonel (Benötesi) Psikolojide Rüya Yaklaşımı	26
1.5.4. Fenomenolojik Psikolojide Rüya Yaklaşımı	30
1.6. Dinî Geleneklerde Rüya.....	32
1.6.1. İslam Dinine Göre Rüya	33
1.6.2. Hz. Peygamber’in Yaşantısında Rüya	35
1.6.3. Tasavvuf Literatüründe Rüya	38
2. İSTİHARE	43
2.1. İstiharenin Tanımı.....	43
2.2. İslami Literatürde İstihare.....	44
2.2.1. Hz. Peygamber’in Yaşantısında İstihare	46

2.2.2. Tasavvuf Literatüründe İstihare	48
3. DİN PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA İSTİHARE.....	50
3.1. Dinî Tecrübe Olarak İstihare	50
3.2. Psikolojik İyi Oluş ve İstihare İlişkisi	53
3.3. Dinî Başa Çıkma ve Kader Algısının İstihare ile İlişkisi.....	55
3.4. İstihare ve Tanrı Tasavvuru İlişkisi	57

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1. Araştırmanın Çalışma Grubu	60
2. Veri Toplama Aracının Oluşturulması	61
3. Araştırmacının Rolü.....	62
4. Araştırmanın Uygulanma Süreci	62
5. Verilerin Çözümleme Süreci	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLAR

I. RÜYA TEMASI	65
1. RÜYANIN ETKİSİNE DAİR GÖRÜŞLER	66
1.1. Rüyanın Sıklığı ve Hatırlanması ile İlgili Bulgular	66
1.2. Rüyanın Yansıması ve Hayata Etkisi ile İlgili Bulgular	69
1.3. Günlük Hayatın Rüyaya Etkisi ile İlgili Bulgular	72
2. RÜYANIN YORUMLANMASINA DAİR GÖRÜŞLER	75
2.1. İçsel Yorumlama ile İlgili Bulgular	85
2.1.1. İçsel Yorumlamada Rüyayı İyi Yapan Unsurlar ile İlgili Bulgular	85
2.1.2. İçsel Yorumlamada Rüyayı Kötü Yapan Unsurlar ile İlgili Bulgular	90
2.2. Dışsal Yorumlama ve Rüya Yorumlatılan Kişilerin Özellikleri ile İlgili Bulgular	96
II. İSTİHARE TEMASI.....	100
1.İSTİHARENİN ANLAMLANDIRILMASINA DAİR GÖRÜŞLER	100
1.1. İstihareye Yönlendiren Konular ile İlgili Bulgular	107

1.2. Katılımcıların İstihareye Yöneldiği Konular ile İlgili Bulgular	107
2. İSTİHARE ÖNCESİ, İSTİHARENİN UYGULANMASI VE İSTİHARE SONRASINA DAİR GÖRÜŞLER	110
2.1. Katılımcıların İlk İstihare Tecrübeleri ile İlgili Bulgular	111
2.2. Katılımcıların İstihareye Yönelme Sıklığı ile İlgili Bulgular	115
2.3. İstihare Yaşantısına Dair Duygu Durumu ile İlgili Bulgular.....	117
2.3.1. İstihare Öncesine Dair Duygu Durumu ile İlgili Bulgular	117
2.3.2. İstihare Sonrasına Dair Duygu Durumu ile İlgili Bulgular	120
2.4. İstihare Rüyalarının Yorumlanması ile İlgili Bulgular	122
2.4.1. Katılımcıların İstihare Rüyalarını Yorumlama Biçimleri ile İlgili Bulgular	123
2.4.2. Katılımcıların İstihare Rüyalarını Yorumlattığı Kişiler ile İlgili Bulgular	125
2.5. Bir Başkası İçin İstihareye Yönelme ile İlgili Bulgular	127
2.6. Bir Başkasından İstihare Talep Etmek İle İlgili Bulgular.....	129
3. İSTİHAREDE KARAR SONRASI SÜRECE DAİR GÖRÜŞLER.....	131
3.1. İstihare Yaşantısında Karar Sonrasına İlişkin Duygu Durumu ve Psikolojik İyi Oluş - İstihare İlişkisi ile İlgili Bulgular	131
3.2. Rüya, İstihare ve Dinî Tecrübe İlişkisi ile İlgili Bulgular	135
3.3. İstihare ve Dinî Başa Çıkma İlişkisi ile İlgili Bulgular	141
3.4. İstihare ve Kader İlişkisi ile İlgili Bulgular	144
3.5. İstihare ve Allah Tasavvuru İlişkisi ile İlgili Bulgular	147
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	155
KAYNAKÇA	165
EKLER.....	183

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Rüya Görme Sıklığı	68
Tablo 2: Rüyanın Hayata Etkisi	71
Tablo 3: Rüyaların Yorumlanması	76
Tablo 4: Rüyayı İyi Yapan Unsurlar	86
Tablo 5: Rüyayı Kötü Yapan Unsurlar	91
Tablo 6: Katılımcıların İstihareye Yöneldiği Konular	108
Tablo 7: İstiharede Karar Sonrası Duygu Durumu	131

KISALTMALAR LİSTESİ

ÂİL. : Ansiklopedik İslami Lûgat.

Bkz. : Bakınız.

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Der. : Derleyen

Ed. : Editör

H. : Hicrî

Haz. : Hazırlayan

Hz. : Hazreti

ing. : İngilizce

p. : Page

Red. : Redakte Eden

REM : Rapid Eye Movement.

S. : Sayı

Sdl. : Sadeleştiren

ss. : Sayfa Sayısı

TDK. : Türk Dil Kurumu.

Tsz. : Tarihsiz.

v.b. : ve benzerleri

GİRİŞ

Rüya, kişinin hayatını uyku alanına yansıttığı, günlük yaşamın dışında imgesel bir yaşantı biçimidir. Bu yaşantı, fotoğraf ve şekillerden oluşan sembolik bir çağrışım merkezi olmakla birlikte bireyin uykusuna devam etmesini sağlayarak bilincin tamamen ortadan kalkmasına da engel olmaktadır. Yaratılışından itibaren insanın hayatında var olan rüya, insanın günlük yaşamını ve ruh dünyasını etkilemektedir. Bir yandan kişiler uyanıklık bilinci ile gündelik hayatı anlamlandırırken, bir yandan onların zihin ve bedenini dinlendirmek için yattığı uykuda geçirdiği zaman diliminde, bu anlamlandırmaya farklı bir biçimde devam etmektedir. Bireyin bilişsel, duygusal veya davranışsal macerasını konu alan çoğu çalışma, onun uyku halinde süren yaşamını, yani rüyasını konu edinmiştir.

Dinî, felsefî ve bilimsel birçok kaynaktan rüya bahsi geçmekte, kimi çalışma rüyayı bilinçaltının dışavurumu olarak, kimisi de uyanıklıktaki bilinçle neredeyse aynı gerçeklikte olduğunu ileri sürerek rüyanın farklı açılımlarını ortaya koymaktadır. Dünya dinlerinin hemen hemen hepsinde rüyayı bir biçimde anlamlandırma ve onun günlük hayat için yol gösterici olduğuna dair bir inanç vardır. Bireyin içsel dünyasını konu edinen psikoloji bilimi de kurulduğu dönemden itibaren rüyayı göz ardı etmemiş ve onu açıklamaya çalışarak bireydeki konumunu belirlemeye çalışmıştır. Buradan hareketle, dinlerin ve psikolojinin ortak konularından birisi olan rüyanın iki disiplini biraraya getirmesi, dolayısıyla din psikolojisinin rüya kavramına ilişkin söyleyecek sözünün olması doğaldır.

20. yüzyılda “rüya” kavramını psikoloji literatürüne yerleştiren Freud, rüyayı arzulanım ve bilinçdışıyla açıklarken, bir dönem onunla aynı ekolde iken, fikir ayrılıkları sebebiyle Freud’la yollarını ayıran Jung, rüyanın bilinçdışı etkilerini kabul etmekle birlikte onun metafiziksel bağlantılarına da dikkat çekmiştir. Freud ve Jung örneğinde olduğu üzere rüya, psikoloji kuramcıları için insanı tanımlamak adına vazgeçilmez bir veri kaynağı olmuştur. Onu takip eden süreçte kimi din psikoloğu kendi bilimsel anlayışı ile rüyayı yorumlamış, kimisi de bağlı bulunduğu kurumsal veya bireysel din bağlamında incelemiştir. Son yıllarda ise bazı psikiyatrların mistik tecrübeyi de işin içine katarak rüyayı yorumladıkları ve onu insan ruhu için,

başvurulan bir kendini tanımlama yolu olarak gördükleri söylenebilir. Son zamanlarda Tasavvuf ve Benötesi Psikolojisi çatısı altında Mustafa Merter, bu konuda esaslı çalışmalar yürütmüş, “Nefs Psikolojisi” isimli çalışmasında rüyalara geniş çapta yer vermiş, bu yaklaşımıyla literatüre üst bilinçdışı kavramını yerleştirerek alana farklı bir perspektif sunmuştur.

İstihare yaşantısının ise ilk kaynaklara bakıldığında İslam peygamberi Hz. Muhammed’in bizzat çevresindekilere tavsiye ettiği bir dua biçimi olduğu ve yalnızca rüyanın kastedilmediği anlaşılmaktadır. Ancak istiharenin aynı zamanda bir süreç olması da göz önüne alınarak daha sonraki dönemde bu yaşantı, istihare namazı ve duasından sonra yatılan uykuda, rüyadan işaret bekleme haline dönüşmüştür. İçinde bulunduğumuz toplumda yaygın istihare uygulamasının rüya yoluyla işaret bekleme biçiminde olması, araştırmayı istiharenin rüya ile ilişkili biçimi üzerinde çalışmaya yönlendirmiştir. Ayrıca istiharenin, kişilerin kararsız kaldıkları veya zorlu zamanlarda başvurdukları bir dua biçimi olduğu öngörüsü, bu yaşantının din psikolojisi alanı için dikkate değer bir konu olmasını sağlamaktadır.

Bu çalışmada istihare yaşantısı, dinî ve tasavvufî bazı kaynaklardan istifade edilerek değerlendirilmiş, buna ilaveten istihareye ilişkin alanyazında geniş kapsamlı kaynak bulmak mümkün olmadığı için istihare konusu, din psikolojisi bağlamında kullanılan bazı kavramlar ile ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Bu tez çalışmasının amacı, bireylerin rüya ve istihare yaşantısının onlar için ne anlama geldiğini, onların günlük hayatlarına, psikolojik durumlarına ve manevi yaşamlarına olan etkilerini tespit etmek ve bu kişilerin rüyalarını ve istihare deneyimlerini nasıl algıladığını, anlamlandırdığını ve yorumladığını açıklamaktır. Ayrıca bu araştırmada, din psikolojisi alanında daha önce nitel bir yöntemle incelenmemiş olan rüya ve istihare konusunun, görüşme tekniği kullanılarak rüya ve istiharenin bireylerin hayatlarına olan etkilerinin açıklanması ve istiharenin hayata ilişkin işlevsellik boyutunun incelenmesi de amaçlanmıştır. İstihare yaşantısını dinî tecrübe, dinî başa çıkma, psikolojik iyi oluş ve Tanrı tasavvuru bağlamında açıklayarak sunmak ise araştırmamanın diğer alt amaçları arasındadır. Bu sayede bu tez çalışması ile sonraki çalışmalara ışık tutmak ve meseleye ilişkin yeni bir yaklaşım tarzı ortaya koymak hedeflenmiştir.

İnsan hayatının önemli bir zaman dilimini kapsayan uyku sürecinde yaşadığı imgesel bir yaşantı olarak rüya ve İslam geleneğinde varlığını sürdüren, rüyada işaret beklemek suretiyle bir hayr ve yardım dileme biçimi olarak istihare yaşantısı, bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Din psikolojisi alanında yapılan literatür tarama çalışmaları ve ankete dayalı nicel araştırmalar literatüre önemli veriler kazandırmıştır. Ancak insan yaşamında bir anlamı olduğuna inandığımız rüya ve istihare yaşantısının bireylerde bıraktığı duyguları ve onlar üzerindeki etkilerini daha kapsamlı bir incelemeye tâbi tutmak için nitel bir araştırmaya ihtiyaç duyulmuştur. Buradan hareketle bu araştırmada temel olarak şu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

- Rüya, kişilerin hayatlarında ne kadar etkilidir?
- Rüyalar, kişilerin günlük hayatlarını etkiler mi?
- Kişiler, rüyalarını nasıl bir yaklaşım tarzı ile yorumlamaktadır?
- İstihare, kişiler için ne anlama gelmektedir?
- Kişiler, istihare ile hayatlarına yön vermekte midir? Hayatlarına yön veriyorsa istiharenin nasıl bir etkisi olmaktadır?
- Kişiler, hayatlarındaki karar verecekleri meselelerle ilgili, istihareye başvurduklarında, istihare bu kararlarını nasıl etkilemektedir? Kişiler, bu kararı uygulama durumunda ne hissetmektedir?
- İstiharenin, kişilerin manevi yaşamlarına ve psikolojik hayatlarına etkisi nasıldır?
- İstihare, kişiler için bir dinî tecrübe olarak görülmekte midir?
- İstihare, dinî başa çıkma yaklaşımı olarak kişilerin hayatlarında ne kadar etkilidir?
- Kişilerin, istihare ile kader anlayışları arasındaki ilişki nedir?
- Kişilerin, istihare ile Allah tasavvurları arasındaki ilişki nedir?

Bu çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle “rüya” kavramına ilişkin genel bir kavramsal çerçeve çizilerek din psikolojisinin rüya yaklaşımları incelenmiş, daha sonra İslam dininde bir hayır ve yardım dileme biçimi olduğu düşünülen “istihare” kavramı ile ilgili din psikolojisi açısından teorik bir çerçeve oluşturulmuş, istihare yaşantısının en yaygın uygulanma biçimi olan “rüya aracılığıyla istihare” konusu üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte genelde rüyanın, özelde ise istiharenin işlevselliği, istihare ile dinî tecrübe, dinî başa çıkma, kader algısı, psikolojik iyi oluş ve Tanrı tasavvuru ilişkisi başlıklar halinde sunulmuştur. Araştırmanın yöntemi, araştırmanın çalışma grubunun özellikleri, araştırmacının oynadığı rol, araştırmanın uygulanma süreci ve verilen çözümlenme süreci çalışmanın ikinci bölümünde yer almaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise rüya ve istihare yaşantısının kişiler için ne anlama geldiği, istiharenin, öncesi ve sonrasında bu deneyimi yaşayanları psikolojik ve manevi olarak nasıl etkilediği, istihare yaşantısının bazı din psikolojisi kavramlarıyla ilişkisinin katılımcıların paylaşımları üzerinden nasıl anlaşıldığı sorularına cevap aranmıştır. Son olarak sonuç ve öneriler başlığı altında çalışmanın vardığı sonuçlar kısaca özetlenmiş, elde edilen veriler ve bulgular ile ilgili problemler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca sonraki çalışmalar için faydalı olacağı düşünülen bazı öneriler sunulmuştur.

Bu araştırmanın sınırlılıkları, 18 yaşın üzerindeki dindar Müslüman bireylerin rüya ve istihare yaşantılarını nasıl anlamlandırdığını, rüya ve istiharenin bu bireylerin manevi ve psikolojik yaşamlarına olan etkilerinin neler olduğunu açıklamak konusundadır. “İstihare” konusunun “rüya” ile ilişkili olan biçiminin incelenmesi bu araştırmanın sınırlılıklarından birisidir. Nitel araştırma metotlarından derinlemesine görüşme tekniğinin kullanıldığı bir durum çalışması olan bu çalışmada, rüya ve istihare yaşantısına ilişkin farklı cinsiyet ve yaşlarda 20 kişiyle görüşülmüştür. Araştırma grubu, 21-68 yaş aralığında, 16 kadın ve 4 erkekten oluşmaktadır. İstiharenin İslam geleneğinde bir yaşantı biçimi olması, araştırma grubu oluşturulurken katılımcıların dindar bireylerle sınırlı kalmasını gerektirmiştir. Görüşme yapılan bireylerin çoğunluğunun kadın olması sebebiyle araştırma bulgularının ağırlıkla kadın bakışıyla sınırlandırılmış olduğu düşünülebilir. Ayrıca

Çalışmanın boylamsal değil kesitsel bir çalışma olması sebebiyle, araştırma verileri 2019 yılı ile sınırlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. RÜYA

1.1. Rüyanın Sözlük Anlamı

“Rüya” kelimesi, Arapça sözlükte “ra-e-ye” (görmek) fiil kökünden uykuda birtakım şeyler görmek (İbn Manzur, 1994: 297) gözlemlemek, anlamak, farkına varmak, idrak etmek, düş görmek, rüya görmek anlamlarına gelir (Mutçalı, tsz: 302). “Görmek” manasındaki “rû’yet” kökünden türemiş olan (Evginer, 2010: 1) “rüya” kelimesi, Güncel TDK sözlüğünde (2019) düş, hayal, gerçekleşmesi imkânsız durum; gerçekleşmesi beklenen ve istenen şey, umut gibi birkaç anlama gelmektedir. Türkçede rüya kelimesine eşanlamlı olarak kullanılan “düş” kelimesi ise gerçekleşmesi mümkün olmayan şey, imge (Türkçe Sözlük 2019), uyurken zihinde beliren olayların, düşüncelerin bütünü, düş görmek, bir şeyi zihinde düşünüp canlandırmak, hayal kurmak olarak kullanılır (TDK, 2005: 589). Düş kelimesinin zıt anlamı “gerçek” olarak ifade edilse de rüya kelimesinin sözlükte bilinen herhangi bir zıt anlamı yoktur. Zira uykuda olmama hali “gerçek yaşam” olarak kabul edildiğinde rüyanın, hayatın gerçeküstü bir etkinliği olarak (Osmanoğlu, 2017: 140) tasvir edilmesi gerekebilir veya rüyanın başka boyutta devam eden bir yaşantı olduğu kabulünden hareketle alternatif bir gerçeklik (Revonsuo, 2017: 348) olduğu söylenebilir.

Kelimenin aslı Divan-ı Lûgat-it Türk’te “tüş” olarak; umut, istenen şey, hayal gibi manalarda kullanılır (Çetin, 2015: 18). İmge kelimesi ise; zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, hayal, izlenim, ve imaj manalarına gelmektedir (TDK, 2005: 1182). Rüyanın Latince karşılığı “somnia”, eşanlamlısı “oneiros” aynı şekilde, düş, uyurken zihinde beliren düşünce ve olayların tümü olarak ifade edilir (Ülker, 2009: 635). İngilizcede “dream” olan rüya kelimesi, uyku sırasında ortaya çıkan bir dizi düşünce, görüntü veya duygu (Merriam-Webster, 2003: 270), rüya görmek, düş görmek, hayal kurmak (Oxford, 1985: 505) anlamlarına gelmektedir. “imagination” ise hayal etme hayal gücü, imgelem (Oxford, 1985: 845) manalarında

kullanılmaktadır. Kelime köken anlamıyla bugün anlaşıldığı şekilde kullanılmayıp, eski İngiliz dilinde neşe olarak ifade edilmektedir (etymonline, 2019). Ayrıca rüya kelimesi Almancada “traum” kelimesiyle ifade edilen, düş, hülya, hayal, hüsnükuruntu olarak ifade edilmektedir (Steuerwald, 1988: 541).

Kelimenin farklı dillerdeki sözlük anlamlarından hareketle rüyayı imgesel bir yaşantı olarak tanımlamak mümkündür. Fenomenal yaşamın ötesinde gerçekleşmesi itibarıyla gerçeklik algısından farklı olarak tanımlandığı görülen rüya; uyku sırasında günlük yaşamdan kesitler eşliğinde, semboller aracılığıyla zihinde beliren örüntüler zinciri olarak tanımlanabilir.

1.2. Rüyanın Terim Anlamı

Rüyanın terminolojik olarak tanımının disiplinlerin kendi anlayışlarına uygun olarak şekillendiği görülmektedir. Sosyal bilimler penceresinden bakıldığında, rüya, uyku esnasında kişinin (ruhun) farkında olmadan mana âlemine dalması ile, kendisine ulaşan bazı varlıkların suretini ve şeklini bazen karışık, bazen zayıf ve bazen net olarak görmesi şeklinde izah edilebilir (Seyyar, 2007: 784). Psikoloji bilimi rüyayı, REM uykusu sırasında görülen, kurgusal imaj, algı ve hisler olarak tanımlamaktadır (Budak, 2000: 648). “Yeni Medikal Psikoloji” eserinde Adasal (1977: 297), “Rüyalar eski zamanlarda sanıldığı gibi Tanrı tarafından gönderilmiş olan bunaltıcı hayaller değil, aksine öz ruhumuzun özlem ve dürtülerini aksettiren enerjik reaksiyonlar ve tasarımlardır” şeklinde bir tanım yapmaktadır. Tasavvufi bakışta, rüyanın insanların kalplerinde oluşan bir ilham ve tasavvur olduğu, rüyanın hakikatinin kişinin kalbine gelen haber ve zihninde canlandırılan bazı haller olduğu ifade edilir (Erginli, 2006: 846). Farklı disiplinlerden sunulan bu anlayışlardan hareketle rüya, bireyin gündelik, zihinsel ve ruhsal yaşamına uyku esnasında devam ettiği, imgesel tezahürlerden oluşan bir yaşantı olarak tanımlanabilir. İnsan benliğinin şekillendirdiği kurgusal bir muhayyile hali olarak da tanımlanabilecek olan rüya yaşantısı, bundan sonraki başlıklarda farklı açılardan incelenecektir.

1.3. Felsefî Açıdan Rüya

Göreceli bir yaşantı olduğu düşünülen rüya hakkında değişik kaynaklarda çok sayıda tanım yapılmış ve onun muhtelif özellikleri farklı disiplinlere konu olmuştur. Öznel bir deneyim olan rüya meselesine ilişkin ilk insandan bugüne gelinceye kadar farklı yaklaşım ve tanımlar ortaya koyulmuştur. Din psikolojisinin felsefeden tam olarak ayrılıp bağımsız bir disiplin halini almasının üzerinden henüz bir asır bile geçmediği düşünülür ve onun konu ettiği birçok kavramın köken itibariyle felsefeye dayandığı göz önünde bulundurulursa bu çalışmaya felsefi bazı tanım ve yaklaşımları ifade ederek başlamak kaçınılmaz olacaktır.

Rüyanın, mahiyeti itibariyle zihinsel bir süreç olmasından hareketle bazı felsefi yaklaşımlar rüyanın tanımlanması ve anlamlandırılması istikametinde yolumuzu açabilir. Bu bağlamda felsefe tarihine bakıldığında, antik dönemde, Platon ve Aristoteles gibi filozofların rüya yaşantısına ilişkin farklı teoriler ortaya koyduğu görülmektedir. Bu teorilerin modern psikoloji yaklaşımlarına kaynaklık ettiği söylenebilir.

Platon’a göre kalıcı olması itibariyle ideler dünyası gerçek, bu dünya hayatı ise gerçek olmaması itibariyle rüyadır (Hafız, 2019: 98). Platon’un yaşadığımız fiziki dünyayı aldanıştan ibaret görmesinden hareketle, onun rüyayı ele alış tarzının metaforik olduğu söylenebilir. Osmanoğlu’nun aktardığına göre (2017: 146) Platon “Devlet”teki bir bölümde, bir varlığı, “bilgi” yerine “sanı” yoluyla tanımlamaya çalışan insanın, “hayat uykusu” adını verdiği bir boyutta yaşadığından bahsetmektedir. Buna göre sözü edilen insan, dünya hayatında bir rüya yaşamaktadır. Hayatın hakikatine ilişkin bir idrak noktasına gelmediği sürece, insan, hayat uykusu denilen o boyutta yok olup gidecektir. Platon (2002: 283) bu düşüncüyü şöyle dile getirmektedir:

İyi İdeası’nı başka her şeyden ayırarak ortaya koyamayan, kanıtlarını görünüşe değil, öze dayandırmaya önem vererek, savaşta olduğu gibi karşısına dikilen bütün güçlüklerden sıyrılıp çıkmasını beceremeyen, bütün bu engelleri yenilmez bir mantık gücüyle aşarak ilerlemesini bilemeyen bir adama ne dersin? Bu adam ne iyinin kendisini, ne başka bir iyiyi bilir; iyinin bir gölgesini bile yakalasa, bunu bilimle değil,

sanı ile yakalar; bu dünyadaki hayatını rüya ve uyuklama içinde geçirir; uyanmadan ölüp Hades'e gider, orada da sonsuz bir uykuya dalar.

Öte yandan Platon, metaforik yaklaşımının dışında rüyayı uyku esnasında görülen imgesel bir yaşantı olarak da değerlendirmiştir. Ona göre (2002: 330) sağlıklı ruh yapısına sahip olduğu düşünülen insanlar dahi içlerinde isyankâr, ürkütücü ve şehvani bazı dürtüler yaşamakta, kişi bu içgüdüsel halleri kontrol altına almadığında bunlar, rüya yaşantısında ortaya çıkmaktadır. Platon'un rüyaya ilişkin bu iki yaklaşımının birbirine tezat oluşturduğu zannedilebilir. Ancak onun rüya ile ilgili kurduğu metafiziksel bağlantılar rüya yaşantısının yalnızca uykuda deneyimlenen imgeler bütünü olmasının dışında, insanın benliğine ve hakikati kavramasına ilişkin ipuçları verdiğini göstermektedir. Pierre Sorlin'in (2004: 7) rüyaya ilişkin söylemlerinde Platon ile ilgili "Düşler, olmasını istediğimiz şeyi, zihnimizin hayal etme gücünü gösterir. Platon "Politeia"da (Devlet) sonra "Nomoi"de (Yasalar) olmak üzere iki kez, olabilecek en iyi kenti, bedenle kafanın ideal birliğini, düşlerimizin rafine bir yaratısını tasarlar" cümleleri, rüyanın zihinsel ve bedensel bir denge işi olduğu, bu ikisi arasındaki dengenin ideal yaşam için bir zemin sağladığı anlamına vardırılabilir. Buna, metafiziksel yönü de eklendiğinde, rüyanın, çok boyutlu bir yaşantı olduğu ifade edilebilir. Onun rüya yaşantısına dair özellikle mecazi yaklaşımı, rüyayı tanımlamada derin bir felsefi literatür taramasını gerektirmektedir. Ancak bu çalışmanın kavramsal çerçevesi için bu kadarının yeterli olacağı düşünülmektedir.

Rüyaya dair gerek kötücül dürtülerin ortaya çıktığı bir yaşantı olması, gerekse bazı işaretler almaya elverişli bir boyut olmasına ilişkin düşünceleri, Platon'un, modern psikolojik yaklaşımlara kaynaklık ettiğini düşündürebilir. Ancak felsefe tarihinde ilk sistemli rüya görüşünü ortaya koyan filozofun, Aristoteles olduğu söylenmektedir (Osmanoğlu, 2017: 142). Aristoteles, rüya yaşantısını "fantasya" melekesi ile ilişkilendirerek, rüyaların gelecekte haber vermesi yaklaşımının halk arasında yaygın bir kabul olduğunu, fakat filozofların buna itibar etmemesi gerektiğini savunmaktadır (Aydın, 2007: 166). Aristo'ya göre (2011: 301) zihin sadece algının olduğu anda değil, sonra da çalışmaya devam eder. Ona göre (2011: 304) rüyalar, duyu organları aracılığıyla, örneğin görme veya işitme duyularından zihne akarak, zihinde korunan ve saklanan bazı resimlerin, uyku esnasında birbiriyle bağlantılı

olarak, tahayyül etme vasıtasıyla, görülmesi ya da işitilmesidir. Aristoteles'in bu tanımına göre rüya yaşantısı, kişinin uyanıklık halinde duyu organları vasıtasıyla zihnine aktardığı ses ve görüntülerin, uyku sırasında, birbirine bağlı bir biçimde duyumsanarak tecrübe edildiği imgesel bir zemindir. Uyku sırasında devreye sokulan görsel ve işitsel hafızanın rüya yaşantısındaki işlevi, Aristo'nun rüyaya ilişkin fizyolojik bir açılım getirdiğini göstermektedir.

Aristoteles, rüyanın ortaya çıkmasında sebep sonuç ilişkisi kurarak sistemli bir rüya teorisi ortaya koymuştur. Uyanıklıkta zihnimizden geçirdiğimiz “hayal”, yani tahayyül etmek ile uyku sırasında ortaya çıkan imgesel bir örüntü olarak “rüya” arasındaki farkı, Aristo'yu yorumlayan Themistius (13. yy) “rüyayı hayal ettiğimizi bilmeksizin görürüz. Oysa tahayyül, hayal ettiğimiz farkında olduğumuz bir rüyadır” cümlesiyle ifade etmektedir (Osmanoğlu, 2017: 155). Hayal etme ile rüya görme tanımlarının birbirine mezcedildiği bu düşüncenin, insan zihninin, bilinç ve kısmî bilinç ile işleyen farklı hareketlerine vurgu yaptığı söylenebilir. Bu anlamda rüya ne bilinçte, ne de tamamen bilinç dışında yaşanmakta, bu ikisi arasındaki bağlantıyı dengelemektedir. Platon ve Aristo'dan görüldüğü üzere, ilk dönem düşüncesinde genişçe yer alan rüya, İslam geleneğinde de aynı miktarda değer görmüştür.

İslam düşünce tarihine bakıldığında Müslüman filozofların rüya meselesini önemsedikleri ve metinlerinde rüyalara yer verdikleri görülmektedir. İslam kaynaklarına bağlı kalarak rüya konusuna eğilen Kindî, Aristoteles ve Yeni Platoncu geleneği sürdürerek, rüyayı doğa bilimlerinin üzerinde durduğu bir olgu olarak tanımlayan ilk Müslüman filozof olmuştur. Kendisinden sonraki düşünürler Fârâbî, İbn Sînâ, Gazzâlî ve İbn Haldûn'u etkilediği görülen Kindî (2015: 400), rüya meselesine uykuyu fizyolojik açıdan inceleyerek başlar ve buna ilişkin bazı bilgiler verdikten sonra rüyayı açıklar. Ona göre, duyu gücüyle onu tasarlama gücü (nefsin, yani beynin gücü) arasında fark yoktur. Hatta kişinin düşündüğü her şeyin zihnindeki soyut formu, duyumlarından daha berrak olabilir. Bu anlamda Kindî'ye göre (2015: 404) rüya nefsin duyuyu terk edip düşünceyi kullanmasıdır. Nefsin bu tasarlama gücü sayesinde düşünceye konu olan her şeyin nefsteki izlenimleri olarak rüya oluşur. Kindî, sadık rüyayı peygamberler ve filozofların yoruma ihtiyaç duymaksızın gerçek rüyalar görmesi olarak açıklar. Gelecek hakkında haber veren rüyalarla ilgili meseleyi

ise nefsin, olayın gerçekleşme ihtimaline ilişkin önermeler kullanarak sağlam düşüncelere ulaşmasıyla açıklar. Ona göre zihni kuvvetli, öngörülü insanlar doğru sonuçlara ulaşırken, hayal yetisi orta düzeyde olanların düşünceleri zan düzeyinde kalır (Aydın, 2007: 174). Rüyadaki nefis doğru önermeler oluşturmaktan uzaksa, zan düzeyinde kalan düşünce sembol şeklinde kendisini gösterir. Kindî (2015: 408) rüyanın sembolik biçimi hakkında şunları söyler:

Sembol ifade eden rüyaya gelince, eğer organ canlı nefsin olaylar hakkında verdiği haberi kabule tam hazır değilse bu durum meydana gelir. Bu takdirde nefis, canlının rüyayı istediği sembolle ifade etmesini sağlar. Diyelim ki nefis yolculuğu haber vermek istiyor, o zaman yolculuk uçuşla sembolize edilir ve kişi rüyasında kendisinin bir yerden başka bir yere uçtuğunu görür. Bu durum, organ, temiz fikirleri kabul edecek kıvama geldiği zaman söz konusudur.

Ona göre (2015: 410) hayal yetisi çok zayıf olanların ise rüyaları karışıktır ve onlar saçma sapan düşünceler gibidir. Buradan anlaşılmaktadır ki Kindî için, bu tarz rüyalara yorum yapılması çok gerekli değildir. Çünkü bunlar, gerçekliği olmayan karışık izlenimlerdir.

Farabî'ye göre (1997: 92) ise muhayyile (hayal etme) gücü duyu ve akıl gücünün ortasındaki bir kuvvettir. Duyu gücünün yardımıyla gerçekleşen fiillerden muhayyile gücü etkilenir ve onları kaydeder. Uyku halinde tahayyül gücü, duyu güçlerinin etkisinden çıkarak kendi kendine kalır ve muhafaza ettiği duysal öğelerin imgelerine döner. O, ayrıca ulvî ya da melekutî evrene uzanıp gaybe ilişkin bilgiler elde etme işlevi de eklemektedir. Ona göre muhayyile yetisi çok güçlü olan insanlar Faal Akıl'la uyanıkken dahi ilişki kurabilir, peygamberler gibi ilahi şeylerden bahsedebilir. Ayrıca rüyaların kehanet gösterme durumunu da yine kişilerin hayal etme güçleriyle ilişkilendirmiştir (Çetin, 2015: 79).

İbni Sînâ rüyayı muhayyile, mucize ve aklî seviyede olan rüyalar tasnifi yapar ve bununla, sıradan insanlar ile peygamberlerin rüya yaşantılarını birbirinden ayırır (Aydın, 2007: 175). Ona göre peygamberlerdeki tahayyül gücü diğer insanlarınkinden çok daha güçlü olduğu için uykuda veya uyku dışında Faal Akıl ile birlik kurabilir. Bu durum, normal insanlarda da olur, fakat onlar bunu sadık rüya olarak adlandırmaktadır

(Çetin, 2015: 80-81). Hayal gücü yüksek insanlar ise fiziksel niteliklerin ötesinde bir tecrübeyi olduğu gibi görebilir ya da herhangi bir nedenle, benzerini, zihninde tasavvur edebilir (İmamoğlu, 2004: 18). Ayrıca İbn Sina'ya göre rüyaları ve muhayyile gücü üzerinde, kişinin doğuştan getirdiği mizacı ve iradesinin etkili olması kadar onun metafiziksel bağlamı da rüyalarına etki eder (Durusoy, 1993: 112).

Son olarak Kindî felsefesinden etkilenen ve İbni Sina'nın görüşüne yakın olan İbn Haldûn'un rüya anlayışına bakıldığında, bugünün çağdaş psikoloji anlayışıyla örtüştüğü söylenebilir (Çetin, 2015: 88). Ona göre rüya, nefsin ruhani tarafında olayların suretlerini görmesiyle gerçekleşir. Nefs, uyku sayesinde cismani maddelerden ve bedene ait duyuşal hallerden çıkar ve ruhani bir hal alır. İnsan bu durumda geleceğe ait bilmek istedikleri hakkında bilgiler alır. Eğer burada insanın durumu zayıf ise bu bilgilerin alınmasına semboller yardımcı olur. Bu haliyle rüya yorumu ihtiyaç duyar. Kişi sembole ihtiyaç olmayacak şekilde kuvvetli bir tahayyül idrakine sahip ise zaten rüyası apaçık olacak ve rüyasının tabir edilmesine dahi ihtiyaç duymayacaktır (İbn Haldun, 2016: 295).

Müslüman düşünürlerin, rüya yaşantısını birbirlerine yakın şekilde tanımladıkları, rüyanın da tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi kişinin kendi iç dinamikleri ile gerçekleşmiş olduğunu açıkladıkları görülmektedir. Sürekli vurgu yapılan tahayyül gücünün kuvveti ya da zayıflığı, kişinin uyanık haldeki yaşam biçimine ve hayal etme gücüne bağlı olarak değişkenlik göstermekte, duyular âleminde kaydedilen imajların, beş duyunun kapalı olduğu uyku halinde rüyayı oluşturduğu ifade edilmektedir. Ayrıca İslam düşünürleri, rüyalar üzerinde metafizik etkilerin de olduğunu ve rüyaların gelecekte haber verme gibi işlevlerinin de kişilerin durumlarına göre mümkün olabileceğini söylemektedir.

1.4. Fizyolojik Açıdan Rüya

Rüyaya ilişkin ilk bilimsel çalışmalar, 19. yüzyılın ikinci yarısında daha çok içe bakışın hakim olduğu dönemde, bireyin gerçek gibi algıladığı zihinsel imgeler olarak tanımlanmakta, rüyaların anlamına ve işlevine değil subjektif görünüm ve tecrübeye dayalı olduğuna işaret edilmektedir. 1893 yılına denk gelen bu bilimsel çalışmalar ilk istatistik çalışmalar olarak Mary Calkins tarafından yürütülmüştür

(Revonsuo, 2017: 348). Rüyaya dair fizyolojik çalışmalar ise tıp bilimi içerisinde değerlendirilebileceğimiz beyin incelemeleri (neuroscience) olarak gerçekleştirilmektedir. Pozitif bilimde tıbbın konusu olarak rüya, içinde bulunduğumuz yüzyıl açısından önemli gelişmeler kaydetmiştir. Tıp biliminin yaklaşımına göre bir uyku faaliyeti olan rüyayı tespit etmek, beyin etkileşimlerini incelemekle mümkün görünmektedir: Konuk (2018: 337) bununla ilgili şöyle söylemektedir:

Beynin uyku sırasında aktif olduğunu biliyoruz ve aynı zamanda ritmik bir faaliyet, ritmik bir normal hadisedir. Pozitif bilimlerin içinde midir değil midir? Problem aslında objektif çalışmaların bulunmamasıdır. Rüyalar sadece fenomenolojik açıdan mevcuttur. Rüyaları henüz somut olarak saptayabileceğimiz bir enstrümantasyonumuz, bir ulaşım imkânımız da yoktur. Yani rüyalar rüya gören kişilerin bildirimine dayalıdır. Rüya sadece bir kısım elektro-fizyolojik faaliyetler yoluyla dolaylı olarak rüya faaliyetinin tespitine dayanıyor.

Rüyanın tespit imkanı ile ilgili olarak “rüya hangi şartlarda görülür? Her insan rüya görür mü ve bu mekanizma nasıl işler?” sorularına cevap niteliğinde Paçacı (2016: 105) şunları aktarmaktadır:

Rüya, uykunun REM evresinde görülmektedir. Rüya görürken vücut kasları dinlenme halindedir; fakat kalp atış hızı, oksijen tüketimi, nefes alıp veriş ve göz hareketleri, uyanık hal ile aynı orandadır. Normal şartlar altında 8 saat uyuyan bir insan, bu uykunun ortalama 1,5 saatini rüya görerek geçirir. Her uykuda, birden fazla rüya görülür. Görülen rüyaların süresi 9 dakikayla 28 dakika arasındadır. Bazen rüyanın uzunluğu 45 dakikaya kadar çıkabilmektedir.

Uyku laboratuvarlarında beyin fonksiyonlarını inceleyen son dönem rüya kuramcılarında J. Allan Hobson, REM uykusu sırasında alınan kayıtların diğer uyku kayıtlarına nazaran daha hareketli, heyecanlı karmaşık ve uzun olduğunu ifade eder. Ona göre (2012: 23) REM dışı uykuda (Non-Rem: göz hareketlerinin olmaması) beyin düşük bir etkinleşme düzeyindedir. Ancak rüya görme yalnızca REM uykusunda gerçekleşmemekte, REM uykusu yalnızca rüyanın gerçekleşmesi için en ideal şartı

sağlamaktadır (2012: 57). Bu laboratuvarlarda incelemeye alınan kişilerin hepsinde beynin etkinleştiği ortaya konulmuştur (Hobson, 2012: 25). Revonsuo'ya göre (2017: 355) İsviçre'de yapılan bir çalışmada 1000 kişiye rüya görme sıklığı sorulmuş, insanların %95'inin rüya deneyimi yaşadıkları iddia edilmiştir. Kalan yaklaşık %5'lik kısım ise REM uykusu sırasında uyandırıldıklarında rüyalarını hatırlayacaktır. Sadece %1'den az olan kesim rüyalarını hatırlamayacaktır. Buradan anlaşılmaktadır ki bu durum, rüya görmekten çok rüyayı hatırlama meselesidir.

Rüyayı uyku laboratuvarlarda masaya yatırmış olan bilim insanları bu çalışmalar neticesinde bazı kuramlar ortaya koymuştur. Uyku laboratuvarı çalışmalarında REM uykusu ve rüyalar ilişkisini 1953'te Eugene Aserinsky ile Nathaniel Kleitman keşfetmiştir (Revonsuo, 2017: 351; Hobson, 2008: 61). Daha sonraki rüya kuramcılarında bazıları ise Calvin Hall, G. William Domhoff, J. Allan Hobson, Antti Revonsuo, Mark Solms olarak sayılabilir. Rüyayı beyni inceleyerek (neuroscience) bilimsel zeminde tetkik eden araştırmacılar, elde ettikleri veriler üzerinden kendi rüya kuramlarını oluşturmaktadır.

“The Personality of a Child Molester: An Analysis of Dreams ve Theories of Personality” çalışmasıyla Calvin Hall (1909-1985), 1950'lerde ilk bilimsel, bilişsel ve niceliksel rüya kuramını oluşturmuştur (Domhoff, 1996). 1966'da Robert Van de Castle ile birlikte yazılan “The Content Analysis of Dreams” (1966) çalışmasını yapan Hall, rüyalara ilişkin ilk içerik analizini gerçekleştirmiştir.

Domhoff, uyku laboratuvarlarında uyku halindeki insanların beyinlerini incelemiş elde ettiği verilere göre “The Scientific Study of Dreams: Neural Networks, Cognitive Development and Content Analysis” (2003) çalışması ile Bilişsel (nörokognitif) Rüya Kuramını oluşturmuştur. Ayrıca Domhoff ve Schneider 'in kurduğu, on binden fazla rüya içeren *dreambank.net* ile rüyalar belli kategoriler ve sıklık sayımı yapılan bir içerik analizi çalışmasıyla raporlanmaktadır. “Dreambank” arama motoruna girildiğinde herhangi bir deyim veya kelime grubunu içeren rüya içeriklerine ulaşılabilir (Domhoff, 2008: 306). Bugün de hala aktif kullanımda olan bu web sitesinin bir rüya bankası olarak önemli bir konumdadır. Ona göre (1996) “Sürerlilik Hipotezi” ile rüyaların içeriği bireyin günlük yaşam biçimiyle paralel

seyretmekte, onun zihni ve psikolojik durumunu sürdürücü bir işleve sahip olduğu görülmektedir. Rüyalar objektif ve sübjektif uyaranlara karşı bir koruma görevi taşımakta ve kullanılacak bilgiyi bir öncelik sırasına tâbi tutarak seçici bir işlev görmektedir (Güven, 2015: 17).

J. Allan Hobson (2012: 59), Freud'un yoruma dayalı rüya görüşüne bağlı kalındığı müddetçe rüyaya ilişkin yeni sonuçlar ortaya koymanın mümkün olmadığı eleştirisiyle REM uykusu sırasında laboratuvarlarda insanların ve hayvanların beyin dalgalarını EEG (elektroensefalograf) ile inceleyerek Etkinleşme-Sentez Rüya Kuramını ortaya koymuştur (Hobson, 2008: 313). Hobson (2012:102), çalışmasında fetüsler düş görür mü, düşler siyah beyaz mı yoksa renkli midir (2012: 62), hayvanlar düş görür mü (2012: 78) gibi sorulara beynin etkileşimlerini inceleyerek cevap vermeye çalışmıştır.

Mark Solms (2014: 183), önemli bir otorite olduğunu kabul etmekle birlikte Hobson'a bazı eleştirilerde bulunmuş ve meselenin psikolojik etkilerini de dikkate alarak Nöropsikanalitik Rüya Kuramını oluşturmuştur. Yaptığı laboratuvar çalışmalarından elde ettiği verilere göre Solms'un (2000: 844), rüyanın REM uykusuyla sınırlı olmadığını, kişilerin NON-REM sırasında da rüya görebildiğini ortaya koyarak rüya bilimi için kaydedilen önemli bir aşama elde etmiştir.

Revonsuo ise rüyayı, bir sorun çözme mekanizması olarak açıklamış (Revonsuo, 2017: 361) Tehdit-Simülasyon Kuramını oluşturmuştur. Bu kurama göre rüyalar çoğunlukla olumsuzdur ve rüya gören beyin, rüyada hayatta kalma becerilerini prova ederek gerçek hayata hazırlıklı hale gelmek için tehdit edici olayları simüle etmektedir (Revonsuo, 2017: 366). Ona göre (2017: 370) en önemli bilimsel kuramlar –ki son kategoride kendi kuramını tanımlar- dört kategoriye ayrılabilir:

- 1) Rüyaların hiçbir işlevi yoktur, bize faydalı olacak hiçbir şey yapmazlar.
- 2) Rüyalar bazı sorunlarımızı çözer.
- 3) Rüyalar bizim içimizdeki psikiyatristlerdir, zorlukların üstesinden gelmemize ve kendimizi iyi hissetmemize yardımcı olurlar.
- 4) Rüyalar özellikle de potansiyel tehlike ve tehditleri simüle ederek, uyanıklık halinde bu tür olaylar karşısında hayatta kalmak için daha hazırlıklı olmamız için alıştırma yoluyla bizi güçlendirmek üzere, evrim sürecinde seçilime uğramışlardır.

Zaman ilerlerken bilim de hızla gelişerek kendini yenilemeye devam etmektedir. Tüm bu bilimsel çalışmaların, rüyayı bir olgu haline getirmeyi ve bir rüya bilimi oluşturmayı hedeflediği söylenebilir. Böylelikle bu yaklaşımlar sayesinde genelde psikoloji özelde ise din psikolojisi rüya meselesine yaklaşımında elini daha kuvvetlendirmiş olacak, bir rüya biçimi olarak istiharenin de olgusal bir formu elde edilebilecektir. Bugünkü çalışmalarda, rüya gerçekliği, uyku laboratuvarlarında tespit edilerek ortaya konulduğu gibi, önümüzdeki herhangi bir zamanda da bu laboratuvarlarda rüyaların görüntülenmesinin mümkün olduğunu söylemek ütopik olmasa gerektir. Öte yandan bilimsel çalışmalarda ortaya konan tüm bu veriler gösteriyor ki, uykudaki kişi, önemli bir zaman diliminde farklı bir boyutta yaşamına devam etmektedir. Bu denli hayatın içinde olan bir realite olarak rüyanın, dinlenme halindeki insanın uykusunu renklendirmek veya ona iyi-kötü vakit geçirmek için oynatılan kısa filmler olmaktan öte bir işlevi olmasını ve bu imgesel yaşantının varlığının bir anlamı olabileceğini düşünmek gerekir.

Rüyaya ilişkin bazı yaklaşımların açıklanmaya çalışıldığı bu bölümde, rüya hakkında geçmişten bugüne temel yaklaşım biçimlerini göstererek bundan sonraki bölümlere yol açmak hedeflenmiştir. Zira rüya meselesi için bir perspektif oluşturmak mümkün olursa rüya ile din psikolojisi disiplini ilişkisi daha sağlıklı kurulacak, bir rüya biçimi olarak istihare tecrübesi daha anlamlı bir yaklaşımla yorumlanabilecektir.

1.5. Modern Psikoloji Açısından Rüya

Bilimin, konusu, amacı, sistematik metodu olan bir bilgi edinme süreci olduğu düşünülür; fakat bilim denilince akla daha çok fizik, kimya, biyoloji gibi doğa bilimleri gelir. Psikoloji, sosyoloji, antropoloji gibi sosyal bilimler, doğa bilimlerinde olduğu gibi laboratuvar ortamında kesin olarak ölçülemediğinden ve inceleme konusu insanın veya toplumların yaşamı içerisinde uzunca gözlem gerektirip, öte yandan kesin sonuca götürmediğinden olsa gerek ikinci plana atılır (Neuman, 2017:10). Şimdiye kadar bilim tanımı yapılırken nesnel ölçütlerin yüksek düzeyde baz alınmasının, bu ayrışmanın en önemli sebeplerinden birisi olduğu söylenebilir. Oysa nesnel ölçütlerin de (deney ve gözlem gibi) bilim ilerledikçe kesin sonuçlar vermediği, bilimin genel geçer olmadığı ortaya çıkmıştır. Eğer kesinlikten bahsedilecekse, bu artık bilim değil,

bir ideoloji halini almış demektir (Neuman, 2017: 78). Burada bir metod meselesi ortaya çıkmaktadır.

Sosyal bilimlerin hangi metotla doğa bilimlerine ulaşabilecek seviyede geçerli bir çalışma ortaya koyacağı tartışması, bu noktada son derece önemlidir. Bilimsel çalışmalarda sosyal bilimci için metod belirlemede, hangi metot ve modelin daha geçerli olduğundan çok, yaptığı araştırma konusunu daha anlaşılır kılmak için araştırma konusuna elverişli olan metodu kullanması daha önemli görünmektedir (Ataman, 2008: 328). Turan'ın derlediği "Bilimler Tarihçisi Fuat Sezgin" eserinde (2010: 23) Sezgin'in de ifade ettiği gibi önemli olan "bilim" sürecinin tüm insanlığın ortak malı olduğu düşüncesi etrafında birleşmek ve bilimsel çalışmaları bayrak yarışı şeklinde ele almaktır.

Psikoloji, tarih, felsefe ve din gibi birçok bilim dalının ilgi sahasına giren rüya yaşantısı, farklı disiplinlerdeki birçok bilim insanı tarafından incelenmiş ve rüya ile alakalı farklı tanımlar ortaya konmuştur (Bars, 2015: 76). Ancak rüya doğası gereği uyku halinde yaşanan bir imgelem olması sebebiyle onun psikoloji biliminin konusu olması çok uzak bir tarihe denk gelmez. 17. yy. sonrası pozitivistizmin etkisiyle felsefenin ve dinin, bilimin sahasından teknik olarak dışlandığı ve böylece psikolojinin kendini bilim olarak ispat etmesinin ancak 20. yüzyılı bulduğu bir süreçte, imgelerden oluşan bir yaşantı olan rüyayı, bilimin konu etmesi beklenemezdi. Erich Fromm (2015: 21) o dönemi şu sözlerle eleştirir:

Modern Aydınlanma çağının rüyalar hakkındaki görüşü daha da olumsuzdu. O zamanlarda rüyaların saçma olduğuna ve yetişkin insanların bunlara önem vermemesi gerektiğine inanılıyordu. Bu insanlar kendilerine realist diyorlardı, çünkü onlar sahip olunacak ve kullanılacak eşyaların realitesinden başka hiçbir realiteyi bilmiyor veya bilmek istemiyorlardı. Bu insanlar öylesine realistlerdi ki her otomobil için özgün bir isim bulmakta zorluk çekmezlerdi ama çok değişik duygulara neden olan "sevgi"yi ancak bir tek kelime ile açıklayabilirlerdi.

19. yüzyılın sonlarında ilk psikoloji laboratuvarını kuran W. Wundt, psikolojinin bir bilim yapısına kavuşmasında önemli bir adım atmıştır (Horozcu, 2015: 23). Ancak sonraki süreçte pozitivistizmin etkisiyle psikoloji, 1945 yılına kadar kendisini

ispat etmeye çalışmıştır. Her şeyin deney ve gözlemle açıklanmaya çalışıldığı 18. yüzyılda ise birçok kişinin gözünde bilimsel bakımdan meşru kabul edilecek tek psikolojinin, fizyolojik ve kimyasal psikoloji olduğu görülmektedir (Gulbenkian Komisyonu, 1995: 32). Bununla birlikte bilimin bütünüyle nesnel olmadığı düşüncesi de dile getirilmekte, bu yönüyle bir önermenin felsefî, dinî ya da bilimsel kıymetinin kendi anlayış ve çalışma metodu içinde değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır (Atalay, 2009a: 330). Nitekim meşruiyetin deney ve gözleme dayalı olduğu pozitivist dönemin yavaş yavaş etkisini kaybettiği 20. yüzyılda, artık psikolojinin söz söylemeye başladığı ve Freud ile birlikte psikologların rüya bahsini açtığı görülmektedir.

Din ile psikoloji ilişkisinin ise Aydınlanma Felsefesinin din üzerindeki olumsuz etkisi sebebiyle başlangıçta çok müspet olduğu söylenemez. Ancak Batı'daki bu olumsuz bakış açısına rağmen din psikolojisinin kurucusu sayılan William James, "Dini Tecrübenin Çeşitliliği" (The Varieties of Religious Experience, 1902) isimli çalışmasıyla dinin tecrübî yönünü psikolojiyle temellendirmeye çalışmıştır (Köse ve Ayten, 2015: 7). Psikolojinin felsefeden dahi henüz tam anlamıyla ayrılmadığı bu dönem için James'in yaklaşımı son derece önemlidir. Din psikolojisinin asıl başlangıcının kurumsal dinden bahsederek Allport'un sağlamış olduğu görüşü önemli olmakla beraber, psikolojinin din hakkında konuşmaya James ile birlikte başlamış olduğu söylenebilir. Allport (2004: 16), "Birey ve Dini" kitabının önsözünde dine önyargılı bakışı şu sözlerle eleştirmiştir:

Din ve psikoloji arasında olası ortak bir çalışma programının nasıl olması gerektiği sorusuyla ilgilenmiyorum. Mantıksal önceliği olan bir konuyu yani bireyin hayatında dinin yerini keşfetmeyi tercih ettim. Psikolojik açıdan dinî hissin doğası anlaşılmadan bir yandan karşılıklı dayanışma için yapılan konuşmalar bir taraftan dinin 'afyon (opiate)' ve 'hurafe (superstition)' olduğunu iddia eden konuşmalar boş ve önyargılı olacaktır.

Psikoloji, insan davranışlarını konu alarak aslında her dinin temel ilgi alanına giren önemli bir meseleyi de incelemektedir (Hökelekli, 1993: 22). Dolayısıyla bu iki disiplinin birbiriyle sıkı ilişki içerisinde olması da kaçınılmazdır. Bireyin, dinî ve manevi alanla ilgili duygu düşünce ve davranışlarını, bir başka ifadeyle dinin birey üzerindeki her türlü etkisini ele alan bir bilim dalı olarak din psikolojisi (Köse ve

Ayten, 2015: 18), kurulduğu tarihten itibaren doğası itibariyle metafizik bir yönü olan rüyayı konu etmiştir. Bundan sonraki kısımda, modern psikoloji ekollerinin rüya meselesi ile ilgili yaklaşımları ve oradan hareketle din psikolojisinin rüyaya bakış açıları açıklanmaya çalışılacaktır.

1.5.1. Psikanalizde Rüya Yaklaşımı

1.5.1.1. Sigmund Freud’a Göre Rüya

Bugün bilimselliği sorgulanıyor olsa da geleneksel rüya anlayışını önemli ölçüde değiştiren psikanalizin, bilimsel çalışmalara zemin hazırlayan önemli yaklaşımlar olduğu söylenebilir. Freud ile başlayan bu dönemde özellikle rüyalar meselesi, bireyin çok yönlü ruh ve beden yapısı göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışılmıştır.

Rüyaların bilimsel olarak ele alınmasında önemli olduğu düşünülen Sigmund Freud, o güne kadar ulaşmış rüya yaklaşımlarını reddetmiş, rüyaların gelecekle değil, geçmişle ilişkili olduklarını iddia etmiştir. Rüyaları bilinçaltına giden kral yolu olarak niteleyen ve psikanalizin kurucusu olan Freud’a göre rüya bastırılan istek ve arzularla bunlara engel koyan güçler arasındaki çatışmanın bir uzlaşmayla sonuçlanmasından ileri gelmektedir (Çetin, 2015: 89). Rüyaların kaynağının ilk çocukluk yıllarına kadar uzandığını ifade eden Freud (1996: 70), “Düşlerin Yorumu” çalışmasında bu düşüncesini kendisinden önceki düşünörlere atıflar yaparak güçlendirmektedir. Ayrıca birçok yazarın rüyaları yorumlarken rüyadan önceki birkaç günü de göz önüne aldığını söyleyen Freud (1996: 71), rüyayı çocukluk yıllarına sınırlamamak için denge kurmaya çalıştıklarını da ifade eder. Kendisi de rüya yorumlarken rüyanın göröldüğü günde ve önceki günlerde yaşananlara, rüyayı görenin o zamanki ruh dünyasına dikkat çekmiştir (Freud, 2018: 27).

Freud (1996: 76), rüyaların kaynaklarını dört grupta toplar: “Düşlerin kaynaklarına ilişkin herhangi bir tam listeleme dört tür kaynağın ayırt edilmesine yöneltir ve bunlar düşlerin kendilerinin sınıflandırılması için de kullanılmıştır. Bu kaynakları: 1) dış (nesnel) duyusal (sensory) uyarılmalar; 2) iç (öznel) duyusal uyarılmalar; 3) iç (organsal) uyarılar ve 4) saf ruhsal uyarılma kaynaklarıdır”. Buna

göre rüyalar bedensel ve ruhsal etkenlerle gerçekleşerek bireyin yaşamına nüfuz etmektedir.

Freud’a göre ruhun, ruhi infra-moi adını verdiği en alt bölgesinde (benliğin altı) hayvani hayatın içgüdüleri ve bilhassa cinsellik içgüdü (libido) vardır (Pazarlı, 1993: 97). Öyle anlaşıyor ki Freud rüyaları bilinçaltı ile kurulan bir diyalog olarak görür ve rüya kişinin arzulanımlarını bir şekilde tatmin eder. Kişinin geçmişle ilgili bastırıldığı duyguları ve gelecek ile ilgili kaygıları, rüyaları aracılığı ile yüzeye çıkar. Ona göre bu durumun bilinçaltının bilince nüfuz etmesi olarak anlaşılması yanlış olur. Aslına bakılırsa bu duygu ve düşüncelerin yer değişimi değil, bir enerji aktarımıdır: “Enerjinin yer değiştirmesiyle zihinsel sistem belli bir sistemin egemenliği altına girer. Gösterimlerin, düşüncelerin ve zihinsel oluşumların genellikle sinir sisteminin yapısal unsurlarına lokalize edilmemesi gerektiğini hatırlarsak, bu tür bir yanlış yorumlamadan kaçınmamız gerekir” (Freud, 2018: 125).

Freud (2018: 67), hastalarının rüyalarını serbest çağrışım yöntemiyle yorumlamış ve kuramını bu hastaların rüyaları üzerinden kurmuştur. Ona göre (2018:74,76) yetişkin rüyalarının çoğu cinsellik içerir ve erotik istekleri ifade eder. Öyle ki hastalarının rüyalarındaki çoğu sembolün aslında cinsel çağrışımlarla oluştuğunu ileri sürmüş ve şapka, merdiven gibi bazı simgeleri cinsel açılımlarla yorumlamıştır. Freud’un rüyalarla ilgili bu indirgemeci tutumu din görüşü için de geçerlidir. Ayten’e göre (2015: 62) “Freud, dini bazen bir saplantı nevrozu, bazen çocukluk arzularının tatmini bazen de bir yanılsama olarak değerlendirmiştir”. Freud’a göre bilim geliştikçe insanlık dinlerden ve Tanrılardan kurtulacaktır.

Rüya ile ilgili geniş kapsamlı bir bakış açısı edinmenin amaçlandığı bu çalışmada -onun bu iki yaklaşımı göz önüne alındığında- Freud’un rüyaya bakışının tatmin edici olmadığını söylemek gerekir. Zira insan gibi çok boyutlu dinamik bir organizasyonun (Allport, 2004: 9) uykudaki yaşamı bu kadar dar bir bakış açısıyla açıklanamayacak kadar girift ve karmaşık bir yapı arz etmektedir.

1.5.1.2. Carl Gustav Jung’a Göre Rüya

Psikanalist dönem için Freud’dan sonra bir başka önemli isim Jung’tur. Başlangıçta psikanalize ilgi duyan Jung, yoluna bir süre Freud’la devam etmiştir. Ancak Freud’un onu veliahdı gibi görmüş olmasına rağmen, 1912 yılından itibaren onunla yollarını ayırmış ve kendi analitik kuramını oluşturmuştur. Freud’un cinsel enerji olarak yorumladığı “libido” kavramına o ruhsal enerji tanımı yapmış ayrıca rüyanın bilinçaltına giden kral yolu iddiasının aksine Jung kompleksleri bilinçaltına giden kral yolu olarak benimsemiştir (Ayten, 2015: 67). Freud ile din hususunda da ayrılan Jung, Freud’un aksine dini sağlıklı bir ruh yapısı için doğal görmüş, dine iyimser bir yaklaşım benimsemiştir (Köse ve Ayten, 2015: 34). Jung Tanrı’ya dair yaklaşımını klasik kilise din anlayışından farklı olarak “Tanrı’ya inanmıyorum, fakat biliyorum” şeklinde kişisel bir anlayışla şekillendirmiştir (Bahadır, 2007: 146).

Jung (2015: 66) rüyanın öznel bir iş olduğunu vurgulayarak rüya ile ilgili tiyatro metaforunu kullanmıştır. Ona göre rüyanın sahibi olan özne, hem senarist, yönetmen, suflör, izleyici, eleştirmen hem de sahnenin kendisidir. Çetin’in aktardığına göre (2015: 95) Jung, rüyanın kaynağını kişisel ve kolektif bilinçdışı olmak üzere ikiye ayırmıştır. Yani kişinin rüyalarından bazıları sadece kendisine özel kendi yorumlamasıyla çözümlenen bazıları ise atalarından miras aldığı “arketip” adını verdiği ortak bilinçdışı motiflerin etkisiyle ortaya çıkar. Merter’in (2017: 313-314) aktardığına göre Jung, rüyaları üç evrede inceler. Birincisi; hayatta oynadığımız roller ve özdeşleştiğimiz kişilikler, “persona” arketipi ile bize yansıtılır. Utandığımız ve ortaya koymaya çekindiğimiz alt kişiliklerimiz ise “gölge” rüyaları ile açığa vurulur. İkincisi; içimizdeki anima ve animus (kadınsı ve erkeksi yönümüz) ile yansıttığımız kişiliğimizin etkisiyle ortaya çıkan rüyalar. Üçüncü ve en önemlisi ise içimizdeki yaşlı bilge veya kutsal/evrensel kadın arketiplerinin ortaya çıkışıdır. Bu kutsal ve aşkın kişiliğimizle yeniden buluşmayı sembolize eder.

Freud ile karşılaştırıldığında Jung’un rüyalara daha iyimser ve geniş anlamli çözümlemeler getirdiği görülür. Freud’un bilinçaltını tamamen karanlık gösteren yaklaşımının aksine Jung, bu bölgeyi kısmen de olsa aydınlatır. Jung her ne kadar rüyaların tamamen bilinçten kopmadığını söylemiş olsa da rüya analizlerini her zaman

bilinç dışı ile yorumlamıştır. Rüyanın yorumunu bilince başvurarak yapmış olsa da rüyada bize ulaşan bilinçdışının formülasyonudur ve onu doğru yorumlamak rüyayı gören bilincin işidir. Ona göre (Jung, 2015: 118) “Bilinçdışı bir canavar değil; ahlak, estetik, değer ve entelektüel yargı açısından tamamen nötr bir doğal varlıktır. Sadece ona karşı bilinçli tutumumuz, yanlış olduğunda tehlikeli hale gelir. Onu ne kadar bastırırsak, tehlikesi de o kadar artar. Ne zaman hasta daha önceleri bilinçdışı olan içerikleri özümsemeye başlar, tehlikesi o zaman azalır”.

Analitik bir çözümleme ile rüyayı irdeleyen Jung, rüyalara çoklu bir bakış açısı getirmeye çalışsa da, onun rüyaları daha çok arketipsel mitolojik öğelerle analiz ettiği görülmektedir. Onun (Jung, 2015), 59 rüyayı incelediği “Rüyalar” çalışmasında, görsel ifadeleri mitoloji ile yorumladığı rüyaları gündelik yaşam ve ruh halinden uzaklaştırarak bilindışı ile analiz ettiği görülmektedir.

1.5.1.3. Alfred Adler’e Göre Rüya

Rüyalara geniş çaplı ilgi duyan bir diğer isim, bireysel psikoloji ekolünün kurucusu Adler (2015: 276), rüyanın her bireyde doğuştan var olan güçler yoluyla ruhsal bir yansıma olarak ortaya çıktığını söyler. Ona göre (2015: 277).rüyalar mide nasıl hangi besini alacağını anlayarak bazı özsalgılar salgılıyorsa rüyalar da zihin için geleceği önceden biliyormuş gibi hazırlık yapar.

Mesleki yaşantısının başında psikanalize ilgi duyan, Jung ve Freud’un rüya yaklaşımlarını inceleyen Adler, daha sonra Nietzsche’nin “irade gücü” (will to power) kavramından esinlenerek kendi kuramını oluşturmuştur (Merter; 2017: 43). Bilinç ve bilinçaltının keskin ayrımına karşı çıkan Adler, benliğin bir bütün olduğunu ve rüyanın gündelik hayattan hareketle ele alınması gerektiğini savunmuştur (Çetin, 2015: 103). Adler, id, ego, süperegö şeklinde bir ayrımı kabul etmez, ona göre kişi bir bütündür. Bilinç ve bilinçdışı arasına kesin bir sınır koymaz ve geçici akışkanlığı savunur (Merter, 2014: 665). Adler (2002: 124), rüyalara insanın mantığıyla çözemediği bazı durumları duygusal olarak çözme işlevi yükleyerek, karısıyla anlaşamayan iki çocuklu bir adamın rüyasından şöyle bahseder:

Bir gece adam rüyasında şuraya buraya rastgele atılmış kanlı kadın vücutları gördü. Onunla yaptığım konuşma bizi bir sahnenin hatırasına ulaştırdı. Bir tıp öğrencisi olan dostu, onu cesetlerin kesildiği bir salona götürmüştü. Yalnız iki defa bulunduğu doğumlar, onu dehşet içinde bırakmıştı. Bu rüyayı şöyle izah edebiliriz: "Karımın üçüncü doğumunda hazır bulunmak istemiyorum".

Görüldüğü gibi Adler adamın rüyasını duygusal bir çözümleme ile yorumlamıştır. Bunun yanı sıra belirtmek gerekir ki Adler, Freud ve Jung'un rüya kuramlarını mistik öğeler taşıdığı ve bilimsellikten uzak olduğu için eleştirmiştir. Adler'in ateist olmadığı ancak bilimsel metodunda dine mesafeli olduğu söylenebilir.

1.5.1.4. Erich Fromm'a Göre Rüya

Fromm'a göre rüya, günlük hayatın gerçekleri kadar geçerlidir ve rüyaların evrensel bir dili vardır. Evrensel bu dili olan semboller onun rüya kuramında önemli bir konumdadır (Çetin, 2015: 107-109). Fromm, bu sembolleri yorumlarken dikkat edilmesi gerektiğini ve sembol dilinin günlük konuşma dilinden daha farklı bir mantığı olduğunu söyler. Ona göre rüya gerçek bir yaşayıştır ve yüzde yüz gerçektir. Öte yandan uyku halindeki yaratıcılığa dikkat çeker ve rüyaları mitlere benzetir. Ona göre (Fromm, 2015: 20), "Rüyalarımızın birçoğu, içerik ve biçim bakımından mitlere benzemektedir. Bilimsel olarak aydınlanmış modern beyinler bile, uykularında mit benzeri eserleri yaratma yeteneğini henüz kaybetmemişlerdir. Görmezden gelsek, nefret etsek ya da saygı göstersek bile mitler bugünkü düşünce şemamız içinde yerlerini çoktan almışlardır"

Fromm, rüyaları iki ana grupta toplar. Biri hayvani dürtülerle gerçekleşen delilik kapısı, diğeri ise aklın yüce yeteneklerinden doğan gerçek kapısıdır (2015: 146). Freud ve Jung'un, rüya kuramlarının indirgemeci olduğunu savunan Fromm - kendisine göre- daha orta yollu bir rüya yaklaşımını benimsemektedir. Ona göre (2015: 47) rüya ne Freud'un savunduğu gibi akıldışı kökenli arzuların tatmini, ne de Jung'un tanımladığı gibi bir mitoloji imparatorluğudur. Freud'un Odipus kompleksini dayandırdığı miti yanlış yorumladığını, asıl hikâyede bir cinsel arzudan bahsedilmediğini öner sürer (Fromm, 2015: 193). Ona göre (2015: 208), buradaki asıl konu anaerkil ve ataerkil düzen arasındaki çatışmadır. Öte yandan Freud'un iddia ettiği

gibi kadındaki doğal “penis kıskançlığı”nın aksine Odipus mitinde, erkeklerde “doğurganlık kıskançlığı”nın hüküm sürdüğünü söylemektedir (Fromm, 2015: 218). Ancak kendisi Grimm Kardeşlerden Kırmızı Başlıklı Kız masalını tamamen cinsel sembollerle açıklamaktadır (Fromm, 2015: 224). Ona göre mitler ilkel insanların uydurduğu hikayeler değil, geçmişten bugüne aktarılan hatıralardır (Fromm, 2015:189). Ancak eleştirdiği indirgemeci tutumu, mitlere fazla odaklanarak kendisinin de gerçekleştirmiş olduğu söylenebilir. Bu noktaya işaret eden Göcen (2018: 232), “Fromm bir hümanist olarak metafizik gerçekliği kabul etmediği için sonsuz sembollerin derinliği ve onların birliğindeki temele indirgemiş ve bununla sınırlı kalmıştır” diyerek Fromm’un bu yaklaşımı eleştirmiştir.

1.5.2. Hümanist Psikolojide Rüya Yaklaşımı

Hümanist psikoloji yaklaşımı, psikanalitik yaklaşımı eleştirerek bireyin bilinçli durumuna ve yaratıcı gücüne vurgu yapmaktadır (Göcen, 2014: 64). Hümanistik psikoloji insanı anlayabilmek için bireyin içyapısını bilmenin gerekli olduğuna inanmakta bunun da iç gözlem yöntemi ile gerçekleşeceğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre bilim, insan için bir amaç değil, ancak bir araçtır. Hayatın anlamına, ana odaklanmaya ve insan doğasının bir bütün olduğuna vurgu yapan yaklaşımın en bilinen temsilcileri Abraham Maslow, Carl Rogers ve Victor Frankl’dır (Sayar ve Dinç, 2018: 16).

Hümanistik yaklaşımın en önemli kişiliklerinden Maslow, kendini gerçekleştirme tanımlamasıyla psikolojinin sadece savunmada kalan insan yaklaşımını, insanı anlamaya çalışmak olarak değiştirmiştir (Göcen, 2014: 64). Maslow, “İnsan Olmanın Psikolojisi” (2001) (Toward a Psychology of Being) çalışmasıyla hastalıklı insan modelinden sağlıklı insan idealini konuşan bir anlayışa sahip olmaktadır. Ona göre insanın içsel doğası temelde kötü değil; şefkat, özsaygı ve kendini gerçekleştirme gibi temel ihtiyaçları, temel insani duygu ve yetenekleri ile ya nötr, ya da iyidir (2001: 8). Maslow kişilik problemleri olduğunu söyleyen bir insana onu iyi tanımadan cevap veremeyeceğini söyler. Çünkü ona göre nedenler önemlidir (2001: 13); onun yapmak istediği şey, insanı anlamaktır.

Maslow'un psikoloji yaklaşımında bir bakış açısı olarak ihtiyaçlar hiyerarşisi önemlidir. Maslow bununla fizyolojik, güvenlik, sevgi ve aidiyet, saygı ve statü ile ilerleyen ve kendini gerçekleştirme ile tamamlanan insan davranışlarının seyrini ifade etmektedir (Göcen, 2014: 64). Kendini gerçekleştiren insan böylelikle psikolojik anlamda sağlıklı, çevresindeki insanlarla derin ilişki kurabilen, üreten ve insanlara yardımcı dokunan bir insan olmaktadır (2014: 65). Maslow'un anlayışının bu insanı anlama çabasının dışında onu önemli kılan bir başka özelliğinin ise "doruk deneyimler" ifadesi olduğu söylenebilir. Ona göre doruk deneyimler, insanın kendini gerçekleştirmesini mümkün kılan önemli yapı taşlarından biridir; birçok teoriye göre ihtiyaçlar hiyerarşisinin en üst basamağında ise manevi ihtiyaçlar yer almaktadır (Göcen ve Konar, 2014: 371). Maslow'a göre insan için aşkın (transpersonel) alan olmaz ise kişi sağlığını kaybeder, saldırgan ve umutsuz olur (2014: 371). Doruk deneyim, kişi için potansiyelini en üst seviyede kullandığı gücünün doruğunda olduğu tecrübedir (Maslow, 2001: 113). Bu tecrübe sırasında insan geçmiş ve gelecekte bağımsız tam olarak anda kaldığı bir durumdadır (2001: 116).

Doruk deneyimleri algılanışı esnasında birtakım değerler nitelemektedir. Maslow (1996: 106-108) bunları; "doğruluk, iyilik, güzellik, bütünlük, kutuplaşmayı aşmışlık, canlılık, özgünlük, mükemmellik, gereklilik, tamamlanmışlık, adalet, yalınlık, zenginlik, çabasızlık, neşelilik ve son olarak kendine yeterlik olarak sıralar. Bu özdeğerler ile kişiler tam anlamıyla doruk deneyim yaşayacaktır ve bu değerler dinin insanı tanımladığı şekille tam uyumludur (Göcen ve Konar, 2014: 379).

Maslow'un dine ve manevi ihtiyaçlara olan yaklaşımını anlamak için yapılan bu kısa özetten sonra bu anlayışın rüya ile olan ilişkisi açıklamaya çalışılarak devam edilebilir. Bu ilişkiyi kendisi net olarak ortaya koymamıştır, ancak onun insanı anlamak için gösterdiği çabası, insanı anlamının önemli sacayaklarından biri olan rüya ile ilişkili yeni bir bakış açısıyla ortaya koyulabilir. Nasıl ki doruk deneyimler ile kişi ideal olan düzeye kendini gerçekleştirmeye erişmektedir, bireyin hayatının uykudaki devamı olan rüyaları da bu noktada önem kazanabilir. Richard Coutts (2010), Maslow'un ihtiyaç hiyerarşisini baz alarak oluşturduğu rüya raporları çalışması, meseleye ışık tutmaya yardımcı olabilir. Buna göre ihtiyaçlar kategorisindeki ihtiyaçlar ile önceki çalışmalarda ortaya konulan rüya raporları birbirini

desteklemektedir (2010: 661). Örneğin bazı çalışmalardaki güzellik veya maneviyatla ilgili rüya raporları Maslow'un gereksinim listesindeki üç şeye karşılık gelmektedir: Estetik, kendini gerçekleştirme ve aşkınlık. Buna göre rüyalar duygusal bir içeriğe sahiptir ve onun ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında rüya temaları göz önünde bulundurulmalıdır (2010: 661). Coutts'a göre bazı modern rüya teorileri, rüya içerikleri Maslow'un hiyerarşisi bağlamında yeniden ortaya konulabilecek bir işlev mekanizmasını çalıştıracak, böylece bu hiyerarşinin kavramları ile rüya içeriklerini karşılaştırmak için önemli bir çerçeve sağlanacaktır.

Coutts'un çalışmasında (2010: 663-665), özet olarak dreambank.net web sitesinden yüz tane rüya rastgele seçilmiş ve bu rüyalardaki içerikler Maslow'un ihtiyaç hiyerarşisindeki niteliklerle karşılaştırılması için bu alanda uzman sayılabilecek hakemlere sunulmuştur. Bu hakemlerin çoğu rüya içerikleri ile Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin doğru şekilde eşleştiği kararına varmıştır; görülen rüyalarda güvenlik ve saygınlık gibi ihtiyaçların rüya içeriklerine yansıdığı görülmektedir. Coutts bu çalışmasında (2010: 671), Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi, rüya içerik raporları için bir ölçüt olarak kullanılmıştır

Özetle; hümanistik psikolojinin insan merkezli yaklaşımında önemli bir isim olan Maslow'un, insanı anlamada kullanmış olduğu ihtiyaçlar hiyerarşisi ile insanın hayatını uykuda devam ettirdiği rüya yaşantısındaki duygusal ihtiyaç giderme ya da ihtiyacını uykudaki bilince iletme eylemi arasında ilişki kurulabilir. Bu ilişkiyi sağlıklı kurabilmek de -kişinin Maslow'un doruk deneyim olarak tanımladığı tecrübeye ulaşmasında- rüyaların yardımı ile mümkün olabilir.

1.5.3. Transpersonel (Benötesi) Psikolojide Rüya Yaklaşımı

Transpersonel Psikoloji Doğu ile Batı arasında bir sentez yapmayı, sezgisel ve rasyonel yaklaşımları birleştirmeyi amaçlamaktadır. Meditasyon, maneviyat, ruh, merhamet, vecd gibi konuları araştıran bu yaklaşımın temsilcileri Robert Frager, Danial Goleman, Stanislav Grof, Frances Vaughan, James Fadiman ve Türkiye'deki temsilcisi Mustafa Merter'dir (Köse ve Ayten, 2015: 15). Transpersonel psikoloji temsilcileri kendilerinden önceki yaklaşımları tamamıyla reddetmemiş, insanın

muhteşem bir potansiyeli olduğuna inanarak önceki yaklaşımların indirgemeci tutumlarını eleştirmiştir (Horozcu, 2015: 171).

1.5.3.1. Robert Frager’a Göre Rüya

Transpersonel Psikolojinin kurucularından sayılan, Kaliforniya’da bulunan Transpersonel Psikoloji Enstitüsü’nde başkanlık da yapmış olan Robert Frager, gerek Transpersonel Psikoloji gerekse Tasavvuf psikolojisi penceresinden rüyaya ilişkin yaklaşımları olduğu görülmektedir. Meseleye daha çok tasavvufi perspektiften yaklaşan Frager, üç tür rüyadan bahseder. Ona göre birincisi yoruma ihtiyaç duymayan Allah’tan doğrudan mesaj olarak gelen rüyalar, ikincisi muhakkak yorumlanması gereken melek vasıtasıyla görülen rüyalar, üçüncüsü ise yorumlanmaması gereken şeytan ya da nefis tarafından ilham edilen rüyalar (Frager, 2003: 201).

Ruhlar açısından da rüyayı değerlendiren Frager, genellikle seher vaktinde görülen, gizli ve en derin ruhtan gelen manevi bakımdan önemli rüyalar bahseder. Bunlar perdesiz manevi tecrübelerdir. Frager, insani ruhtan gelen rüyaların da derin anlamları olabileceğini, bunların Jung’un araştırdığı biçimdeki evrensel semboller ve tipik imajlar olabileceğini söyler. Ayrıca ona göre (2003: 138), kişisel ruhtan gelen psikolojik rüyalar kişisel anlamlar taşır ve buna ilaveten Freud’un bahsettiği türden arzuların tatminine yönelik rüyalar da vardır. Bitkisel ve madeni ruhlar ise daha çok bedensel duyarlılığın ürettiği rüyalar.

Frager’a göre (2003: 138) rüyalar ruhun penceresidir. Ruh, rüyalar vasıtasıyla uzaklara ulaşarak, normalde ulaşılması mümkün olmayan bilgilere ulaşabilir. Ancak rüyalar ile ilgili ifadelerinde bazı rüyaların herkes tarafından yorumlanamayacağını, rüyaları, şeyhlerin veya rüya ilmine vakıf olanların yorumlaması gerektiğini belirtir (Frager, 2004: 62). Rüyalarda niyetin de önemli olduğuna vurgu yapan Frager (2004: 64), rehberlik etmesi beklenen bir rüya için uykuya yatmadan önce o konuyla ilgili derin tefekküre dalmak gerektiğini ifade eder. İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in yakınındaki Müslümanlara rüyalarını hatırlamaları ve gelip ona anlatmaları yönünde telkinleri olduğu, onlara bu tefekkür etme sürecini de öğrettiği görülmektedir.

1.5.3.2. Stanislav Grof’a Göre Rüya

Transpersonel psikolojinin kurucularından Grof, holotropik şuur halleri anlayışıyla bilinçdışına farklı bir perspektif kazandırmaktadır. Ona göre (Grof, 2002: 22-23), bu holotropik durumlar düşünce süreçleri üzerinde etkilidir. Zihin bozulmuş değildir fakat günlük işleyiş biçiminden farklı şekilde çalışır. Kişi günlük gerçeklikle tamamen bağıni koparmaz ve şuur alanına başka varoluş boyutlarından gelen içerikler sebebiyle aynı anda iki farklı gerçeklik yaşar. O (Grof, 2000: 30), insan deneyimine holotropik haller dışında transpersonel haller olarak da bir alan belirler. Burada bedene ve egoya ait kişisel sınırlar aşılır. Bunu Jung’un kollektif bilinçdışı terimiyle de açıklanabileceğini ifade eder.

Grof (2000: 108), yaşanan birtakım rastlantıların anlamlı olduğunu, Jung’un bir ilkesi olarak eşzamanlı maddesel yaşamın dışında, rüya yoluyla da kişinin hayatına önemli dönüm noktaları sağlayabileceğini kabul etmektedir. Jung’un “nedensel olmayan bağlantı ilkesi”ni benimseyen Grof (2000: 107) şöyle söyler: “Jung, psişik bir hali, dışarıdaki bir ya da daha fazla olayla aynı anda belirmesi olarak tanımladı. Bu olayların yaşanan anlık subjektif hal ile anlamlı bağlantıları vardır”. Buna göre kişiler, rüyalarında, gerçek hayatı dönüştüren eş zamanlı olarak, rastlantısal da denilebilen ancak anlamsız olmayan tecrübeler yaşayabilmektedir.

1.5.3.3. Mustafa Merter’e Göre Rüya

Son dönem Transpersonel ve Tasavvuf Psikolojisinin temsilcisi Mustafa Merter, oluşturmaya çalıştığı Nefs Psikolojisi kuramında rüyalara geniş şekilde yer vermiştir. Ona göre (Merter, 2014: 616) varoluşun üç alanı vardır ve rüya bu üç varoluş alanına ışık tutar:

1- Bugünkü bilinçli hayatımız, yani hayat sahnesinde oynadığımız roller. 2- Alt bilinçdışı gölge ve komplekslerimiz. Kabul etmek istemediğimiz ama hayatımızı etkileyen menfi yönlerimizin ifşa olunması. 3-Üst bilinçdışı latif duyu ve duygularımız, derûnumuzda kuvve (potansiyel) olarak mevcut olan bizim veya başkalarının mübarek kişilikleri. Bu üçüncü kategoriye, gelecek zamana ışık tutan prospektif rüyaları da katabiliriz.

Buna göre, mürebbi olan Rab, bilinçdışı alanları ile temastan korkan insanı bu yolculuğa hazırlar. Jung'tan etkilendiği görüşü ile her insanın iç aleminde arketip olarak bir kahraman taşıdığını ifade eden Merter (2014: 616) insanın rüyalarında karanlık tarafına inerek derunundaki şeytanla çarpışacak güçte olduğunu söyler. Alt bilinçdışı ile temas kişiyi nasıl korku, nefret haset duyguları ile yüzleştiriyorsa tüm bu zehirlerin panzehiri olarak da üst bilinçdışı alan olan üst alemde kişiye rahmani haller yaşatır. Merter (2014: 617) rüyaların bireye edep öğreteceğini ve edebe mugayir rüya olmadığını şöyle ifade eder: “İnsanın asli yapısı edeplidir. Edepsiz rüya yorumu, tüm mesajı berbat eder, bizleri azgınlığa teşvik eder; sonuçta mertebe kaybeder, daha da aşağılara düşeriz. Rüyalarda edepsiz gibi görünen sahneler ders almamız için bize sunulur; ibret şuuru, tüm o balonları patlatır, Abraxas efendi yuvasına eli boş döner”.

Freud'a bir reddiye olarak görülebilecek bu anlayışa göre insan fitraten temizdir ve rüyalarda üst bilinçdışı devreye sokulduğu halde, yukarılara çıkılmış ve manevi alanla iletişime geçilmiş olunacaktır. Ayrıca yukarı doğru çekim alta doğru olandan daha güçlüdür. Önemli olan kişinin bulunduğu nefis katmanından fazla uzaklaşmamasıdır (Merter, 2014: 617). Çalışmalarında izah ettiği nefis katmanına göre (Merter, 2017: 59) kişi nefsi emmare olan en alt katmandan yukarıya doğru çıktıkça temizlenecek, ilahi kurallara uydukça bu durum, rüyalarına da yansıyacaktır.

“Nefs Psikolojisi” çalışmasında Merter (2014: 617), rüyaların objektif ve sübjektif olmak üzere iki şekilde yorumlanması gerektiğini ifade eder. Rüya sahnesinde görülen kişileri, objektif analizde, dışarıdakiler olarak, sübjektif analizde ise içerideki (kişinin kendisi) olarak izah eder. Yani objektif rüya analizine göre, kişinin rüyasında gördüğü diğer insanlar oldukları gibi kendileridir. Sübjektif rüya analizine göre ise, kişinin rüyasında gördüğü herkes, aslında kendisidir. Başka bir deyişle; rüyasında şeklen başkası gibi gördüğü insan, aslında kendisinin ona atfettiği bir özellikten ibarettir. Örneğin sübjektif analizde, rüyasında annesini gören bir kişi için o merhameti temsil ediyorsa, aslında gördüğü kişi annesi değil, kendisinin merhamet tarafıdır.

1.5.4. Fenomenolojik Psikolojide Rüya Yaklaşımı

Son yıllarda Psikiyatr Hayrettin Kara ve bir grup terapist, “Fenomenolojik Rüya Benliği Modeli” adı verilen bir yaklaşım ile bilimsel zeminde, bugüne kadarki psikolojik rüya yaklaşımlarında yer almayan, yeni bir bakış açısı sağlamak hedefiyle çalışmaktadır. Bireyin kendisini ve dış dünyayı sübjektif bir şekilde algılayan, kişinin içsel yaşantısını konu eden yaklaşım biçimi olarak, fenomenolojik yaklaşım, kişinin bireysel davranışlarını anlayabilmek için onun öznel algılama biçimini ve yaşantısını bilmek gerektiğini savunur (Hökelekli, 1993: 6). Bu anlayışa bağlı olarak Fenomenolojik yaklaşımda rüya, kişinin bilinci etrafında yorumlanmakta, rüyalar yalnızca uyanıklık bilinci ile anlamlandırılmaktadır. Bilinçdışının işlevsiz bir kavram olduğuna inanan Kara (2015: 1), rüyanın, bilinçli bir mekanizma olmasına vurgu yapan çalışma modelini şöyle açıklar: “Bu çalışma modeli, bilinçdışı gibi işlevsel olmayan kavramlara atıfta bulunmadan, sembolizmin muğlaklığı içinde kaybolmadan, rüyaların benliğin bilinçli bir yaşantısı olduğunu söyleyerek hem psikoterapist hem de danışana rüyalar üzerinden bir çıkış önerir”.

Rüyaların günlük yaşantının bir devamı niteliğinde olduğunu savunan Kara’ya göre (2017: 4), bilinçli olan benliğin, rüyalar aracılığıyla yaşantısına uykuda devam etmesiyle ilgili şunları söyler:

Rüyalarda da uyanıklıktaki gibi hissedersiniz, düşünürsünüz, algılayarsınız, kararlar verir seçimler yaparsınız. Meselemiz, kendimizi anlamaksa kendimizi anlamak için hislerimize algılarımıza, yönelimlerimize bakmamız gerekiyorsa bunu rüyalar içinde yapabiliriz. Bazı durumlarda uyanıklıktaki kendimizle rüyadaki kendimizin hisleri, yönelimleri açısından örtüşür. Bazı rüyalarda ise iki kendiliğin hisleri ve yönelimleri arasında büyük bir açı farkı ortaya çıkabilir. Başka bir biçimde ifade edersek; uyanıklık benliğin seçim yaptığı bir konuda rüya benliği bu seçimi onaylayıp pekiştirebilir ya da onaylamayıp uyarabilir. Uyanıklık benliğinin seçim yapamayıp kararsız kaldığı bir konuda rüya benliği daha kararlı bir yönelim içinde olabilir ya da o da kararsız kalabilir.

Öyle anlaşıyor ki buraya kadar görüşleri irdelenen psikologlardan farklı olarak Kara, bilinçdışının o kadar da zor ulaşılabilecek bir bölge olmadığını

düşünmektedir. O, bilinçdışı kavramının yerine, rüya benliği kavramını koymuş; bilinç ve bilinçdışı arasındaki ilişki sistemine benzer şekilde uyanıklıktaki benlik ve rüyadaki benlik mekanizmasını çalıştırmıştır.

Fenomenolojik yaklaşım bireyin bütününe görebilme olanağından uzak ve sınırlı bir bakış açısı olduğundan deney metoduyla ilgilenmeyecek, kişiyi anlayabilmek için sadece onun yaşamında neyin anlamlı olduğuyla ilgilenecektir (Hökelekli, 1993: 6). Buradan hareketle rüya bu yaklaşım biçimiyle irdelendiğinde, onun sadece tek bir boyutu konuşulacak; o da rüyanın, rüyayı gören kişi için ne anlama geldiği olacaktır.

Son olarak “Varoluşçu Psikoterapi” çalışmasıyla, kendisini varoluşçu olarak tanımlayan ve terapilerinde, rüyayı etkin şekilde kullanan Psikiyatr Irvin D. Yalom’dan bahsedilecektir. Fenomenolojik rüya yorumu başlığında değerlendirilebilecek bir rüya yaklaşımına sahip olan Yalom’a göre (2017a: 238) genç terapistler; Freud, Jung, Gestalt gibi ekollerin ve gelecek odaklı rüya yorumlama anlayışının kötü etkileriyle rüya çalışmaktan kaçınmaktadır. Ona göre (2017a: 240) rüyalar, kişilerin derinde yaşadığı sorunları görsel benzetmeler yaparak açığa çıkarmaktadır. Rüyalara pragmatist bir bakış açısıyla yaklaştığı görülen Yalom, rüyaların, yalnızca gerekli olan kısmını yorumlayıp geri kalanını görmezden gelmektedir. Onun rüya anlayışına göre (2017a: 248) kâbuslar, yinelenen ve etkileyen rüyalar, kişinin benliğine verimli çağrışımlar gönderir. Yalom, bu yönüyle, terapiye anlamlı bir yardımı olan rüyaların, başucunda tutulan bir deftere yazılması gerektiğini söyleyerek, rüyaların küçük de olsa anlamlı ayrıntılar içerdiğini düşünür. Ona göre (2017a: 250), bir kişinin benliği ve hayatı, en iyi rüyalarından öğrenilir. Fenomenolojik yaklaşıma yakın olarak Yalom, bilinçdışının rüyayı anlamlandırmada etkin olmadığını düşünmektedir. Bu noktada rüyalar, daha çok geçmişin iz bırakan anlamlı anılarıyla oluşmaktadır. O, sadece benliğin rüyada seçtiği anılara dikkat çekmeyi uygun görür.

Ateist olmasına rağmen dini görmezden gelmeyen Yalom’a, din ve psikiyatriye olan katkılarından dolayı, 2000 yılında Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından Oskar Pfister Ödülü verilmiştir. Bu ödüle kendisinin de şaşırdığını ifade eden Yalom (2017b: 8), Yahudi bir aile geleneğinde yetişmesine rağmen, erken yaşta almış olduğu katı ve

otoriter dinî eğitimin, yaşantısı üzerinde olumsuz bir etki yarattığını ve zamanla dinden uzaklaşmasına sebep olduğunu beyan etmektedir. Ona göre (2017b: 51) din, insanlar için bir teselli biçimi ve kilise gibi ibadet mekânlarında dinî gruplar vasıtasıyla gerçekleşen bir sosyalleşme aracıdır. Öte yandan Yalom (2017c: 15), dinin, ölüm anksiyetesi gibi bazı kaygı durumlarını hafifleten bir yapı olduğunu ve Tanrı'nın ebedi varoluş vaadinin kişilerin, ölüm korkusunu yumuşatarak anlamlı bir hayat yaşamasını sağladığını ifade etmektedir. Yalom'un, sözü edilen tüm bu görüşlerine bakıldığında, pragmatist bir yaklaşımla, insanların hayatını anlamlandıran, benliğini çözümleyen ve sorunlarıyla baş etmesini sağlayan her şeyin, kabul edilebilir olduğu görülmektedir. Bu anlayışa göre, kişinin gerek dinî hayatı gerek rüya yaşantısı, onun hayatı anlamlandırmasında önemli unsurlardır.

1.6. Dinî Geleneklerde Rüya

Dinlerde rüyaya ilişkin genel bazı kabul ve anlayışlar vardır ve ilahi dinlerin hepsinde rüya önemli ve işlevsel bir konumdadır. Eski İbraniler'de rüya ilahi bir dokunma ve ilham vesilesi sayılmış, Hz. Yakub'un hicret yolculuğu sırasında gördüğü rüya önemli addedilmiştir (Yüksel, 1996: 15). Yahudilikte vahyin en alt seviyesinin rüyada vuku bulması inancı söz konusudur. Tevrat'ta çok sayıda rüya motifine yer verilmekte ve Yahudi inançlarına göre rüyalar, Tanrı ile iletişim yoluyla işlevsellik kazanmaktadır (Çetin, 2015: 47-48). Bununla birlikte Tevrat'ta psikolojik çerçevede ele alınabilecek bazı ayetler de vardır; “Bazı ayetlerde çok tasanın kötü düşe neden olacağı, aç ve susuz kişilerin rüyasında yemek yiyip, su içeceğinden bahsedilmektedir” (Çetin, 2012:100).

Hristiyanlıkta rüya “Allah'ın varlığının delillerinden biri olarak kabul edilmiş, mucize ve rüyanın Allah tarafından kendi varlığını insanlara bildirmek için gönderildiği ileri sürülmüştür” (Kayacı, 2018: 20). İncil'in birçok yerinde rüya kavramına rastlanmaktadır. Ayrıca İncil'de rüya anlamına gelen yaklaşık olarak 12 kavram kullanılmıştır (Çetin, 2015: 50). Taşpınar'ın aktardığına göre Papa I. Gregorius, rüyaları ‘açlıktan kaynaklanan’, ilahi ve şeytâni olarak üçe ayırır: “Yeni Eflatuncu Macrobius (Miladi 5. y.y) rüyalara dair şöyle bir tasnif yapar: “İnsomnium: Yararı olmayan sıradan rüyalar. Phantasma: Uykunun ilk evresinde uyku ile uyanıklık

arasında görünen rüyalar. Oraculum: Kâhinlerin gördüğü rüyalar. Visio: Yoruma gerek kalmadan açık mesaj veren nebevî rüyalar. Somnium: Yorum gerektiren rüyalar” (Taşpınar, 2018: 329). İncil’de rüyanın yönlendirici bir işlevi bulunmakta, yapılması gerekenler melek vasıtasıyla rüyada bildirilmektedir (Yüksel, 1996: 17).

Budist öğretide ise rüya çok önemli bir tecrübedir. Burada “Lusid Rüya” kavramı önem arz etmektedir. Bu çeşit rüya, rüya sırasında kişinin rüya gördüğünden haberinin olması şeklinde açıklanabilir (Morley, 2016: 19). Lusid rüyada sezgi kavramı öne çıkmaktadır ve onun çok sayıda aşaması vardır. Son aşaması olan “süper lusid”de kişi rüyasında uyanıkmış gibi etkileşimde bulunabilir. Örneğin bir odadan diğerine geçebilir, kapıyı kullanabilir (Morley, 2016: 21-25). Morley (2016: 40) Budizm’de rüyaların önemine şu sözlerle vurgu yapmaktadır: “Tibet folkloru ve Budist azizlerin yaşam öyküleri rüyalara yapılan referanslarla doludur. Tibet Budizmi’nde rüyalar, ustaların reenkarnasyonunu bulmakta, gelecekte olacakları tahmin etmekte kullanıldığı ve ruhsal öğretilerin edinildiği ruhsal araçlar olduğu için kaçınılmaz olarak önemlidir”.

Dinlerin rüyaya bakış açısının metafizik öğelerle dolu olduğu görülmektedir. Sözü edilen dinlerin farklı kaynakları olmasına karşın hepsinde aşkın varlıkla ilişki kurmak, yaşama rüyalar aracılığıyla yön vermek ve gelecekte haber almak gibi ortak kabullerinin olduğu söylenebilir. Son ilahi din olan İslam’ın rüyaya bakışını, çalışmanın önemli konusu “istihare”nin, bu dine ilişkin bir kavram olması sebebiyle ayrı bir başlıkta incelemek yerinde olacaktır.

1.6.1. İslam Dinine Göre Rüya

Rüya, diğer birçok dinde olduğu gibi İslam dininin asli kaynaklarında yerini bulmuş, asırlardır ona başvurulmuş bir bilgi kaynağı olmuştur. İslam kaynakları üç tür rüyadan bahseder; rahmani (sadık), şeytani ve nefsanî rüyalar. Rahmani rüyalar; kutsal kitap ve hadislerde de vurgu yapılan rüya şekli olarak içerisinde metafizik öğeler bulunduran, gören kişi için işlerliği olan rüyalarlardır. Şeytani rüyalar; ehemmiyet verilmemesi tavsiye edilen, batıl, geçersiz olarak kabul edilen rüyalarlardır. Nefsanî rüyalar ise kişinin günlük hayatından etkilendiği sıradan rüyalarlardır. Nefsanî ve şeytani rüyalara itibar etmek doğru görülmemişse de özellikle rahmani rüyalar İslam dini

açısından kayda değerdir (Akot, 2011: 95; Taşpınar, 2018: 332). Ayrıca rüyalar, Sâdık (kaynağı ilahi olan) ve Kâzib (İlahi kaynaklı olmayan) olarak da ikiye ayrılabilir. Kâzib Rüyalar da yukarıda belirtildiği gibi; Rahmanî, Şeytânî ve Nefsânî olarak tasnif edilmektedir (Bahadır, 2017: 20-21-22).

İslam dininin ilahi kitabı Kur'an-ı Kerim'de rüya ifadesi birçok ayette geçmektedir. "Kur'an'da rüyaların yorumu için 'ta'bîrû'r-rüya', 'te'vîlû'r-rüya', 'te'vîlû'l-ahkâm', 'te'vîlû'l-ahâdis' tamlamaları ve 'iftâ' (hüküm açıklama) kelimesinin çeşitli türevleri kullanılmıştır" (Taşpınar, 2018: 330). Kur'an-ı Kerim'de rüyadan bahsedilen ayetler şunlardır; Yusuf Sûresi 5, 36-37, 41, 43-49, 100. ayetlerde; İsrâ Suresi 60. ayette; Saffat Suresi 105. ayette; Fetih Sûresi 27. ayette geçmektedir (Yazır, 2009). Ayrıca İslam kaynaklarında rahmani rüya, şeytani rüya ve nefsanî rüya şeklinde üç rüya tasnifinden bahsedilir (Taşpınar, 2018: 332). Ayrıca Kur'an'da rüya manasına gelen "ahlâm ve menâm" kelimeleri de kullanılmaktadır (Aydar, 2005: 41). Yine bir terkip olarak Kuran-ı Kerim'de geçen "Adgâsu Ahlâm" ifadesi yer almaktadır (Kayacı, 2018: 23). Karmaşık düşler olarak çevirilen bu ifade "ot demeti gibi karmakarışık hayaller ve evham karışımı düşler" mealinde kullanılmıştır. Ayrıca Kur'an'da geçen "büşra" kelimesi bazı ayetlerde sadık rüya olarak yorumlanmıştır (Açıkalın, 1996: 61-62).

Kur'an-ı Kerim'deki rüyalar iki şekilde tasnif edilebilir. Bunlar Peygamberlerin gördüğü rüyalar ve Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları ve Firavun'un gördüğü rüyalar şeklindedir (Bahadır, 2017: 25). Peygamber yaşantılarında rüya konusu, Kur'an'da, Hz. Yusuf, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed için zikredilmekte, bu üç peygamberin gördüğü rüyalardan bahsedilmektedir (Seyyar ve Aydar, 2015: 23).

Kur'an'da rüyaya ilişkin en çok bilgi Yusuf kıssasında yer almaktadır. Yusuf Sûresinin 4. ve 5. ayetlerinde geçen bu kıssada söz edilen ilk rüya, Hz. Yusuf'un kendisine on bir yıldızın, güneş ve ayın secde ettiğini gördüğü rüyadır. Hz. Yusuf, gördüğü bu rüyayı babası Hz. Yakup'a anlatmış, babası da bu rüyayı ileride kendisine büyük bir onur olarak peygamberlik verileceği şeklinde yorumlamıştır (Kasapoğlu, 2017: 116). Kıssada ikinci olarak ise; Hz. Yusuf'un Mısır'da hapse atılması esnasında hapiste olan iki kişinin rüyaları yer almakta, onun bu rüyaları tabir ederken onlara

tevhid akidesini tebliğ ettiği görülmektedir (Atalay, 2017: 93). Diğer önemli bir konu da Mısır kralının rüyası olmaktadır. Kıssaya göre, Hz. Yusuf, kralın gördüğü bazı rüyaları yorumlayarak hapisten çıkmış ve mühim bir göreve atanmıştır (Taşpınar, 2018: 331). Yusuf kıssasında, rüya ile ilgili olarak, rüyanın gelecekte olacak bazı hadiselerle ilişkin bilginin verildiği ve rüyanın hayata yönelik olup bitenle ilgili işaretler taşıdığı anlatılmaktadır.

Rüya meselesine dair bir diğer kıssa ise Saffât Sûresinin 101. ve 103. ayetlerinde geçen, Hz. İbrahim'in rüyada aldığı işaret ile oğlu İsmail'i kurban etmeye yönelmesi konusundadır. Kıssaya göre yıllar boyu çocuk özlemi yaşayan, kendisine İsmail'in verildiği Hz. İbrahim'e, rüyasında oğlunu kurban etmesi gerektiği söylenmektedir. Hz. İbrahim, ilk gördüğü gece, bunun sadık bir rüya olup olmadığıyla ilgili şüpheye düşmüş, ikinci gece rüyayı tekrar gördüğünde ise rüyasının doğruluğundan emin olmuştur (Açıkalın, 1996: 65). Hz. İbrahim rüyasını anlattığında oğlu İsmail'in Allah'ın emrettiğini uygulaması yönünde verdiği telkinle her ikisinin rüyadaki buyruğa uyduğu görülmektedir. Allah'ın Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'i sınadığına inanılan bu kıssada oğlunu kurban etmeyi göze alan Hz. İbrahim'e Allah tarafından bir koç gönderilmiştir (Çelik, 1998: 35-36). Hz. İbrahim'in gördüğü rüya ile Allah'a bir oğlu olduğunda onu adayacağı sözünü verdiğini hatırlaması, onun sadık ve doğru bir kul olmasıyla ilişkilendirilerek bu doğruluk timsali tavrı ve tevekkülü neticesinde Allah'ın oğlunu ona tekrar bahşettiği söylenmektedir (Demirden, 2019: 66).

Peygamberlerin rüyalarının vahiy olarak anlaşılması ve delil değeri olması meselesi, müfessirler tarafından tartışılmış ve bu rüyalar farklı kategorilere alınarak değerlendirilmiştir (Açıkalın, 1996: 66). Ancak konunun bizimle ilgili kısmı rüya bahsinin peygamberler yaşantısında ve dinlerde var olduğunu açıklamaktır. Bu bakışla, rüyanın İslam dini içerisinde önem atfedilen bir yaşantı olduğu görülmektedir.

1.6.2. Hz. Peygamber'in Yaşantısında Rüya

Hz. Muhammed'den rivayet edilen çok sayıda hadiste rüyalardan bahsedilmektedir. Hadis rivayetlerini bir araya toplayan Buhari'nin külliyyatında yer alan "Salih bir kişi (veya salih bir kadın) tarafından görülen güzel rüya, nübüvvetin

kırk altı cüzünden bir cüz'üdür" (Miras, 1978b: 272) rivayeti Peygamber'in rüyaya nasıl bir önem arz ettiğine örnek gösterilebilir. Hz. Peygamber'in sabah namazlarını kıldırdıktan sonra cemaate dönerek rüya görüp görmediklerini sorması da (Tirmizi, 1975: 145) rüya tecrübesine bakışını ve hassasiyetini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Hz. Peygamber rüyaya ilişkin, kendisini seven ümmeti için de şöyle bir mesaj vermiştir: "Kim rüyasında beni görürse o kimse gerçekten beni görmüştür. Çünkü şeytan şüphesiz bana benzer bir şekle giremez" (Hatipoğlu, 1983b: 97).

Rüyaları doğru yorumlamak veya onlara değer vermek noktasında ise "Rüya yorumlanmadıkça bir kuşun ayağı üzerinde (yani istikrarsız ve askıda) dir. Yorumlanınca vukû bulur. Sahibi onu seveninden veya (rüya tabiri hususunda) bilgi ve dirayet sahibi olandan başkasına anlatmasın" (Hatipoğlu, 1983b: 108) hadisi dikkat çekicidir. İslam Peygamberi'nin bu yaklaşımıyla, ruhunu bunaltan ve ona sıkıntı veren bir rüya görmüş dahi olsa, kişinin rüyayı iyimser bir yaklaşımla yorumlaması gerektiğini söylemek mümkündür. Öte yandan Hz. Peygamber'in bu ilme vâkıf olmayan kişilere rüyanın anlatılmaması gerektiğini vurgulaması, rüya meselesinin günlük hayata dönük , yaşamı şekillendiren bir işlevinin olduğu söylenebilir. Ebû Hureyre'den rivayet edilen bir hadiste Hz. Muhammed şöyle söylemiştir; "Şüphesiz rüya üç çeşittir: Bazı rüyalar, insan oğlunu üzme için şeytan tarafından (kalbe sokulan) korkulardır. Rüyaların bir kısmı insanın uyanık iken arzulayıp azmettiği, sonra da uykusunda gördüğü şeydir. Rüyaların bazıları da peygamberliğin kırk altı parçasından bir parça olan rüyadır" (Hatipoğlu, 1983b: 101). Cabir b. Abdullah'ın rivayet ettiği bir başka hadis ise şöyledir: "Biriniz hoşlanmadığı rüya görünce hemen sol tarafına üç defa tükürsün ve üç defa şeytandan Allah'a sığınsın ve üzerinde olduğu taraftan diğer tarafa dönsün" (Hatipoğlu, 1983b: 102). İslam peygamberi bu hadislerde hem rüyaları tasnif etmiş hem de kötü bir rüyanın insan psikolojisi üzerindeki etkisini göz önüne alarak olsa gerek, müslümanlara bu tür rüyalara itibar etmeden Allah'a sığınmalarının daha doğru olacağı mesajını vermiştir.

Hz. Muhammed kendisine ve eşi Hz. Aişe'ye rüya yorumlatmak için gelen sahabenin kötü olan rüyalarını dahi iyi şeyler söyleyerek tabir etmek gerektiğini, onları hayra yormanın önemli olduğunu, rüyaların yoruma göre çıkacağını ifade etmiştir (Rûdânî, 2003: 174). Rüya, yine Enes b. Malik'ten rivayet edilen bir hadiste şöyle

geçmektedir: “Rasulullah şöyle buyurdu. “Risalet de nübüvvet de sona ermiştir. Benden sonra ne Rasul ne de nebi vardır”. Enes dedi ki; “ Bu durum müslümanların gücüne gidince Rasul-i Ekrem; “Fakat sevindirici şeyler vardır” buyurdu. Bunun üzerine ashab; “Bu sevindirici şeyler nedir?” dediler. Rasul-i ekrem şöyle buyudu: “Müslümanın rüyasıdır ve bu rüya, peygamberliğin bir parçasıdır” (Tirmizi, 1975: 131). Bu hadis Hz. Peygamerin tanımladığı rüya tasniflerinden olan salih rüyaya vurgusu açısından önemlidir. Buna göre Peygamberlik müessesesi artık sonlanmış olsa dahi insanlar salih rüyaları sayesinde Allah ile olan irtibatlarını devam ettirebileceklerdir.

Hiz. Muhammed'den bugüne ulaşan hadisleri, onun kendi gördüğü rüyaları da çevresindekilere anlatarak yorumladığını göstermektedir. Buna bir örnek olarak Ebu Hureyre'den nakledilen şu hadis gösterilebilir: “ Rasulullah şöyle buyurdu: “Rüyada göya iki kolumda iki altın bilezik olduğunu gördüm ve onların durumu (kollarımda bulunması) beni üzdü. Derken bana “o iki bileziğı üfle!” diye gösterildi. Ben de üfledim uçtular. Bu iki bileziğı, benden sonra çıkacak iki yalancıya sordum. Onlardan birine Mesleme denir, yenâme'nin sahibidir (oradan çıkacaktır). El-Ansî de San'a'nın sahibidir” (Tirmizi, 1975: 142). Bununla birlikte Hiz. Muhammed sahâbeden kendisine rüya tabir etmesi için gelen bir sahâbinin rüyasını yakın arkadaşı Ebu Bekir'in yorumlamasına izin vermiş, sahâbinin rüyasını yorumladığında ise Hiz. Peygamber'in, Hiz. Ebu Bekir'in bazılarını doğru yorumladığını, bazılarında yanlış olduğunu söylemesi (Rûdânî, 2003: 179) gerek İslam dini ve gerekse Hiz. Peygamber'in rüya yaklaşımı açısından görülen rüyayı yorumlamanın ne kadar hassas bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Hiz. Peygamber'in rüya yorumlama meselesine olan hassasiyeti Vasile b. El-Eska'dan rivayet edilen şu hadisle daha iyi anlaşılabilir: “Şüphesiz en büyük iftiralar; söylemediğim bir şeyi söylemişim gibi nakletmek, kişinin rüyada görmediğı şeyi gördüğünü söylemesi ve kendisini babasından başkasına nispet etmektir” (İmam Şafî, 2014: 738).

Hiz. Peygamber'in yaşantısında olayların gerçekleşmeden önce rüyalarında kendisine gösterildiğı bazı rivayetlerde ortaya koyulmaktadır. Örneğın eşi Hiz. Aişe ile evleneceğini önceden rüyasında görmüştür: “Bana üç gece rüyamda gösterildin. Seni bana melek beyaz bir parça ipek içinde getirdi ve: İşte hanımın! dendi. Bir de yüzünü

açtım ne göreyim, senmişsin. Artık: Eğer bu Allah'tansa, onu infaz etsin, dedim” (Davutoğlu, 1983: 293). Kur'an-ı Kerim'de Enfal Suresi 43. ayette, Bedir savaşındaki düşman sayısının rüyada Hz. Peygamber'e az sayıda gösterildiği, böylece onun korku ve sıkıntıdan korunduğu bildirilmiştir (Yazır, 2009). Peygamber yaşantısında rüya ile amele ilişkin bir başka husus ise namaza çağrı ifadesi olan ezanın uygulanmasıdır. Sahabeden Abdullah b. Zeyd, Hz. Muhammed'e gelerek bugün hala uygulanan şekliyle ezanı gördüğünü ifade etmiş, Peygamber ise bunun vahiy ile bildirildiğine dikkat çekerek Bilal'e öğretmiştir. Yine Hz. Ömer de ezanı bu şekliyle rüyasında gördüğünü Hz. Peygamber'e belirtmiştir (Miras, 1978b: 552-557).

Peygamber yaşantısına dair ulaşılan bu verilerle, Hz. Peygamber'in gerek kendi rüyaları ve bunlara ilişkin yorumları gerekse sahabenin gördüğü rüyalara yaklaşımıyla rüyanın, kişilerin hayatını şekillendiren, belli kararlarda işlerlik gösteren önemli bir tecrübe olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Ayrıca rüyanın Peygamberler için bir vahiy biçimi, diğer insanlar için ise yön verici bir mekanizma olduğu söylenebilir.

1.6.3. Tasavvuf Literatüründe Rüya

Hal ilmi diye tanımlanan –ittifakın çok da mümkün olmadığı- tasavvuf ilmi, bilimsel zeminde kendisine yer edinmekte güçlük çekmiş, nesnel ölçütlerle dönemlere ayırmanın zor olduğu bütünsel bir teori geliştirmenin meşakkatli olduğu bir alandır (Demirli, 2016: 2). Dolayısıyla genel bilim anlayışında yerini nesnel konuma oturtamamış iki alan olan tasavvuf ve rüyayı birbirleriyle olan ilişkileri bakımından incelemek zor olsa da, bu konuda tarihteki saygın birkaç mutasavvıf alimin tanımı ve onların perspektifiyle bazı açılımlar gerçekleştirmek mümkün görünmektedir.

Yüksel (1996: 183) tasavvufa göre rüyaların “sadık rüyalar- kâzib rüyalar, Allah'tan olan rüyalar- şeytandan olan rüyalar, zarar veren rüyalar- zarar vermeyen rüyalar, gerçek rüyalar- yalancı rüyalar ve enfûsî rüyalar- âfâkî rüyalar” şeklinde bir tasnifinden bahseder. Bu yaklaşıma göre bir rüyanın sadık olup olmadığı bazı şekillerde anlaşılır: “Rüya gören kişi hemen uyanır. İdrak devamlı ve sabittir. Çünkü rüya bütün teferruatıyla kişinin hafızasına nakşedilmiştir. Görülen rüya uyanıldığı

zaman da aynı tazeliğini korur. Ayrıca vahyin alametleri sadık rüyanın da alametleridir” (Yüksel, 1996: 185).

Mutasavvıfların çoğu rüyayı his ve şuurun tamamen yok olmadığı uyku sırasında kalbe gelen bilgi, zihne gelen canlı haller olarak tanımlar (Akot, 2011: 97). Büyük mutasavvıf Mevlana’nın Mesnevi’sinde rüya ile ilgili beyitler bulunmaktadır; “Yüz binlerce yıldır havadaki zerreler gibi iradesizim. O zamanı ve hali unuttum ama uykuda bu âlemden göçüp gitmem, bana o âlemden bir armağan” (Merter, 2017: 322). Mevlana, burada ruhun bedene şifa kaynağı olduğunu ve onunla rüyada irtibata geçtiğini anlatıyor olsa gerek. Mevlana, Kenan Rıfai’nin şerhini yaptığı Mesnevi’de, rüyanın ruhlar alemi ile cesetler (bedenler) aleminin ortasında bulunan misaller aleminde görüldüğü ifade edilir. Mevlana’ya göre (2000: 61) ruh, uyku sırasında vücuttan çıkıp ruhlar alemine yükselir, ruhun bedende bıraktığı bazı güçlerle kişi rüya görür. Öte yandan o, ermiş kişilerin uyanıklıkta dahi Allah’tan başka her şeye karşı uykuda olduğunu söyler.

Rıfai (2000: 290), rüyaya bir açılım getirerek onun nasıl hissedildiğine dair bir sorgulama gerçekleştirir. Ona göre duyu organları olmaksızın da hisler mevcuttur ve uyku halinde kişi rüya vesilesiyle yaşamaya, hislenmeye bu boyutta devam eder. Bu görüşünden hareketle rüyaya bilgi değeri de verdiği görülen Rıfai, eserlerinde rüyaya ilişkin örnekler verir ve yorumlar gerçekleştirir.

İslam alimi Gazali (1975: 902) rüyanın melekût aleminin en açık delillerinden olduğunu söyler. Ona göre insan kalbin ve alemin acayip hallerini anlamaktan uzak olduğunda rüyadan da gafildir. Uykuda her ne kadar duyular dursa da, uyku hayalin harekete geçmesini durduramaz. Merter’in aktardığına göre (2017: 324) Gazali eserinde rüyayı uhrevi boyutta değerlendirmektedir. “Levh-i Mahfuzdan kalbe aksedenleri hayal kuvveti hemen alır ve onu misal ile hikâye eder. Tahayyülat onu daha iyi korur ve hayalde mahfuz olarak kalır. Uyandığı vakit ancak hayalindeki şeyleri hatırlar.” Ancak belirtmek gerekir ki böyle bir keşfin gerçekleşmesi için kalbin şehvî duyulardan uzak kalması gerekir (Gazali, 1975: 903). Buna göre uyanıklık bilincindeki kişinin günlük uğraşları rüya yaşantısına yansımaktadır. Kişi uyanıklık halinde ne ile meşgulse, rüyasına da onun yansıdığı söylenebilir. Rüyalar, bize

ulaşması gerekenleri hikâye ederek veya bazı sembollerle iletir. Bilinir ki, insanlar uyandığında bazı rüyalar uçup gitmiş bazıları ise seneler geçse kişinin belleğinden silinmemiştir. Gazali'nin ve Mevlana'nın yaptığı rüya vurgularının işte bu hatırdaki kalması gereken rüyalarla ilgili olduğu, hakiki manada anlamlı rüya ile anlamı olmayan belirsiz rüyaların bu şekilde ayırt edilebileceği söylenebilir. Gazali ayrıca *Kimyâ-yı Saâdet* (1969: 780) eserinde ölümlerin hallerinden sırların rüya yolu ile verilmesine bazı örnekler göstermektedir. Burada verdiği örnekler yukarıda yazılanlar ışığında bakıldığında, nefis terbiyesini gerçekleştirdiği düşünülebilecek kişiler üzerindendir. Dolayısıyla Gazali'nin gaybe ait (ölünün haline ilişkin bilgi almak gibi) bazı durumların rüyada kişilere gösterilebileceği görüşüne yakın olduğu söylenebilir.

İbn Arabî, dünyayı rüya haline benzetir. Bizatihi dünyanın kendisi yorumlanması gereken bir rüyadır: “İnsanlar ise uykudadır ve uyuyan insan gördüğünü ve onu hangi mertebede gördüğünü bilir. İnsanlar öldüklerinde uyku içindeki bu uykudan uyanırlar. Binaenaleyh bütün insanlar sürekli uykudadır ve sürekli rüya görürler” (İbn Arabî, 2011: 31). İbn Arabî'ye göre rüyalar iradi ve irade dışı olarak iki kısma ayrılır. O istediği bir vakitte rüya veya yakaza halinde pîrleri görebilir ve onlarla konuşabilir. İbn Arabî'ye göre irade dışı olanlar da salih rüyaya girer, böylece hayal mertebesinde olan şey doğrudan idrak edilmiş olur (Akot, 2011: 97- 98). İbn Arabî'nin bu anlayışına göre rüya, hayat ile içiçe vuku bulan, rüyayı görenin gördükleriyle -kasti veya değil- iletişim halinde olduğu bütünsel bir yaşamın parçası olduğu söylenebilir. İbn Arabî'nin kişinin uyanıklıktaki idrakıyla levh-i mahfuzdaki bilgilerle irtibat kuramayacağı kadar özel bir hal olduğu anlaşılan rüya yaklaşımı için Küçük (2014: 36) şöyle aktarır: “İbnü'l Arabî'ye göre Allah'ın rüya ile görevli bir meleği vardır. “er-Ruh” diye isimlendirilen bu melek, en yakın semanın (semau'd-dünyâ) altındadır. İnsan, uyuduğunda bu melek ile irtibat kurar ve onun elindeki suretleri yine bu meleğin verdiği feyz ile kendi hayâlinde idrâk eder”. Ancak bu, iç idrakin güçlendirilmesiyle gerçekleşir. Tasavvufta bir mertebe atlama terimi olarak kullanılan seyr u suluk sürecinin doğru işlediği kişilerde bu idrakin olabileceği gibi, onlar artık uykuda da uyanıklıkta da zahiri ve batini idrake sahip olabileceklerdir. İbni Arabî bu idrakin ancak evliyalar ve peygamberler için mümkün olduğunu düşünür (Küçük, 2014: 37). İbn Arabî (2011: 55), doğru rüya olarak tanımladığı rüyalar için “ilahi haberler ve

ilhamlar” der, fakat anlaşılmaktadır ki İbni Arabi, rüyayı bir bilgi edinme hali olarak görmüş olsa da herkes için aynı şeyi düşünmek mümkün değildir; hakiki bir rüya görmek için uyanıklıktaki benlik, belli bir mertebede olmalıdır. Bu da yine göstermektedir ki uyanıklıktaki insan, uykudaki insanın aynısıdır ve ikisi arasında sıkı bir bağ vardır.

Erzurumlu İbrahim Hakkı “Marifetname”de, Gazzali’nin etkisinde kalarak rüyayı sadık ve kâzib olarak ikiye ayırmıştır. Yaşanmış olayların uykuda hayvani ruh tarafından hatırlanarak gerçekleşmesi kazib rüyadır. Ruh uykuda beden in hapishanesinden kurtularak ruhlar âlemine döner (Akot, 2011: 100). O, rüyalarda görülen şeyleri Arap alfabesini dikkate alarak, her harfin neye karşılık geldiğini şiirsel ifadelerle açıklamaktadır (Yüksel, 1996: 142).

İbn Haldun’a göre (İbn Haldun: 281) de rüyalar hadislerde belirtildiği gibi üç şekildedir; Allah’tan gelen rüya, melek aracılığıyla gelen rüya ve şeytandan gelen rüyadır İbn Haldun aslında diğer tasavvuf âlimlerine benzer şekilde manevi bir idrak ile kişinin uykusunda gayb (bilinmeyene dair) bilgilere ulaşmakta olduğunu düşünür. İnsani ruh gaybi bilgileri muhayyileye iletir ve muhayyile de bunları belli kalıplara sokarak rüyayı oluşturur (Akot, 2011:100). İbn Haldun rüyanın ruhâni bir durum olduğunu ifade eder. Ona göre yoruma ihtiyaç duyulan, sembolik, birbirine benzeyen şekillerden ibaret olan rüyalar melekten, karmaşık rüyalar ise şeytandan gelen batıl rüyalar dır (Yüksel, 1996: 136). İbn Arabi sadık rüyaları ve karışık rüyaları birbirinden ayırmak için belli alametlerin olduğunu ifade eder ve sadık rüyayı diğer rüyalardan şu sözlerle ayırır: “Sâdık rüya, akleden ruhun (kendi âleminden) idrak ettiği suretlerin görüntüleridir. Karışık rüyalar ise hayalin uyanıkken hafızaya gönderdiği suretlerin görüntüleridir” (İbn Haldun: 279). Ona göre (İbn Haldun: 281) rüya yorumlama ilminin kendi içerisinde bütüncül kanunları vardır, aynı semboller, farklı kişilerin rüyalarında farklı şekilde yorumlanır.

İslam kaynaklarında sık sık yer alan rüya kavramı, göz önünde bulundurulduğunda Tasavvuf disiplininin pratik yaşamdaki zeminini oluşturan tarikatler için de rüya kaçınılmaz olacaktır. Bu zeminde rüya zaman zaman onunla amel edecek kadar önemli olmuştur. Öyle ki, rüyanın çoğu kez kişiye şeyhini bulmakta

klavuzluk ettiği söylenir (Çetin, 2015: 66). Örneğin 17. yüzyıl Üsküp'te yaşamış olan Asiye Hatun'un el yazması rüya mektuplarında şeyhine bağlanışının ve şeyh-mürit ilişkilerinin rüyaları aracılığıyla kurulduğu, öyle ki bu ilişki biçiminin şeyhi öldükten sonra dahi devam ettiği söylenmektedir (Özalp, 2018: 8). Asiye Hatun'un kendi el yazısıyla kayda alarak rüya tecrübelerini aktarmış olduğu günlükleri, hem hayatından kesitler sunması hem de 17. yüzyıl Balkanlarına ve o dönem Osmanlı dünyasının genel durumuna ışık tutması bakımından özgün ve önemli bir vesikadır (2018: 16). Bu bağlamda bu çalışmanın tamamında (Özalp, 2018) din psikolojisi ve tasavvuf disiplini çerçevesinde tek tek incelenmesi gereken önemli rüya tecrübelerinin yer aldığı söylenebilir.

Şeyhe teslimiyet için de bir ölçü olan rüya, sufilerin yaşamında farklı örneklerle yer almaktadır (Vaughan-Lee, 2002: 154). Rüya meselesinde, rüyaların yorumları ve yorumlayanın bu işe vâkıf olması bu zeminde önemli parametrelerdendir. Örneğin Cerrahi geleneğinde şeyhin müridinin (dervişinin) rüyalarını yorumlaması, Allah'ın şeyhe verdiği bir özellik olarak ifade edilir (Frager, 2003: 201).

Rüya ile ilgili yaklaşımları genel bir perspektifle yorumlamak gerekirse; onların birleştikleri bir nokta var ki o da belli sembollerle kişinin bilinç yüzeyine çıkan rüyaların, onun hayatına ilişkin -kimi kişisel, kimi ortak/evrensel- etkin bir yaşayış tarzı olduğudur. Bu yaklaşımlar, rüyaların, bilinç ve bilinçdışı olmak üzere iki farklı zeminde ortaya çıktığını göstermektedir. Rüya bilinçli bir eylem midir yoksa tamamen bilinçdışında zuhur eden mitler ve masallar mıdır? Bu noktada Morley (2016:54), berrak rüya olarak ifade edilen Lusid rüyaya vurgu yaparak bunun, rüya yaşadığının bilincinde olan zihnin, deneyimlediği bir rüya farkındalığı olduğunu söyler. Buna göre zihin, bilinçaltında kendisi ve çevresi hakkında zengin bilgilere sahiptir; uyanık halde çok zor ulaşılabilen bu bilgi hanesine bilinçli olarak Lusid rüyalarla ulaşılır. Kara'ya göre ise (2017: 4) bilinç ve bilindışı kavramlarıyla rüya süreci arasındaki ilişki şöyledir: “Rüyalar bilinçli bir benliğin uyanıklıkta sürdürdüğu yaşantının uykuda da başka bir formda, başka bir dilde süregitmesidir. Rüyalarda da uyanıklıktaki gibi hissederiz, düşünürüz, algılarız, kararlar verir seçimler yaparız. Meselemiz kendimizi anlamaksa, kendimizi anlamak için hislerimize, algılarımıza, yönelimlerimize bakmamız gerekiyorsa bunu rüyalar için de yapabiliriz”. Buna göre bilinçdışı denilen

şey o kadar da uzakta ve zor ulaşılabacak bir yerde değildir veya rüyanın bilinçlilik ile bilinçdışı arasında bir köprü vazifesi gördüğü söylenebilir. Rüyanı Freud ve Jung gibi salt bilinç dışı ile açıklamak onu aynı zamanda irade dışına itmek olacaktır. Burada şu sorular akla gelebilir:

Uyku anında kişi rüyası ile ilgili nasıl bir iradeye sahip olabilir veya bir iradeden yardım isteyebilir mi? Kişinin kararsızlık yaşadığı bir konuda rüyada gördüğü semboller ve yaşadığı hisler üzerinden bu mekanizma kararı kolaylaştırabilir mi? Bu noktada İslami literatürde bir rüya geleneği olan “istihare”nin açıklanması gerekir.

2. İSTİHARE

2.1. İstiharenin Tanımı

Arapça bir kelime olarak, sözlükte “*hayr*” kökünden gelen, iyiliği istemek (Atay ve Atay, 1964: 506) olan “istihâre”, hakkında bir şeyin hayırlı olup olmadığı niyetiyle rüya görmek üzere, uykuya yatmak anlamında kullanılan bir kelimedir (A.İ.L., 1982: 305; Ayverdi, 2005: 1448). TDK (2005: 988) sözlüğüne göre ise “istihare”, girişilecek bir işin hayırlı olup olmadığını rüyadan anlamak için abdest alıp, dua okuyarak uyumak anlamında kullanılmaktadır.

İstihare hayr dilemek, bir işin sonucunun hayr mı, şer mi olduğu konusunda kendisine bir işaret göstermesini Allah’tan istemek, gaybı bilen Allah’a danışmak ve bu konuda kendisine bir yol göstermesini talep etmektir (Aydar, 2009: 9). İstihare, kişinin kararsız kaldığı dinî açıdan sakıncası olmayan bir iş için iki rekat namaz kılıp dua ettikten sonra hayırlı olanı belirlemek üzere rüyada manevi bir işaret alma arzusudur. Ancak bunun yanında bir görüşe göre istihare yapmak, istihareden daha önemli sayılmıştır (Serinsu, 2009: 181). Özarslan’ın aktardığına göre “Sözlükte hayırlı ve yararlı olan şeyi istemek, araştırmak anlamına gelen istihare, dinî bir terim olarak; iki rekât namaz kıldıktan sonra “istihare duasını” okuyup, Allah’tan hayırlı olana gönlünün meyiletmesi için yardım istemektir” (Özarslan, 2009: 104).

İstihare yaygın olarak gelenekteki haliyle kişinin istihare namazı ve duasından sonra uykuya yatarak rüya bekleme şekline anlaşılsa da istiharenin farklı şekillerde uygulandığı görülmektedir. Özellikle dinî grup yaşantılarında, rüyanın istiharede önemli bir ölçü olması söz konusudur, fakat Hz. Peygamber'in uygulamasına bakıldığında, sadece namaz ve dua şeklinde olmasına rağmen, geçmişten bugüne ulaşan gelenekte ise farklı biçimlerde gerçekleşmektedir. Örneğin Şia anlayışında; "Yazılı kağıtlarla istihare, tespih ile istihare, yuvarlaklarla istihare, dua ile istihare, danışma yolu ile istihare" (Yüksel, 1996: 217) olduğu söylenmektedir.

Bugünkü uygulamalarına bakıldığında, istiharenin, Kur'an ile de yapıldığı görülmektedir. Bu istihare, birtakım dualar yapıldıktan sonra Kur'an'dan bir sayfa açıp belli bir düzende, belli bir satır numarasındaki ayet okunarak oradan mana çıkarmak suretiyle veya rastgele açılan sayfadaki ilk ayetin manasının hayr veya şer olarak yorumlanması biçiminde gerçekleştirilmektedir. Tespih ile yapılan istiharede ise, bazı isim ve kelimeler zikredilip tespih tanelerini saymak şeklinde uygulanmaktadır. İmameye gelindiğinde hangi kelime söyleniyor ise ona göre yorum yapılmaktadır, ya da dua ederek tespihten bir miktar alınıp çift çift tespih tanesi çekilerek yapılmaktadır. Buna göre en sona kalan, tek tespih tanesi ise o iş hayırlı, çift tespih tanesi ise hayırsız şeklinde yorumlanmaktadır (Elaltuntaş, 2014: 152). İslam hukuku kitaplarında ise istihare, rüyada görülen renge göre yorumlanmaktadır (Bilmen: 208). Buna göre örneğin beyaz ve yeşil görmek, hayra; kırmızı veya siyah görmek ise şerre işaret etmektedir (Paçacı, 2016 :119).

İslam kaynaklarında, daha sonra da değinileceği üzere istiharenin Peygamber uygulamasında rüya biçiminde olmadığı, gelenekte rüya ve başka biçimlere dönüştüğü görülmektedir. İstihare tecrübesinin, zamanla gelenek halini almış olduğu, yaygın olarak gerek rüya ile gerek Kur'an'a bakılmak suretiyle farklı uygulamalara dönüşmüş olduğu söylenebilir.

2.2. İslami Literatürde İstihare

Kur'an-ı Kerim'de istihare sözü geçmese de, ilgili Kur'an ayetleri ışığında Hz. Muhammed'in bazı hadislerinde istiharenin tavsiye edildiği ifade edilir. Buna karşın cahiliye döneminde Arapların gelecekte haber almak için fal okları çevirme

uygulamasını Kur'an yasaklamış, onun yerine Allah'a güvenip dayanmayı, böyle yapanlara Allah'ın yeteceğini (Ali İmran Suresi 159) bildirmiştir. Ögüt (2001: 33) istihare meselesini şöyle açıklar:

İnsanların yapmak istedikleri bir işin kendileri hakkında iyi veya kötü sonuçlar doğuracağını anlamak için fal vb. uygulamalara çok eskiden beri başvurdıkları bilinmektedir. Kur'an-ı Kerim şeytan işi olarak nitelendirdiği bu uygulamaları yasaklamış, peygamberler dâhil hiç kimsenin gaybı ve dolayısıyla bir işin kendisi için hayırlı olup olmadığını bilemeyeceğini, Allah'ın dilemesi dışında kendisine fayda veya zarar verecek bir güce sahip bulunamayacağını (Araf suresi 188) bildirmiştir. Bunun yanı sıra Allah'a güvenip dayanmak gerektiğini, böyle yapanlara Allah'ın yeteceğini (Al-i İmran 159; Talak 3. Ayetler) ifade eden ayetler İslam'da istiharenin istinat ettiği temel çerçeveyi oluşturur.

İstihare, kimi Müslümanın yaşamında oldukça önemli bir karar mekanizması olmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de geçmese de istihare, İslam peygamberi Hz. Muhammed'den rivayet edilen hadislerin olması, Müslümanları istihare yapmaya yönlendirmiştir. İstiharenin İslam kaynaklarında Hz. Muhammed'in sünneti sayılması şu hadise dayandırılmaktadır: "Câbir b. Abdullah'tan rivayet edildiğine göre; Resulullah Kur'an'dan bir sure öğretir gibi işlerimizin tamamında bize istihareyi öğretiyor ve şöyle diyordu: Biriniz bir şey yapmaya niyet edince farz dışında iki rekât namaz kılsın ve arkasından istihare duasını yapsın (Hatipoğlu, 1983a: 178).

İstihare, gündüz veya gece fark etmeksizin kişinin iki rekât namaz kılıp, istihare duası yaptıktan sonra uykuya geçmesi şeklinde uygulanır. İstiharenin sonucunda bir rahatlık ve ferahlık hissedilirse o işin hayırlı olduğuna, sıkıntı ve darlık hissederse o işin hayırsız olduğuna kanaat edilir (Apaydın, 1999: 318). Bunun dışında renkler de sembolik bazı anlamlar içerir. Örneğin yeşil görmek hayra siyah veya kırmızı görmek şerre yorulur. Birçok psikoloğun öne sürdüğü gibi istiharede de semboller önemlidir.

İslam geleneği uygulamalarında istiharenin, gerekli tüm çaba gösterildikten, tüm istişareler yapıldıktan sonra karar vermekte güçlük çekildiği takdirde, bir şeyin hayırlı olup olmadığına dair Allah'tan bir işaret beklemek şeklinde gerçekleştiği

anlaşılmaktadır. Yani iyi veya kötü olduğu açıkça belli olan meselelerde değil, yapılacak işin hayırlı olup olmadığını öğrenmek için başvurulmuş bir uygulamadır (Öğüt, 2001: 334). Schimmel'e göre (2005:47) istiharenin evde veya camide uygulanması uygun görülür. Bir velinin türbesi ya da nefesi kuvvetli bir kişinin mezarı, bu iş için uygun bir yerdir.

Rüyanın bilgi değerinin İslam literatüründe tartışmalı bir konu olmasıyla birlikte, İslam kaynaklarında bazı alimlerin istihare ve rüya aracılığıyla eserlerine yön verdiği görülmektedir. Örneğin; hicrî 5. yy. hadis alimlerinden Beyhâkî (H. 384-458) eserlerini sınıflandırırken, sünnet kabul ettiği, istihareye başvurmuştur. Hatta bazı hadislerin sıhhati, yani doğruluğu hususunda dahi istihareye yönelmiş, bunun manen bir danışma yöntemi olduğuna inanmıştır (Atmaca, 2006: 161-164).

İslam geleneğinde istiharenin genel uygulaması rüya ile gerçekleşmekte ancak bunun dışında farklı şekillerde istihare ritüelinden bahsedilmektedir. Peygamber uygulamasında ise sadece iki rekat istihare namazı kılınp, arkasından istihare duası yapılarak kalpte uyanan duyguya göre hayata yön verilir (Miras, 1978a: 139-141).

2.2.1. Hz. Peygamber'in Yaşantısında İstihare

İslam Peygamberi Hz. Muhammed çevresindeki müslümanlara (sahabeye) istihare yapmalarını tavsiye etmiştir. Öyle ki “Her hâcetiniz hakkında hayr dileyiniz, nalinızın tasması koptuğunda bile” (Miras, 1978a: 136) sözü ile çevresindekilere manası “hayr dilemek” olan istihareyi tavsiye etmiştir. Sahabi Cabir b. Abdullah'tan rivayet edilen şu hadiste Hz. Peygamber istiharenin nasıl yapılması gerektiğini izah etmiştir:

Sizden birisi bir iş yapmak istediği zaman farz değil (istihare niyetiyle nafîle olarak) iki rekat namaz kılsın. Namazdan sonra şöyle dua etsin: “Allahım! Hakkımda hayırlısını sen bildiğin için ben hayırlısına irşad (doğru yolu gösterme) edilmemi senden isterim ve gücünden yardım dileyerek hayırlısına gücümün yetmesini senden dilerim. Senin büyük fazlından (ve kereminden) isterim. Çünkü sen (her şeye) kadirsin. Ben hiçbir şeye kadir değilim. Sen (her şeyi) bilirsin. Ben (bir şey) bilmem. Sen (herkese) gizli olan her şeyi çok bilicisin. Allahım! İstedğim bu iş (burada yapmak istediği her şeyi belirtir) senin ilminde benim için dinime,

hayatıma ve ahiretime hayr ise (yahut şimdiki ve gelecekteki işlerim bakımından hayırlı ise) bunu bana mukadder kıl. (Buna gücümü yetiştir.) Bunu bana müyesser (kolaylık) kıl, ve bu işi bana mübarek eyle, ve eğer senin ilminde (birinci defa söylediğinin mislini burada söyler) şer ise bu işi benden, beni (ve kalbimi) de bu işten çevir ve nerede ise o hayrı bana mukadder eyle! Sonra nefsimi bu hayra râzı kıl (Hatipoğlu, 1983a: 178).

Buraya kadar konu edilen tecrübe, sadece istihare namazı kılıp ardından dua ederek kişinin karar vermesi gereken işi ile ilgili Allah'tan hayırlı olanı dilemesi ve kalbine bu karara yön veren bir duygunun belirmesi talebidir. “Sahih-i Buhâri” şerhinde istiharenin hikmeti açıklanırken Arapların falcılık alışkanlıklarını değiştirmek, onların bu kötü alışkanlıktan vazgeçmelerini sağlamak amacıyla alternatif bir uygulama istihare”ile Hz. Peygamber’in onlara yeni bir yol açtığı ifade edilmektedir (Miras, 1978a: 139-141). Hz. Muhammed kalbe bir duygu belirene kadar istihareyi tekrar etmekte bir beis görmemiş, bu durum; “Bir işe teşebbüs etmek istediğinde o iş hakkında yeniden yedi defa istihare eyle sonra kalbinden geçen ruh-i temayüle bak. Çünkü hayr, kalbinde doğan manadadır” sözleri ile açıklanmışsa da hadisin rivayetinde bir zayıflık olduğu belirtilmiş, Hz. Muhammed’in her duayı üç kere tekrarladığı sabit olduğundan üç kereye kadar istiharenin tekrar edilmesinin mümkün olduğu söylenmiştir (Miras, 1978a: 143). İstihare namazı kılınıp dua edildikten sonra ne yapılacağı hadislerde net olarak belirtilmemiş, İslam kaynaklarında kalbe gelen duygu her ne ise o yapılması gerektiği, çoğunluğa göre de bunun üç kez tekrar edilmesinin mümkün olduğu belirtilmiştir (Hatipoğlu, 1983a: 181). Hz. Peygamber’in birçok güvenilir raviden rivayet edilen “İstihare eden kimse ziyan etmez, istihare ile hareket eden nâdim olmaz, iktisata riayetkar olan da ihtiyaç görmez” hadisi ile (Miras, 1978c: 545) istihare etmenin bir kayıp olmayacağı, gerekli hallerde bu ritüelin uygulanmasında herhangi bir sakınca olmadığı ifade edilebilir. Bunların dışında kendisini istihare için yetkin görmeyen kişilerin, ahlakına, kalp temizliğine ve dinî temayülüne güvendiği kimselere istihare yaptırması tavsiye edilmiştir (Miras, 1978c: 546).

2.2.2. Tasavvuf Literatüründe İstihare

Kaynağı, Peygamber sünnetine dayanan istihare tecrübesinin, tasavvuf anlayışında önemli bir konuma sahip olduğu söylenebilir. Özellikle tasavvuf ilmi metinlerde ve buna bağlı olarak tarikatlarda tasnif edilen nefis mertebelerinin her birinde ayrı rüya sembolleri olduğu söylenmektedir (Yüksel, 1996: 216). Tasavvuf ehlinin istihare rüyalarının da bu bilgidan hareketle yorumlandığı söylenebilir. Topaloğlu'na göre (2015: 115) istihare, bugün özellikle tarikatlarda uygulanan geleceğe dönük olarak önemli bir işin akıbetini öğrenme girişimi şekliyle değil, Allah'tan hayırlı olanı istemek ve dilemek olarak sünnette yer almaktadır. Yine bir başka görüşe göre, istihare, tüm gayret ve çalışma sonrası meşrû bir işin, sonu hayırlı olacak ise kişi için kolaylaştırmasını, hayırlı değil ise de kişiyi o işten uzaklaştırmasını Allah'tan dilemek, Allah'a sığınmak ve ondan gelene razı olmayı tanımlamak olduğu, istiharenin bir ilham veya rüya beklemek olmadığı ifade edilir (Paçacı, 2016: 122). İstiharenin bugün uygulandığı şekline ilişkin bu ve bunun gibi yaklaşımlar ayrı bir tartışma konusu olarak önemli görülebilir, ancak çalışmanın bu bölümünde, farklı çeşitleri olduğu önceki bölümde açıklanan istiharenin, mutasavvıfların bakışıyla ne ifade ettiği anlatılmaya çalışılacaktır.

“Fütûhât-ı Mekkiye”de İbn Arabi, istihareden özel bir başlık altında bahsetmektedir. İstihare namazının nasıl kılınacağını izah ederek ve onun duasını yorumlayarak istihare tecrübesine dikkat çekmektedir. İbn Arabi'ye göre müslümanın her gün veya gecenin sonunda belirlediği özel bir vakitte istihare namazını kılıp, Hz. Peygamber'in ilettiği şekilde duasını yapmalıdır. Ona göre gerçekleşmesi istenilen her işte bu dua yapılmalıdır ki, Allah kişiye o hususta hayr dilediyse o işe giden yolları açar, engelleri kaldırır; hayırlı değil ise de bu imkan ona verilmez, bu noktada kişi artık o işten kendisini uzak tutmalıdır (İbn Arabi, 2006: 276). Anlaşıyor ki İbn Arabi'ye göre istihare, herhangi bir işe başlarken, belli kararlar alma noktasında müslüman için besmele niteliğinde ona kılavuzluk eden, iyi hal dilemek niyetiyle gerçekleştirilen bir tecrübedir.

Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın “Marifetname”sinde, istihare namazı ve rüyasından bahsedilir. Buna göre İbrahim Hakkı'nın babası Derviş Osman Hüsni

Hakirullah'ın Muharrem ayının ilk Cuma gecesi samimi bir dua ile istihare uyguladığı ifade edilir. Rüyasında ise dünya işlerinden vazgeçip sadece Allah'ı istemesiyle görevlendirilmiştir. Rüyadan uyandığında ise kalbine hakiki bir mürşid (şeyh) bulmak arzusu belirmiştir. O Cuma sabahı da oğlu İbrahim Hakkı dünyaya gelmiştir (Erzurumlu İbrahim Hakkı, 1981: 1118). Burada istiharenin sadece namaz ve dua ritüeli olmasının dışında, o gece görülen rüyanın da anlamı ifade edilmiştir. Dolayısıyla istihare yapanın kalbine gelen duygunun dua ve namazdan sonra gördüğü rüyasıyla benzer bir manayı sağladığını söylemek mümkün olabilir.

Yüksel'e göre (1996: 217) İbn Haldun, istihareyi istidat (yetenek-meleke) kudreti ile ilişkilendirmektedir. Buna göre nefis, kendisiyle veya etrafındaki herhangi bir nesne ile ilgili bilmek istediği gaybî meselelerde, rüya alemine yönelerek bazı sözler söyleyerek nefsinde bir istidat kudreti oluşturulmasını sağlar (İbn Haldun, 1977: 262). Bu, kişinin elbette o nesnelere muktedir olduğunu değil, sadece onun, nesne ile ilgili bazı gaybi bilgilere ulaştırıldığını ifade eder. Orijinal metinlerin tercümesine bakıldığında İbn Haldun, doğrudan istihare kelimesinden bahsetmemiş ancak, yukarıda bahsi geçen bazı sözleri uykuya yatmadan kendisinin de söylemiş olduğunu ve uykusunda bilmek istediği bazı bilgileri edinebildiğini ifade etmiştir (İbn Haldun, 1977: 262). Bununla birlikte İbn Haldun'un sözlerine bir şerh düşerek, her şeyi bilen Tanrı olduğunu ifade etmiş olması, bu yeteneğin kişinin bizi kendisinden sebep değil, Allah tarafından kişiye verilen bir kudret olduğuna işaret ettiği söylenebilir (1977: 263). Özetle bugünkü uygulanan şekliyle istihare İbn Haldun için mümkün görünmektedir. Sadece şu ifade edilmelidir ki, bunu başarabilmek için kişi gece yiyeceklerinden kısımalı, bir çileye girdikten sonra (nefsi terbiye etmek) buna talip olmalıdır (1977: 262).

Gazali "İhyâ-i Ulûm'id-Din" eserinin 2. cildinde (1971: 335) istihareden bahsetmektedir. Rüya ile ilgili görüşleri tasavvuftaki rüya anlayışı başlığında kısaca verilen Gazali, istihareye, vakti olmayan nafil namazlar (1971: 322) bahsinde, yedinci namaz olarak yer vermiştir. Kişinin geleceği ile ilgili bilgisi olmadığı bir işe kalkışıp, o işin hayırlı olup olmadığını çözemediği durumlarda Hz. Peygamber'in istihareyi tavsiye ettiğini hadislerle açıklayarak iletir. Gazali de istihare meselesi ile ilgili, ilk hadis kaynaklarında olduğu gibi rüyadan bahsetmez. Gazali'nin, istiharenin, yalnızca

dua ve namazla Allah’a yönelerek hayırlı olanı O’ndan murad etmek olan biçiminden bahsettiği görülmektedir.

İstihareyi doğru anlamak noktasında İslam kaynaklarının ve hadislerin titizlikle incelenmesi gerekmektedir. Atalay’a (2009b) göre Faruk Serhendi “Mektûbât”ta, tüm hadislerin toplamından anladığı şekliyle bu hususta ‘rüyanın şart olmadığını (rüyayı dışlamadan) dua sonrası kalbe bakmanın da karar vermede yeterli olabileceğini söylemektedir. Buna göre istihare, sadece rüya beklemek değil gerçekleştirilen dua sonrasında bir süreç deneyimlemektir. Bu noktadan hareketle İslami düşüncenin mistik yaşamla günlük dünya hayatı arasında itidalli bir yol tavsiye etmekte olduğu söylenebilir.

3. DİN PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA İSTİHARE

Din psikolojisindeki rüya görüşleri göz önüne alındığında, rüyaların metafizik öğelerle ilişkisi olduğu ifade edilebilir. İslam geleneğindeki istihare rüyası ile bu ilişkinin, alanın literatüründe çok az işlenmiş olması, bu araştırmanın önünü açmakla birlikte hareket noktasını kısıtlama riski taşımaktadır. Dolayısıyla istihareyi psikolojik açıdan ele almak yeni bir bakış açısı oluşturmayı gerektirmektedir. Bu bölümde din psikolojisi ile istihare ilişkisi, alana dair bazı kavramların yardımıyla kurulmaya çalışılacaktır.

3.1. Dinî Tecrübe Olarak İstihare

İstihare tanımlarından hareketle kişinin rüya yoluyla Tanrı’dan bir mesaj beklemesi ve kararını ona göre gerçekleştirmesi beklenir. Schimmel (2005: 48), istihareyi bütün kültürlerde uygulanan sınanmış bir yöntem kullanılarak yüce güçlerle ilişki kurmaya çalışmak olarak tanımlamaktadır. Burada din psikolojisinin kurucusu sayılan James’in dinî tecrübe kavramı akla gelebilir. Din psikolojisindeki rüya yaklaşımlarında görülmektedir ki (Freud ve Jung’a dayanan görüş) rüya bilinçdışından bilince uzanan bir araçtır. James de (2017: 255), dinî tecrübenin yaşandığı alan için “eşikaltı” kavramını kullanır ve bilinçdışına dikkat çeker:

Tamamen uyanık olan temel bilincimizin duyularımızı maddi şeylerin temasına açması gibi, bize doğrudan temas edebilen yüksek, ruhsal araçlar varsa, söz konusu temasın psikolojik koşulunun sadece bunlara açık olan bir bilinçaltı bölgeye sahip olmamız olması ihtimali mantıklı görünmektedir. Uyanık yaşamın curcunası karanlık bilinçaltında yarı aralık ya da tam açık olan bir kapıyı kapayabilir.

Ona göre (2017: 256), bilinçaltı adı verilen mekanizmanın kişinin asıl benliğini ortaya çıkarmada önemli bir işlevi olduğu izlenimini vermektedir. James'e göre insan ruhunun aşkın ruhlarla bir ilişkisi mümkün olacaksa, bu ancak bilinçaltının sesini dinlemekle mümkün olacaktır: "Bizi etkileyebilecek yüksek güçler varsa eğer, bunlar bize ancak eşikaltı kapıdan ulaşabilir". Bu noktada fiziksel boyutta, metafizik öğelerle ilişki kurmanın mümkün olamayacağı fikri akla gelmektedir. Din psikolojisinin rüya kuramlarının tam da bu bağlamda rüyaya atıf yaptıkları söylenebilir. Özellikle Jung'un rüya yorumculuğundaki metafizik çağrışımlar düşünüldüğünde, İslam rüya anlayışındaki istihare kavramı zihne daha kolay oturabilmektedir. Jung'un yaklaşımında, analizin üçüncü ve en önemli evresi hatırlanırsa bu evrede yaşlı bilge kişilik arketipi önemlidir. Kutsal ve aşkın benlik kavramı burada devreye girer ve rüyalarındaki sembol ve imgeler, bu tür evrensel temalar şeklinde izah edilebilir. Her ne kadar Jung ile ortak bir zemin kurulmuşsa da Merter (2017: 315), burada Jung'u eleştirmiş asıl gerçeği göremediğini vurgulamıştır: "Jung içimizdeki müthiş potansiyelin ilk belirtilerini modern psikoloji bilimi açısından tespit etmiş müstesna bir psikiyatristtir. Fakat ne yazık ki "Can"ı uzaklarda, uzayda parlayan bir yıldız gibi görmüş, aslî ve latif yönlerimizin yeterli analizini yapamamış, ilahi bağlantıyı kurup ötenin ötesine vâkıf olamamıştır".

Öte yandan son dönem transpersonel psikolojinin temsilcilerinden Merter'in üst bilinçdışına yaptığı vurgu burada önem kazanmaktadır. Günlük rüyalarda alt bilinçdışı ile temas şeklinde gerçekleşen yüzleşme (Merter, 2014: 616), aşkın güç Rab ile bir temasın talep edildiği istihare tecrübesinde yukarı doğru bir temasla üst bilinçdışında gerçekleştiği söylenebilir.

İstihare kavramının James ve Jung'tan asırlar önce İslam geleneğinde vuku bulmuş olması ve asırlardır uygulanıyor olması sebebiyle konuya ilişkin indirgemeci bir yaklaşım doğru olmayacaktır. Burada asıl vurgulanmaya çalışılan, modern

psikoloji ve din psikolojisindeki rüya ile İslam geleneğindeki istihare yaşantısının birbiriyle olan ilişkisini ortaya koymaktır. Yoksa birbirlerinin yerine koymak değildir.

Rüyanın, bilincin uyanıklıkta sürdürdüğü yaşantının uykudaki devamı (Kara, 2017: 4) ve kişinin günlük iç konuşmaları olması boyutunu kabul etmekle birlikte bilinçdışının rüyada bilince bir şeyler söylemeye çalıştığı, kutsal ve aşkın olanla irtibatın da bu bilinçdışında kurulduğu hipotezinden hareketle din psikolojisi bağlamında bir istihare anlayışı ortaya koyulabilir. Bu durumda istihare uygulamasıyla Allah ile irtibat kurmak isteyen kişinin, rüyada almak istediği mesaj direk kutsal güçten midir, yoksa kutsal gücün bilinçdışını aracı kullanarak kişiye mesajını sembollerle sunması mıdır? soruları önem kazanmaktadır.

İslam'da rüya bahsinde rahmani (sadık), şeytani ve nefsanî olmak üzere üç çeşit rüyadan söz edilmiştir. Eğer rüyanın bir işlevi varsa ve hayat içerisinde bazı yönlendirmeler gerçekleştirecekse bu sadık rüyalar yoluyla olur. Schemmel'e göre (2005: 44- 51) abdest alınarak yatıldığı zaman sadık rüyalar görülebilir, sadık rüyaları çocuklar ve gayrimüslimler de görebilir, bu tür rüyalar birer tanrısal ilhamdır. Kur'an ve peygamberin bahsettiğine göre sadık rüya sevinçli bir haber bir büşradır ve bu bir melek vasıtasıyla insana ulaşır. Bu meleğin adı da Büsrâîl, Ruhaîl veya Sıddîkîn'dir. Bu yaklaşımlardan anlaşılıyor ki rüya halindeki insana Allah (Tanrı) tarafından işaretler bir melek aracılığıyla gönderilmektedir. Bir diğer şekliyle sadık rüyalar ilhamla da kişiye ulaşmaktadır. Bu ilhamı Peygamber veya Hızır (seyyahların ölümsüz kılavuzu) da verebilir (Schemmel, 2005: 52). Bunlar elbette birer yorumdur ve bunu gerçek olarak kabul etmek, görecelidir. Bu tariflere göre kişi bir şeye karara varmak istediğinde istihare yoluyla aşkın güçten farklı vasıtalarla cevap alabilir ve kritik noktalarda hayatına yön verebilir. Şimdiye kadar incelenen metinler üzerinden anlaşılıyor ki, aşkın bir güce ulaşmak veya ondan bir işaret ya da bir mesaj almak fenomenler dünyasında yani uyanıklıkta değil, ancak uykudaki bilinçdışı aracılığıyla gerçekleşebilir.

Bilinçdışı durumunun tartışılması dışında, burada, dinî tecrübenin geçerliliği ve güvenilirliği de önemli görünmektedir. Rüyaların karmaşık bir yapıya sahip olması sebebiyle, şimdiye kadar gelinen noktada, meseleye, genelleyici bir bakışla

yaklaşmak, tatmin edici sonuçlar ortaya çıkarmayacaktır. Her rüya, göreni, onu yaşayanı bağlar ve onun tecrübesidir. Buna istihare penceresinden bakıldığında; rüyayı bir ucu günlük hayata dönük, diğer tarafı metafiziğe bağlı bir dinî tecrübe olarak değerlendirmek ve James'in bakış açısında olduğu gibi onu doğru ya da yanlış olarak değerlendirmek yerine onu anlamak ve kabul etmek yerinde olacaktır. Swinburne (2001: 122), dinî tecrübenin güvenilirliği hakkında, safdillik ve tanıklık ilkelerini ortaya koyarak kişilerin, diğer konularda yaşadıkları tecrübeler gibi, dinî bir tecrübe yaşadıklarında da bunu kanıtlamak zorunda olmadığını söyler. Ona göre, bu tecrübeye inanmamak için bir sebep sunmak, şüpheli bir bakıştır; dinî tecrübe iddiasını çürütmek için yapılacak şey ise Tanrı'nın olmadığını kanıtlamaktır. Rasyonel bağlamda ortaya koyulan bu safdillik ilkesiyle, yaşanan her tecrübenin, yanlışlığı ispatlanana kadar doğru kabul edilmesi, her şeye kolayca inanma durumuna sebep olacaktır. Bu noktada eleştirelilik ilkesinin de göz önünde bulundurulması gerekir (Yaran, 2009: 40). Bu ilkenin zayıf tarafını eleştirelilik ilkesi bertaraf edebilecektir. Buna göre kişilerin yaşadığı tecrübe eleştirel bir süzgeçten geçirildikten sonra bunun dinî bir tecrübe olduğuna kanaat ediliyorsa makul görülebilir; ancak bu tecrübenin rahmani veya şeytani olması noktasında temel dinî ve ahlaki esaslara uyum göstermesi beklenir (Gürses, 2019: 504). Bu noktada rüya ve istiharenin, bu bağlam, göz önüne alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bugün artık, rüya yaşantısının uyku laboratuvarlarında dahi çalışılması, bilimsel ve dinî argümanların da rüya ve istihareyi işlevsel olarak vurgulaması göz önüne alındığında, bu yaşantıların bilimsel ve ahlaki normlara aykırı olmadığı görülmektedir.

3.2. Psikolojik İyi Oluş ve İstihare İlişkisi

Pozitif psikolojinin sıkça kullandığı kavramlardan “psikolojik iyi oluş” Ryff (1989) tarafından oluşturulan bir modeldir. Bu model, kendini kabullenme, bireysel gelişme, yaşam amacı, başkalarıyla olumlu ilişkiler, çevresel hâkimiyet ve özerklik olarak altı boyuttan oluşmaktadır (Ryff, 1989). Bu bağlamda, psikolojik iyi oluş; psikolojik sağlığın iyi olması hali, yaşam memnuniyeti, mutlu olma, zorluklarla başa çıkmada güç koşulları sebatla kontrol edebilme, zihnin, ruhun ve bedenin gücünü birleştirerek üst düzeyde bir sağlıklı yaşam şekli olarak anlaşılmaktadır (Göcen, 2014: 90-93).

Maslow'un kendini gerçekleştirme idealiyle de örtüşen bu yaklaşım ile dinlerin ve değerlerin çizdiği insan modeline ulaşma yollarının kesişmekte olduğu söylenebilir. Dinin hem ilahi hem insani boyutu olduğu (Hökelekli, 1993: 64) göz önüne alındığında insani açıdan dinin işlevi önem kazanmaktadır. Bir dindar ibadet ritüellerini gerçekleştirdiğinde huzur hissedecek bir Yahudi için havraya, Hristiyan için kiliseye, Müslüman için ise camiye gitmek, bireyin güven duygusunu geliştirecek, aşkın olan Tanrı ile iletişim içinde bulunmak, onun psikolojik iyi oluşunun bir ön adımı veya sonucu olabilecektir (Vural, 2016: 38).

Dine olan yakınlığın, psikolojik iyi oluşa katkıda bulunduğu, kişinin hayata bakış açısını pozitif yönde etkilediği, yapılan bazı araştırmalar ile (Yapıcı, 2007; Küçükcan ve Köse, 2000) ortaya koyulmuştur. Bu yönelimin kişinin ümidini artırdığı ve ruh sağlığını korumaya yardımcı olduğu (Yaparel, 1987: 24) düşünülmektedir. İnsanlar hayatları boyunca bir anlam ve amaç doğrultusunda bazı seçimler yaparak karar vermektedir. Bireyin bir dini tercih edip yaşaması ve onun kılavuzluğunda hayatını sürdürmesi, hayatını anlamlı kılan bir karara varması demektir. Bu karar insanın anlamlı bir yaşam sürmesi için onun olumlu bakış açısını besleyen ve ümidini artıran büyük bir kuvvet olmaktadır (Göcen, 2014: 124). İnanan insanın hayatına ilişkin bütün mikro kararların bu mutlak kararın destekleyici etkisiyle kolaylaşacağı düşünülmektedir. Karar aşamalarında Allah'tan bir yardım talebi ve dua olarak kabul edildiğinde istiharenin, zor durumlarla dinî başa çıkmaya ve buradan hareketle de psikolojik iyi oluşa katkısı olacağı beklenmektedir.

Bireylerin kararsız kaldıkları, umutsuzluğa düştükleri, hayata karşı güven duygularını yitirdikleri durumlarda aşkın varlık ile irtibat kurma ihtiyacı açısından bakıldığında istihare yaşantısı, onların ruhsal sağlığına ve manevi dünyalarına olumlu bir katkı sağlayacaktır. Yaratan ile iletişimde önemli bir vasıta olan duanın biçimi olarak istihare, bu irtibatı sağlayacak işlevsel bir tecrübe olabilir. İslam kaynaklarının da işaret ettiği gibi bir işe başlarken ya da kararsız kalınan zor zamanlarda istihareye yönelmenin tek koşulunun rüyada işaret beklemek olmadığı, bu yönelimin Allah'tan yardım (hayır) dileyen kişinin, dua yoluyla, yükünü hafifleten ve inanan bireyin ruh dünyasına hitap etmesi bakımından da bir anlam taşıdığı düşünülmektedir. Avrupa ve Amerika'da gerçekleştirilen çok sayıda araştırma, duanın olumlu etkilerine dair

sonuçlar ortaya çıkarmıştır. 1957’de Parker ve St. Johns, 1986’da Griffith ve arkadaşları duanın psikiyatrik hastalıklarda olumlu etkiler bıraktığını saptamıştır. Aynı şekilde 1997’de S: O’Lair, 2003’te ise Collins duanın, kaygı ve depresyona karşı sağladığı iyi etkileri ortaya koymuştur (Horozcu, 2015: 229). Bu noktada bir dua olarak istiharenin, kişilerin psikolojik iyi oluşlarına katkısının önemli olduğu öngörülebilir. Ayrıca istiharenin, bir süreç olarak değerlendirilmesi durumunda birbiriyle bağlantılı iki hal olan uyku ve uyanıklık durumunun eş değer şekilde sürece dâhil edilmesi mümkün görünmektedir. Rüyaların günlük hayatın bir devamı olduğu var sayıldığında kutsal varlık ile irtibatın uyku öncesi dua ile ve uykuda rüya yaşantısı ile devam edeceği, uykudaki benliğin bunu talep edeceği düşünülebilir.

3.3. Dinî Başa Çıkma ve Kader Algısının İstihare ile İlişkisi

Yaşadığı sıkıntılı durum karşısında acı çekmekte olan insan, hayata ilişkin kontrolünü kaybetme korkusu ile psikolojik ve sosyal uyum açısından orta yolu bulmakta zorlanabilmektedir (Göcen, 2015: 172). Bu noktada başa çıkma, bireylerin yaşamlarını sürdürürken başlarına gelen olumsuz olaylar karşısında gösterdikleri anlam arayışıdır (Ayten, 2012: 37). Doğası gereği yaşadığı tecrübelerde anlam arayan insan, başına gelen kötü durumlarla mücadelede kendisi için belirli algı ve davranış biçimleri inşa eder. Gerek bireysel gerekse toplumsal ve kültürel arka planda ortaya koyduğu anlam arayışı, yaşadığı deneyimine ilişkin başa çıkmada insan için önemli bir dinamik olmaktadır. Bahsi geçen bu algı ve davranış biçimleri için din, inanan birey için geçerli şablonlar sunar (Ayten, 2012: 39).

Dinin özünün dua olduğu (James, 2017) düşünüldüğünde, dinî başa çıkmanın unsurlardan biri olarak “dua”, tıpkı kabullenme, affetme, sabır ve şükür gibi, hayatın hem kaotik dönemlerinde hem yolunda gittiği süreçte kişiye yardımcı bir rol oynamaktadır (Ayten, 2012: 42; Pargament, 1997: 178). Pargament, Smith, Koeing ve Perez’in yaptıkları araştırmada (1998) ortaya koydukları olumlu ve olumsuz iki dinî başa çıkma deseni tespit edilmiştir. Buna göre bireyler Tanrı ile olan güven dolu ilişki ve hayatın anlamını bulmaya yönelik inancı olumlu, Tanrı ile daha mesafeli güven duygusu daha az, manevi memnuniyetsizlik, hayata bütünüyle negatif bakma ise olumsuz dinî başa çıkma deseni olarak değerlendirilmiştir. Dua ise bu iki desene uygun

bir yöntem olarak kabul edilebilir. Pargament ve arkadaşlarının yaptıkları bu araştırmada (1998) olumlu dinî başa çıkma yaygın bir kullanım biçimi olarak bireyi psikolojik açıdan pozitif, olumsuz başa çıkmanın ise negatif etkilediği tespit edilmiştir (Temiz, 2014: 94-95). Bu yaklaşımlardan hareketle İslam geleneğinde yaygın olarak uygulanan istihare duası, gerek rüyaya yatılarak gerekse kalpteki duygu uyanışları bakımından olumlu bir dinî başa çıkma motifi olarak görülebilir. Dindar bir yaşam biçimini tercih eden bireylerin, önemli karar eşiklerinde veya başlarına gelen tatsız (kötü) durumlarda “istihare” yardımıyla, içerisinde bulundukları ruh hali ile başa çıkmaları mümkün olabilir.

Kader algısının istihare ile ilişkisine bakıldığında; öncelikle kaderi, insanın hür bir iradeye sahip olma gücü göz önüne alınarak tanımlamak gerekmektedir, ancak insanın iradesi dışında, kendi dahli olmayan, hazır bulduğu, ona verilmiş bir fitrî yapının varlığı da yadsınamaz (Düzgün, 2015: 273). Kişi kendi seçimlerini ortaya koyarken aynı zamanda iradesi dışında gelişen olayları da gözetmek durumunda kalmaktadır. Bu noktada, kişiler, ellerinden geleni yapmış olsalar da doğum, ölüm, cinsiyet, anne baba seçimi, hatta genel kader kategorisine giren sel, deprem, doğal afetler gibi değiştiremeyecekleri düşünülen bazı durumlar karşısında bir anlayış geliştirmeleri gerekmektedir (Karaca, 2006: 480). Burada, “yükleme teorisi”, kişinin yaşadıkları ile ilgili “neden”, “niçin” sorularına anlamlı açıklamalar yapmasıyla hayata uyum sağlamasını kolaylaştıran bir teori olarak önem kazanmaktadır (Yaparel, 1994: 276). Sosyal psikolojinin bir konusu olan “yükleme teorisi” nin alt tanımı olarak “dinî yüklem teorisi” nin ise dinî başa çıkmada etkin bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Kişilerin yaşadığı hadiseleri dinsel açıklamalarla anlamlandırması şeklinde tanımlanabilecek olan dinî yüklem (Gürses, 2008: 374) sayesinde kişi, bir kader algısı oluşturabilir. Kişinin kadere bakışı, yaşadıklarını anlamlandırma temeline dayandığında, vereceği kararlarda ve yaşadığı sıkıntılı süreçlerde durumla başa çıkmasını kolaylaştırabilir. İstihare ile ilişkisi de işte bu noktada önem kazanmaktadır.

İstihare, Hz. Peygamber’in işaret ettiği şekliyle, Müslümanların bir işe girecekleri zaman kendileri için hayırlı olanı Allah’tan talep etme eylemidir. Bu boyutuyla istiharenin, kişilere hayatlarında yalnız olmadıklarını hissettiren, zor durumda kaldıklarında sığınacakları aşkın bir varlığa teslimiyetle onları güçlendiren

önemli bir yaşantı olduğu söylenebilir. Bahsi geçen bu teslimiyet kişilerin kader algısı ile paralel bir seyir arz edebilir. Bu anlayışı şekillendirmede de kişinin kader algısı önemli bir rol oynamaktadır. Bir dinî başa çıkma yolu olarak kabul edildiğinde istihare, kişinin Allah’a sığınma, teslim olma ve O’ndan yardım dileme tutumlarının yanı sıra, bireyin elinin uzanamadığı yerde sabretmesi ve yalnız olmadığı düşüncesine yönelmesi ile ruh halinin iyileşmesini sağlamaktadır (Karaca, 2006: 482).

3.4. İstihare ve Tanrı Tasavvuru İlişkisi

Tanrı tasavvuru, kişinin doğumundan ve ilk çocukluğundan itibaren zihinsel gelişimi ve yaşamış olduğu tecrübelerle bağlı olarak, Tanrı’yı zihninde şekillendirmesi, anlamlandırması olarak tanımlanmaktadır (Yıldız, 2007: 10). Her dinin kendi literatürü içerisinde bir Tanrı tanımlaması ve tarifi olsa da Tanrı’ya inanan her birey için, farklı Tanrı tasavvurlarından söz edilebilir. Mehmedoğlu’na göre (2011: 27-37), Tanrı tasavvuru, bireyin hayat boyu onunla ilişki biçimini belirleyen önemli bir konumdur. İnsanı tanımak ve anlamak noktasında da önemli görülen Tanrı tasavvurunun, modern psikolojide sınırlı düzeyde tanımlandığı, İslam geleneğinde ise fitrat kavramıyla kişinin, doğuştan Allah’ı tasavvur etme donanımına sahip olarak yaratıldığı, bu tasavvurun insanın potansiyelini kullanarak zamanla değişime veya bozulmaya uğradığı söylenmektedir. Bu bağlamda Tanrı tasavvuru, kişilerdeki tabii eğilim, içinde bulunduğu kültür gibi konularla yakın ilişkisi olan, zihinsel ve duygusal bir süreçtir.

Birtakım dinî kitaplardan, Kutsal Kitap metinlerinden ve dinî merasimlerden öğrenilenler ışığında kişinin Tanrı’yı akli olarak idrak etmesi (Hayta, 2017: 36) olarak da ifade edilebilecek Tanrı tasavvuru, bireyin yaşamını sürdürürken Tanrı’ya ilişkin düşüncelerini düzenleyen, zihnini biçimlendiren imgesel bir tecrübedir. Dinî bir tecrübe bağlamında düşünüldüğünde Tanrı tasavvuru, kişinin Tanrı’yı duygusal olarak tecrübe etmesi (Swinburne, 2001) ve bir bakıma onunla olan bağıni biçimlendirmesi olarak görülebilir. Tanrı tasavvuru, duygusal temelli bir içeriğe sahip olmakla birlikte, bireyin zihnindeki Tanrı kavramı, düşündükleri ve öğrendikleriyle gelişeceği göz önüne alınırsa aynı zamanda bilişsel bir süreçtir (Mehmedoğlu, 2011: 31). Kişinin bir Tanrı tasavvuruna sahip olması onun din, Tanrı, toplum ve tabiat, hatta tüm evren ile

olan ilişkisinde bir perspektif oluşturmaktadır. Örneğin yardımsever bir Tanrı tasavvuru kişilerin zorlu süreçlerinde onların büyük ve aşkın olan varlığa yakınlığını ve güvenini artırır (Mehmedoğlu, 2011: 41). Bu perspektiften bakıldığında yol gösterici bir Tanrı tasavvuru özellikle karar alma eşiklerinde ve zorlu hayat koşullarında bireyin Tanrı'ya yönelmesine yardımcı olabilir. Bu noktada İslam dini geleneğindeki istihare tecrübesi için, Allah tasavvuru, Müslümanların yaşadıkları deneyimler ve Allah ile olan bağları arasındaki ilişki açısından önem kazanmaktadır.

Kur'an'da Allah'ın tek oluşu ifade edilirken sadece evreni ve insanları yaratan aşkın bir varlık olarak değil aynı zamanda kulları ile her an ilişki içerisinde olan, O'nun insana kendisinden dahi yakın olduğu; "Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır" (Yazır, Bakara 2/115) bu ve benzeri ayetleriyle de vaz edilir (Mehmedoğlu, 2011: 149). İstihare tanımları ve konuyla ilgili oluşturulan teorik çerçeve düşünüldüğünde, istihare yapan kişilerin zihinlerindeki iyi-olumlu Tanrı-Allah tasavvurunun onların verdiği kararlar ve karar verme biçimlerine pozitif bir katkısı olacağı düşünülebilir. Zira yapılan araştırmalar iyimser-olumlu Tanrı tasavvuru ile sağlıklı ve psikolojik iyi olma durumları arasında ve kötümser-olumsuz Tanrı tasavvurları ile sağlıksız ruh halleri arasında pozitif ilişki olduğunu göstermektedir (Mehmedoğlu, 2011). Bu bağlamda olumlu ve güçlü bir Allah tasavvuruna sahip dindar bireyin istihareye başvurmasının kuvvetle mümkün olacağı öngörülebilir. Özellikle yaşadığı bunaltıcı, köşeye sıkıştığı olaylar karşısında ya da herhangi bir işe başlamak noktasındaki kararsızlık dönemlerinde zihnindeki Allah tasavvuru onu bu tecrübeye yöneltebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada bireylerin rüya ve istihare tecrübelerinin onlar için ne anlama geldiğini, onların günlük hayatlarına, psikolojik durumlarına ve manevi yaşamlarına olan etkilerini tespit etmek, bu kişilerin rüyalarını ve özellikle istihare deneyimlerini nasıl algıladıklarını, anlamlandırdıklarını ve yorumladıklarını açıklamak, ayrıca rüya ve istihare süreçlerini incelemek için nitel araştırma yöntemi uygulanmış, araştırma desenlerinden durum çalışması modeli kullanılmıştır. Durum çalışması, bir birey, kurum, grup veya ortama ilişkin durumun ayrıntılı biçimde araştırılmasıdır. Durum çalışmasında bir durumla ilgili ortam, bireyler, olaylar ve süreçler gibi etkenler bütünlüklü bir bakış açısıyla incelenir, durumu nasıl etkiledikleri ve konusu geçen durumdan nasıl etkilendiklerine odaklanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 73).

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler sırasında konuşma akışına göre ilave sorular sorulmuş, meseleye derin bir bakış açısı sağlamak amaçlanmış, veriler görüşme tekniği ile toplanmıştır. Çalışma grubunun araştırmacı tarafından seçilmiş olması sebebiyle araştırma maksadına uygundur. Bu çalışmanın katılımcıları belirlenirken, katılımcıların 18 yaşından büyük, rüya ve bilhassa birden fazla istihare tecrübesi olan İslam dinine müntesip yetişkin bireyler olmasına dikkat edilmiştir. Bu sebeple araştırma bu hususlar çerçevesiyle sınırlandırılmıştır. Araştırmaya, istihareyi, hem kendisi hem diğer insanlar için uygulayan kişiler de dâhil edilmiştir. Rüya ve istihare tecrübesi yaşayan kişilerle yapılan görüşmelerin içerik analizi ve betimsel analizi yapılarak kişilerin günlük, psikolojik ve manevi hayatlarına olan etkilerine ilişkin bulgu ve öneriler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. İçerik analiz yaklaşımına göre ilk olarak elde edilen veriler kodlanır, ortaya çıkan önemli bilgiler incelenerek, anlamlı bölümler oluşturularak kavramsal şekilde açıklanır. Betimsel analiz yaklaşımına göre ise, görüşmeler sırasında ortaya çıkan veriler, önceden tespit edilen temalara göre açıklanıp yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239).

1. Araştırmanın Çalışma Grubu

Zengin bilgi içeren durumların, kapsamlı ve derin çalışılmasına elverişli olması sebebiyle araştırmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tercih edilmiştir. Araştırma grubu oluşturulurken kartopu ve zincir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kartopu veya zincir örnekleme yönteminde süreç ilerledikçe belirlenen isimler bir kartopu gibi büyür ve bir süre sonra bazı isimler ve özellikler öne çıkar, görüşülecek kişi sayısı ve duruma ilişkin kıstaslar belirlenmeye başlar. Ölçüt örneklemede ise araştırmacı tarafından önceden öngörülen ve belirlenen kıstaslar ortaya konularak katılımcılar bu ölçütlerle belirlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 118-122). Amaçlı örneklemede mülakat yapılacak katılımcılar, araştırmacının, araştırma konusuna uygun bağlamda belirleyeceği kıstaslara göre seçilir. Bu bilgiler ışığında rüya ve istihare tecrübesi yaşayan 18 yaşından büyük, farklı yaş ve cinsiyette, farklı eğitim durumlarında olan İslam dinine müntesip 16'sı kadın 4'ü erkek olmak üzere 20 kişi araştırmaya dâhil edilmiştir.

İstihare tecrübesi yaşayan bireylerin tespit edilme aşamasında çoğunlukla kadınların istihareye yöneldiği tespit edilmiş, erkek örneklem arayışında belli dinî gruplarda bulunanların kadınlarla görüşmek istememesi de katılımcı kadınların sayısının daha fazla olmasında etkili olmuştur. Kadınların erkeklere oranla daha duygusal olmaları, duygularını ve tecrübelerini erkeklere göre daha paylaşıma açık yaşamaları yaygın kabulü de göz ardı edilmemelidir. Kadınların rüya görme sıklıklarının da erkeklere oranla daha fazla olduğu, ancak dinî içerikli rüya görme sıklığının kadınlarla erkekler arasında anlamlı bir farklılık göstermediği, istihareye yönelme eğiliminde kadın ve erkek cinsiyeti arasında ciddi bir farklılık olmadığı saptanmıştır (Çetin, 2015: 149-150).

Araştırmaya ilişkin bulgular ve yorumlar aktarılırken katılımcıların isimleri gizli tutulmuş örneğin birinci kadın katılımcı için K1K, dördüncü erkek katılımcı için K4E kısaltması kullanılmıştır. Katılımcıların yaş aralıkları ise şu şekildedir: 21-25 arası 3 kişi, 26-50 arası 12 kişi, 50-68 yaş arası 5 kişidir. Katılımcıların 2'si öğrenci, 5'i eğitimci, 3'ü emekli memur ve öğretmen, 2'si din psikolojisi uzmanı, 3'ü ev hanımı, 1'i iş adamı, 1'i finans ve mali işler müdürü, 1'i ziraat teknikeri, 1'i el sanatları

uygulayıcısı, 1'i ise sahaf/kitapçıdır. Görüşme gerçekleştirilen katılımcıların 1'i İzmir'de, 1'i Van'da, biri Kocaeli'nde, 1'i Uşak'ta, 1'i Belçika'da, geri kalan tüm katılımcılar İstanbul'da yaşamaktadır.

Katılımcıların 9'u evli, 7'si bekâr, 2'si eşini kaybetmiş, biri ise eşinden ayrılmıştır. Genel anlamda katılımcılar dinî açıdan kendilerini dine yakın, dindar, muhafazakâr, mütedeyyin, eksikleri olsa da dindar olmaya çalışan gibi ifadelerle tanımlamışlardır. Bununla birlikte katılımcıların hepsi sık sık rüya tecrübesi yaşadıklarını ifade etmiş, istihare tecrübesine ise bazıları en az 2-3 defa, bazıları ise sayamayacakları kadar çok yöneldiklerini söylemişlerdir. Katılımcı özellikleri ayrıca tablo halinde sunulmuştur (Bkz. Ek-3).

2. Veri Toplama Aracının Oluşturulması

Rüya ve istihare tecrübesi yaşayan İslam dinine müntesip bireyler için bu tecrübelerin ne anlama geldiği, onların günlük, psikolojik ve manevi hayatlarına olan etkileri ayrıca önceki ve sonraki süreçte bu deneyime nasıl baktıkları görüşmeler yapılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Görüşmeler için hazırlanan formda, ilkin araştırma sorusunun ne olduğu net bir şekilde belirtilmiş, araştırmacının kendisini kısaca tanıtmalarının ardından araştırma ile ilgili her eğitim düzeyinde kişinin rahatlıkla anlayacağı sade bir dille kısaca tanıtılmıştır. Oluşturulan 17 soru mantıksal ve sürece uygun şekilde sıralanmış, başlangıçta rüya ve rüyaya ilişkin tecrübeleri sorulmuş, devamında istihareye verdikleri anlam, ilk tecrübeleri istihare deneyimlerinin öncesi, uygulaması ve sonrasına ait sorular uygun biçimde sıralanmıştır. İstiharenin katılımcıların duygu durumlarına (güven, ümit, kader algısı) ve manevi yaşamlarına etkileri sorulduktan sonra Allah tasavvurlarına olan tesirine ilişkin sorularla görüşme formu sonlandırılmıştır. Görüşme soruları yarı yapılandırılmış bir biçimde oluşturulmuş, katılımcıların net bir şekilde anlayabileceği seviyede yalın bir dille ifade edilmiştir. İlk etapta görüşme soruları araştırmacı tarafından oluşturulmuş daha sonra soruların geçerliliğinin muhteviyat ve yapı bakımından değerlendirilmeye alınması amacıyla görüşme formu, din psikolojisi alanında uzman iki akademisyen ve bir doktor klinik psikoloğun görüşlerine sunulmuş ardından onların yönlendirmelerine uygun şekilde tekrar düzenlenmiştir. Uzman akademisyenlerin ve psikoloğun görüşleri

alındıktan sonra son şekli verilen soruların veri almaya elverişliliğinin test edilmesi için araştırmaya geçilmeden önce 2 kişi ile ön görüşme yapılmıştır. Alıntılama izni, kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış 17 soru görüşme formuna eklenerek (Bkz. Ek-2) veri toplama aracı son haline getirilmiştir.

3. Araştırmacının Rolü

Yorumlamaya dayalı olan nitel araştırma, araştırmacıdan bağımsız değildir. Araştırma sürecinde katılımcılarla birlikte yoğun bir süreç geçirmekte olan araştırmacı, çalışma içerisinde evrimlemektedir (Creswell, 2017: 187). Bu araştırmada da araştırmacıyı konuya yönelten özel sebepler olmuştur. Araştırmacının çocukluk yıllarından itibaren rüya ile sıkı bir ilişki içerisinde olması, rüyaların, hem gündelik yaşamına hem de psikolojik durumuna olan tesirini deneyimlemesi; birden fazla kez istihareye yönelmesi ve bu tecrübeyi içselleştirmesi, bu yaşam olayını yaşamış diğer insanlarla konuşabilme konusunda, araştırmacıya güzel bir ortam sağlamıştır. Çalışma öncesinde rüya ile ilgili seminer ve programlara katılan araştırmacının teorik çerçeveyi ve görüşmelerini tamamlamadan önceki rüya ve istihare algısı ile çalışma bitiminde elde ettiği gözlem ve görüşmelerden gelen bilgiler, bazı değişikliklere uğramıştır. Bu da araştırmacının sonuç ve öneriler bölümüne eklenmiştir.

4. Araştırmanın Uygulanma Süreci

Araştırmanın saha çalışması için, görüşme formu, uzman görüşler ve ön görüşmelerden gelen dönütlerle son halini almış ve sonrasında uygulanmaya geçilmeden önce İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Etik Kurulu'na sunulmuş ve kuruldan gerekli onay alınmıştır (Bkz. Ek-1).

Görüşmeyi kabul eden kişilerle gerekli randevular alındıktan sonra, görüşmeler ve görüşmelerin deşifreleri 2019 yılının Ağustos ve Eylül ayları içerisinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara ulaşmak için araştırmacı kendi sosyal medya hesabından ve bazı uzman psikologların sosyal medya hesaplarından araştırmasını duyurmuş, farklı şehirlerde farklı yaş ve eğitim durumunda olan 18 yaşından büyük İslam dinine müntesip rüya ve istihare tecrübesi olan kişilere ulaşmıştır. Bunun yanı sıra kartopu ve zincir örnekleme tekniğinden faydalanılarak görüşme yapılan kişilerin,

rüya ve istihare deneyimi yaşayan tanıdıkları kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Gerekli randevular alındıktan sonra katılımcıların kendilerini rahat hissedebilecekleri ortamlarda görüşme sağlanmasına özen gösterilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce görüşme formundaki araştırma ön bilgisi katılımcılara okutulmuş ve sağlıklı veri almak amacıyla ses kaydı yapılacağı tekrar teyit edilmiş, alıntılama izni için katılımcıların imzaları alınmıştır (Bkz. Ek-2). Katılımcılara görüşme esnasında rahat olabilecekleri ve herhangi bir şeyle sınırlanmadan görüşlerini rahatça ifade edebilecekleri telkin edilmiştir. Katılımcılara araştırmanın bilimsel bir çalışma olduğu iletilerek kişisel bilgilerinin paylaşılmayacağı bilgisi verilmiştir. Görüşme sırasında birkaç katılımcının özellikle Allah tasavvuru ile ilgili ifadelerine duygulanarak birkaç dakika ara vermesi gerekmiş, bunun dışında görüşmeler sırasında bir sıkıntı yaşanmamıştır. Görüşmelerden birisi katılımcının Uşak'ta yaşaması sebebiyle görüntülü konuşma şeklinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların izni ile görüşmeler araştırmacı tarafından akıllı telefonun ses kayıt programıyla kayda alınmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde alıntı yapılabilmesine ilişkin verilen izin belgeleri, görüşme deşifreleri ve ses kayıtları araştırmacı tarafından koruma altına alınmıştır.

5. Verilerin Çözümleme Süreci

Görüşme sırasında ses kaydına alınan veriler, deşifre edildikten sonra 2019 yılının Ekim ve Kasım ayları içerisinde analiz edilmiş ve değerlendirmeleri yapılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizine ve betimsel analize başvurularak, önce hangi temaların kullanılacağı teorik çerçeveden hareketle belirlenmiş ardından tematik bir çerçeve oluşturulmuştur. Zira tematik çerçeve doğrultusunda verilerin kullanılması, betimsel analizin ikinci aşaması olarak verilerin anlamlı ve mantıksal çerçevede yorumlanmasına katkıda bulunacaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 240). İlk 5 soru rüya ile ilgili olup soyut bir doğası olması ve ayrıntılar içermesi sebebiyle içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş, ayrıntılı olarak kodlandırılıp temalar ortaya çıkarılmıştır. İstihare ile ilgili 12 soru ise betimsel analize tâbi tutulmuştur. Ardından ortaya konulan temalara göre başlıklar halinde bulgular tanımlanarak yorumlanmıştır.

Araştırmaya ilişkin bulgular betimlemeler ile değerlendirilmiş olup gerekli görülen yerlerde görüşmelerden doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Araştırmanın

geçerlik ve güvenilirliği için elde edilen bulgular Din Psikolojisi alanında uzman bir akademisyene iletilmiş, kendisinden alınan dönüt çerçevesinde veriler ve oluşturulan temalar tekrar değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmanın bulguları rüya temasına ilişkin iki başlık altında; 1) Rüyanın etkisi, 2) Rüyanın yorumlanması, istihare temasına ilişkin ise üç başlık altında; 1) İstiharenin anlamlandırılması, 2) İstihare öncesi, istiharenin uygulanması ve istihare sonrası, 3) İstiharede karar sonrası süreç adlı başlıklar olarak ortaya çıkmış ve bulgular araştırmacının gözlemleriyle yorumlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLAR

I. RÜYA TEMASI

Rüya, günlük hayatın uykuda devam ettiği imgesel bir yaşantıdır. Yapılan araştırmalar nörolojik bir problemi olması sebebiyle gördüğü rüyayı hatırlamayan %1’lik kesim dışında her insanın rüya tecrübesi yaşadığını göstermektedir (Revonsuo, 2017: 355). Rüya görmediğini ifade eden bir bireyin rüyasını ya hatırlamadığı ya da konuyla ilgili bir rahatsızlık yaşıyor olduğu düşünülmektedir (İmamoğlu, 2004: 57). Bilimsel olarak bunun en önemli kanıtının uyku sırasında laboratuvarlarda gözlenen bütün insanların beyin etkileşimi yaşıyor olması, buna bağlı olarak da kişilerin göz hareketlerinin hızlanmasıdır (Hobson, 2012: 25). Bu araştırmada katılımcılara rüya görüp görmediklerini anlamak amacıyla “Rüya görür müsünüz, ya da rüyalarınızı hatırlar mısınız?” soruları sorulmuş, katılımcıların hepsi hatırlama düzeyleri farklı olmakla birlikte rüya gördüklerini ifade etmişlerdir. Öyle ki 20 katılımcıdan 2’si (K4E, K10K) rüyayı gerçekte yaşıyor gibi algıladığını, bununla birlikte 2’si (K10K, K15K) rüyanın ayrı bir yaşam alanı olduğunu ve hayatın uykuda devam ettiğini ifade etmiştir. Aynı katılımcılar gözlerini kapadıkları ve uykuya geçtikleri an rüya görmeye başladıklarını söylemişlerdir. Katılımcılardan 1’i (K7K) her uykusunda birden fazla rüya gördüğünü hatta rüya konusunda kendisini “aşmış” olarak gördüğünü ifade etmektedir. Katılımcılardan 2’si (K16K, K17K) rüya yaşantılarını anlatırken “rüya merkezinin açık olması” ifadesini kullanmıştır. Bu kısımda gelen cevapları kabaca işaret ettikleri husus bakımından iki noktada ele aldığımızda ilkinin, rüyanın gerçekliği, diğerinin rüyanın sıklığı ile insanın hayatında önemli bir yaşantı olmasına yapıldığı görülür. Aslında bu ikisi de rüyanın bilinçli günlük yaşantının bir devamı olduğu noktasında buluşmaktadır ki özellikle gerçek vurgusu ile bunun hayattan olduğuna dikkat çekmeleri, hayatlarında buna verdikleri önemi anlatmaktadır.

1. RÜYANIN ETKİSİNE DAİR GÖRÜŞLER

1.1. Rüyanın Sıklığı ve Hatırlanması ile İlgili Bulgular

Görüşmelerde katılımcılara “Ne sıklıkla rüya görürsünüz?” şeklinde bir soru yöneltilmiş, verdikleri cevaplar üzerine onların rüya görme sıklıkları Tablo-1’de görüldüğü biçimde ortaya çıkmıştır. “Çok sık rüya görmek, her gün birden fazla rüya görmek” kodlamasında toplanan katılımcıların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Kişilerin çok rüya gördüklerine dair ortaya çıkan bu bulgu, kavramsal çerçevede sunulan, rüyanın, hayatın devamı olduğuna dair görüşü, desteklemektedir. Katılımcıların rüya ile olan bu sıkı ilişkisi, onların, uyku esnasında, rüya yoluyla hayata devam ettiğini göstermektedir. 2 katılımcı (K5K, K16K) dua, zikir ve maneviyata yöneldiklerinde daha çok rüya gördüğünü söylemiştir: “*Yani görürüm çok sık rüya. Dua etmediğim zaman genelde daha az görürüm, dualı uyuduğum zaman daha çok görürüm* (K5K). Nakşibendi tarikatına müntesip bir katılımcı önceleri Cerrahi tarikatında bulunduğunu ve bu zaman zarfında daha fazla rüya görmeye başladığını ifade etmiştir: “*O zaman benim rüya merkezim birden açıldı. Çünkü o tarikata giren herkesin rüya merkezi açılıyor. Çünkü vermiş oldukları zikirler onun açılmasına sebep oluyor. O zikirleri çeken herkesin rüya merkezi açılır* (K16K). Rüyanın metafizik boyutu göz önüne alındığında ortaya çıkan bu verilerin anlamlı olduğu söylenebilir. Öyle ki K16K’nın ifadesine göre rüya merkezini açan zikirleri çeken herkes daha fazla rüya görecektir. K5K’nın ise bir dinî gruba bağlı olmadığı ama sıkı bir ilişki içerisinde olduğu gözlenmektedir.

Evli ve iki çocuk annesi K10K, panikatak tedavisi gördüğünü ve depresyon ilaçları aldığından beri daha fazla rüya gördüğünü ifade etmiştir: “*Şimdi bir de çok depresyon ilaçları içiyorum hele daha çok görüyorum artık. Panikatak sıkıntım var, tedavi görüyorum. Yani görüyorum, görmediğim rüya yok. Arkadaşlar falan bana soruyor her gün rüyayla mı kalkıyorsun diye, her gün görüyorum yani. Gece sabah akşam, şurada iki dakika yatayım hemen görüyorum yani*”. Günlük yaşamında oldukça kaygılı ve ince düşünen biri olduğu gözlenen katılımcının bu bakış açısının rüyalarına da yansıdığı söylenebilir.

K13K, kafası rahat ve boş olduğunda daha az rüya gördüğünü ifade etmiştir: *“Normal zamanda çok görmem. Uzun zamandır da öyle çok rüya görmüyorum baktım neden çünkü kafamda soru işareti kalmamış. Evliyim, çocuğum var, işim kurulmuş”*. Bunun aksine katılımcılardan 1’i (K8K) ise daha çok zihninin sakin olmadığı yoğun zamanlarda rüya gördüğünü söylemiştir: *“Rüya görüyorum bazı gördüğüm rüyalar tamamen birebir çıkıyor ama şu aralar çok rüya görmüyorum kafam herhalde çok karışık ondan. Ama sakin olduğu zaman kafam, boş olduğu zaman rüya görüyorum”*. Paylaşımlardan anlaşılmaktadır ki her bireyin rüya dinamikleri farklı kollardan, kimi sükûnet, kimisi ise karmaşa ile beslenmektedir.

K9K, rüya görmenin uyku kalitesiyle alakalı olduğunu ifade etmiştir: *“Her uyuduğumda görürüm diyemem çünkü uykunun kalitesiyle de alakalı bir şey. Kaliteli uyku uyuduğum zaman görebiliyorum. Ama kalitesizse görmüyorum”*.

3 katılımcının (K3K, K12K, K17K) çocukluktan itibaren rüya ile ilişkilerinin sıkı olduğunu ortaya koyan ifadeleri konunun önemini anlamak noktasında dikkat çekicidir. Sürekli rüya konuşulan ve tabir edilen bir evde büyüdüğünü ifade eden K3K, küçük yaşta babasını kaybetmesinin de etkisiyle anneanne ve annesinin hayatındaki önemli rolüne sürekli vurgu yapmaktadır. Bu etkileşimin katılımcının rüya ile olan ilişkisine de yansıdığı görülmektedir: *“Anneannem benim çok rüya gören bir kadındı ve hep biz çocukluğumuzdan beri böyle bir gelenekte büyüdük”*. Küçük bir çocuk iken bile rüyalarının açık olması özelliği dikkat çeken K17K’nin ise *“Çocukluğumdan beri rüya görebilen birisiyim. Güzel rüyalar görürdüm çocukken. İlim yaşantımdan önce de çok rüya gördüğümünden dolayı aile içinde istihareye yatmam istenirdi”* ifadeleri ile çevresinin henüz çocuk yaşta iken ondan istihare istediği görülmektedir. Katılımcının çocukluk döneminden itibaren rüya ile yakın irtibatının ortaya koyulduğu bu örnek ile rüya deneyiminin aynı zamanda ona verilen bir meleke olduğu ve içe dönüşün bu vesileyle de rüyayı dinlemenin bu melekeyi geliştirdiği düşünülebilir.

Kodlar	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Çok fazla/sık rüya görmek- Her gün birden fazla rüya görmek	10	K3K, K4E, K5K, K7K, K9K, K11K, K12K, K16K, K17K, K19E
Haftada bir iki gün görmek	5	K1K, K2K, K14K, K18E, K20E
Her uyuduğunda rüya görmek	2	K10K, K15K
Normal düzeyde rüya görmek	1	K6K
Sıkıntılı zamanlarda rüya görmek	1	K13K
Son zamanlarda rüya görmemek	1	K8K

Tablo 1: Rüya Görme Sıklığı

Görüşmelerde katılımcılara “...rüyalarınızı hatırlar mısınız?” şeklinde sorulan soruya katılımcılardan 9’unun (K2K, K6K, K7K, K9K, K11K, K12K, K16K, K17K, K18E) verdiği cevaplar “genelde hatırlamak” kodlamasında toplanmaktadır. “*Rüya görürüm hatırlarım genelde. Ama her gece değil yani. Haftada bir on günde bir gibi*” (K2K), “*Çok yorgunsam hatırlamıyorum. Ama normalde genelde hatırlarım*” (K7K).

Katılımcılardan 2’si (K3K, K20E) rüya hafızasıyla ilgili durumunu daha net bir yanıtla “% 70, %80 hatırlarım” şeklinde ifade etmiştir. Katılımcılardan 3’ü (K5K, K10K, K14K) “Çok, kesin hatırlamak”, 2’si (K1K, K19E) “bazen, zaman zaman hatırlamak” kodlaması altında toplanmaktadır. “*Sabah namazına uyandığım zaman falan unutmuycam unutmuycam diye bir köşeye yazıcam diye düşünüyorum, bazen unuttuğum oluyor*” (K1K), “*Görürüm zaman zaman rüyalar hatırlanır, yorumlanır bazen de etkisinde kalabilirim yani*” (K19E).

20 katılımcıdan yalnızca 1’i (K4E) net bir şekilde “yarısını hatırlarım” ifadesini kullanmıştır. Ayrıca katılımcılardan 1’i (K8K) “zihni sakın olduğunda” rüya gördüğünü ve hatırladığını, 1’i ise (K13K) “çıkacağını düşündüğü rüyalarını”

hatırladığını ifade etmiştir: “Eğer hatırlıyorsam ve birden gördüysem çıkacağına inanıyorum. Birkaç sene bile olsa çıkıyor” (K13K). Bununla birlikte rüyaların günlük hayatını etkilemesine izin vermediğini ifade eden K2K rüya hafızası meselesinde “hatırladığı rüyaların etkisinde kaldığını” söylemiştir: “Bazen sabah kalkınca hatırlamaya falan çalışırım. Bir kısmını hatırlarım, bir kısmını daha sonra hatırlarım. Ama hatırladığım rüyaların etkisinde kalırım”. Katılımcıların rüyalarını hatırlamalarına dair paylaşımları, rüyaların, onlar için anlamlı ve dikkat çekici olduğuna işaret etmektedir. Rüyanın, kişi için anlamlı ve benliğine mesaj içeren bir yapısı varsa hatırlanmakta, rüya bilinci, önemi olmayan sıradan imgeleri silmektedir. Kanaatimizce hatırlanan, anlamlı rüyaların çoğu, gün içinde veya geçmişte yaşanan hadiselerin etkisiyle, uykudaki benliğe, onu yapılandıran, dönüştüren mesajlar vermektedir. Katılımcıların paylaşımları da, onların bu mesaja (mesajı doğru almakla ilgili istikametleri yoruma açık olsa da) kulak verdiklerini göstermektedir.

1.2. Rüyanın Yansıması ve Hayata Etkisi ile İlgili Bulgular

Rüya tecrübesi hayata farklı biçimlerde yansımakta, her şeyden önce bireylerin günlük hayatlarını muhtelif biçimlerde etkilemektedir (İmamoğlu; 2004: 58). Bu araştırmada rüyanın genel anlamda kişilerin hayatlarına etkisini anlamak için katılımcılara “Gördüğü rüyalarından etkilenen birisi misiniz?” şeklinde sorulmuş, 9 kişi (K4E, K7K, K9K, K10K, K15K, K17K, K18E, K19E, K20E)” içeriğe göre etkilenmek” kodlaması altında toplanmıştır. K4E bu durumu “Her gördüğün rüyanın farklı etkileri var. Kimisi sadece bir şeyler gördüm der geçersin, kimisi hayatında da bir şeyler ifade ettiği için etkilenirsin” şeklinde ifade etmektedir. Rüya kendisine has yorumlarla yaklaşan ve rüyalarını geleneksel anlayışla tabir etmeyen K7K, günlük hayatın etkisinde kalınarak deneyimlenen rüyaları dikkate almamaktadır: “Etkilemesi için beni çok vurucu bir rüya olması lazım” (K7K). Dini bir gruba müntesip olan K17K ise rüya içeriğindeki maneviyata dikkat çekmektedir: “Eğer ki rüyalar manevi anlamda rüyalarsa tabii ki etkileniyorum”. K19E ise “hatırladığı anlamlı rüyalarından” etkilendiğini ifade etmiştir.

20 katılımcıdan 8’i (K1K, K3K, K5K, K8K, K11K, K12K, K13K, K16K) gördüğü rüyalarından etkilendiğini ortaya koyan ifadelerde bulunmuştur. K12K, dinî

davranışlarını samimiyetle geliştiren kişilerin günlük hayata yön veren ya da günlük hayatta olacıklardan haber veren rüyalar görebileceğine inanmaktadır: *“Kesinlikle çok etkilenen biriyim. Çünkü rüyayı sadıkaya çok inanıyorum bunun da kişinin yalandan beri kalıp ibadetlerini huşu ile yapmasından mülhem sadık rüyalar görebileceğine inanan birisiyim ben”*. Rüyaların hayatına yön verdiği kendi ifadesiyle rüya merkezi açık olan K16K *“Tabii fazlastıyla. Ciddi yön gösteriyor size. O günü etkilemeyi bırakın hayatınıza yön veriyor”* şeklindeki paylaşımıyla rüyalarından etkilendiğini söylemektedir. Bununla birlikte katılımcılardan 1’i (K6K) rüyalarından etkilenmemeye çalıştığını ifade etmektedir: *“O günümü etkiler. O gün yaşarım onu. Ama unuturum da, üstüme de çok almam. Etkisinde kalmamaya çalışırım”*.

Katılımcılardan 2’si (K2K, K14K) rüyalarından etkilenmediğini, normal rüyaları dikkate almadığını ifade etmiştir: *“Yok etkilenmem. Etkilemez. Çok dikkate almam evet normal rüyaları”* (K2K), *“Yok fazla etkilenmem, kafama takmam öyle. O günümü etkilemez yorumuna da bakarım, yorumuna baktıktan sonra, bir tartarım acaba olacak mı bir şey diye, sonra da unuturum çok o kadar takılmam”* (K14K). Bu katılımcıların, rüyalarını normal ve anlamlı rüyalar olarak birbirinden ayırmakta olduğunu, söz ettikleri bu normal rüyaları zihinlerinde küçük bir analize tâbi tuttuktan sonra göz ardı ettiğini görmekteyiz.

Rüyanın hayata genel manada etkisinin anlamaya çalışıldığı sorulara verilen cevaplar doğrultusunda farklı bazı veriler elde edilmiştir. Öncelikle ifade edilmelidir ki düzeyleri ve biçimleri farklı olmakla birlikte her katılımcı bir şekilde yaşadığı rüya tecrübesinin etkisinden bahsetmektedir. Etkilenmediğini söyleyen katılımcıların dahi (K2K, K14K) görüşmenin genel hatlarına bakıldığında rüyalarından etkilendiği görülmektedir. Örneğin bir katılımcı rüyalarından etkilenmem cevabını vermiştir. Oysa ifadelerinden rüya tecrübesinin hayatına bir şekilde dokunduğunu anlamak mümkün görünmektedir: *“Evet. Anlatırım mutlaka anneme de. Bir şey olduğunda hmm ben bunu görmüştüm daha önce rüyamda falan derim”* (K2K). Aynı şekilde K14K’nın da rüyalarında gördüklerini günlük hayata dönük anlamlandırma noktasında ifadeleri bulunmaktadır: *“Geçen de mesela yufka falan görmüştüm. Dedim herhalde bir laf söz olacak, sonra gerçekten de ailemde öyle bir şey olduğunu duydum, ha dedim rüya çıktı”*.

Katılımcıların 4'ü (K9K, K17K, K18E, K19E) hatırladıkları anlamlı rüyalarından ve manevi (rahmani) rüyalarından daha fazla etkilendiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte katılımcılardan 1'i (K3K) aileyle ilgili rüyalarından, 1'i (K20E) renk rüyalarından daha fazla etkilendiğini söylemiştir. 1 katılımcı (K8K) gerçekleşen rüyalarından daha çok etkilendiğini, 1 başka katılımcı (K1K) ise bazı rüyalarının etkisinin birkaç yıl sürdüğünü ifade etmiştir.

Kodlar	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Rüyanın gerçekleştiğini düşünmek-Rüyada işaret/uyarı almak- Rüyanın hayata yön verdiğini düşünmek	17	K1K, K2K, K3K, K5K, K6K, K7K, K8K, K9K, K11K, K12K, K13K, K14K, K16K, K17K, K18E, K19E, K20E
Günlük hayatın rüyayı etkilediğini düşünmek	14	K3K, K4E, K7K, K5K, K9K, K10K, K11K, K13K, K15K, K16K, K17K, K18E, K19E, K20E
Rüyanın etkisinde kalarak endişe duymak/ Günü temkinli geçirmek	6	K1K, K3K, K6K, K11K, K19E, K20E
Rüyaya çok kapıldığında kararları etkilediğini düşünmek	1	K4E

Tablo 2: Rüyanın Hayata Etkisi

Tablo 2'de görüldüğü üzere 20 katılımcıdan 17'si "Rüyanın hayata yön verdiğini düşünmek" kodlaması altında toplanmaktadır. Bu veriler, rüya tecrübesinin bireylerin o günlerini etkilemesinin ötesinde onların hayatlarının tümüne anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Örneğin rüyada uyanıklıktaki hayata dönük olarak bazı mesajlar alındığı ifade edilmiştir: *"Evet. O gün derim ki, şu da var hocam, gördüğünüz rüya dört ay sonra da çıkabiliyor altı ay sonra da"* (K6K). K8K rüyalarında net bir işaret olarak, bir sesin ibadetleri noktasında onu uyardığını söylemektedir: *"Normalde biri dese bunu deli dersin ama değil. Mesela "kızım şunu yapmadın, namazını kıl, şöyle olmadı, bak falanca kişiye söyle ibadetini yapmıyor ona söyle gibi bazı şeyler geliyor bana. Uyarı gibi. Net olarak gördüm"*. Bu uyarıların başkaları için de kendisine ulaştığını söyleyen katılımcı, uyarının muhataplarına bunları ilettiğini ifade etmektedir. Gerek kendi hayatıyla ilgili gerekse ülkede

yaşanabilecek olayları önceden gördüğünü ifade eden K12K rüyaların gerçekleşmesi durumuna örnek olarak verilebilir: *“Çocukluğumdan beri de çok sadık rüyalar görürüm. İnsanların ölüm tarihlerine varana kadar. Ülkede olabilecekler”*. K17K, tecrübe ettiği anda olmasa da ileri bir zamanda yaşadığında geriye dönük olarak o rüyadan işaret almakta olduğunu söylemiştir: *“Anlam veremediğim bir rüya görüyorum ama daha sonra yaşamımda bir şeyler olunca, bu bunun tabiriymiş aslında dediğim şeyler oluyor”* (K17K). K20E ise özellikle olumsuz yorumlanabilecek rüyalarının akabinde rüyada bir işaret veriliyor olması ihtimalini düşünerek temkinli davranmaktadır: *“Yani dikkatli olmaya çalışırım. Belki bir şey olabilir kaza gibi herhangi bir şey olabilir diye. Algılarım ama dikkatli olmaya çalışırım. Mesela geçen bir hafta on gün önce kadar rüyada bir et yığını gördüm gittim arabayı mesela tretuvara vurdum”*.

Araştırmanın bu kısmında ortaya çıkan bir diğer kod ise “Rüyanın etkisinde kalarak endişe duymak” olarak belirlenmiştir. Katılımcılardan 6’sı rüyanın etkisinde kalarak endişe duyduğunu ve o günü temkinli geçirmeye, dikkatli olmaya çalıştığını ifade etmiştir. Örneğin uzak bir şehirde üniversite okuyan bir katılımcı ailesiyle ilgili gördüğü olumsuz rüyanın ardından bulunduğu şehirde duramayarak ailesinin yanına gitmiş ve kendisini rahatlatmıştır: *“Mesela üniversite döneminde, Sakarya’da okudum. Annemlerle ilgili bir rüya göreyim ben artık bir geçerdi iki gün derdim ki ben kalkıp gideyim göreyim rahatlayayım. Çünkü burada durmamın öyle ders dinlemenin bir anlamı yok derdim”* (K3K). 1 katılımcı ise rüyanın o gününü etkilediğini hatta kişi rüyaya çok kapılırsa rüyanın önemli boyutta işlevsel bir noktaya geleceğini ortaya koyan ifadelerde bulunmuştur: *“Gününi etkiler çünkü beklediğin bir haberi almayı beklerken sanki doğruluğu ya da yanlışlığı bir tarafa, örneğin o haberi verecek kişinin aslında neler peşinde olduğuyla alakalı bir rüya görürsen mesela bu senin düşünceni beklentilerini her şeyini etkileyebilir. Çok fazla kapılırsan kararlarını bile etkileyebilir”* (K4E).

1.3. Günlük Hayatın Rüyaya Etkisi ile İlgili Bulgular

Rüyanın günlük hayattan etkilenmesi durumunun sorulduğu soruda 14 kişi günlük hayatın rüyalarını etkilediğini ifade etmiştir. Katılımcılardan 2’si (K15K,

K20E) gün içinde yaşadıkları olumsuz hadiselerin rüyalarına etkisi olduğunu ifade etmiştir. Günlük yaşamda bilinçdışına atılan bazı hadiselerin rüyaya yansıdığı ve bazı çağrışımların etkili olduğu (Jung, 2018: 12) göz önünde bulundurulursa bu araştırmada ortaya çıkan veriler teoride vurgusu yapılan faktörün pratikte dışavurumudur. Panikatak rahatsızlığı olan bir katılımcının gündüz cenazeye katılımından sonra o gece rüyasında ölen kişiyi görmesi buna bir örnektir: *“Mesela bir yere gidelim, mesela kayınvalidesi vefat etti onu gördüm hemen rüyamda. Eski yıkılan evine göya taşınırız tekrar oraya yerleşiyoruz, mezarlık görüyorum işte, görmediğim rüya yok hangi birini anlatayım”* (K10K). Ayrıca bir katılımcı gününü karışık bir hissiyatla geçirdiğinde rüyalarının da o gece karmaşık olduğunu ifade etmiştir: *“Bugün karışık bugünse gece de o şekilde rüyalarım karışık olabiliyor, tam ne gördüğümü seçemem falan. Günlük yaşam da etkiliyor tabii”* (K11K). Diğer bir katılımcı gündüz yaşadığı bir hadisenin gece rüyasına farklı biçimlerde yansıdığını ifade etmiş, bir kişi hakkındaki olumsuz bir yargının gece Allah tarafından değiştirildiğini söylemiştir: *“Mesela sizinle bir şey yaşadım bugün, atıyorum sizin için bir yargıda bulundum, gece rüyamda sizin masum olduğunuzu görebiliyorum. Bunu iş hayatında olduğum için çalıştığım insanlarla ilgili görebiliyorum. O gün onu düşündüysem gece rüyama gelir”, “Diyorum ki Allah benim o kişiyle ilgili kötü düşünmemi istemedi, kalbimi rahatlatı”* (K13K). Burada hem günlük hayatta yaşanan bir hadisenin gece rüyaya yansması hem de rüyanın ortaya çıkışı bakımından sonraki günü etkilediği söylenebilir. Bu verinin günlük hayatın rüyaya, rüyanın da kişinin günlük yaşamına etkisi bakımından kayda değer bir örnek olduğu düşünülebilir.

Eğitimci bir katılımcı bilinçdışının rüyayı etkilediğini şu şekilde ifade etmiştir: *“Mutlu değilseniz, çevrenizde sizi kötü enerjisiyle boğan insanlar varsa o zaman rüya merkezinizi etkiler. Çünkü bilinçaltı etkilendiği zaman hemen rüya merkezi değişiyor. İşte bilinçaltınız günlük olayları alır”* (K16K). Buna göre bireyin günlük yaşamında bir arada bulunduğu kişilerin ve duyguların kendisine olan tesiri bir biçimde rüyasına yansımaktadır. Gün içinde bilinçdışına itilen duygu ve düşüncelerin rüyada yüzeye çıkması ile rüyadaki nesne, duygu ve düşüncelerin öznel bir bağlamda (Jung; 2018: 87) değerlendirilmesi gerekecektir. Buradan hareketle günlük hayattaki olumlu duyguların pozitif rüyalara, olumsuz duyguların ise negatif rüyalara sebep olacağı

söylenir. Yine eğitimci olan diğer bir katılımcının bilinçdışına vurgu yaparak bu şekilde ortaya çıkan rüyalarını dikkate almadığı anlaşılmaktadır: *“Tabii bilinçaltı şeyler oluyor günlük olaylardan etkileniyor bazı rüyalar, üzerinde durmuyorum”* (K17K). Bu ifadeden anlaşılmaktadır ki rüyanın bu kişi için anlamlı olabilmesi için günlük hayattan etkilenmemesi gerekir. Böyle olduğunda rüya yorumuna açılmayacak, üzerinde konuşulmayacaktır. Bunu doğrulayan benzer bir başka ifade de şu şekildedir: *“Gündelik hayatımın etkileriyle gördüklerimi rüya şeyine koymam. O gün psikolojik durumumla alakalı derim. Mesela bir hadiseye sevindimse onunla ilgili bir hayal gibi rüya gibi gördüğüm bir şey varsa onu kale almam”* (K18E). Aynı şekilde bir katılımcı (K7K) günlük hayatın yansıması olarak gördüğü rüyaları, yorumlamadığını ifade etmektedir: *“Mesela hiç aklımdan hayalimden geçmeyen bir insanı görürsem bunun benim rüyamda ne işi var acaba bir işaret mi diye bir şüpheye düşerim belki oradan etkiler, ama muhasebecirim ben mesela, rüyamda beyanname dolduruyorken görürsem bu beni çok da tabii ki etkilemiyor”*. Katılımcı, bu tarz rüyalarından etkilenmediğini de söylemiştir. Bununla birlikte katılımcılardan 2’si (K9K, K18E) günlük rüyalarla rahmani ya da manevi tanımı yaptıkları rüyaları sezgi yoluyla ayırdıklarını ifade etmişlerdir: *“Öyle olduğu için ister istemez günlük yaşantı etkiliyor. Bir konuşma, bir renk bir durum. Evet. Zaten evet sezgiyle ayırıyorum ikisini”* (K9K). K18E bu ayrıma, kişinin fitrattan gelen bir özellik ile vardığını düşünmektedir: *“Eğer şey ne diyorlar, manevi bir rüyaysa o zaten belli ediyor kendini, insan ölçebiliyor kendisini. Sezgiyle fitrat olarak belki ayırabiliyorum”*. Ayrıca bir katılımcı üniversite eğitiminden sonra rüyaya bakış açısının bu noktada değiştiğini ifade etmiştir: *“Okuyup çizince rüyanın aslında günlük etkilerle de görüldüğünü gördüm”* (K3K). Katılımcının, okuyup araştırdıktan sonra rüya yaşantısında geleneksel anlayışın aksine psikolojik ve gündelik etkilerin de önemli faktörler olduğunu deneyimlediği görülmektedir. Tüm katılımcıların paylaşımlarından, rüya yaşantısı ve günlük hayatın birbirini etkileyen bir zincir olduğu anlaşılmaktadır. Bazı rüyaların günlük hayattan izler taşıdığı, bazı rüyaların ise hayatın tümünü etkileyen yaşantılar olduğu görülmektedir.

2. RÜYANIN YORUMLANMASINA DAİR GÖRÜŞLER

Rüyanın etkilerinin anlamaya çalışıldığı sorular, görüşme seyrinde rüyayı iyi ve kötü yapan unsurların anlaşılması şeklinde tamamlanmıştır. Bu unsurlara geçmeden önce “Rüyalarınızı kendiniz mi yorumlarsınız? Nasıl yorumlarsınız, yorum kriterleriniz nelerdir?”, “Gördüğünüz rüyalar için rüya tabirleri kitaplarına veya internet sitelerine bakar mısınız?” sorularına verilen cevapların yorumlanması uygun olacaktır.

20 katılımcıdan 14’ü (K1K, K2K, K5K, K7K, K8K, K9K, K10K, K13K, K12K, K14K, K15K, K16K, K19E, K20E) rüyalarını kendisinin yorumladığını ifade etmiştir. Katılımcılardan 9’u (K1K, K5K, K7K, K9K, K11K, K12K, K14K, K15K, K20E) internet sitelerine, 8’i ise (K2K, K3K, K5K, K6K, K7K, K12K, K19E, K20E) rüya tabiri kitaplarına baktığını söylemiştir. Katılımcılardan 5’i (K1K, K4E, K8K, K13K, K15K) rüyalarını yakın bir arkadaş/dosta yorumlattığını, 5’i ise (K1K, K2K, K3K, K11K, K12K) annesine yorumlattığını ifade etmiştir. Katılımcılardan 6’sı (K4E, K5K, K12K, K13K, K17K, K18E) rüyalarını maneviyatına ve ilmine güvendiği kişiye yorumlatmayı tercih etmektedir. Ayrıca katılımcılardan 3’ü (K12K, K14K, K16K) kendi rüyalarını yorumladığı gibi, çevresindekilerin de rüyalarını yorumlamaktadır. Son olarak katılımcılardan 2’si (K2K, K6K) rüya yorumlatacağı kişiyi belirlerken iyi insan olması kriterini eklemiştir.

Kodlar	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Dinî perspektifle yorumlamak/yorumlatmak (Allah’a atıf)	14	K1K, K2K, K5K, K7K, K8K, K10K, K11K, K12K, K13K, K14K, K16K, K17K, K18E, K20E
Geleneksel anlayışla yorumlamak/yorumlatmak-Renk ve semboller üzerinden yorumlamak	15	K1K, K2K, K3K, K4E, K5K, K6K, K8K, K9K, K10K, K11K, K14K, K15K, K17K, K19E, K20E

Rüyaları hisler üzerinden yorumlamak	12	K4E, K5K, K7K, K8K, K9K, K10K, K12K, K13K, K15K, K16K, K17K, K19E
Her rüyayı iyiye/hayra yormak	4	K2K, K6K, K16K, K18E
Tecrübe ederek yorumlamak	3	K7K, K11K, K13K

Tablo 3: Rüyaların Yorumlanması

Tablo 3’te görüldüğü üzere birçok katılımcı rüyalarını birden fazla biçimde yorumlamaktadır. 14 katılımcı rüyalarını dinî bir perspektifle yorumlamakta ve yorumlatmaktadır. Bununla birlikte sorulara verilen bazı cevaplar, günlük (psikolojik) rüyalar ve rahmani (manevi) rüyalar ayrımını ortaya çıkarmaktadır. Örneğin katılımcılardan 1’i rüyalarından bahsederken onları manevi ve bilinçaltı olarak ayırmıştır: *“Eğer ki rüyalar manevi anlamda rüyalarsa tabii ki etkileniyorum. Çok etkilendiğim şeyler olmuştur. İnsan güzel bir yer görür etkilenir geçer. Ama Rasulullah’ı görmek... onun etkisinden uzun süre çıkamamıştım”, “Tabii bilinçaltı şeyler oluyor günlük olaylardan etkileniyor bazı rüyalar, üzerinde durmuyorum”* (K17K). Bir diğer katılımcı ise rahmani ve günlük rüya ayrımına vurgu yapmıştır: *“Gördüğüm rahmani bir rüyaysa benim ölçülerime göre tabii ki etkilenirim. Gündelik hayatımın etkileriyle gördüklerimi rüya şeyine koymam. O gün psikolojik durumumla alakalı derim. Mesela bir hadiseye sevindimse onunla ilgili bir hayal gibi rüya gibi gördüğüm bir şey varsa onu kale almam”* (K18E). Anlaşılmaktadır ki bu katılımcılar günlük hayatın bazı etkileriyle gördükleri rüyaları hayata dönük işlevselliği bakımından dikkate almamaktadır. Manevi etkilerle rahmani rüya olarak tanımlanan rüyanın, bu kişiler için daha ehemmiyetli olduğu söylenebilir. Dolayısıyla özellikle bu kişiler için rüya meselesi daha çok dinî bir perspektifle yorumlanmaktadır.

20 katılımcıdan 14’ünün dinî bakış açısıyla rüya yorumluyor ve yorumlatıyor olması dikkat çekicidir. Rüya yorumlarken çok fazla faktörün etkili olduğu görülmektedir, ancak dinin ve ona bağlı olarak Allah’a atıf yapmanın, rüyalara ilişkin yaklaşımda oldukça etkili olduğu ifade edilebilir. Rüyalarını dinî açıdan değerlendirdiğini ifade eden bir katılımcı rüyalarını internet sitelerinden araştırırken ilkin dine vurgu yapmaktadır: *“Ama hani diyanet açısından bakıyorum bazen*

rüyalara. Yani şöyle; googleden yazıyorsunuz zaten, işte mesela diyanet rüyaları diye” (K1K). Bununla birlikte bir katılımcı, rüyalarının Allah’ın kontrolünde olduğunu, rüyalarında Allah’ın ona işaret verdiğine inanmaktadır: “Rüyalar gerçekten, yani kendi adıma konuşayım tabii, benim rüyalarım gerçekten tamamen Allah’ın kontrolünde. Ha diyacaksınız ki ne O’nun kontrolünde değil ki. Ama kesinlikle O’nun kontrolünde ve O olanı biteni işaret ediyor. Benim orada kesinlikle bir müdahalem yok”, “Gerçekte de çok sevdiğimden mi acaba Allah bana gülle o işareti veriyor bilmiyorum” (K7K). Aynı şekilde bir başka katılımcı rüyalarını Allah’ın gösterdiğini vurgulamaktadır: “Ayrıca rüya gördüğüm için kendimi özel de görmüyorum, sonuçta Mevla gösteriyor görüyorum” (K17K). Burada, dinî içerikli rüya görmek ve bunu yorumlamak ile herhangi bir rüyayı dini perspektifle yorumlamak ayrımını yapmak gerekmektedir. Sözü edilen şey, görülen rüyayı günlük hayata dönük olarak dinî bir bakış açısıyla yorumlamaktır. Örneğin bir katılımcının (K10K) verdiği cevapta, dini içerikli rüya gördüğü görülmektedir, bunu dinî perspektifle yorumlaması doğaldır: “Bazen Peygamber Efendimizin kabrini falan görüyorum hiç anlatmıyorum onları. Anlatma diyorlar, ben yine anlatıyorum bazen duramıyorum da. Rüyamda umreye gidiyorum ne bileyim işte yani her şeyi görüyorum işte aynı gerçek yaşamak gibi”. Burada katılımcının dini içerikli rüyalar gördüğünü, ancak kimseye anlatmamaya ve yorumlatmamaya çalıştığı görülmektedir. Buna mukabil bir katılımcı (K5K), gördüğü bütün rüyaları, dinî bakış açısıyla yorumlattığını ifade etmektedir: “Genelde dinî rüya tabirlerine bakıyorum”, “manevi yönde daha çok bakıyorum evet. Dinî açıdan bakıyorum muhakkak”. Bir başka katılımcı (K14K), rüyalarını diyanet merkezli yorumladığını ifade etmektedir: “Özellikle diyanetinkini önemsiyorum, diğerlerine bakmam ama diyanetinkine bakarım”. Katılımcılardan birinin Hz. Peygamber’in rüya tabir etme biçimine vurgu yapmış olması da usul anlamında dinî bakış açısıyla rüya yorumladığını ortaya koymaktadır: “Genelde evet ama çocukluğumdan beri İmam Nablûsi okurum vs. böyle eski orijinal kaynaklara bakarım. Genelde kendim yorumlarım ve şey düşünürüm; Efendimizin söylediği gibi rüya, kanatlı bir kuş gibidir, nasıl yorumlarsanız yeryüzüne o şekilde iner” (K12K). Bir başka katılımcı ise ilahiyatçı olmasına da vurgu yaparak rüyalara manevi açıdan baktığını ifade etmektedir: “Çünkü kendim de ilahiyatçı olduğum için kendi yorumumu manevi açıyı göz önüne alarak yorumlamaya çalışırım” (K20E). Psikolojik etkilerle

görülenlerin dışında kalan rüyaları, dinî açıdan yorumlamaya özen gösteren bir diğer katılımcı, rüyanın sadece ruhla ilgili olduğunu, uyku sırasında bilincin ve zihnin kapalı olduğunu, bu perspektifle rüya yorumladığını ifade etmektedir: *“Çünkü rüya ruhla ve kalple alakalı bir şeydir rüya kesinlikle zihinle ve şunu gördüysen şuna işaret eder falan gibi şeylere ben inanmıyorum. O yüzden fihristten bakar gibi yorumlara bakmıyorum alelade birisine de yorumlatmıyorum”* (K4E).

Rüya yorumlama biçimlerine bakıldığında katılımcılar farklı cevaplar vermiş olsalar da yorumlama kriterleri noktasında çoğunun içinde bulunduğu kültürel yapının etkisiyle geleneksel kodlarla rüyaya baktığı görülmektedir. Gelenegin de dinden etkilendiği düşünülürse dinî ve geleneksel bakış açısının yaklaşık aynı oranda rüya yorumlama biçimlerini etkilediği söylenebilir. Rüyaların karmaşık yapısının çözümlenmesinde rüya sembollerini çözümlemenin önemli olduğu görülür. Hall (2011: 88) rüya sembolizminin dinle ilişkisini; “Göksel varlıklar ya da ilahi kişiler genellikle iki şeyi simgeler: Ya kişi büyük bir üzüntü içindedir temel inancına başkaldırıyordur, ya da kişi hayatı üzerinde bir bağılılık ya da amaç talebiyle karşı karşıyadır” çözümlemesiyle ortaya koymaktadır. Ayrıca bunun için titiz bir takibin gerekli olduğunu ve kişinin rüyası ile uykudan hemen önceki deneyimlerini ilişkilendirmeye çalıştığında rüya sembollerinin daha kolay yorumlanabileceğini söyler. Tablo 3’te görüldüğü gibi katılımcılar için de geleneksel anlayışla rüya yorumlama özellikle renk ve semboller üzerinden oldukça etkili bir konumdur. Birçok katılımcı sembollerin çok önemli olduğunu belli durumlara işaret ettiğini ifade etmektedir. Özellikle internet sitelerine bakarak rüyalarını yorumlayan bir katılımcının, sembollerini önemsendiği, geleneksel anlayışın da etkisiyle rüyalarını bu bakış açısıyla değerlendirdiği görülmektedir: *“Mesela deniz gördüm bunun ferahlık olduğunu düşünürüm”, “Evet sembol önemli, ama onları da mekâna göre yorumlarım. Mesela mekan karanlık mı ona bakarım”, “Mesela sadece simgeler üzerinden yorum var. Mesela ne gördüm diyelim at gördüm, o çıkıyor. Kenzül menam diye bir site var bir de. Mesela İmam Nablusi’ye göre diye açıklıyor. Mesela tavşan gördünüz, tavşan yazıyorsunuz çıkıyor. On sayfa çıkıyor mesela, bazen diyorum aa bak benim konumla ilgili gibi”* (K2K).

Çocukluğundan itibaren anne ve anneannesinin etkisiyle rüyaları geleneksel biçimlerde yorumlayan bir katılımcı sembollerin önemine vurgu yapmaktadır: *“İşte o hep anneannemin yorumları. Mesela annem rüya tabirine bakar. Sabah kalktığı gibi başucundadır kitabı, gözlüklerini takar ve rüya tabiri kitabına bakar annem. Ama ben hep anneannemden öğrendiğim geleneksel yorumlama ile yorumlarım. Mesela ev görürsen ölü vardır. İşte bir ölünün diriyle konuştuğunu ya da ona bir şey verdiğini o alırsa o kişiyi yanına çağırıyor demektir”* (K3K). Bir din psikolojisi uzmanı olan katılımcı, görüşme sırasında her ne kadar okuyup araştırma sürecinde rüya tecrübesinin farklı boyutlarını gördüğünü ifade etse de, içinde bulunduğu kültür ve aile ortamının etkisiyle geleneksel yaklaşımdan tam anlamıyla uzaklaşamadığı görülmektedir. Öyle ki rüya meselesinin bir genetiği olduğu ve nesilden nesle bu minvalde aktarıldığına inandığı görülmektedir: *“Şöyle anneannemin annesi çok rüya görürmüş. Anneannem derdi ki ben anneme çektim, benim annem içim o bana çekti, benim için de sen de annene çektin. Hep sanki böyle bir şey yok böyle bir genetiğin olduğunu da düşünmüyorum ama”*. Katılımcı, rüyalarını anneanesi hayattayken ona, o öldükten sonra annesine anlatmaya devam ettiğini ifade etmektedir: *“Bizim evde annemin çok eskiden hatta kime ait olduğu bile belli değil baş sayfaları yırtık olan bir rüya tabiri var annemin, yıllardır baktığı. Biz anneme deyince dur bir bakayım kitaba der. Ya da işte kendisi yorumlar”*.

Geleneksel yaklaşımla, renk ve semboller üzerinden rüya yorumladığını ifade eden katılımcılardan bazı örnekler şöyledir: *“Ben kendim yorumluyorum bazen. Bazen işte internetten nesnelerle ilgili konulara bakıyorum”* (K5K), *“Rüyamda bir bahçe ağaçlık bir yere. Elma ağaçları sarmaşık güller falan güzel bir ortam. Gittik orda konuşuyoruz”* (K6K), *“Şöyle yeşillik gördüğüm zaman su gördüğüm zaman insanı rahatlatıyor, yeşil görmek huzur”* (K8K), *“Mesela deniz görürsem ya da yeşil ve rahat bir mekan görürsem o beni daha iyi etkiliyor. Ama rüyamda ayakkabı giymişim pembe giymişim kötüdür”* (K11K), *“Böyle kalabalık bir ortam cenaze ortamı. Birileri et doğruyordu. Ben ondan mesela bir işaret alırım. Kötü bir şey gibi algılarım onu ama bu nadir olur”* K15K), *“Mesela köpek gördüğüm zaman şey yaparım kötü insanla karşılaşırım mutlaka”* (K19E), *“Kırmızı ve siyaha kötü derim. Özellikle siyaha, istiharede de durum böyledir. Yeşil ve beyaza yüzde yüz iyi diye bakarım”* (K20E).

Verilen örneklerde katılımcıların rüya tabirleri kitaplarından veya toplumda anlatılagelen biçimlerde sembol ve renkler üzerinden iyi ve kötü rüya kategorisi oluşturduğu görülmektedir. Bu konu ayrıntılı olarak bir sonraki başlıkta incelenecektir.

Tablo 3'te görüldüğü gibi 12 kişi "Rüyaları hisler üzerinden yorumlamak" kodlaması altında toplanmaktadır. Bu kişilerin rüya tecrübelerini uykudaki bir yaşantı biçimi olarak algıladığı görülmektedir. Örneğin bir katılımcı uyanıklıktaki günlük hayatında ne yaşıyor ve hissediyorsa rüya deneyimlerini de o hisler doğrultusunda yorumlamaktadır. Öte yandan mekânın, renklerin ve sembollerin de önemli olduğunu vurgulamaktadır: *"Şimdi bir kere çok dünyevi hayatınla ilgili seni sevindirecek bir şey görürsen sevinirsin tabii. Veya üzecek bir şey görürsen üzülürsün. Ama çok özlediğin birisine sarıldığını birebir hissederek uyanabilirsin. Buradaydı ve sarıldım gibi. Bu kesinlikle böyle bir tarafı var ama şey değil sadece bana hissettirdikleriyle alakalı değil, bana bir şey hissettirmiş olsa da rüyanın içeriğindeki şeylere de bakıyorum", "Mesela ateş, su. Semboller. Sembollerle beraber onların renkleri. Kahverengi bir şey mi görüyorsun, siyah bir şey mi görüyorsun. Tamamen aydınlık bembeyaz bir rüya mı görüyorsun, bunlar önemli"* (K4E). Bir başka katılımcı yine nesnelere vurgu yapmış ancak hislerin en az onun kadar önemli olduğunu vurgulamıştır: *"Ben aslında nesnelere bakıyorum, bir de hani iyi kalkıyorsam yani. Veya beni sıkıyorsa beni tedirgin ediyorsa, o rüya iyi benim için iyi olmuyor bunu denemişimdir. Evet sıkıntılı kalkarsan hissedersin onu"* (K5K).

Kendi tecrübeleriyle geleneksel anlayışın dışında rüya yorumladığını ifade eden bir katılımcı (K7K), aynı şekilde hissiyatın çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Burada rüyada görülen her ne olursa olsun, renk, sembol vb. kişinin ne hissettiği önemli bir unsur olmaktadır. Rüyasında kırmızı gül gördüğünde çok mutlu olduğunu ve akabinde iyi şeyler yaşadığını söyleyen katılımcı geleneksel algıda kırmızının kötü olduğuna eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir: *"Şimdi yani gerçek hayatta çiçekleri çok seviyor olmam ve rüyamda gördükten sonra hep güzel şeyler yaşamam nasıl tesadüf olabilir. O rüya kitaplarına bakarsak halbuki kırmızıya kötü derler"* (K7K). Katılımcılardan 1'i his meselesini altıncı his açısından yorumlamaktadır. Bir rüyayı doğru yorumlayabilmek için kişinin altıncı hissi olmasının önemine vurgu yapmaktadır: *"Öyle tabir kitaplarına falan bakmam. Arkadaşla ben kendim işte."*

Mesela altıncı hissi çok kuvvetli olur ya, bazı insanların ona güvenerek” (K8K). Bir başka katılımcı rüya yaşantısını paralel bir yaşam alanı gibi gördüğünü, kişi normalde hangi durumlara nasıl reaksiyon veriyorsa, durumun rüyada da aynı şekilde geliştiğini ifade etmiştir: “Yani kendimi yaralı ne bileyim ayaklarımı çıplak, minimum dünyada nasıl kötü konumda kalırsak rahatsız olursak rüyalarda da aynı şekilde. Kendimi kötü bir durumda görürsem öyle”, “Günlük yaşam gibi ama orası başka bir boyutmuş gibi. Bazen ne diyorlar paralel evren hani astral seyahat vardı bir aralar. Rüyalar da astral bir seyahat olabilir bence. Öyle düşünüyorum. Gidip geliyor olabiliriz uyku halinde” (K9K).

Rüya tecrübesini “gerçek hayatta yaşıyor gibi görüyorum” yaklaşımında değerlendiren bir katılımcı (K10K) rüyalarında günlük hayattakine benzer şekilde üzülp sevindiğini ifade etmektedir: *“Mesela iyi olarak rüyamda mesela çok güldüysem, sevdiğim insanları gördüysem daha çok onlarla haşır neşir oluyorum rüyamda. Bazen eşimi görüyorum ama başkasıyla aldatmış beni gibi...”* Çocukluğundan itibaren rüya ile sıkı ilişkisi olduğunu ifade eden bir diğer katılımcı (K12K) yine günlük hayatta ne hissettiriyor ne yoruyorsa rüyada da onun yordüğünü ifade etmektedir. Aynı şekilde rüya tecrübesini uyanıklıktaki, günlük hayattaki gibi yaşayan bir katılımcı (K15K) rüyayı “hissel” ifadesiyle yorumladığını ifade etmektedir: *“Çünkü o an gerçekmiş gibi yaşıyorum rüyada. O hissi hissediyorum. Onun dışında mesela bir şeylerden kaçmak, korktuğum bir şeyden kaçtığımı görüyorum o da beni çok etkiliyor. Yine hissel olarak rüya esnasında yine o da beni yoran rüyalardan birisi”, “Böyle beni mutlu eden rüyalar genelde ya olmasını istediğim şeyleri gördüğümde ya da olup rüyama giriyorsa çok mutlu oldum ve gördüm tekrar mutlu oldum gibi böyle şeyler”.* Bir diğer katılımcı (K16K) ise tasavvuf ehli olması da göz önüne alınırsa rüyalarında uyanıklıkta görür gibi Allah dostlarını gördüğünü onu mutlu ettiği içi hep uyumak istediğini hatta bunun artık günlük yaşamını etkilediğini ifade etmiştir. İyi ve kötü rüyanın kendisini hislerle belli ettiğini ifade eden bir diğer katılımcı (K17K) bir rüyayı yorumlarken duygunun önemini vurgulamıştır. Görmüş olduğu rengin ona hissettirdiği duyguya da dikkat çekerek rüya yorumlamada sembol, renk ve hissin ortak dinamikler olduğuna inandığı anlaşılmaktadır. Rüya tecrübesinde hislerin önemini ifade eden bir başka katılımcı;

“Valla rüyada ruhen sıkılmıyorsam ferah bir şekilde hissediyorsam onu daima iyiye yorum. Fakat bunaltıcı yani sıkıcı bir şekilde olursa onu da kötü diyebilirim” (K19E) sözleriyle rüya tabirinin “ferah hissetmek” ve “bunalmak” kodlarıyla işlevsel hale geldiği görülmektedir. Rühayı yorumlamada sıkıntıyla, kötü hislerle uyanmak kıstasını önemseyen bir diğer katılımcı (K13K) ise rüyanın içeriğinden çok verdiği hissiyata vurgu yapmaktadır: *“Uyanma hali. Darlıkla uyanıyorsam eğer bazen normal bir rüyadır, ama darlıkla uyanırım”*. Hisler üzerinden rüya yorumlama durumu, benliğin, rüyada ya da uyanıklıkta değişmediğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların paylaşımları da, uykudaki benliğin, uyanıklıktakiyle bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Bir duygunun, benlik için önemli olup olmadığı, rüyaya yansıma biçimiyle, o duyguya dair bir farkındalığın oluşmasına katkı sunabilmektedir.

Katılımcılardan 4’ü farklı yorumlama biçimlerinden etkilenmekle beraber her rüyayı iyiye yormaya gayret ettiklerini söylemektedir: *“Mesela birisinin öldüğünü gördüm rüyamda işte derim ki ömrü uzadı falan şeklinde. Hep iyiye yorum yani normal rüyalarımı... Korkmam mesela. Rüyamda bazen korkarım üzülürüm ama onu mutlaka iyiye yormaya çalışırım. Bizde öyle bir anlayış vardır ya rüyaları iyiye yorum derler”* (K2K). Hayata bütünüyle pozitif yaklaştığı gözlenen K6K, herhangi bir rüyası kötü dahi tabir edilse onu olumladığı görülmektedir: *“Kötü bir şey olursa ona dikkat ederim ama orada da içgüdüsel olarak kendimi korumaya alırım. Genelde karanlık kötü hisli rüyalar olursa. Tabir kitaplarına açar bakarım. Mesela yazar ya harf sırasına göre. Deniz mesela ne anlama gelir. Hatta kötü anlama bile gelse pozitif bakarım ona da”* (K6K). 62 yaşında, bir dinî gruba bağlı medresede öğretmenlik yapan K16K, öğrencilerinin de devamlı rüyalarını dinlediğini ifade etmekte, rüyanın, yorumlandığı şekliyle hayat bulacağına inanmaktadır. Bu bakış açısıyla rüyaları iyiye yormaya eğilimli olduğu anlaşılmaktadır: *“Rüyayı hemen anlat derim, ama tek başına dinlerim. Toplum içerisinde dinlenen rüya diğerlerinin etkisinde kalarak değişebilir. Rüya farklı bir olay. Nasıl yorumlarsanız o yöne dönüyor. Yani hayırlı bir rüya bile görseniz kötüye dönebiliyor. Eğer kötü ise hayra yönlendirirseniz iyiye döner”*. K18E ise olumsuz yorumlanacak rüyaları dikkate almadığını söylemektedir: *“Veya kötü rüya gördüğünüz zaman sol tarafınıza 3 kere euzu besmele çekip nefesinizi tükürün diye veya unutun onu, kimseye anlatmayın. Yani o şekilde davranırım”*. Görüldüğü gibi

kişiler, rüya tecrübelerini çeşitli şekillerde yorumlasalar da özellikle dinî gelenek algısından da hareketle rüyanın iyi tarafını görmeye, kötüye bile kimseyle paylaşmamaya özen gösteren davranışlar geliştirmektedir. Bununla beraber bir katılımcı zaman zaman kötü rüyalarından, hatta kâbuslarından bahsetmekte, ancak bunları görmezden gelmeye çalıştığı, olumsuz duygularını bastırdığı görülmektedir: *“Ama bazı rüyalarımnda çok korkuyorum falan onları anlatmıyorum da kimseye unutmaya çalışıyorum. Geçştiriyorum”* (K10K).

Rüya yorumlama biçimlerinin oluşturduğu kodlamalara bakıldığında 3 kişinin tecrübe ederek rüya yorumladığı, görülmektedir. Rüyalarını kendi tecrübeleri üzerinden yorumlayan K7K, geleneksel yaklaşımı eleştirmekte, rüyalarını deneyimleyerek meseleye kendi çözümlemeleriyle yaklaştığı görülmektedir: *“Mesela normalde kişiye özeldir, bu çok doğru bir şey. Mesela o kitapların tamamına baktığımızda sıcak su için banyo için hamam ortamı için olumsuz yorum yapar. İşte sıkıntıdır falan fistan. Ben bu rüyaları gördüğümde bana hiç böyle bir etkisi olmadı. Sonradan düşündüğümde bunu; biraz insanın kendisini tanıması gerekiyor. Çok kafa patlattım, sonradan düşündüğümde buldum ki ben banyoda doğmuşum. Bir aidiyet duyuyorum, ikincisi inanılmaz derecede hamam seven bir insanım. Kapımın önümde olsa devamlı giderim”*. Burada rüyanın kişiye özel olmasına yapılan vurgu önemli görünmektedir. Klasik tabir kitaplarında kötüye yorulan bir simgenin, kişinin içsel bakışıyla iyiye devinim gösterdiği, bunun önceden işlenmiş kodlara karşı geliştirilmiş bir mekanizma olduğu söylenebilir. Bir başka tecrübî yorumlamaya örnek ise yine sembol ve renkler üzerinden gerçekleşmektedir. *“Ama tecrübe ederek de yorumluyorum işte pembe bana iyi gelmez hasta olurum gibi”, “Görmekten ziyade yorumlama tarzı önemli. Mesela başka birine sorsanız bir şey sizin için pozitif olan şey benim için negatif olabilir”, “Her insanda şey vardır ya mesela bende böyle fuşya pembe giydiysen ertesi gün kesin hasta olurum yani. 4-5 kere sayabilirim böyle olmuştur benim hayatımda, bu yüzden gece bir şey görsem kesin ben hasta olacağım derim. Mesela bot giymek ayakkabı giymek falan beni etkiliyor”* (K11K). Bir diğer katılımcı hamilelik sembolünün genelde sıkıntı olarak yorumlanmasına karşın kendisinde bu tecrübenin iyiye işaret ettiğini ifade etmektedir: *“Kişiye göre rüya değişir. Mesela hamilelik sıkıntıdır denir rüyada. Ben de öyle yorumluyordum ama*

artık anlıyorum ki tecrübelerimle hamilelik sıkıntı değil. Çok görüyordum. İsteyenin var mesela, kendimi hamile olarak görüyorum kendimi. İki hamileliğim vardı rüyamda. Ben ha bunlar sıkıntı demek falan demiştim. Olumsuz düşünmüştüm. Halbuki o neydi iki tane aynı isimde aynı meslekte iki kişi bana aynı zamanda haber yolladı. İyi bir şey aslında işte, haber almak yani. Ben orada hamileliği şey olarak yorumluyorum artık o nasip kısmet öyle bir şeydir” (K13K). Örnek verilen bu üç yaklaşım, rüyanın kişiden kişiye değişiklik göstereceğini, bireylerin deneyimlerinin rüyaya yansımada ve yorumlamada önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca K3K evlendikten sonra kayınvalidesinin kendisine ilginç gelen rüya yorumlama yaklaşımını şu şekilde ifade etmiştir: “Hatta çok enteresan evlendim. Kayınvalidemin bu sene bir defterini buldum vitrinde. Toparlarken. O da rüyaya çok önem veriyor, hatta iki gündür konuşuyoruz onunla. O kendisine rüya tabiri yazmış... Kendisi görmüş mesela yazıyor; diyelim bu gece tülbent gördüm diyor iki nokta koyuyor sonra bakıyor ki önümüzdeki günler ne olacak izleyip karşısına yazıyor... Bu ne anne dedim şaşırdım. O benim rüya tabirlerim dedi. Kim yazdı dedim, ben de sandım ki biri yazdı ona verdi ki rüya gördüğünde baksın diye. Hayır dedi ben kendi rüyalarımı yazıyorum”. Katılımcının sözünü ettiği yaklaşımın “tecrübe ederek rüya yorumlama biçimi” için kayda değer bir örnek teşkil ettiği söylenebilir. Bu defter ve üzerinden rüya yorumlama yaklaşımı, alanyazında bir makale üretmek için elverişli görünmektedir.

Katılımcılardan 1 kişinin rüya yorumlarken aklı her zaman ön planda tuttuğuna inandığı görülmektedir. Rüya tecrübesini değerlendirmede kıstasları sorulduğunda “Genelde kendim yorumluyorum. Şu anda yorumlattığım biri yok. Sonuçta daha çok aklı her zaman ön plana koyuyorum” (K9K) sözleriyle akla vurgu yapan katılımcının genel yorumlama biçimlerine bakıldığında gelenekten oldukça etkilendiği dolayısıyla klasik tabirlerin rüya tecrübesini anlamlandırmada etkisinin daha büyük olduğu görülmektedir.

Son olarak katılımcılardan 1’i (K2K) rüyada duyu hislerinin olmasını sağlıklı bir bedene sahip olmakla ilgili olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte uyku ortamının (mesela soğuk olması) rüyayı etkileyeceği için bu perspektifle bakmak gerektiğini ifade etmiştir.

Katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlar, rüya yorumlamanın, birden fazla boyutu olan, göreceli, çok faktörlü bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Kişilerin karakterleri, hayat tarzı, içinde bulundukları kültürel yapı ve eğitimleri rüya yorumlarını şekillendirmektedir.

2.1. İçsel Yorumlama ile İlgili Bulgular

Araştırmada, kişilerin, rüyalarını, hem kendisi yorumlarken hem de başkasına yorumlatırken farklı kriter ve yaklaşım kodları altında toplandığı görülmektedir. Burada rüya tecrübesi yaşayan kişilerin içsel yaklaşımlarının özellikle “Gördüğünüz rüyayı iyi veya kötü yapan şey sizce nedir? Ne tür bir rüya gördüğünüzde bunu iyi veya kötü olarak yorumlarsınız?” sorusuna verilen cevaplarla şekillendiği görülmektedir.

2.1.1. İçsel Yorumlamada Rühayı İyi Yapan Unsurlar ile İlgili Bulgular

Rüya yorumlamada, içsel; yani kişinin kendi iç dünyasına dönük ve dışsal; yani çevresindekilerin bakış açısıyla rüya yorumlama biçimleri olduğu söylenebilir. Bu bağlamda araştırmada katılımcılara yöneltilen soruya ilişkin verilen cevaplar kişilerin kendi tecrübi paylaşımları ile iyi unsurları ortaya çıkarmıştır.

Rüyayı İyi Yapan Unsurlar	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Yeşil-Beyaz-Çiçek-Ağaç-Su-Meyve-Mevsim meyvesi	6	K1K, K6K, K8K, K11K, K14K, K20E
Hayatta Sevindirecek Herhangi Bir Şey Görmek Sevdiği veya Kaybettiği Yakınını Görmek	5	K4K, K10K, K12K, K15K, K19E
Manevi (dinî içerikli) Rüya Görmek	4	K8K, K16K, K17K, K18E
Uçmak/Hafıflemek/Ferah hissetmek	3	K6K, K10K, K19E

Erkek Çocuk Görmek	2	K9K, K14K
Deniz-Ay-Güneş	2	K5K, K11K
Hayatta Yapılan İyiliğin Karşılığını Rüya Görmek	1	K6K
Banyo/Hamam	1	K7K

Tablo 4: Rüya İyi Yapan Unsurlar

Tablo 4'te görüldüğü üzere rüyayı iyi yapan unsurlar katılımcıların cevaplarıyla şekillenerek sıralanmıştır. Tabiatla ilişkili çiçek, ağaç, meyve vb. semboller çoğunlukla renklerle birlikte zikredilmiştir. Sembol dilinin evrensel boyutuna dikkat çeken Fromm'un (2015: 28) karmaşık duygu halinin bir sembolle yalınlaştırılması argümanının pratikte böylece karşılık bulduğu söylenebilir. Örneğin birebir gerçekleştiğini düşündüğü rüyasını anlatan bir katılımcı (K6K), rüya yaşantısında, kendisine izdivaç teklifinde bulunan biriyle bir bahçeye gittiğini görmüş, semboller ve renkleri beraber zikretmiştir: *“Ondan sonra, bordo tişört kahverengi pantolon aynı bu kıyafet. Rüyamda işte yanıma geliyor beraber çay içelim diyor ben de olur diyorum. Rüyamda bir bahçe ağaçlık bir yere. Elma ağaçları sarmaşık güller falan güzel bir ortam. Gittik orda konuşuyoruz. Sabah oldu uyandım aman rüya dedim geçtim. Akşam yine dönüyorum eve yoluma çıktı. Aynı kıyafet aynı araba aynı her şey. Aynı yere gittik. Yemyeşil ortam her şey aynı”*. Bahsi geçen bu katılımcının rüyalarını daima iyiye yordugunu söylemekte fayda var. Rüya tecrübelerini paylaşırken geliştirdiği bu davranış biçimini defalarca tekrar etmiştir: *“Kötüyü istem dışı şartlandırmışım sohbetlerde böyle olduğunu duyuyorum şükrediyorum dikkate almadığımı. İnsanların kötü yorumlamalarına da bakmam kendim kendimi telkin ediyorum. Kendimi adapte etmiyorum öyle”*.

Bir katılımcı (K1K) “iyi rüya” değerlendirmesi yaparken ilkin yeşil ve beyazı zikretmiş Bunları, ilgili kişilere yakınlaşıp uzaklaşmada kıstas olarak değerlendirmiştir: *“İyi bir rüya mesela beyaz. Hani istiharede de beyaz iyidir ya. Beyaz ya da yeşil gördüğünüz zaman. Onları gördüğüm zaman diyorum ki gerçekten o kişiye yakınlaşmam gerekiyor ya da kişilere”*. K8K ise yeşil ve su sembollerini birlikte kullanmış karşılık olarak “huzur” duygusunu vurgulamıştır. K11K da yeşil ve

deniz sembollerini birlikte söylemiş, bunlarla beraber rahat mekan ifadesini kullanmıştır. K14K meyve görmeyi, iyi rüya olarak değerlendirmiş ama mevsim meyvesi olması gerektiğine dikkat çekmiştir: *“Mesela mevsim meyvesi mi değil mi gibi şeyler benim için önemli oluyor. Mesela patlıcan gördüm mevsimi miydi diye düşünüyorum”*. K20E ise yeşil ve beyazı birlikte ifade ederek bunları gördüğünde, o rüyaya yüzde yüz iyi olarak baktığını belirtmiştir.

Rüyayı iyi yapan unsurları oluşturan önemli bir diğer kod “hayatta sevindirecek herhangi bir şey görmek” olarak ortaya çıkmıştır. Rüya zaman zaman bilinçli, mantıksal ve duygusal içeriklerle zıt olsalar da, günlük hayattakine benzer bir kurgu ve bilinci olağan kılan, kökeni önceye dayanan tecrübe edilmiş izlenimlere dayanan, bilinçten tamamen bağıni koparmayan doğası (Jung, 2018: 35) itibariyle günlük hayatın uykudaki devamı gibidir. Katılımcıların bu durumu örnekleyen bazı cümleleri göze çarpmaktadır. K4E’nin buna ilişkin ifadeleri şöyledir: *“Şimdi bir kere çok dünyevi hayatınla ilgili seni sevindirecek bir şey görürsen sevinirsin tabii. Veya üzecek bir şey görürsen üzülürsün. Ama çok özlediğin birisine sarıldığını birebir hissederek uyanabilirsin. Buradaydı ve sarıldım gibi”* (K4E). Rüya bilincin tamamen kapanmadığını düşünen K12K’nın yaklaşımı, rüya tecrübesinin uyanıklık haliyle bu anlamda ilişkisinin devam ettiğine örnek teşkil edebilir: *“... eğer insanların hayatlarını, şer noktasında etkileyecek bir rüyaysa benim için kötü bir rüya. Ama tabii bunu temyiz etme gücüne çok haiz değiliz, o halle şe’n arası bir şey. Yani şuûn-u şuurla (bilinç halleri) alakalı bir şey... Rüya kısmi şuurun kendinde olduğunu düşünecek olursak insanlara zarar vereceğini düşündüğüm şeyler benim için kötü rüya”*. K15K ise günlük hayatta herhangi bir şeyin kendisini mutlu etmesi, ne ifade ediyorsa rüya zemininde de durum aynı görünmektedir: *“Böyle beni mutlu eden rüyalar genelde ya olmasını istediğim şeyleri gördüğümde ya da olup rüyama giriyorsa çok mutlu oldum ve gördüm tekrar mutlu oldum gibi böyle şeyler”*. 2 katılımcı, hayatta sevindirecek bir şey görmeye örnek olarak sevdiği insanları ya da kaybettiği insanı rüyada görmek durumunu rüyayı iyi yapan bir unsur olarak paylaşmıştır: *“Mesela iyi olarak rüyamda mesela çok güldüysem, sevdiğim insanları gördüysem daha çok onlarla haşır neşir oluyorum rüyamda”* (K10K). Buna diğer bir örnek ise; *“İyi bir şey olarak da şöyle mesela annem rahmetlinin ölümünde yanında değildim. İstanbul’daydım. Rize’ye*

gittiğimde tabii annem vefat etmişti. Ona doyamadım diye kendim hislendim, rüyada da olsa Cenabı Allah bana gösterdi ve annemi doya doya hasret giderdim, öptüm, kokladım. Güzel bir hatıra da oldu” (K19E) şeklindedir. K19E’nin kaybettiği annesini rüyasında görmek şeklinde zuhur eden rüya tecrübesi hayatta olmasını istediği şey ile ilgili rüyada tatmine ulaşması noktasında önemli bir örnek olarak görülebilir. Işık, 2015 yılında yaptığı nitel bir araştırmada, ebeveynini kaybetmiş yetişkin kişilerle görüşmeler gerçekleştirmiş, anne babalarını rüyalarında gören katılımcıların yas sürecini bu sayede daha kolay atlatabildiğini ortaya koymuştur (2015: 287). Bunun, bilinçdışının dengeleyici (Jung, 2018: 43) işlevselliği açısından da kayda değer bir tecrübe olduğu söylenebilir.

4 katılımcı, “manevi (dinî içerikli) rüya görmek” kodlamasını ortaya koyan deneyimlerini aktarmıştır. K8K, Hz. Muhammed’i rüyasında görmek tecrübesini, iyi rüya kategorisinde paylaşmıştır: *“Mesela Peygamber Efendimizi. Ben bir kere görmüşümdür belki gerçi ama net değil. Bunlar iyidir. Bazı şeyler işte madden manen”*. K16K ise daha genç zamanlarında, rüyalarında devamlı Allah dostlarını gördüğünü, bunları iyi rüya bağlamında değerlendirdiği için hep uyumak istediğini ifade etmiştir. Ancak bu durumun, uyanıklıktaki günlük hayatında, çevresiyle uyum sorunu yaşatmaya başlamasından sonra, şeyhine giderek rüya merkezini kapattırdığını söylemiş, birkaç yıl rahatladığını ifade etmiştir: *“Evdeki eşimle alakam bile etkilendi soğumaya başladım. Annem babama gitmek bile içimden gelmedi. 15-20 gün görmek istemiyorum. Hiçbir şekilde hayattan zevk almıyorum ve almak da istemiyorum. Annemler kardeşlerim toplanıyorlar ben hiçbirisine gitmiyorum. Onların gülmeleri bana battıyor. Her şey dünyevi geliyor. Tabii bu durum beni çok etkilediği için, mürşitlerle çok irtibatım oldu. Ben bunu anlatınca Efendi Hazretlerine dedi ki neden daha önce gelip söylemedin dedi. Bu böyle olmaz dedi. Ben çekindim hayâ ettim söylemeye dedim. Olmaz dedi, her şeyini anlatacaksın ki her şeyini biz sana faydalı olalım dedi. Teveccüh etti benim rüya merkezimi kapattı”*. K16K’nın bu deneyimi sadece kötü rüyanın değil iyi addedilen rüyanın da günlük hayatın dengesini bozacak etkileri olabileceğine, önemli bir örnek teşkil etmesi bakımından ara bir bilgi olarak değerlendirilebilir. K17K maneviyatı yüksek dinî içerikli rüyalar gördüğünü ve

bilhassa Hz. Muhammed'i gördüğü rüya tecrübesinden etkilendiğini ifade etmektedir: *“Ama Rasulullah'ı görmek, onun etkisinden uzun süre çıkamamıştım”*.

Uçmak, hafiflemek ve ferah hissetmek kodları ile 3 katılımcı rüyayı iyi olarak değerlendirmektedir. K6K rüyasında uçmayı, iyi rüya olarak yorumlamakta, bunun yaptığı bir iyilik karşısında ona yaşatıldığına inanmaktadır: *“Uçmak mesela, uçarım bu iyidir. Gündüz kalkınca kendimle gurur duyarım hatta. Kendime derim ki kesin kayda değer bir şey yaptın ki, Allah katında olsun kul katında olsun bir yardımda bulundun ki Allah sana böyle güzel yönde gösterdi diye gurur duyarım kendimle. Ama asla hiç abartmam. Hani kibirlenmem. Sadaka verdiysem onun karşılığını muhakkak görüyorum rüyamda”*. Katılımcının bu paylaşımından aynı zamanda “hayatta yapılan iyiliğin karşılığını rüyada görmek” kodlaması ortaya çıkmıştır. K10K da aynı şekilde rüyasındaki uçmak tecrübesini iyiye yormakta bu tecrübe için “gerçek gibi” ifadesini kullanmaktadır: *“Aynı öyle yani. Rüyamda bazen uçuyorum, yükseklerle uçup gidiyorum, sanki gerçek gibi. Yani uçunca daha mutlu oluyorum, hafifliyorum”*. Katılımcının rüya yaşantısı ve günlük hayatı “gerçek-hayal” olarak ayırdığı söylenebilir. Buna benzer ifadeler daha önce de belirtildiği gibi 2 katılımcı (K4E, K15K) tarafından da söylenmiştir.

2 katılımcı erkek çocuk görmeyi iyi rüya kategorisinde değerlendirmektedir. K14K erkek çocuğu iyiye kız çocuğu kötüye yormaktadır. Burada, erkek çocuk görmeyi iyi yorumlamanın, ataerkil yapıda bir toplumda yaşamak ile ilgili olduğu söylenebilir. K9K ise erkek çocuk rüyası deneyimlediğinde o süreçte karşısına muhakkak bir kısmet çıktığını ifade etmektedir: *“Çünkü ben mesela ne zaman erkek çocuğu görsem birileri bana kısmet olarak gelir. Erkek çocuğu görürsem. Çok sık oluyor”*.

Son olarak ise K5K rüyasında ay ve güneş gördüğünde bunu günlük hayata dönük olarak olumlu yorumlamaktadır: *“Mesela ay güneş iyidir ama. Tabii o sizin ruh halinizle de ilgili. Bazen eğer iyi durumda değilseniz bir ışık olabiliyor”* (K5K). K7K ise klasik rüya tabirlerinin aksine banyo-hamam görme tecrübesini iyiye yormaktadır. Görüldüğü gibi kişiler, geleneksel anlayıştan etkilenmekle birlikte, kendi iç dünyalarından yansıyan rüyalarını, uyanık benliklerine ait bir perspektifle

anlamlandırmakta ve rüyalarını iyi olarak yorumlamaktadır. Özellikle tecrübeye ilişkin rüya yorumlama, bu görüşü destekleyen bir sonuç olarak karşımızda durmaktadır.

2.1.2. İçsel Yorumlamada Rühayı Kötü Yapan Unsurlar ile İlgili Bulgular

“Gördüğünüz rüyayı iyi veya kötü yapan şey sizce nedir? Ne tür bir rüya gördüğünüzde bunu iyi veya kötü olarak yorumlarsınız?” sorusuna verilen cevaplar ile rüyayı kötü yapan unsurlar ortaya çıkmıştır. Kişilerin içsel bakışını yansıtan bu paylaşımlar onların hayatlarında genel manada iyi ya da kötü hallerin de bir yansıması olarak görülebilir. Nitekim K10K panikatak rahatsızlığı olduğunu ifade etmiş depresyon ilaçları kullandığını belirtmiştir. Bu süreçte çokça kötü rüya tecrübe ettiği görülmektedir: *“Bir ölü görüyorum, mesela cenaze falan görüyorum, ölmüş birini görüyorum, bazen ceset tabut falan görüyorum yani kötü olarak. Bazı hayvanları görüyorum mesela yılan gelmeye çalışıyor yanıma sanki kaçırıyorsun. O tür şeyler çok görüyorum”*.

Rüyayı Kötü Yapan Unsurlar	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Hayvan (kedi, köpek, timsah)- Haşere (akrep, yılan) Görmek	7	K5K, K7K, K8K, K10K, K11K, K17K, K19E
Hayatta (günlük) Üzülecek veya Korkacak Herhangi Bir Şey Görmek	5	K1K, K4E, K9K, K10K, K12K
Kırmızı (ateş) -Siyah-Pembe Görmek	4	K1K, K8K, K11K, K20E
Olumsuz Duygularla Uyanmak	2	K10K, K13K
Ölü- Tabut-Ceset görmek	2	K10K, K15K
Et Görmek	2	K15K, K20E
Kaçmak-Düşmek	2	K8K, K15K
Ayakkabı-Ayak (çıplak)	2	K11K, K9K

Çamur Görmek	1	K7K
Ev (ölüme yormak) Görmek	1	K3K
Kız çocuk Görmek	1	K14K
Cin görmek	1	K16K

Tablo 5: Rühayı Kötü Yapan Unsurlar

Tablo 5’te görüldüğü üzere rüya tecrübesini kötü yapan unsurlar kodlama yapılarak sıralanmıştır. Burada dikkat çeken kodlardan biri “hayvan veya haşere görmek” şeklinde ortaya çıkmıştır. K5K hayvan görmenin herkes için olmasa da kendisi için kötü olduğunu ifade etmektedir: *“Hayvanlı rüyalar kötüyse eğer. Ben genelde kedi köpek benim için iyi olmuyor. Başkası için iyi olabilir belki bilmiyorum”*. K7K, haşere ve haşere olarak değerlendirilebilecek olan “akrep” görmeyi kötü rüya kapsamına sokmaktadır: *“Mesela ince bacaklı hayvanlardan böceklerden inanılmaz korkarım. Mesela akrep gördüysem bir şey vardır... Aramızda muhalefet olan problem olan birisi vardır mesela, o kişiyi görüyordum rüyamda o gidiyordur peşinden bir tane akrep ya da yılan gidiyordur rüyamda”*. Burada rüyayı kötü yapan unsurların, aslında günlük yaşamda da kişiyi korkutan kötü hissettiren öğeler olduğu görülmektedir. Kişi günlük yaşamında böcek, akrep kedi, köpek vb.den korkuyorsa rüya yaşantısında bu unsurlar kötü tecrübeler olarak ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle K10K’nın rüyalarında çok sık ölü ceset, tabut gibi semboller görmesi günlük yaşamındaki ölüm korkusuna işaret ediyor olabilir. K8K da yılan görmeyi kötü bir tecrübe olarak paylaşmaktadır: *“Kötü rüya, mesela kabus görür gibi, mesela yılan, hayvan, veya çok bir yerden düşer gibi oluyorsun, korkuyla uyanıyorsun”*. 2 katılımcı da kedi-köpek gördüklerinde kötü şeyler yaşadıklarını: *“Mesela köpek gördüğüm zaman şey yaparım kötü insanla karşılaşırım mutlaka. Gerçekleşir. Kötü olarak bunu söyleyebilirim”* (K19E), *“Kişiden kişiye değişir yani. Kedi köpek nefساني şeyler derler ya. Belki de kafamda şey olmuş kafamda. Bana da iyi gelmeyebiliyor. Acaba o dönem kötü bir şeyler yapıyor muyum diye kendimi sorgularım”* (K11K). K11K bu sembollerin yol açtığı kötü etki dışında, günlük yaşamında kötü bir şey yapıp yapmadığıyla ilgili bir iç muhasebeden bahsetmektedir. Bu paylaşım bireyin rüya yaşantısıyla günlük yaşamı arasında kurduğu köprüyü tanımlamada bir dışavurum

olarak görülebilir. K17K'nın paylaşımı da buna örnek olarak verilebilir: *“Bir timsahın mesela ayağımı ısırarakken uyandığım. Olumsuz olduğunu görüyorsunuz anlıyorsunuz bunda bir hayır yok”*. Timsahın K17K için korkunç bir hayvan olması sebebiyle bu sembolün rüya yaşantısında ona zarar veren bir unsur olarak kendisini gösterdiği söylenebilir.

Sık sık vurgu yapılan rüya yaşantısı ve günlük hayat arasında kurulan köprü meselesi “hayatta üzülecek herhangi bir şey görmek”¹ kodlaması ile tekrar ortaya çıkmaktadır. Kişiler rüya tecrübelerini kötü yapan şey için günlük hayatta üzeceğini düşündükleri şeyin uykuda da o biçimine yakın şekilde karşısına çıktığını ifade etmektedir: *“Şimdi bir kere çok dünyevi hayatınla ilgili seni sevindirecek bir şey görürsen sevinirsin tabii. Veya üzecek bir şey görürsen üzülürsün”* (K4E). K12K uyanıklık halinde hangi durum için şer tanımı yapıyor ise ise uyku halinde yaşadığı tecrübe için de aynı tanımı yapmaktadır: *“İyi ya da kötü yapan şeye dönecek olursak, eğer insanların hayatlarına şer noktasında etkileyecek bir rüyaysa benim için kötü bir rüya”*.

Renk unsurunun rüya yorumlama biçimine olan etkisi -daha önce de ifade edildiği gibi- kötü rüya sınıflandırmasında da ortaya çıkmaktadır. Özellikle kırmızı, siyah ve bir katılımcının (K11K) ifadesiyle pembe (fuşya) tecrübe edilen rüyanın kötü olduğu algısına sebep olmaktadır. K8K rüyasını kötü yapan bir unsur olarak gördüğü hayvanların rengine de dikkat çekmektedir: *“Yılan veya kedi gördüğüm zaman mesela yılansa kesin düşman diye nitelendiriyorum. Kara siyahsa kötüdür”*. K11K, pembe rengin edindiği tecrübe ile rüyasını kötü rüya kategorisine soktuğunu ifade etmektedir: *“Ama rüyamda ayakkabı giymişim pembe giymişim kötüdür... Ama tecrübe ederek de yorumluyorum işte pembe bana iyi gelmez hasta olurum gibi”*. K20E rüyaları yorumlamada renge odaklandığını bazı renklerin yüzde yüz kötü olduğunu söylemiştir: *“Kırmızı ve siyaha kötü derim. Özellikle siyaha, istiharede de durum böyledir. Yeşil ve beyaza yüzde yüz iyi diye bakarım... Pek yorumlamam, renge*

¹ Aslında rüyada görülen hayvan, haşere gibi semboller görmek de bu kodlamanın alt bir kodu olarak görülebilir. Ancak katılımcıların bununla ilgili olarak direkt “hayatta üzülecek, korkacak şey” ifadesini kullanmadıklarından nesnel bir sınıflandırma sağlamayacağı için ayrı bir kod olarak yazılmıştır.

odaklanırım". K1K ise alev-ateş sembolünü "gerçek hayattaki gibi" vurgusuyla zikretmektedir: *"Hani gerçek hayatta mesela alev kötü bir şey. Alev gördüğüm zaman diyorum ki bu demek ki bu olay kötü bir şey. Kötü bir şey ki uzaklaşmam gerekiyor, o insandan ya da o kişilerden. Yani o anlamda mesela"*. Burada K1K, alev sembolüyle bazı kişileri özdeşleştirmekte, o kişilerden uzak durmak gerektiğine kanaat etmektedir.

"Olumsuz duygularla uyanmak"² kodlaması 2 katılımcı tarafından verilen cevaplarla ortaya çıkmıştır. Bu katılımcılar rüyanın içeriğinden çok uyanma sırasındaki hissiyata dikkat çekmektedir: *"Orada bazen uyanıyorum yine böyle göğsüm yanarak uyanıyorum"* (K10K), *"Uyanma hali. Darlıkla uyanıyorsam eğer bazen normal bir rüyadır, ama darlıkla uyanırım. Veya soluma yatıyorsam, ben sola yatıyorsam kesin olumsuz bir şey görüyordum yani"* (K13K). K13K, uyanma halinin rüyayı kötü hale getirdiğini buna ilaveten sol tarafına dönük olarak uyandığında o rüyanın genelde kötü olduğunu bunu tecrübe ederek anladığını ifade etmektedir: *"Onu da sonradan fark ettim. Bilmiyorum denk gelmiş olabilir ama ben öyle olduğuna inanıyorum hatta korkuyorum sola yatınca"*. Bunların dışında K8K, rüya içeriği de önemli olmakla birlikte kötü uyanma halini rüya tecrübesini olumsuz hale getiren unsurlar arasında saymaktadır: *"Kötü rüya, mesela kabus görür gibi, mesela yılan, hayvan veya çok bir yerden düşer gibi oluyorsun, korkuyla uyanıyorsun"*.

Rüyayı kötü yapan unsurlar için "Ölü, tabut, ceset görmek" K10K ve K15K tarafından paylaşılmıştır. *"Bir ölü görüyorum, mesela cenaze falan görüyorum, ölmüş birini görüyorum, bazen ceset tabut falan görüyorum yani kötü olarak... Mesela bir yere gidelim, mesela kayınvalidesi vefat etti onu gördüm hemen rüyamda."* (K10K). Katılımcı daha önce de ifade edildiği gibi depresyon ilaçları aldığından beri çok daha fazla rüya gördüğünden ve kötü rüya sınıfına girebilecek çokça rüya tecrübesinden bahsetmektedir.

"Et görmek" ögesi K15K ve K20E için rüya tecrübelerini kötü hale getirmektedir. Her 2 katılımcı da et görmekten yaşamında bir karşılığı olacak kadar etkili bir unsur olarak bahsetmektedir: *"Mesela yakın zamanda bir rüya gördüm. Böyle*

² Bu yaklaşım "rüyayı hisler üzerinden yorumlamak" kodlaması için bir alt kod olarak yorumlanabilir.

kalabalık bir ortam cenaze ortamı. Birileri et doğruyordu. Ben ondan mesela bir işareti alırım. Kötü bir şey gibi algılarıı onu ama bu nadir olur” (K15K).

Rüya yaşantısında “kaçmak ve düşmek”³ unsurları günlük hayatta olduğu gibi 2 katılımcı için rüyada kötü durumlar olarak ifade edilmiştir: “Her zaman olmaz, genellikle bir kaçış ölüm ne bileyim belki olmasını istediğim bir şey rüyama girer” (K15K). K8K ise rüyada düşmek durumunu kötü rüya kapsamına sokmaktadır: “Kötü rüya, mesela kâbus görür gibi, mesela yılan, hayvan veya çok bir yerden düşer gibi oluyorsun, korkuyla uyanıyorsun”.

Rüya yaşantısında “ayakkabı-ayak görmek” 2 katılımcı için yaşadıkları tecrübeyi kötü rüya kategorisine sokmaktadır. Örneğin K9K bu yorumlamayı akla yatkın bulmasa da tecrübelerine dayanarak ayak gördüğü zaman bunun günlük yaşamda kötü bir karşılığı olduğuna inanmaktadır: “Ayaklarıımı ne zaman çıplak görse ayaklarıımdan rahatsız olurum mesela. Topuğumu falan, geçenlerde öyle bir şey gördüm mesela gittim... Ne zaman görsem oluyor. Birebir onunla aynı mı değıl mi tartışılır tabii de. Ama bu zaten maneviyatla alakalı bir şey, akla yatkın bir şey değıl yani”. K11K da ayakkabı gördüğünde çok defa tecrübe ettiğini söyleyerek bu tür rüyayı olumsuz anlamda yorumlamaktadır: “Ama rüyamda ayakkabı giymişim pembe giymişim kötüdür...4-5 kere sayabilirim böyle olmuştur benim hayatımda, bu yüzden gece bir şey görsem kesin ben hasta olacağım derim. Mesela bot giymek ayakkabı giymek falan beni etkiliyor”.

Son olarak sırasıyla “ev, çamur, kız çocuk ve cin görmek” katılımcıların rüya tecrübelerini kötü rüya sınıfına eklediğı görölmektedir. K3K anneannesinden geleneksel olarak aktardığı rüya yorumlama biçimiyle “ev görmek” ögesini olumsuz olarak yorumladığını söylemektedir: “Ama ben hep anneannemden öğrendiğim geleneksel yorumlama ile yorumlarıım. Mesela ev görürsen ölü vardır. İşte bir ölünün diriyle konuştuğunu ya da ona bir şey verdiğini o alırsa o kişiyi yanına çağırıyor demektir.

³ Bu unsurlar “hayatta üzülecek korkacak herhangi bir şey görmek” kodlaması altında zikredilebilirdi. Ancak katılımcıların bununla ilgili olarak direkt “hayatta üzülecek, korkacak şey” ifadesini kullanmadıklarından nesnel bir sınıflandırma sağlamayacağı için ayrı bir kod olarak yazılmıştır.

Anneannemde çıkıyordu, bende o kadar değil". Ancak bunun gerçekleşip gerçekleşmediği sorulduğunda kendisinde anneannesindeki boyutta bir yansıması olmadığı görülmektedir. K7K rüyasında üzerine çamur sıçramasını olumsuz olarak yorumlamaktadır: "Çamur bana iyi gelmez. Mesela yolda yürüyorumdur, üzerime çamur sıçramıştır. Çamur bulaşmıştır. İşte dediğim gibi kişiye göre yorumlamak lazım..." K14K için rüyada "kız çocuk görmek" rüyayı olumsuz hale getirmektedir. Aynı katılımcı hatırlanacağı üzere erkek çocuk görmeyi rüyayı iyi yapan bir unsur olarak ifade etmektedir. Son olarak rüyaları daima iyiye yormak hususunda dikkatli olduğunu ifade eden K16K için "cin görmek" tecrübesini rüyayı kötü yapan bir unsur olarak uzunca anlatmıştır: "Cin musallat oldu bana. Rüyamda onları görmeye başladım. Onlardan çok etkilendim çok zorlandım, olumsuz manada etkilendim. Çok okundum okundukça okundukça uzaklaşmaya başladılar. Beni götürmeye çalışıyorlardı. Benim tıbbı karşı bir doğuştan bir meleğim var, yetenek mi dersiniz ne dersiniz. Bir insan bir hastalığını anlatmaya başlayınca ben onu doktor gibi teşhisini yapabiliyorum. Allah vergisi. Hangi ilaçla iyileşeceğini de az çok biliyordum. İçtiği ilaçları gösterdiğinde bu ilacın sana hiç faydası yok sen bunu içme başka doktora git diyebiliyorum gerçekten öyle çıkıyor başka doktora gidiyor. Yönlendirme anlamında yani. Rüya merkezimde onlar beni kendilerinde doktor tayin etmişler kendi âlemlerine götürmek istediler. Dolayısıyla 3 sene sürdü bu çok zorlandım. Çok zor bir dönemdi, okundum çokça. Rabbim sonra şifa verdi kurtuldum onlardan. Etkisinden de kurtuldum". Görüldüğü gibi katılımcı bu tecrübenin 3 yıl sürdüğünü ve onu çok zorladığını şifasının da Allah tarafından kendisine verildiğini ifade etmektedir. Katılımcı nazar ve büyü'nün tesiriyle de insanların kötü rüyalar görebileceğini söylemiştir. İfade edilmelidir ki her bireyin tecrübesi biriciktir ve bu tecrübe sadece kendisini bağlamaktadır.

Sonuç olarak; katılımcılar kendi içsel yaklaşımlarıyla rüyalarını iyi ya da kötü yapan unsurları bu şekilde paylaşmıştır. Bazı katılımcıların da ifade ettiği gibi her rüya gören kişiye göre yorumlanmalıdır. Ayrıca görülen sembollerin ve olayların kişinin karakterine, yaşam biçimine, ruh haline, duygusal ve zihinsel dünyasına göre rüyaya şekil verdiği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu noktada ortaya çıkan sonuç ile araştırmanın teorik çerçevesinin birbirini desteklediği görülmüştür.

2.2. Dışsal Yorumlama ve Rüya Yorumlatılan Kişilerin Özellikleri ile İlgili Bulgular

Rüya yaşantısını yorumlamada kişinin içsel yaklaşımı ile birlikte bu tecrübelerini aktardığı, paylaştığı çevresi de önemli rol oynamaktadır. Rüyanın Yorumlanması başlığında belirtildiği gibi katılımcılar kendileri dışında çevrelerindeki bazı kişilere rüya tecrübelerini yorumlatmaktadır. Rüya temasının son bulguları bu kişilerin özelliklerini belirlemek şeklinde ortaya koyulmuştur. Görüşmeler sırasında katılımcılara "...yorumlattığınız kişilerin genel özellikleri nasıldır?" şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar şu şekilde ortaya çıkmıştır:

9 katılımcı (K2K, K4E, K5K, K9K, K12K, K13K, K14K, K17K, K18E) rüyalarını yorumlayacak kişinin dinî yetkinliği olması, dindar olması gerektiğine inanmaktadır. 3 katılımcı (K4E, K5K, K12K, K18E) ise buna tasavvuf ehli olması gerektiği kıstasını eklemektedir. K2K yorumlatacağı kişinin dindar ve iyi bir insan olması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca İmam Nablusi'nin rüya yorumlamalarına güvenmekte, gördüğü rüyaları semboller üzerinden onun anlayışı ile anlamaya çalışmaktadır. Katılımcı Kenz'ül Menam (www.kenzulmenam.com) isminde bir internet sitesinde rüyalarındaki sembollerin ne anlama geldiğine bakmaktadır: *"Mesela sadece simgeler üzerinden yorum var. Mesela ne gördüm diyelim at gördüm, o çıkıyor. Kenz'ül Menam diye bir site var bir de. Mesela İmam Nablusi'ye göre diye açıklıyor... Mesela tavşan gördünüz, tavşan yazıyorsunuz çıkıyor. On sayfa çıkıyor mesela", "Dindar olmalı, iyi bir insan olmalı, iyiye yormalı".* K4E rüya yorumlattığı kişinin sıradan birisi olamayacağına dinî konularda nasihat alabileceği hatta mutasavvıf olması gerektiğine vurgu yapmaktadır: *"Dinî konularda da hayati konularda da nasihat edindiğim rehber gibi, ya da yaren, dost da olabilir. Ama ilminden ziyade irfan noktasına güvendiğim yani biraz da mutasavvıf yönü ağır basmalı. Çünkü rüya ruhla ve kalple alakalı bir şeydir rüya kesinlikle zihinle ve şunu gördüysen şuna işaret eder falan gibi şeylere ben inanmıyorum. O yüzden fihristten bakar gibi yorumlara bakmıyorum alelade birisine de yorumlatmıyorum",* Katılımcı kişinin uykuda bilincinin tamamen kapalı olduğunu, rüya tecrübesinin zihinle değil ruhla ilişkili bir hal olduğunu düşünmektedir.

K5K, K9K, K12K ve K13K rüya yorumlattığı kişinin manevi derinliğinin olması, maneviyatının güçlü ve yüksek olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Örneğin K5K rüya yorumlatmak için bazı dinî grupları aradığını söylemekte, onların daha doğru rüya yorumlayacaklarına inanmaktadır. K12K da rüya yorumlatacağı kişinin tasavvuf ehli olması vurgusunu yapmakta rüyayı ilk yorumlayan kişinin önemine dikkat çekmektedir: “...ve ilk anlatılan kişinin yorumu çok önemlidir. O şekilde halk olur iner diye düşünürüm... İlk kalbin yorumu gören kişinin kalbinin yorumu çok önemlidir. Bazen, bunlar bir tanesi mesela şey, bir tasavvufi gurubun başında o şahsa mesela sorarım. Ben ona intisap etmiş değilim, müntesip değilim bir yere ama bu insanlar benim için kıymetlidir. Manen güvendiğim insanlara ya da ebeveynim olabilir, annem olabilir, maneviyatına güvendiğim kişilere yorumlatırım”. Bir dinî grubun içinde olan K17K rüyalarını üst kademedeki bir hocasına yorumlatmakta, K18E ise rüyasını yorumlatacağı kişinin Kur’an-ı Kerim’e vâkıf tertemiz bir insan olması gerektiğini söyleyerek tasavvuf ehli bir büyüğüne danıştığını ifade etmektedir.

6 katılımcı (K2K, K4E, K8K, K9K, K12K, K17K) rüyalarını birine yorumlatacaksa bu kişinin güvenilir ve samimi biri olması gerektiğine inanmaktadır. Burada katılımcılar “güvenmek” ve “samimiyet” kodlamalarının ön plana çıktığı paylaşımlarda bulunmaktadır. Rüya yorumlatacağı kişi ve kurumlarla ilgili güven kodunu ön planda tuttıkları görülmektedir. Bir katılımcı anne ve güven kelimesini birlikte kullanmaktadır: “Kendim yorumlarım anneme de yorumlatırım. Annem güvendiğim birisidir” (K2K). K4E rüya yorumlatmada birine güvenmek duygusunun ilminden çok o kişinin sezgisel gücüyle bağlantılı olduğuna vurgu yapmaktadır: “Ama ilminden ziyade irfan noktasına güvendiğim yani biraz da mutasavvıf yönü ağır basmalı”. K9K bir kişiye güven duymanın onun dine olan yakınlığıyla ilişkili olduğunu söylemiştir. K12K da hem anne hem maneviyat kavramlarını birlikte kullanmaktadır: “Manen güvendiğim insanlara ya da ebeveynim olabilir, annem olabilir, maneviyatına güvendiğim kişilere yorumlatırım”. K17K ise tecrübeye vurgu yaparak; “Hocama yorumlatırım onun tecrübesine güvenerek. Herkese rüya da anlatmam yordurmam da başkasına” sözleriyle rüya yorumlatmadaki seçiciliğini ortaya koymaktadır. Görüldüğü gibi katılımcılar rüya yorumlatacakları kişilerin

herhangi bir özelliğine vurgu yaparken “güvenmek” ifadesine dikkat çekmektedir. Bununla birlikte K18E de “inanmak” durumuna vurgu yapmaktadır: “*Tabii böyle şey bildiğim, iman ettiğim, inandığım çok dürüst birisine anlatırım. Bir büyüğüm olabilir bu*”. 5 katılımcı (K3K, K4E, K8K, K11K, K12K) ise rüyalarını yakını olan birine örneğin; anne, arkadaş, dost ve eşine anlatıp yorumlamasını beklemektedir. “*Genelde anneannem varken anneanneme anlatırdım o öldükten sonra kalktığım gibi anneme anlatırım*” (K3K), “*Dinî konularda da hayati konularda da nasihat edindiğim rehber gibi, ya da yaren, dost da olabilir*” (K4E), “*Annem mesela merak ederim, sabah uyanınca ararım, şöyle böyle oldu diye. Bazen de iyi gördüğüm olumladığım bir şeyse ekstra onun tarafından da duymak benim hoşuma gidiyor*” K11K).

4 katılımcı (K2K, K4E, K11K, K18E) rüyalarını yorumlayacak kişinin rüya ilmine sahip olan, kendisi için rehber olarak nitelediği bir insan olması gerektiğini düşünmektedir. K2K; “*Ehil olmalı. Yani rüya askıdadır ben ona inanıyorum. Rüya askıdadır ve iyiye yorarsanız iyi olur, kötüye yorarsanız kötü olur şeklinde bir inancım var. Yani ehil olmayan insana, herkese rüya anlatılmaz*” ifadeleriyle rüya yorumlayacak kişinin hayata dönük olarak rüyayı şekillendirecek bir rol de oynadığını belirtmektedir. K11K da herkesin rüya yorumlayamayacağını ifade etmektedir: “*Genelde rüya gören ve yorumlamaları doğru çıkan insanlara tabii ki yorumlatırım. Yoksa herhangi bir arkadaşına anlatsam bile yorumlatmam*”. K18E rüya tecrübesinin, rüya gören kişinin durumuna, manevi makamına göre tabir edilmesi gerektiğini aynı sembolün başka insanlar için başka manaları olduğunu ifade etmekte yorumlayan kişinin ehliyetine vurgu yapmaktadır: “*Rüya vahyin bir cüzüdür, kırkta biri otuzda biri diye tabir ediliyor. O yüzden herkese rüya anlatılmaz, ehline anlatılır. Gene Allah’ın sevdiği kullarına bir hediyedir yani rüya bence. Bütün eşyayı önemseriz, yani mana âleminde de bütün eşya önemlidir. Gördüğünüz rüyanın bağlamıyla alakalıdır, kişiye göre. Mana bir bütündür bana göre, yılan gördün şu, araba gördün bu, Mehmet’i gördün bu değildir yani. Kompledir mana*”.

Katılımcılardan 2’si (K2K, K11K) ise rüyalarını paylaşacağı ve yorumlayacağı kişilerin iyi insan olmasına özen göstermekte, kendisinin de iyiliğini düşünmesi gerektiğini eklemektedir. K2K rüyaların askıda olduğuna ilk yorumlayan kişinin tabiriyle şekil alacağına inandığından ötürü iyiliğe vurgu yapmaktadır: “*Dindar*

olmalı, iyi bir insan olmalı, iyiye yormalı”. K11K iyilik ile anne kodlarını birlikte kullanarak kendi içsel bakışıyla buna anlam yüklemeye yönelmektedir: *“Bir de genelde şey olunca hep iyi duymak istediğimiz için mesela kötü bir şeyse de annem kötü bir şey yaşayacaksın demez, anne olduğu için. Belki de o iyiyi duymak için arıyor olabilirim annemi. Bilinçaltımda öyle bir şey olabilir yani”.*

Katılımcılardan 5’i (K1K, K6K, K7K, K10K, K15K) kimseye rüya yorumlatmadıklarını ancak sadece arkadaş ya da yakınlarına paylaşmak için anlattığını ifade etmiştir. Katılımcılardan 3’ü (K16K, K19E, K20E) ise rüyalarını sadece kendileri yorumladığını ifade etmiştir. K16K tecrübeleriyle artık kendisi rüya yorumlayabildiğini çevresinde ona danışan kişilerin de rüyaları yorumladığını söylemiştir: *“Açıksa senelerdir gördüğüm rüya çok, net anlayabiliyorum kendim yorumlayabiliyorum. Hatta ki bazı şahısların rüyalarını da bana anlatırlar. Az çok anlayabiliyorum ben artık. Özellikle istihareleri anlatın diyorum kesinlikle yanlış yorumlanmasın”.* K20E rüyalarını yalnız kendisi yorumlatmakta çevresine bu anlamda güvenmemektedir: *“Çünkü kendim de biraz ilahiyatçı olduğum için kendi yorumumu manevi açıyla göz önüne alarak yorumlamaya çalışırım. Kimseye de yorumlatmam”* (K20E). K19E ise yorumlattığı herhangi bir kişisel özellik dile getirmemiş rüyalarını kendi çapında yorumlamaya gayret ettiğini belirtmiştir.

Rüya ile ilgili edinilen bu veriler üzerinden, uyku alanına geçen katılımcıların (her birinde farklılık arz etmekle birlikte) “rüya yaşantısı” denilebilecek bir zeminde hayatlarını sürdürmekte oldukları ve tecrübe ettikleri rüyalarını uyanıklıktaki bilinçleriyle anlamlandırmaya çalıştıkları söylenebilir. Katılımcıların çoğu çevresindeki bazı kişilere rüyalarını yorumlatıyor olsa da daha çok öznel bir yaklaşımla rüyalarını anlamlandırmaktadır. Katılımcıların rüya yaşantılarını günlük hayata dönük olarak işlevsel konuma getirmek ve rüya tecrübelerinden işaretler almak temayülünde olduğu ancak bazı katılımcıların günlük yaşamın etkilediği rüyalarını yorumlamaktan kaçındığı görülmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki rüyayı oluşturan birden fazla faktör vardır ve rüya, onu tecrübe edenin hayatında ancak etkilemesine izin verdiği ölçüde, etkin bir konumdadır. Buna göre birey kendisini ne kadar doğru tanırsa rüya yaşantısı, uyku ile uyanıklık arasındaki köprüyü o kadar sağlıklı inşa edebilecektir.

II. İSTİHARE TEMASI

İslam geleneğinde bir hayr dileme biçimi olan istihare, araştırmanın ikinci ana temasını oluşturmaktadır. Bu çalışmada farklı biçimlerde uygulanan istiharenin ağırlıklı rüya ile ilişkili olan kısmına temas edilecektir. Rüyaya ilişkin sorulan 5 sorunun ardından katılımcılara istihare yaşantılarını anlamlandırmak ve hayatlarına olan etkilerini anlamak için 12 soru sorulmuştur. Sorular istiharenin anlamını belirlemeye, uygulanma biçimini, uygulanma sürecini, yarattığı tecrübi duygu hallerini betimlemeye, istiharenin dinî başa çıkma ve psikolojik iyi oluşa etkisini, son olarak da istiharenin Allah tasavvuru ile olan ilişkisini anlamaya yöneliktir.

1. İSTİHARENİN ANLAMLANDIRILMASINA DAİR GÖRÜŞLER

Dil, bir sanat olarak işaret ettiği şeyi düzenlemek ve onu adlandırıp cazip hale getirerek başka adlarla da süslemek (Foucault, 2015: 81) tanımıyla kabul edildiğinde kavramları anlamlandırmak için önemli bir araçtır. Bu noktada istihare kavramının çalışmadaki doğru ve ideale yakın kullanımı ile ilgili bir karara varmak kolay görünmemektedir. Zira katılımcıların istihareyi içsel manada anlamlandırmalarının sırrı, kavramla ilgili işaret ettikleri kelimelerde ortaya çıkmaktadır. İstihare bir dinî tecrübe olarak düşünüldüğünde, yaşayan için derin bir duygulanım, tüm kişiliğini ve sonraki hayatını etkisi altına alan tahlil ve tarif etmesi zor bir deneyimdir (Koç, 2012: 184). Dolayısıyla kişi onu anlamlandırırken kelimelerini seçmede net bir tavır ortaya koyamayabilir. Ancak görüşmeler sırasında katılımcıların istihare kavramını anlamlandırmada bir ihtiraz yaşamadan kendilerini net biçimde ortaya koydukları düşünülmektedir.

Katılımcıların istihare yaşantısına ilişkin farklı tanımları şöyledir: “İstihare kılmak” (K1K), “istihareye yatmak” (K2K, K8K, K9K, K10K, K11K, K14K, K20E), “istihare yapmak” (K3K, K4E, K5K, K6K, K7K, K13K, K16K, K17K, K19E), “istihare yapmak değil de istihare duası etmek” (K15K), “istihare etmek” (K18E), “istihare namazı kılmak, yatmak” (K12K). Görüldüğü gibi istihare için yatmak, kılmak, etmek şeklinde farklı ifade biçimleri kullanılmaktadır. Bu kullanımlar aynı

kişi için dahi konuşma seyrinde farklılık gösterebilmektedir. İstiharenin bir yaşantı biçimi, tecrübe veya deneyim olduğu ön kabulünden hareketle analiz metninde bu kavram, istihareye yönelmek, istihare yaşamak şeklinde ifade edilmeye çalışılmıştır. Zaman zaman yaygın kullanım şekillerinden biri olması sebebiyle istihare yapmak ifadesinden de yararlanılmıştır.

Katılımcılara istihare yaşantısının kendileri için ne anlama geldiğini belirlemek için “İstihare sizce ne demektir? İstihare nedir diye soran bir kişiye anlatacak olsanız istihareyi net ve etraflıca nasıl anlatırsınız?” şeklinde sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara ilişkin verilen cevapların hepsinde Allah’ a atıf yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda katılımcıların cevapları “Bir işin hayırlı olup olmadığını anlamak için Allah’a danışmak, Allah’tan yardım dilemek” temasını ortaya çıkarmıştır. Katılımcıların hepsi istihareyi bir işin veya kararsız kalınan bir durumun Allah’a danışılması olarak tarif etmektedir. Burada K16K; istihareyi kullara sormak istihareyi ise “Allah ile istişare etmek” tanımlamasıyla bir alt tema oluşturmaktadır. K12K da aynı şekilde istihareye “Allah ile istişare etmek” şeklinde ek bir tanım getirmektedir. İstiharenin anlamlandırılması bağlamında diğer alt temalar ise “Kaçış noktası olarak tanımlamak” (K4E), “Manevi dünya ile iletişime geçmek” (K7K), “Samimiyetle Allah’a yönelmek” (K16K, K17K, K19E), “istiharenin teslimiyet olduğuna inanmak” (K4E, K8K, K20E), “istiharenin dinî bir tecrübe olduğunu düşünmek” (K9K), “7 günlük serüven olarak tanımlamak” (K4E) şeklinde belirlenmiştir.

Tüm katılımcılar istiharede, bir yaşantı olarak Allah ile ilişkiyi ön planda tutmakta, farklılıklar daha çok ayrıntılarda ortaya çıkmaktadır. Örneğin 7 katılımcı “K1K, K5K, K8K, K10K, K12K, K14K, K20E) istiharenin ne demek olduğu sorulduğunda “herhangi bir işin hayırlı olup olmadığını Allah’a sormak, O’ndan yardım dilemek” biçiminde ortaya koymaktadır. 5 katılımcı için istihare (K2K, K7K, K16K, K17K, K19E) ise “Allah’a danışmak, müracaat etmek” demektir. 8 katılımcı için (K3K, K4E, K6K, K9K, K11K, K13K, K17K, K18E) ise istihare, kararsız kalınan bir konuda Allah’tan yardım veya hayr dilemek, O’ndan işaret almaktır. K15K ise istihareyi “Allah’tan hayr dileğinde bulunmak” alt teması oluşturacak şekilde anlamlandırmaktadır. Bazı katılımcılar istihareyi öncelikle rüyada ya da uyanıklıkta gibi bir ayrıma girmeksizin Allah ile ilişkinin bir yolu olarak ifade etmektedir.

Katılımcılar istiharenin rüya ile olan ilişkisine bir sonraki tanım cümlelerinde girmektedir. Kişilerin, uykuda hayatın farklı bir boyutta devam etmesi bağlamında, rüyasını uyanıklıktaki yaşamla paralel seyreden bir süreç olarak gördüğü söylenebilir. Örneğin istihareye sadece rüyadan işaret beklemek şeklinde yönelmenin doğru olmadığını ifade eden K5K buna ilişkin şunları söylemiştir: *“Ben Allah’tan yardım dilemek diye yaparım. Biz insanlar illa yatacağız bir şey göreceğiz diye bakıyoruz ama istiharenin anlamına baktığın zaman yardım istiyorsun Allah’tan aslında. İlla rüyada değil, o duayı yapıp yatacaksın görsen de olur görmesen de olur. Allah-u Teala’ya bir mesaj gönderiyorsun işte bana yardım et diye. Rüyada değil de belki gerçek hayatta da bir rehber gösterebilir. Belki biriyle karşılaşsınız”*. Katılımcının ifadesine göre istihare, Allah’tan hayr dilemektir ve bunun için rüya görmek şart olmamalıdır. K5K gibi düşünen diğer bazı katılımcılar da (K3K, K9K, K11K, K12K, K15K, K16K) rüya beklemeksizin Allah’tan yardım dilemek yaklaşımını ortaya koymaktadır. Örneğin K9K istihareyi anlamlandırırken Allah’tan gelecek cevabın rüya dışında bir his olarak da kişinin kalbine doğacağını ifade etmektedir. Aynı yaklaşımı sergileyen K12K bahsi geçen hissin kişiye istihare duasından sonraki secde anında da ulaşabileceğini söylemektedir: *“Bu ama secdede olur ama belki ben biraz tefe’üle de inanırım. Böyle herhangi bir olayda o an araba kullanıyorsam radyoda duyduğum bir ayet benim için işaret olabilir ya da Kur’an-ı Kerim’den açtığım bir ayet olabilir”*. İstihareyi bir süreç olarak anlamlandıran K15K istihare namazı kılıp Allah’a yöneldikten itibaren sürecin başladığını, bunun rüya veya başka şekilde bireye yön kazandırdığını ifade etmektedir: *“İstihare yapmak değil de istihare duası, öyle bakıyorum. Dua ediyorum, gerçekten. Bazen istihare duasını okuyorum bazen kendim ediyorum ona bağlı kalmıyorum. Diyorum ki Allah’ım bu süreçte, özellikle o işin içinde olduğum dönemlerde zaten yapıyorum, bu süreçte beni hayırlı olan şey neyse ona yönelt diyorum ve daha sonrasında o an belki onu anlayamıyorum Allah’ın bana gösterdiği şeyi ama sonrasında aa istihare demek ki o kadar dua ettim Allah da bana o yüzden bu musibetten korudu diyorum”*.

Araştırmanın iki ana teması olan rüya ve istihare ilişkisi noktasında katılımcılar “Allah’a danışmak” yaklaşımını sonraki ifadelerinde rüya ile bağlantılı şekilde oluşturmaktadır. Örneğin istihareyi herhangi bir işin hayırlı olup olmadığını Allah’a

sormak olarak anlamlandıran katılımcılardan K8K, Allah'tan yardım diledikten sonra bunu uykuya geçerek rüyada cevap beklemek şeklinde uygulamaktadır: *“İstihare bir işin hayırlı olup olmadığını, iyi veya kötü olduğunu öğrenmek için her yönden, eş yönünden veya iş yönünden başka niyet için veya siyah olduğunda kara olduğunda rüyanın hayırsız olduğu anlamında veya beyaz aydınlık yeşillik olunca güzel olduğunu anlamak içindir”*. İstihareyi uygulamanın sünnet olduğuna inanan K10K da girişilen bir işin hayr veya şer olduğunu anlayabilmek için rüya vurgusunu ilk aşamada yapmaktadır: *“Diyelim mesela hayırlı bir iş yapmak istiyorsun, ona niyetleniyorsun ona yatıyorsun mesela. Seni istemeye geldiler mesela işte yatıyorsun hayırlı mı hayırsız mı diye veya bir işyeri açacaksın veya çocuğun bir okul için. Yatarken mesela ya beyaz ya yeşil hayırlı, kara veya kırmızı görürsen iyi değil diyorlar”*. İstihareyi Allah'a danışmak olarak anlamlandıran katılımcılardan biri olan ve rüyalarını kendine özgü bir yaklaşımla tecrübî olarak yorumlayan K7K, rüya meleklerine inandığını eklemektedir. Ayrıca istihareyi “manevi dünyayla iletişime geçmek” şeklinde de anlamlandırarak bir alt tema oluşturmaktadır: *“Manevi dünyayla iletişime geçmek. Rüya melekleri olduğuna inanıyorum ben. Rüyada onlarla iletişime geçiliyor. Tabii ki Allah tarafından görevlendirilen. İşaret beklediğim merci tabii ki Allah. Allah'a danışmak, O'ndan fikir almak, bir işaret”*. K19E ise istihareyi Allah'a müracaat etmek ve ona gönülden yönelmek şeklinde tanımlamaktadır: *“İstihare, gönülden Allah'a müracaat etmek demektir bence. Cenabı Allah her şeyi sebeplere bağlamış, bir şeyin hayırlı olup olmadığını da Allah'a müracaat ederek, O'nun ilmine müracaat ederek, fakat gönülden bu içten samimiyet önemli”*.

8 katılımcı istihareye yönelmekle ilgili “kararsız kalınan bir konuda Allah'tan yardım veya hayr dilemek, O'ndan işaret almak” görüşü altında toplanarak kararsız kalmak durumunu vurgulamaktadır. Örneğin istihareyi karardan kaçış noktası olarak da tanımlayarak meseleye bir tema oluşturan K4E istihareyi, kararı Allah'a bırakmak ve işi kolaylaştırmak olarak anlamlandırmaktadır: *“Karardan kaçış noktasıdır. Çok kararsız kaldığın zaten vicdanını rahatsız eden bir şey varsa istihare yaparsın. Senin vicdanını asla tırmalamayan bir konu varsa zaten orada yürürsün. Ben de hep öyle yaptım. Ama yapmak istiyorsun aslında işin içinde başka arzuların nefsani duyguların olduğunu da biliyorsun içten içe. O yüzden tırmalıyor. Belli ki kararı bırakmaya*

çalışıyorsun. O da işin kolayı gibi geliyor bazen". İlk önce istişareye başvurmak karar verilemediği noktada istihareye yönelmek gerektiğine vurgu yapan K9K istihareyi "Bilen akıl sahibi insanlara danışmak, görüşmek, ondan sonra bir sonuca varılamadığı zaman Allah'a dua edip yardım istemek. Böyle anlatırım." şeklinde tanımlamaktadır. Bir diğer örnek olarak K11K, istihareyi yüzde yüz karar mercii olarak görmemekte, istişarelerden sonuç alamayıp sıkıştığı noktalarda kararı Allah'a bırakarak yardım beklemek olarak anlamlandırmaktadır: "Çünkü o anda şöyle bir şey oluyor bir karmaşa oluyor evet hayırlı diyorsun ama içinden yani acaba geçiyor. Tamamen Allah'a bırakıyorum kararı, iyi görürsem iyi kötü görürsem kötü".

İstiharenin anlamına dair bulgularda alt tema olarak ortaya çıkan "samimiyetle Allah'a yönelmek" ve "istiharenin teslimiyet olduğuna inanmak" 6 katılımcı açısından vurgulanmaktadır. K16K, K17K ve K19E istihareyi anlamlandırırken Allah'tan yardım dilemenin O'na samimiyetle yönelmek şeklinde olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. K16K'nın kişinin istihareye yöneldiğinde samimi olmasının karmaşayı ortadan kaldıracağına dair yaklaşımı dikkat çekicidir: *"Bazen dua etmeye insanın gücü olmuyor. Yorgun oluyorsunuz çok üzgün oluyorsunuz olduğunuz yerde sızıyorsunuz, uyuyorsunuz. Yine görülüyor, eğer siz samimi iseniz Mevla'ya yine alıyorsunuz".* K4E, K8K ve K20E ise samimiyet ve ona bağlı olarak teslimiyetten bahsetmektedir. K4E'nin istiharedeki teslimiyet duygusuna yaptığı vurgu istiharenin anlamlandırılmasında dikkat çekici görünmektedir: *"İstihare bu demek zaten. Ruhunu teslim ettiğin yer direk orası. Başka kimse yok".* K8K ise teslimiyetin ihlastan kaynaklandığına işaret etmektedir: *"Allah'a sığınarak yatarım istihare teslimiyettir zaten. Bu neden kaynaklanıyor, ihlastan kaynaklanıyor".*

K9K "istiharenin dinî bir tecrübe olduğunu düşünmek" alt temasıyla istihare için teorik çerçevede de değinilen dinî tecrübe yaklaşımını dile getirmektedir. İstihareyi anlamlandırmada her bireyin kendine özgü bir yaklaşım geliştirmesi, farklı hislerle deneyimlemesi ve farklı şekillerde uygulaması noktasında dikkat çekici görünmektedir: *"Genelde dinî tecrübe dediğimiz bir olay var ya. Ben ne kadar yaparsam yapayım sizin tecrübenizi ben hissedemem, benimkini siz hissedemezsiniz. Kişisel bir şeydir".*

K4E'nin istihareyi "7 günlük serüven olarak tanımlamak" alt temasını oluşturan yaklaşımı, istihare yaşantısını, hayat içerisinde tecrübe edilen heyecanlı bir süreç olarak algılaması anlamında önemli görünmektedir. Katılımcı kendisine rehber edindiği bazı kişilerin tavsiye ettiği şekilde istihareye yöneldiğini söylemektedir: *"Kimse parazitsiz direk yukarıya Allah'a masum olarak bağlı olmadığı için, öyle peygamber gibi kimse yattım uyudum müthiş bir şey gördüm hadi uyguluyorum, böyle bir lüksü yok kimsenin. Öyle bir kalbi yüzde yüz temiz bir insan olacağını düşünmüyorum. Biraz da o yüzden bu işi bilen üstatların önerdiği böyle bir yedi günlük bir serüven benim için"*. İstihareye yönelen kişilerin bazı geceler ruh halinin karmaşık olabileceğini, rüyayı bazı parazitlerin olumsuz etkilediğini düşünen katılımcı, istihareden sonuç almış olsa dahi bunu kesin bir karara bağlamak için 7 kere tekrarladığını, tek seferde cevap almaya inanmadığını dile getirmektedir: *"Ben alelade bir insanın istihare var mı yok mu tartışması yapanlar da vardır o ayrı, hiçbir insanın bir gün o günde o anda böyle uykuya dalıp beş dakikada istihare yapanlar vardır, görevi odur, istiharecidir. Öyle bir istihareye inanmıyorum"*.

İstiharenin anlamına yönelik son birkaç yaklaşımı yansıtmak gerekirse; katılımcıların 7'sinin (K9K, K11K, K14K, K16K, K17K, K18E, K20E) kararsız kalınan veya başlanacak herhangi bir işte istihareden önce istişare gerçekleştirmek gerektiğine vurgu yaptığı görülmektedir. Kendisinden sürekli istihare yapması için talepte bulunulan K14K istişareye vurgu yaparak istiharenin kalbi rahatlatmak için yapılabileceğini söylemektedir: *"Zaten istihareler şöyledir; istişarede bir tıkanıklık varsa, istişareden sonra bir bulanıklık varsa kalbinin daha da rahat etmesini istiyorsan bir de istihareye yatılabilir"*. İstişareyi kullara sormak, istihareyi ise Allah'a sormak olarak tanımlayan K16K, manevi âlemde konunun mahiyetini anlamak için istihareye başvurulabileceğini dile getirmektedir. Katılımcıya göre rüyaya yatmadan da istihare yapılabilir: *"Hayır ise Rabbim yolumu aç denir, eğer değil ise de değil olana da kalbimi ona mutmain et diye duanın mahiyeti bu. Ama illa o duayı okumak mı gerekir, hayır. Allah-u Teâla'ya kendi Türkçe lisanıyla dua etse bir insan, yine aynı yere geçer. Mevla'ya müracaat etmek. Hani burada mühim olan ona hulusi kalp ile yönelip Mevla'dan hayrı talep etmek"*. K17K ise istişarenin güçlü olduğu noktada istihareyi bırakacağını söylemektedir: *"İstışarem çok kuvvetliyse o konuda istihareyi*

de bir kenara bırakabilirim yani. İstişare çok kuvvetli bir hale geldiyse o konuda istişareme göre hareket ederim". İstişare yapılacak kişinin düzeyine dikkat çeken K20E ise istihareyi, cahillerle istişare etmeye tercih edeceğini dile getirmektedir: "Şimdi istişare de sünnet istihare de sünnet. İstişare yapacağın kişilerin durumuna bağlı. Şimdi cahillerle istişare yapmak var, görmüş geçirmiş insanlarla istişare yapmak var bir de. İstişare yapmak bilen kişiyle yüzde yüz doğrudur. İstihare çıkmayabilir ama cahille istişareye kıyasla ben istihareye güvenirim". 5 katılımcı (K5K, K13K, K15K, K16K, K20E) istihareyi bir dua olarak anlamlandırmaktadır. Örneğin K16K önemli olanın samimiyetle Allah'a yönelmek, O'na dua etmek olduğunu, bu şekilde Allah'a yönelen bir kulun muhakkak cevap alacağını belirtmiştir.

2 katılımcı (K3K, K4E) istihareyi anlamlandırırken istiharenin sonucuna göre hareket etmeye vurgu yaparak "istihare çocuk oyuncağı değildir" cümlesini dile getirmiştir. Üniversite eğitiminden sonra kendince istihareye yeni bir anlam kazandıran K3K, eğer istiharenin sonucuna uyacaksa buna yöneldiğini, net bir duruşu olan meselelerde istihareye başvurmadığını ifade etmektedir: *"Ama ben İlahiyat eğitimimi aldıktan sonra şöyle bir çerçeve çizdim kendime: bir şeyde eğer yüzde elli yüzde elli isem eğer istihare yapacağım. Çünkü istihare böyle çocuk oyuncağı değil. Önemli ve kıymetli bir şey. Eğer bunu yapıyorsam sonucuna uymak zorundayım".* Şu an evli olduğu kişiyle ilgili kararında net olduğu için istihareye gerek duymadığını belirten K4E, kişi eğer sonuca razı olmayacaksa istihareye yönelmesinin doğru olmadığını söylemekte, bu tutumun istiharenin ruhuyla uyuşmadığını ifade etmektedir. Son olarak katılımcılardan 2'si (K9K, K10K) ise istihareye sünnet olduğu için yöneldiğini ve sonuca uyulması gerektiğini ifade etmektedir.

Katılımcıların yaşadıkları istihareleri anlamlandırmalarında ortaya çıkan en önemli unsurun istihareyi Allah ile iletişim kuracakları bir vasıta olarak görmeleridir. Kişinin vereceği dünyevi kararlarda aşkın varlığa sırtını dayama içgüdüğü, istihare yoluyla pratik hayatta karşılık bulmaktadır. Bazı katılımcıların istihare yaşantısında sadece duanın dahi kendisini rahatlatmış söylemi ve Allah'ın daima yanında olmasına dair inancı bu görüşü desteklemektedir.

1.1. İstihareye Yönlendiren Konular ile İlgili Bulgular

Katılımcılara çevresindekilerin hangi konularda istihareye yöneldikleri sorusu sorulmuş ve 20 katılımcının hepsi gözlemlerine dayanarak toplumda en yaygın olarak *evlilik* konusunda kişilerin istihareye başvurduğunu söylemiştir. İkinci sırada 13 katılımcı (K3K, K4E, K5K, K8K, K10K, K11K, K12K, K14K, K15K, K16K K17K, K18E, K20E) kişilerin *iş* konusunda istihareye yöneldiğini belirtmiştir. 8 katılımcı (K3K, K4E, K11K, K13K, K14K, K15K, K18E, K20E) *okul, eğitim* meselelerinde toplumun istihare uyguladığını söylemektedir. 3 katılımcının (K2K, K6K, K18E) gözlemlerine göre istihare uygulamalarında *ev, arsa veya herhangi bir şey satın alma* konusu 3. Sırada yer almaktadır. Bunların dışında 2 katılımcı (K14K, K19E) bazı kişilerin *çocuk sahibi olmak* meselesinde istihareye yöneldiğini gözlemlemektedir. 2 katılımcı (K5K, K6K) *bir yere gitmek* konusunda istihareye başvurulduğunu ifade etmektedir. K17K, *hastane işleri* meselesinin de istihare konusu olabileceğini söylemiş, kendisinin de bir ameliyata karar verilmesi noktasında istihareye yöneldiğini ifade etmiştir. Başkaları için istihare yapan K14K, kendisinden *hafız olmak* konusunda istihare talep edildiğini söylemiştir. Ayrıca K15K, istihare uygulamalarında bazı kişilerin abartılı davranış geliştirdiğini, *sütüm gelecek mi?* diye istihare yapan insanlar olduğunu eleştirerek dile getirmektedir. K12K ise farklı milletlerden bazı Müslümanların Türklerden farklı olarak birçok meselede (iş değişikliği gibi) yaygın olarak istihareye yöneldiğini ifade etmiştir.

1.2. Katılımcıların İstihareye Yöneldiği Konular ile İlgili Bulgular

Katılımcılara “Genellikle hangi durumlarda istihareye yönelirsiniz?” sorusu sorulmuş farklı bazı cevaplar alınmıştır. Katılımcıların istihareye yöneldikleri veya ileri bir zamanda istihareye yönelebilecekleri konular Tablo 6’da belirtilmiştir. Katılımcılardan 2’si (K9K, K19E) kendileri için herhangi bir konuda istihare yaşamamış, sadece başkaları için istihareye yönelmiştir.

Konular	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Evlilik	15	K1K, K2K, K3K, K4E, K5K, K7K, K8K, K10K, K11K, K12K, K13K, K14K, K15K, K17K, K18E.
İş	11	K1K, K3K, K4E, K5K, K8K, K10K, K11K, K12K, K13K, K15K, K20E
Eğitim	6	K3K, K4E, K11K, K13K, K15K, K20E
Bir Yere Gitmek	2	K5K, K6K
Ailevi Bir Mesele	1	K1K
Tarikata Girmek	1	K16K
Bir Şey Satın Almak	1	K6K
Şehir Değiştirmek	1	K4E

Tablo 6: Katılımcıların İstihareye Yöneldiği Konular

Katılımcılar hem paylaştıkları kendi tecrübeleri hem de gözlemleriyle saptadıkları toplumdaki yaygınlığı bakımından evlilik meselesini birinci sıraya oturtmaktadır. Tablo 6’da görüldüğü gibi 15 katılımcı “evlilik” konusunda istihareye yöneldiğini belirtmiştir. Önceki araştırmalar da, bu bulguyu desteklemektedir (İmamoğlu, 2004: 74; Çetin, 2015:200). Kendisine gelen her evlilik teklifinde istihareye yönelen K2K evliliği bir dönüm noktası olarak görmekte özellikle görücü usulü evliliğin dezavantajlarına vurgu yapmaktadır. Bilhassa dindar kesimde evlilik kararı verirken tarafların birbirlerini tanıma fırsatı olmadığını, karar vermekte sıkıntı yaşadıkları için kişilerin istihareye yöneldiğini düşünmektedir. Yaşadığı kötü bir tecrübe, sonraki evlilik tekliflerinde katılımcıyı istihareye yöneltmiştir. K7K istiharelerinin hepsini evlilik konusunda yaşamaktadır. İstihare rüyalarını yorumlama biçiminden de kaynaklandığı parantezini açarak istiharenin kendisini doğru yönlendirmediğini düşünmektedir: *“İlla ki birilerinin işine yarıyordur. Güzel görüp*

güzel mutlu yaşayan olmuştur. Bende işler yolunda gitmedi. O yüzden istihareyi küçümseyemem”. Genellikle çevresindekiler için istihare yapan K18E ise eşiyle evlenme kararı alırken evliliklerinin hayırlı olup olmadığını anlamak için müstakbel eşine istihare talebinde bulunduğunu ifade etmiştir: *“Zahiri bütün her şey iyi. Ama bakalım manevi olarak nasıl dedim. 24 yaşlarındaydım, hanım da 21 yaşındaydı. Acaba dedim hayırlı mı bu izdivacımız, istihare yap bakalım dedim”.* Tasavvufi bir cemaatin müntesibi olan katılımcının eşiyle evlenmeleri noktasında görünen herhangi bir engel olmamasına rağmen istihareye yönelerek durumun manevi dünyadaki karşılığını görmek istemiştir. Olumlu bir cevap alarak evlenmeye kesin olarak karar vermiştir. K19E kardeşlerinin ve yeğenlerinin, K20E ise çocuklarının evlilik karar aşamalarında muhakkak istihareye yöneldiklerini dile getirmiştir.

12 katılımcı iş konusunda istihareye yöneldiğini ifade etmiştir. Örneğin lise eğitimini Açık Öğretim Lisesinde devam eden K1K seçmek istediği meslekle ilgili istihareye yönelmektedir. K10K eşinin bir işyeri açma durumunda istihareye yönelmiş, sonuç olumsuz çıkınca eşi işyerini açmaktan vazgeçmiştir.

6 katılımcı eğitim konusunda istihareye yöneldiğini paylaşmaktadır. K13K ve K15K İmam Hatip Lisesinde okudukları için üniversiteye girişte katsayı problemi sebebiyle sıkıntı yaşamış bu konuda istihare yaşamıştır. Her ikisi de zor bir süreçten geçtiklerini ifade etmiştir. Bu noktada istiharenin hayatlarına dönük işlevsel bir rolü olduğu, katılımcıların ciddi bir yol ayrımı aşamasında hayatlarına bu şekilde yön verdiği anlaşılmaktadır.

2 katılımcı ise bir yere gitme kararını istihareden yardım alarak verdiklerini ifade etmiştir. Örneğin K5K tatile gitme kararı aldıklarında kötü rüyalar gördüğünü oraya gitmekle ilgili kararsızlık yaşamış ve istihareye yönelerek karar vermiştir: *“Bir yere tatile gidecektik biz, rüyamda deniz meniz gördüm karanlık esiyordu fırtınalı. Tedirgin olmuştum. Sonra istihareye yattım iyi gördüm öyle gitmiştim. Yolculuğa başlamadan yaparım”.*

Diğer istihare konularına ise şu paylaşımlar örnek teşkil etmektedir; anne ve babası ayrı olan katılımcı (K1K) ailesinin geleceğinin ne olacağını öğrenmek için istihare yapmayı planlamaktadır. Katılımcının istihareye yönelme biçiminin

gelecekte haber alma şekline dönmüş olduğu görülmektedir. Gerek bahsi geçen konuda gerekse evlilik ve iş konularında istiharesini, geleceğe yönelik planlarında, olacakları görmek gibi algıladığı anlaşılmaktadır. K16K'nın tarikat değiştirirken istihareye yöneldiği görülmektedir. Cerrahi Tarikatı'ndan Nakşibendî Tarikatı'na istihare sonucuna göre karar vererek geçiş yapmıştır. K6K satın alacağı çoğu şeyde muhakkak istihareye yöneldiğini en son bir buzdolabı almadan önce istihare yaptığını dile getirmiştir. K4E ise bir başka şehirde yaşamaya istihare sonucuna göre karar verebileceğini ifade etmiştir.

Katılımcıların çoğunlukla hayatlarına ilişkin dönüm noktalarında istihareye yöneldikleri görülmektedir. Katılımcıların paylaşımları bireylerin yaşam boyu hangi okulda okuyacağı, kiminle hayatını birleştireceği, hangi meslek dalında çalışacağı gibi önemli konuların istiharede kişiye yön belirleme noktasında katkıda bulunduğunu göstermektedir.

2. İSTİHARE ÖNCESİ, İSTİHARENİN UYGULANMASI VE İSTİHARE SONRASINA DAİR GÖRÜŞLER

Katılımcıların istihareyi yaşama biçimlerini anlamak için onlara “İstihare nedir diye soran bir kişiye anlatacak olsanız, istihareyi net ve etraflıca nasıl anlatırsınız?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. İstihare uygulamasını 16 katılımcı (K1K, K2K, K3K, K4E, K5K, K6K, K7K, K8K, K9K, K10K, K11K, K15K, K17K, K18E, K19E, K20E) bir ritüel şeklinde “istihare duasını okumak ve namazını kılmak, kimseyle konuşmadan sağ tarafa dönerek yatmak” olarak anlatmıştır. Örneğin K10K, istihare uygulamasını ritüel olarak şu şekilde gerçekleştirdiğini ifade etmektedir: *“İki rekat namazı var o iki rekati kıldıktan sonra konuşmayacaksın. Hiç sabaha kadar konuşmayacaksın, niyetini alacaksın sağına doğru yatacaksın. Duası yazılı kitapta, o duayı yapıp yatıyorsun, Allah'ım hayırlıysa bana beyaz yeşil göster değilse kara kırmızı göster diyorsun”*. 6 katılımcının (K4E, K12K, K13K, K14K, K15K, K16K) istihareyi gelenekten etkilenmekle birlikte kendisine özgü bir dua biçimiyle içinden geldiği şekilde dua ederek yaşadığı görülmektedir. K12K'nın istiharesi buna örnek olarak verilebilir: *“Şimdi istihare bizim Türk toplumunun anladığı anlamda bence namazı kılıp uykuya yatmak değil. Benim algım bu değil. İstihare Allah ile istişare etmek aslında. Yani sizin*

için hayır ya da şer olduğunu dediğim gibi temyiz gücüne sahip olabilmek için hayır mı şer mi diye Allah'tan yardım dilemek. Bu ama secdede olur ama belki ben biraz tefe'üle de inanırım". Katılımcı kendi dua biçimiyle istihareye yönelmekte, alacağı cevabın rüyada gösterilmesini beklemediği görülmektedir. Bunların dışında örneğin K19E ilk istihare tecrübesinde, yalnızca dua ve niyet ettikten sonra namaz kılmak için abdest alacağı sırada uyuyakalmış olduğunu, bu rüyada net biçimde cevap aldığını söylemiştir. 6 katılımcı (K4E, K13K, K14K, K15K, K16K, K17K) ise klasik istihare duası dışında kendi lisanıyla da dua ettiğini söylemiştir. 4 katılımcı da (K4E, K14K, K17K, K18E) başkaları için yöneldikleri istiharede, kim için istihare yapıyor ise o kişinin ismini anarak niyet ettiğini belirtmiştir. K3K anneannesinin ve halasının bazı istihare metotlarından bahsetmektedir. Katılımcı, anneannesinin istihareyi uyumadan 3 İhlas Suresi ve 1 Fatiha Suresi okuyup dua ederek yaşadığını halasının ise istihare duası ve kendine özgü duasını ettikten sonra uykuya yatmadan hangi yöne doğruluyorsa o şekilde cevap aldığını dile getirmiştir. Katılımcının halası sağa yöneldiyse o işin hayırlı sola yöneldiyse hayırsız olacağına kanaat etmektedir. K2K ise bir istihare uygulama biçimi olarak şunları söylemiştir: *"İstihareyle ilgili bir şey duymuştum. Üç gün boyunca oruç tutuyorsun. Üçüncü gün tuz veya suyla orucu açıp istihareye yatıyorsun. O gördüğün gerçek istihare oluyor. Doğru bir şey oluyor"*.

Kişilerin paylaşımları göstermektedir ki katılımcılar klasik kaynaklardan ve geleneksel metotlardan etkilenmekle beraber samimiyetle edilen dualar sonrasında da istihareden netice alacağına inanmaktadır. Bu noktada 7 katılımcı (K3K, K5K, K9K, K11K, K12K, K15K, K16K) istihare yaşantısının sadece rüyadan ibaret olmadığına vurgu yapmaktadır. Buna göre istiharenin bir konuda Allah'tan yardım dilemek için gerçekleştirilebilecek bir dua biçimi olduğu söylenebilir.

2.1. Katılımcıların İlk İstihare Tecrübeleri ile İlgili Bulgular

Katılımcılara istihare yaşantılarının başlangıç noktası ve sonraki tecrübi süreçlerini anlamak amacıyla ilk tecrübenin istihareyi anlamlandırma noktasında etkili olacağı düşünülmüş "İstihareyi ilk olarak kimden duymuştunuz? İlk şahit olduğunuz istihareyi hatırlıyor musunuz?" sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan 11'i (K3K, K4E, K5K, K7K, K9K, K11K, K12K, K13K, K16K, K17K, K19E) istihareyi ilk olarak

“aileden” duyduklarını ifade etmiştir. Katılımcıların çoğu dindar bir ailede büyümüş olmanın bunda etkili olduğunu vurgulamıştır. 5 katılımcı (K2K, K10K, K15K, K18E, K20E) istihare ile ilgili ilk bilgiyi “hocasından veya okuldan” aldığını söylemiştir. 2 kişi (K8K, K14K) istihareyi bir “arkadaştan” duymuş, 2 kişi (K1K, K6K) ise araştırmaları sırasında “kitaptan” okumuştur.

Katılımcıların ilk şahit oldukları istihare sorulduğunda 5 katılımcı (K7K, K10K, K13K, K19E, K20E) hatırlayamadığını ancak erken yaşlarda istihareyi duyduğunu ifade etmiştir. 9 katılımcı (K2K, K3K, K5K, K9K, K11K, K14K, K16K, K17K, K18E) kendileri için veya bir yakını için “evlilik” konusunda istihare uygulandığını hatırlamaktadır. 2 katılımcı (K4E, K8K) çevresindeki kişilerin “iş” sebebiyle istihare yaptığını hatırlamaktadır. Bazı katılımcılar (K1K, K6K, K7K, K15K) için ise ilk duydukları istiharenin anlamının derin olmadığı bu sebeple üzerinde durmadıkları, kendi ilk tecrübelerini daha önemseyerek anlattıkları görülmüştür.

Katılımcıların ilk istihare deneyimini öğrenmek için onlara “İlk istiharenizi ne zaman yaptığınızı hatırlıyor musunuz? Kaç yaşındaydınız ve hangi sebeple yapmıştınız?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan 11’i (K1K, K2K, K4E, K5K, K7K, K10K, K12K, K13K, K15K, K16K, K20E) ilk istiharesini kendisi için, 8’i (K3K, K8K, K9K, K11K, K14K, K17K, K18E, K19E) ise başkası için yaptığını ifade etmiştir. K6K ve K18E ise ilk istiharesini hatırlamadığını ifade etmiştir. 4 katılımcı (K4E, K11K, K12K, K15K) ilk kez 18 yaşından küçük yaşta, diğer katılımcılar ise 18 yaşından büyük bir yaşta istihareye yönelmiştir.

İlk istihare deneyimlerinin ifade edildiği bu bölümde yine “evlilik” meselesinin 1. sırada yer aldığı görülmektedir. 13 kişinin (K1K, K2K, K3K, K5K, K7K, K8K, K9K, K10K, K11K, K12K, K13K, K18E, K19E) ilk istiharesini evlilik konusunda yaptığı görülmektedir. K12K, istihare olup olmadığı konusunda tereddütte olmasıyla birlikte ilk istiharesini, vefat eden babasının ruhuyla iletişime geçebilme ihtimaliyle yöneldiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte hatırladığı ilk istihareyi yine izdivaç teklifi olması sebebiyle yaptığını eklemektedir. 6 katılımcının (K3K, K8K, K9K, K11K, K14K, K19E) ilk istiharesini bir yakınının evlilik meselesiyle ilgili yaptığı görülmektedir. Örneğin objektif olmayacağı düşüncesiyle kendisi için istihare

yapmadığını ifade eden K3K, kuzeninin evlilik meselesinde yöneldiği istihareyi şu şekilde paylaşmaktadır: *“Kuzenim evlenecekti, istemeye gideceklerdi yakın zamanda. O söylemişti. Tamam yaparım. Anneannemin öğrettiği gibi yaptım ben de o zaman yayladayız hep çimenler, çimenler, yeşil yeşil dağlar görmüştüm. Hayırlı gibi gördüm ben ama tabii ki yine de çok bana şey yapma demiştim ama hamdolsun evliler. İyi”*. Aynı şekilde ilk kez bir başkası için evlilik konusunda yaptığı istihareyi anımsayan K8K, çok güzel duygularla uyandığını ve o kişi için evlilik sürecinin de olumlu geliştiğini söylemiştir. Katılımcı istihare yaptığı kişinin ve rüyanın maneviyatına da vurgu yapmaktadır: *“O rüyada çok güzel bir maneviyat vardı ben o rüyada dinlendim. İstihare yaptığım o rüyada o kadar güzel bir duygu vardı ki. Çok güzeldi o şekilde uyandım. O kişiye dedim ki bu istiharen çok güzel. Bu insan çok hayırlı sen hayırlısın daha doğrusu o insanlara. O kişinin maneviyatı çok da güzeldi”*.

Katılımcılardan 6’sı (K1K, K2K, K5K, K7K, K10K, K12K) ilk istihare tecrübesini kendi evlilik meselesi için yaşamıştır. Halen bekâr olan ve ilk istiharesini yanlış yorumladığı için istiharenin doğru yönlendirmediğine inanan K7K ilk yaşadığı istihare tecrübesini şu şekilde paylaşmıştır: *“İki bina arasında gerilmiş Türk bayrağı görmüştüm. Şimdi normalde bayrağı görünce iyi der. Gösterişli de bir bayraktı. İki tane kocaman binanın arasında nerdeyse devasa bir bayrak. Onu görünce hep iyiye yormuştuk ama o rüyada atladığım bir şey vardı. Hava karanlıktı, gri idi. Yer yer bayrağın da lekeli idi. O zaman bayrak diye iyiye yormuştum”*. Bu istihare üzerine evlilik kararı aldığı kişiyle sözlenmiş ama bazı etkenler sebebiyle ayrılmak durumunda kalmıştır. Geriye dönüp baktığında istihare rüyasında gördüklerini yanlış yorumladığını söylemiştir. İstiharenin hayata dönük işlevsel yanını doğru anlamlandırmak için işaretleri incelemek ve doğru yorumlamak gerekmektedir. İstihare yaşantısını sadece rüyada görülen birkaç sembol ve renge indirgemenin istihareyi tam olarak idrak edememek anlamına geldiği düşünülebilir. Bunun yanı sıra 40 yaşında bir ev hanımı olan K10K evlenmeye karar vereceği dönem istihareye yönelmiş gördüğü rüya üzerine yapacağı evliliği hayra yorduğu, evlilik sürecinin de olumlu seyrettiği görülmüştür: *“Rüyamda onların evindeyim, kek pişirmişim kek ikram ediyor rüyamda eşim. Hamur gördüm, yani beyaz hamur iyidir dediler. Allah nasip etti oldu”*.

4 katılımcı (K4E, K13K, K15K, K20E) ilk istiharesini eğitim hayatları ile ilgili verecekleri kararlarda yaşamıştır. K13K ve K15K daha önce de belirtildiği üzere önemli bir yol ayrımında üniversite tercihi meselesinde istihareye yönelmiştir. K15K, hayalinde canlandırdığı mesleğin İngilizce öğretmenliği olduğunu, bu nedenle dil dershanesine devam ettiğini ancak bu hayalinin katsayı problemi sebebiyle mümkün olmadığını dile getirmiştir. İmam-Hatip Lisesinde son sınıfta okuduğu sırada dil dershanesinden İlahiyat Fakültesi tercihi için başka bir dershaneye geçiş kararını istihareye yönelerek vermiştir. 7 gün boyunca istihare namazı kıldığı ve duası yaptığını ancak hiçbirinde rüya görmediğini söyleyen K15K, bir arkadaşının annesinin kendisi için istihareye yattığını belirtmiştir. Diğer dershaneye geçiş kararının hayırlı olacağı düşüncesiyle görülen rüyayı olumlu yorumlayarak dil dershanesinden ayrılma kararı aldığı görülmüştür. Bu ikilemi şimdi yaşasa belki farklı davranabileceğini söylemekte ama o istihareyi yaşamını olumlu yönde şekillendiren bir deneyim olarak hatırlamaktadır: *“O dönem tabii sorgulamadığım için direk hemen yeşil beyaz elbise falan, beni cezbetti hemen geçtim. Geçtim ama güzel oldu, iyi ki de geçmişim diye düşündüm. Hayatım şekillendi ve ben mutlu oldum, mutluyum da elhamdülillah hala. İlk tecrübem böyleydi”*. K15K’nın istihareyi sadece bir rüyadan ibaret algılamadığı, süreci önemseydiği göz önüne alındığında, kendi deneyimlediği 7 günlük istihare yaşantısı ve sonrasında kendisi için yatılan istihare rüyası bir bütün olarak düşünülebilir. K13K da benzer bir ikilem yaşamış, seçimini bugün icra ettiği işten yana gerçekleştirmiş hayatından memnun olduğunu ifade etmiş olsa da, zihninde bir soru işareti kaldığı belirlenmiştir. Nitekim istihareden sonraki duygu durumu sorulduğunda bunu pişmanlık olarak tanımlayacaktır. K20E de üniversite tercih döneminde hangi kararın onun için hayırlı olacağını bilemediği için istihareye yöneldiğini ve cevabı Allah’tan almak istediğini belirtmiştir. Konya’da İslam Enstitüsü okumak istediği sırada istihareden aldığı cevap üzerine Konya’ya yerleşmiştir: *“O gece yattım Mevlana’nın türbesini gördüm. Hanıma dedim sabah ben Konya’ya gidiyorum dedim, Mevlana’nın türbesini gördüm ben”*.

K16K, bireysel istihare tecrübesini tarikat dersi almakla ilgili yaşadığını belirtmiş, evliliğine ise dedesi tarafından yapılan Kur’an istiharesi neticesinde karar verildiğini, bu kararın kendisi için olumlu geliştiğini dile getirmiştir: *“Ben evliliğimde*

çocuk yaşıyım 17 yaşında. Büyükler karar vermişler, oldubitti evlendirmişler. Allah'tan iyi bir insan çıktı karşıma". Kur'an istiharesinin nasıl yapıldığı sorulduğunda ise Tabiin döneminde yapıldığı için sahabe sünneti sayılması bakımından önemine bu uygulamanın gerçekleştirildiğine ve yapacak kişinin samimiyetine vurgu yapmıştır: "Önce bir dua yapılıyor, Efendimizin ruhuna bazı büyük zatların ruhuna hediye diliyor. O dualar yapılıyor. Hayr ise hayırlı çıkması için niyaz ediyor ve Kur'an-ı Kerim'i açıyor herhangi bir sayfasını. Sağ taraftaki yaprağına bakıyor. "Hı" harfi ve "Şın" harfleri sayılıyor. Gerçekten de net çıkıyor". Bu istihare biçiminin suiistimale açık olduğuna, hem yapacak kişinin manevi düzeyine hem de yapılacak meselenin ciddiyetine dikkat çeken katılımcı bireysel tecrübesini tarikat dersi alma konusunda yaşadığını ifade etmiştir. Nakşibendî tarikatında istiharenin sünnet olması sebebiyle istihareye yöneldiğini ifade etmiş, sonucun kendisi için hayırlı olacağını düşündüren rüya yorumlaması ile kararını vermiştir. Bu istihare uygulamasının önemine vurgu yapmış ciddiyetle yönelmeyi gerektiren bir usul olduğuna dikkat çekmiştir: "Ama tarikat istiharesi uhrevi bir hal için sizi yetiştirecek bir zatı tercih ediyorsunuz. Usulü var tespihler çekiyorsunuz, Rasulullah (sav)'a niyaz ediyorsunuz onun huzurunda gibi, tespih çeke çeke, üzerinizi çıkarmadan başörtünüzle her şeyinizle yatıyorsunuz. Tek başına yatmanız lazım, eşinizle beraber değil. Niyet edip yatınca uyuyabildim. Birkaç dakika içinde içiniz geçiyor ve görüyorsunuz".

2.2. Katılımcıların İstihareye Yönelme Sıklığı ile İlgili Bulgular

Bireylerin istihareye yönelme sıklığının belirlenmesi için katılımcılara "Ne sıklıkla istihare yaparsınız?" sorusu yöneltilmiştir. 2015 yılında gerçekleştirilen araştırmada kişilerin istihareye yönelme sıklığının inanç düzeyleriyle paralel biçimde arttığını göstermektedir (Çetin, 2015: 197). Bu araştırma seyrinde istihare davranışı gösteren kişilerle irtibat kurulmaya çalışılmış ve belirlenen tüm katılımcıların dindar bireyler olduğu saptanmıştır. Bu bilgi göz önüne alındığında istihare yapma sıklığı noktasında iki araştırmanın sonuçları itibarıyla birbiriyle paralellik gösterdiği söylenebilir. Bu araştırma tezinde katılımcılara inanç düzeylerini belirlemede görüşme sırasında herhangi bir soru sorulmamış sadece görüşme başlamadan önce kendilerini dinî açıdan nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Katılımcıların dinî açıdan kendilerini tanımladıkları ifadeler üzerinden şöyle bir sınıflama yapmak mümkün görünmektedir:

11 (K1K, K2K, K3K, K6K, K8K, K11K, K10K, K12K, K15K, K16K, K17K) katılımcı kendisini “bazı konularda eksikleri olmakla beraber dindar olmaya gayret eden biri” olarak görmektedir. 2 katılımcı (K5K, K13K) kendisini” muhafazakâr”, 2 katılımcı (K7K, K18E) “dindar”, 2 katılımcı (K19E, K20E) “dini bütün” olarak tanımlamaktadır. 1 katılımcı (K4E) “Müslüman”, 1 katılımcı (K9K) “mütedeyyin”, 1 katılımcı (K14K) “dindar-muhafazakâr” olarak tanımlamaktadır. Verdikleri cevaplar ile katılımcıların hepsinin kendisini dine yakın gördüğü ifade edilebilir. Katılımcıların istihareye yönelme sıklığı Tablo 8’de belirtilmiştir.

10 katılımcı (K3K, K5K, K6K, K7K, K12K, K13K, K14K, K15K, K17K, K20E) sayısını veremeyecek kadar çok istihare davranışı geliştirmektedir. Katılımcıların “sayamayacağım kadar çok” ifadeleri ile herhangi bir sayı verememesi üzerine böyle bir sınıflama gerçekleştirilmiştir. Örneğin K2K, 60-70 kez istihareye yöneldiğine dair yüksek bir sayı belirtmiş olduğu için tek başına bir kategori oluşturmuştur ancak sayamayacak kadar çok cevabı veren herhangi bir katılımcı K2K’dan daha az istihareye yönelmiş olabilir. 4 katılımcı (K2K, K18E, K1K, K4E) en az 20 kez, 4 katılımcı (K8K, K19E, K10K, K11K) 5’ten fazla kez, 2 katılımcı (K9K, K16K) 1’den fazla kez istihareye yöneldiğini ifade etmiştir. Katılımcıların paylaşımlarına ve önceki tespit ve analizlere (İmamoğlu, 2004: 70; Çetin, 2015: 195) bakıldığında genel anlamda bireylerin hayatını şekillendiren dönüm noktalarında yani ihtiyaca binaen istihareye yöneldiği görülmektedir.

K7K ve K2K kendisine evlilik teklifi geldikçe istihareye yöneldiğini ifade etmektedir. Halen bekâr olan K2K hatırladığı en az 10 durumda 7’şer kere istihare yaptığını belirtmiştir: “Yani şu ana kadar herhalde 10 kişi için 50-60-70 defa yapmışımdır. Yani 10 kismetin her biri için en az 7 defa yaptığımı düşünürsek... tekrar tekrar yapmayı tercih ediyorum emin olmak için”. K6K ise hemen hemen her konuda ayda bir kez istihareye yöneldiğini dile getirmiştir: “Ayda bir istihare yaparım. Ev olsun eşya olsun, bir yere gideceğim mesela. Birçok şeyimde yaparım. Hani benim anladığım Allah’ım bu buzdolabını alacağım ben ama bu bana hayırlı mı nasip olacak mı derim mesela. Öyle şartlandırımdı kendimi”. 3 katılımcı (K14K, K17K, K20E) kendilerine talep geldikçe başkaları için istihare yaşamaktadır. 3 katılımcı (K1K, K3K, K4E) hayatındaki dönüm noktalarında istihareye yöneldiğini ifade etmektedir. 6

katılımcı (K1K, K3K, K4E, K6K, K11K, K15K) ise istihareye yönelme sıklığı sorusuna açıklayıcı ifade olarak kararsız kaldığı durumlarda istihare yaptığını söylemiştir. 2 katılımcı (K10K, K16K) istiharenin uygulanma usulünde yalnız yatmak gerektiği ve eşini yalnız bırakmadığı için istediği halde istihare yapamadığını, 1 katılımcı (K11K) bundan sonra daha sık istihare yapmak istediğini belirtmiştir.

2.3. İstihare Yaşantısına Dair Duygu Durumu ile İlgili Bulgular

İstiharenin tecrübi sürecinde katılımcıların duygu durumunu anlamak için onlara “İstihare yaptığınızda ne hissediyorsunuz? Uykuya yatarken ne hissediyorsunuz? Kalktığınızda manevi açıdan kendinizi nasıl hissediyorsunuz?” soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların bazıları istihareyi, rüya dışında bir süreç olarak anlamlandırmaktadır. Bununla birlikte 20 katılımcının her biri rüya üzerinden istihare yaşantısına sahip görünmektedir. Rüya ve istihare yaşantısının birlikte ele alındığı bu araştırmada, bu bakış açısıyla katılımcılara uykuya yatarken ve uyandığında nasıl hissettiği, özellikle manevi anlamda nasıl bir duygu durumu yaşadığı sorusuna verilen cevap önemli görünmektedir.

2.3.1. İstihare Öncesine Dair Duygu Durumu ile İlgili Bulgular

Katılımcılara uykuya yatarken ne hissettikleri sorulmuş ve onlardan farklı temalar oluşturacak cevaplar alınmıştır. 10 katılımcı (K1K, K3K, K7K, K8K, K9K, K15K, K16K, K17K, K19E, K20E) istihareye yatarken manevi bir görüşme yapacağı bilinciyle “Allah’a yönelme hissiyatı” duygu durumuna vurgu yapmaktadır. Örneğin K3K istihare tecrübesini yaşayacağı gece farkındalık hissiyle durumu ciddiye aldığına, başkası için yattığı istiharede sorumluluk hissettiğine vurgu yapmaktadır: “*Ama o gün giydiğim pijamayı bile daha düsturlu giymeye çalışıyorum. Ben daha böyle sanki manevi bir durum olduğu için daha dikkat ederim, kısa kollu giymemeye çalışırım. Yani o gece sanki manevi bir görüşme olacak hani o hissiyat olur. Tedirgin uyurum hep. Çünkü başkası için yaptığım için olur da yanlış bir şey olur diye*”. K7K da “*Tabi manevi bir ruh haline de girerim. Allah’tan cevap aradığım için*” ifadesiyle ruh halini özetlemektedir. K8K Allah’a yönelme farkındalığının yanı sıra teslimiyet duygusunu da dile getirmektedir: “*Allah’a sığınarak yatarım istihare teslimiyettir zaten. Bu neden kaynaklanıyor, ihlastan kaynaklanıyor. Aslında bu inanmak ihlas niyetlenmek zaten*

en önemlisi bu”. “Allah’a sığınmak ve teslimiyet duygusuyla istihareye yatmak” bir alt tema olarak 2 katılımcı (K8K, K20E) ortaya çıkmaktadır. K20E de Allah’a dua ederek istihareye yatmakla birlikte teslimiyet duygusunu dile getirmiştir.

İstihareyi her şeyden önce bir dua olarak gören K15K, istihare öncesinde kendisini hayattan, yaşadığı boyuttan, etraftaki her türlü uyarandan soyutlayacak kadar Allah’a yönelme, Allah ile baş başa olma halinden bahsetmektedir. Dua sırasında söylediği her sözün, ettiği her duanın içselleştirilmesini önemseydiği görülmektedir: *“Bu istihare duasında daha güçlü oluyor. Dua ederken sanki böyle çok başka bir evrendeymişim gibi, hani nasıl diyeyim, bu odada bile değilmişim gibi, başka bir âlemdeymişim gibi hissediyorum, böyle oluyor. Çok kaptırdığım için yani, psikolojik olarak zihinsel olarak oraya verdiğim için. Genellikle gözlerimi kapatırım, bunun olması için. Ya da secdede dua ederim”*. Genellikle başkaları için istihareye yönelen K17K da istihare öncesi duygu durumu ile ilgili samimiyetle, tamamen içinden geldiği bir dua şekliyle Allah’ı yönelmeye vurgu yapmakta istihare rüyasında sadece Allah’ın iradesinin varlığından söz etmektedir: *“Mevla Teâla da gösteriyor. Tamamen Mevla Teala’ya yöneliyorum, rüya görüyorum diye kendimi özel hissetmiyorum çünkü. Mevla gösterirse gösterir. Göstermediği zaman Mevla göstermiyor zaten”*.

İstihare öncesi duygu durumunda 4 katılımcı (K2K, K4E, K6K, K10K, K16K) “heyecan ve merak ile uyumak” teması altında toplanmaktadır. K2K stres duygusu da etkili olmakla birlikte heyecanla uyuduğunu söylemektedir. Katılımcı cevabın nasıl olacağını merak ederek heyecan ve stresle uykuya daldığını dile getirmektedir. K4E ilkin istihareye yatarken özel bir hissi olmadığını söylemiş “Bir duygu tanımı yapacak olsanız ne söylersiniz?” sorusu üzerine “merak” duygusunun belirlediğini ama üst seviye bir heyecan duygusu hissetmediğini ifade etmiştir: *“Şöyle oluyor tabii. Acaba yarın sabah nasıl bir havayla karşılaşacağım merakı kadar bir merak. Bir şey soruyorsun ve cevabını alacaksın. Tabii ki oluyor. Ama heyecandan uyuyamamak gibi oraya kadar giden bir duygu durumum olmuyor. Ben yaşamadım”*. K6K merak duygusuyla beraber heyecanlı ve endişeli olduğunu, sakin olması yönünde kendine telkinde bulunduğunu söylemektedir: *“Acaba diye merak duygusuyla yatarım. Acaba deyip de o heyecanla yatıyorsunuz bir de endişeleniyorsunuz ya göremezsem diye. Genelde görürüm ama göremezsem iki gün sonra üç gün sonra tekrar deniyorum. Bu*

sefer diyorum ki relaks ol sakın ol kendimi telkin ediyorum". Duygularını yoğun yaşadığı gözlenen K10K da merak ve heyecan duygusuyla istihareye yattığını ifade etmektedir: *"Güzel bir duygu oluyor. Allah bana ne gösterecek acaba Mevlam diye bir heyecan oluyorsun"*.

2 katılımcı (K5K, K11K) istihareye yatarken "huzurla yatmak" ve "rahatlık" ifadelerini kullanmıştır. K5K rüyada göreceği rüyanın iyi veya kötü olmasına odaklanmadan dua ettiği için huzurla uyuduğunu söylemiştir: *"Genelde tabii dua ederek uyuduğum için daha huzurlu uyuyorum. İyi şeyler kötü şeyler göreceğim düşüncesinden çok huzur duyarım"*. K11K ise istihareden iyi ya da kötü bir cevap alacak olmanın verdiği rahatlık duygusuna vurgu yapmıştır.

Kendilerine gelen talepler doğrultusunda istihareye yönelen 2 katılımcı (K14K, K17K) istihare öncesi her kim için yatıyorsa ona yardımcı olmaktan duyduğu memnuniyet duygusuyla o kişinin hakkında hayırlı olan için dua ve niyet ederek uykuya geçtiğini ifade etmiştir. K17K bir insanın sıkıntısını gidermek için Allah'a samimiyetle yönelerek yardım istediğini belirtmektedir: *"Çünkü gerçekten Yarabbi bu insanın bu işte gerçekten bir sıkıntısı var, ben bu insana yardım etmek istiyorum bana bu rüyayı göster hani bana bu rüyayı göstermesi için yardım diliyorum Allah'tan"*.

6 katılımcı (K3K, K4E, K5K, K8K, K11K, K13K, K20E) istihareye yatmadan önce o günün özel ve kutsal bir gün olmasına ve kıyafetine özen gösterdiğini ifade etmektedir. K3K uyuyacağı ortamın temiz ve düzenli olmasına dikkat etmektedir. Katılımcılar istihareye yatmak için özellikler Pazartesi ve Perşembe günlerini tercih ettiklerini belirtmiştir. 4 katılımcı (K10K, K12K, K15K, K18E) istihare için uykuya yatmadan önce Allah'a dua edip kimseyle konuşmadığını özellikle belirtmiştir. 5 katılımcı (K3K, K6K, K9K, K12K, K13K) ise istihareye yatarken sorumluluk duygusunun da ağırlığıyla endişe duyduğunu söylemiştir. Burada istiharenin, kişinin kendisiyle ilgili olması durumunda farklı, başkası için yaşandığında farklı duygu durumları yaşayabileceği düşünülmektedir. Kişilerin kendi kararları ile ilgili durumlarda daha çok heyecan ve merak, çevresi için istihareye yöneldiğinde ise sorumluluk duygusu ile gergin olduğu söylenebilir. Aklı ön planda tutmaya çalışan K9K, rüyada alınacak mesajı doğru değerlendirmekle ilgili tereddüt duyduğunu

söylemektedir: *“Uykuya yatarken tabii dua ederek, böyle bir ürperti içerisinde yatıyorum ama hep aklımda ya oluyor soru işareti”*. K13K istihareden sonraki duygu durumunda maneviyattan ziyade karar verme sorumluluğuna dikkat çekmektedir: *“Başka şey düşünmemeye çalışıyorsun bir kere, kural o zaten. O bir şey için yattıysam onun sorumluluğu vardır yani öyle manevi anlamda çok bir şey değil. Aslında yatarken değil de sonraki daha önemli tabii ki”*.

2.3.2. İstihare Sonrasına Dair Duygu Durumu ile İlgili Bulgular

Araştırmanın odaklandığı rüya beklenen istihare biçiminde katılımcıların yaşadıkları rüya tecrübesi sonrasında uyandığı andan itibaren duygu durumu önemli görünmektedir. Bu sebeple katılımcılara uyandıklarında ne hissettikleri sorulmuştur. Katılımcılardan 10’u (K1K, K3K, K5K, K6K, K7K, K8K, K10K, K11K, K18E, K20E) istihare sonrasında yaşadığı duygu durumu ile ilgili olarak “rüya içeriğine göre şekil almak” teması altında toplanmaktadır. Katılımcılar, rüyalarının içeriği iyi ise iyi bir ruh haliyle, kötü ise kötü bir ruh haliyle uyandıklarını ifade etmiştir. Örneğin istihare rüyasında renklere odaklanan K1K beklediği renkleri gördüyse mutlu uyandığını söylemektedir. K3K ise uyanma halinin rüya içeriğiyle paralellik arz etmesine vurgu yapmakta rüyasını da ona göre yorumladığını ifade etmektedir. Genellikle başkaları için istihareye yönelen katılımcı kötü uyandığı rüyaları gördüğü şekliyle muhatabına anlatarak kendisinin yorumlaması gerektiğini ifade etmektedir. Katılımcı eğer kendisini içinden çıkamayacağı kadar bunalmış hissediyorsa rüyayı dikkate almadığını söylemektedir: *“Ama böyle kendimi gerçekten sıkılmış, göğsüm daralmış hissediyorsam o rüyayı genelde söylemem, başkasına yaptırın diyorum”*. K5K istihare yaşadığı uykudan, rüya içeriğine göre bir ruh haliyle uyandığını ifade etmekle birlikte cevap almış olduğu için kendini iyi hissettiğini söylemektedir. K7K her gün rüya gördüğünü dolayısıyla istihareden uyanma halinin gördüğü rüyanın mahiyetine göre farklı olduğunu ifade etmektedir: *“Yani rüyayı iyi gördüysem rahatlık ve huzur vardır. İyi görmediysem huzur olmaz aksine gerginlik olur. Normalde de ben zaten rüya gören bir insanım. Yani benim o gece rüya görmem enteresan bir şey değil. Mesele ne gördüğümdür”*. İstihare rüyasını renklere göre yorumlayan K20E rüyasındaki renge göre uyandığını paylaşmaktadır: *“Eğer yeşil veya beyaz gördüysem*

mutlu kalkarım. Rüyama göre şekillenir. Menfi göreceksam de dikkatli olurum olacaksa olacaktır”.

6 katılımcı (K4E, K5K, K12K, K13K, K17K, K19E) istihare yaşadıkları uykudan, talep ettikleri durum ile ilgili “cevap geldiği için huzur ve sevinçle, iyi hissederek” uyandığını dile getirmektedir. K4E cevap almanın amaç olduğu istiharede onun gerçekleşmesinin kendini iyi hissettirdiğini söylemiştir: *“Ne gördüğüne içeriğine göre değişse de bir kere şu bilinçteysen istihareyi yapmak zorundasın. Bir cevap almak. Aldığın yer Rabbin yani öyle düşünüyorsun öyle inanıyorsun. Bir kere cevap geldiği için seviniyorsun”*. K13K’ya uyandığınızda ne hissedersiniz diye sorulduğunda ellerini havaya kaldırıp gülererek *“Rüyayı gördüysem Nirvana’ya ulaştım demek”* cevabını vermiştir. Katılımcı rüya görememek durumunun istihare deneyimi için olumsuz bir hal olduğuna inanmaktadır: *“Olumlu veya olumsuz bir şey görüyorsam iyidir. Net olmayan rüyalar çok yorucu oluyor”*. K17K istihare deneyiminden her zaman net ve dinç olarak uyandığını söylemektedir. Katılımcı bu hale sebep olacak herhangi rüya içeriğinden bahsetmemektedir: *“Çok dikkat ediyorum istihare gördüğüm zaman 3’te uyanıyorum. Görmüş olarak, çok net uyanıyorum, çok dinç uyanıyorum. Hiçbir uykusuzluk böyle yataktan güçlkle kalkarsınız ya, o hal olmuyor. Çok net ve uyanık, sanki birkaç saat öncesinde uyanmış gibi. Çok dinlenmiş şekilde”*. K20E ise diğerlerine ek olarak istihare yaşadığı uykudan, şükrederek uyandığını söylemiştir.

İstihare sonrası duygu durumunda diğer önemli paylaşımlardan biri K16K’nın “sonucu hissederek uyanmak” ifadesidir. Tarikat dersi almak için yöneldiği istihare deneyiminden cevabı hissederek uyandığını söylemiştir: *“Ben zaten uyanır uyanmaz hemen anladım ders verileceğini. Anlattım anlatınca telefon açıldı”*. K15K istihare deneyiminden uyanma halini diğer katılımcılardan farklı olarak “utanmak” duygusu ile ifade etmektedir. İstihare deneyimi yaşadığı uykudan bir ağırlık duygusuyla, nefes almakta güçlük çekerek uyandığını söyleyen katılımcı kendisini tuhaf hissetmektedir. Samimiyetle Allah’a yönelerek ettiği dua tecrübesini daha fazla yaşaması gerektiğini düşünmektedir: *“O dua haline hiç girmiyorum belki haftada bir, belki ayda bir. Çok ihtiyaç duyduğumda o hale giriyorum. Onun verdiği bir utanma da var. Allah diyor ya; sizin duanız olmasa ne işe yararsınız diye. Aslında benim bunu hep yapmam*

gerekiyor diye bunu hep yapmam gerekiyor”. K9K ise uyandığında herhangi bir özel hissi olmadığını paylaşımında bulunmuştur.

İstihare yaşantısında, uyandıktan sonraki duygu durumu ile rüyayı doğru yorumlama arasında paralellik olduğunu ifade eden 4 katılımcı (K12K, K13K, K14K, K19E) tespit edilmiştir. K12K özellikle başkası için yaşadığı istiharede, uyandıktan itibaren gördüğü rüyayı doğru yorumlamak için analiz etmeye başladığını söylemektedir: *“Genelde şimdi bu rüyanın ne kadarını anlatacağım ne kadarını doğru hatırlıyorum, hep şey hadisi gelir aklıma; yalan rüya anlatandan hoşlanılmadığına dair. Zaten yalandan hoşlanılmıyor İslami gelenekte ama hani karşı tarafa yanlış bir şey anlatmamak adına ne hatırlıyorum ona bakarım”*. K20E de uykudan uyandıktan hemen sonra rüyayı doğru yorumlamak için değerlendirmeye aldığını dile getirmiştir: *“Yorumlamak için değerlendiriyorum”*.

İstihare sonrası duygu durumunda hissiyatın genel olarak rüya içeriğine bağlı olarak değiştiği görülmektedir. İstiharenin rüya ile olan ilişkisi göz önüne alındığında uyku sonrası katılımcıların rüya yaşantısına göre farklı duygusal ruh hallerine sahip olmasının doğal olduğu söylenebilir. İstihare yaşantısını anlamlandırmada katılımcıların Allah’a yönelme durumuna atıf yapmaları göz önüne alınırsa, istihare rüyasında alınan cevabın olumlu ya da olumsuz her iki koşulda da kişiyi tatmin ettiği örnekler, istiharenin ideale yakın bir duygu durumu ile yaşandığını ifade edebilir.

2.4. İstihare Rüyalarının Yorumlanması ile İlgili Bulgular

Katılımcıların normal zamanda yaşadıkları rüya ve istihareye ilişkin rüya yorumlamalarının birbiriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir. Katılımcıların 17’si (K1K, K4E, K5K, K6K, K7K, K8K, K9K, K10K, K11K, K12K, K13K, K14K, K15K, K16K, K18E, K19E, K20E) istihare rüyalarını kendisi yorumlamaktadır. 2 katılımcı (K2K, K17K) rüya yorumlamak için yetkin birine örneğin hocasına yorumlattığını belirtmektedir. 4 katılımcı (K3K, K5K, K7K, K11K) bir yakınına çoğunlukla anne ve ablaya, 2 katılımcı (K4E, K18E) tasavvuf ehli bir büyüğüne, 1 katılımcı (K11K) ise arkadaşına istihare rüyasını yorumlatmaktadır. Bunların dışında K1K istihare rüyasını kimseye anlatmadığını, K6K ise başkası için yaşadığı istihareyi, o kişinin sırrı olması bakımından onun dışında kimseyle paylaşmadığını belirtmiştir. K10K ve K15K sadece

paylaşmak amacıyla arkadaşlarına istihare rüyasından bahsetmektedir. K16K'nın normal rüya yorumlaması ile istihare rüyası yorumlamasının farklı olduğuna dair ifadeleri olduğu görülmektedir. Katılımcıya göre normal rüya yorumlamalarında daima pozitif bir yaklaşım sergilenmesi gerekirken istihare rüyasını objektif bir yaklaşımla yorumlamak gerekmektedir. K7K ise istihare rüyasını da her zaman pozitif yorumladığını söylemektedir, ancak bu tutumunun onu yanlış yönlendirdiği söylenebilir.

2.4.1. Katılımcıların İstihare Rüyalarını Yorumlama Biçimleri ile İlgili Bulgular

Katılımcıların gerek kendi yorumlamaları gerekse çevrelerine yorumlatma biçimlerine bakıldığında 13 kişinin (K1K, K3K, K5K, K6K, K8K, K10K, K11K, K12K, K14K, K15K, K17K, K19E, K20E) renkler üzerinden 6 kişinin (K3K, K7K, K9K, K11K, K13K, K15K) ise hem renkler hem semboller üzerinden istihare rüyasını yorumladığı görülmektedir. Önceki bir nicel araştırma bu bulguyu desteklemektedir (İmamoğlu, 2004: 72). 4 katılımcı (K6K, K8K, K9K, K11K) istihare rüyasını aynı zamanda hisler üzerinden yorumlamaktadır. K13K ise istihare rüyasında sembol veya renk değil durum gördüğünü ve rüyasını buna göre yorumladığını söylemektedir.

Kişilerin rüya yorumlama biçimleriyle istihare rüyasını yorumlama biçimlerinin hemen hemen benzer olduğu söylenebilir. Bir kişinin birden fazla biçimde rüyalarını yorumladığı görülmektedir. İstihare rüyasını renkler üzerinden yorumlayan 13 kişiden biri olan K1K, istihare rüyasını kimseye anlatmadan renklere bakarak kendisi yorumladığını söylemiştir. K5K istihare duası sonrasında kendi duasını ettiği sırada renk veya sembol görmek için niyet ettiğini söylemiştir: *“Ya ben mesela diyorum hakkımda hayırlısı neyse Allah'ım renklerle ise renklerle göster. Herhangi bir cisimse bana bildir onunla diye. Onu anlayabilmemi nasip eyle ya rabbim diyorum. Yorumlamak daha doğru oluyor”*. K6K istihare rüyalarının saniyelik rüyalar olduğunu dolayısıyla renk ve sembolün önemli olduğunu ancak hissiyatın da etkisi olduğunu vurgulamaktadır: *“Saniyelik rüyalar tabi. Buzdolabı gördüm karanlık, buzdolabı beyaz üzerinde magnetler falan var ama etrafı kapkaranlık. Dedim ona da kendimi de kötü hissettim çünkü uyandığımda”*. Renk bekleyerek istihareye yönelme durumuna

bir diğerk örnek ise K10K'dır: *“Allah'ım hayırlıysa bana beyaz yeşil göster değilse kara kırmızı göster diyorsun”*. Renk ve semboller üzerinden yorum yapan K7K'nın Türk bayrağı gördüğü rüyası dikkat çekicidir. Bir evlilik teklifi durumunda yöneldiğı istiharesinde Türk bayrağı sembolünün anlamlı olduğunu düşünerek evlenme kararı almıştır. Sürecin olumsuz gelişmesi üzerine rüyasını tekrar yorumlamaya yönelmiş, bu durum katılımcıya renklere de bakılması gerektiğini, bayrağın kırmızı ve üzerinin lekeli olması, havanın gri tonlarına olması sebebiyle istihare rüyasının aslında olumsuz bir mesaj verdiğini düşündürmüştür.

Sembollerin önemini vurgulayan 6 katılımcı özellikle deniz, ağaç ve dağ sembollerinden bahsetmiş istihare rüyalarını bunlar üzerinden de yorumladığını belirtmiştir. Örneğin K3K kuzeninin evlilik meselesi için yöneldiğı istiharesinde, tabiat görsellerini hayırlı bir cevap almak olarak yorumlamıştır: *“Yayladayız hep çimenler, çimenler, yeşil yeşil dağlar görmüştüm. Hayırlı gibi gördüm ben ama tabii ki yine de çok bana şey yapma demiştim ama hamdolsun evliler”*. K13K ise gördüğü dağ sembolünü tırmanma eylemine atıf yaparak zorluk olarak yorumlamıştır. K9K da yine bir yakını için yöneldiğı istiharede deniz sembolünü çamurlu gördüğü için tereddütte kalmıştır: *“...rüyamda deniz görmüştüm kumlar kıyıya vuruyor. Çamurlu şekilde kıyıya vuruyor böyle. Deniz güzel ama çamurlu. Sonra dedim bakın böyle böyle gördüm ama sonuçta rüya çok da itimat etmemek gerekir”*. Katılımcı gördüğü bu rüya neticesinde tereddüdünü dile getirmiş, gerçekten evlilik için adım atıldığı halde evlilik işinin tamamlanmadığını belirtmiştir. Örneklerden de anlaşılacağı üzere katılımcılar herhangi bir sembolü tek başına yorumlamaktan çekinmekte, çamurlu olma etraftaki bazı renkler gibi faktörleri de dikkate almaktadır.

Renklerin ve sembollerin bir arada olduğu, yalnızca renk ve yalnızca sembol üzerinden yorum yapılamadığına bir örnek olarak K15K'nın istihare rüyası gösterilebilir. Bir evlilik kararı aşamasında istihareye yönelen katılımcı, kırmızı ve yeşili birlikte, güzel bir meyveyi ise kurtlu gördüğünü paylaşmaktadır: *“Çok güzel bir bahçe gördüm bir sürü meyve ağacı gördüm ama bu olumlu bir şey aslında bu düşünüldüğünde ama kirazların kurtlu olması bence olumsuz bir şey. O bahçenin karanlık olması akşam vakti olması olumsuz bir şey. İkisini de değerlendiriyorum. Ben bundan mesela şu mesajı alıyorum; iyi şeyleri de var evet ama aslında özünde kötü*

şeyler var dikkat et yani”. Katılımcının ifadesine göre rüya bir bütün olarak yorumlanmalıdır. Tek başına bir renk, tek başına bir sembol veya tek başına bir duygu istihare rüyasında yorum yapmaya yeterli değildir. Birçok katılımcının istihareye ilişkin rüya paylaşımında bu yaklaşımın geçerli olduğu görülmektedir. Katılımcıların istihare rüyasını yorumlama biçimlerine bakıldığında birden fazla yaklaşıma sahip olması bunu doğrulamaktadır.

2.4.2. Katılımcıların İstihare Rüyalarını Yorumlattığı Kişiler ile İlgili Bulgular

Katılımcıların önemli bir kısmının istihare deneyimini kendilerinin yaşadığı ve rüyalarını kendilerinin yorumladığı görülmektedir. Ancak bazı katılımcılar istihare rüyalarını kendi yorumlamaları dışında başkalarına da yorumlattıklarını belirtmiştir. Örneğin K5K her istiharesini başkasına yorumlatmasının mümkün olmadığını ancak bazı rüyalarını ablasına yorumlatabildiğini ifade etmektedir. 2 katılımcı (K2K, K17K) istihare rüyalarını hocasına, 2 katılımcı (K4E, K18E) bir tasavvuf ehli büyüğüne, 1 katılımcı (K11K) ise arkadaşına yorumlattığını ifade etmektedir.

Katılımcılar istihare rüyalarını yorumlattığı kişilerde aradıkları özellikleri şöyle ifade etmektedir: Dinî yetkinliğe sahip olması (K2K, K3K, K4E, K8K). Tecrübi bilgiye sahip olması (K2K, K3K, K17K). Yorumlayacak kişinin samimiyetine güvenmek (K11K, K13K). Yorumlayacak kişinin kalbinin temiz olması (K5K).

İstihare rüyalarını bir hocaya yorumlattığını söyleyen K2K özellikle evlilik konusunda görülen istihare rüyalarını herkesin yorumlamak istemediğini vurgulamıştır: *“Çok tehlikeli bir durum çünkü istihare. Yorumlatabilecek bir insan bulmak için çaba sarf ediyorum. Herkes kabul etmiyor. Evlilik bir şanstır. Yorumlayamayacağım korkarım diyebiliyorlar. Üstüme bir vebal olur yorumlayamam herkese de yorumlatmayın diyorlar. Hocanın yıllardır bu işi yapıyor olması gerekir”*. Katılımcının paylaşımı, evlilik kararı aşamasında, verilecek bu kararın istihare rüyasında çıkacak sonuca göre şekilleneceği izlenimi yaratmaktadır. Bu nedenle istihare rüyasını yorumlayacak kişinin rüya ilmi hususunda tecrübeli bir hoca olması talebi doğal görülebilir. İstihare rüyasını ekseriyetle kendisi yorumlayan K4E ve K8K, içinden çıkılamayacak bazı istihare rüyaları için dinî yetkinliği olan tecrübeli kişilere

danıştığını belirtmiştir. Bazı katılımcıların kendi ilimlerinin istihare rüyası yorumlamaya yeterli olmadığını düşünerek tecrübi bilgiyi dikkate aldıkları görülmüştür. Çoğunlukla başkaları için istihareye yönelen K17K bu durumu dile getirmiştir: *“Hocama yorumlatırım, çünkü benden çok daha tecrübeli. Sorumluluğu da var istiharenin. Dediğim gibi ben rüyayı görüyorum ama ben yorumlama konusunda hiçbir ilmim yok. Tabii ilmi yönden tecrübe. Ehil olana yorumlatmak gerekir”*.

Katılımcılar, istihareye bir karar vermek için yöneldiği noktada, Allah’tan yardım dilemeye ilişkin paylaşımlarda bulunmuştur. Buradan bakıldığında Allah’ın rüya yoluyla kişiye ulaştıracağı mesajı kişinin güvendiği birinin desteğiyle doğru almaya yöneldiği söylenebilir. Bu, bazıları için bir dinî yetkinlik bazıları için tecrübi bilgi olmaktadır. Bazı katılımcılar için ise istihare rüyasını yorumlayacak kişiye yönelik samimiyet ve güven duygusunun istihare desteğinin kendisi kadar etkili olacağı görülmektedir. K11K’nın istihare rüyasını annesine ve yakın arkadaşına yorumlatması buna örnek olarak gösterilebilir. Aynı şekilde K13K da istihare rüyalarını güvendiği bir kişiye yorumlattığını belirtmiştir. Muhafazakâr bir çevrede yaşıyor olmasına karşın katılımcı için istihare rüyası yorumlatmada, güven duygusunun o kişinin dinî yaşantısından daha önemli olduğu anlaşılmaktadır: *“Tanıdığım güvendiğim birisi olması çok önemli. Maneviyat şöyle, dinî yaşantısı olmayabilir ama rüyayı doğru yorumluyorsa ona da sorarım çok önemli değildir benim için. Eğer kişi iyiyse yorumlamada yorumlatırım. Muhafazakâr bir ailenin içindeyim ama diğer tarafa da açığım”*. Çokça istihare yaşayan ve rüyalarını kendisi yorumlayan K5K da istihare rüyası yorumlatacak kişide dinî yetkinlik veya dindarlık aramadığını vurgulamıştır: *“Aslında namaz kılmayan arkadaşşıma dahi sormuşluğum vardır. Kalbi temizdir, hafif ruhludur, kafaya bir şey takmaz. Daha şeffaf olur. Ona da sorduğum oldu. Yorumladığı oldu belki iyidir iyi olabilir diye”*. Bunların dışında K12K istihare rüyalarını kendisi yorumlayabildiğini, bazı noktalarda kaynak olarak İmam Nablusi’nin rüya yorumlarına baktığını belirtmiştir. Öte yandan imamlık görevi sebebiyle kendisinden çokça istihare talep edilen K20E, istihare rüyalarını ilahiyatçı kimliğine güvenerek kendisi yorumladığını dile getirmiştir.

2.5. Bir Başkası İçin İstihareye Yönelme ile İlgili Bulgular

Katılımcıların bazıları istihareyi anlamlandırmada bunun bir dua biçimi olmasına vurgu yapmıştır. Bazıları ise bir dinî tecrübe veya bir süreç olarak değerlendirmiştir. İstihareyi bir başkası için gerçekleştirmek davranışı, bir başkası için dua etmek veya bir başkası için Allah’tan yardım dilemek olarak yorumlanabilir. Katılımcılara bir başkası için istihareye yönelmekle ilgili bir tecrübeleri olup olmadığını ve bu konu ile ilgili düşüncelerini anlamak için “Bir kişi sizden istihare yapmanızı istese nasıl hissedersiniz? Neden sizden istediği ile ilgili ne düşünürsünüz?” sorusu sorulmuştur. 15 katılımcı (K1K, K3K, K5K, K6K, K8K, K9K, K10K, K11K, K12K, K13K, K14K, K17K, K18E, K19E, K20E) bir başkası için istihareye yöneldiğini belirtmiştir. 5 katılımcı (K2K, K4E, K7K, K15K, K16K) sadece kendisi için istihareye yönelmeyi tercih etmektedir. K16K Allah’a samimiyetle yönelmenin istihare ile eş değer olduğunu söylemiş, yeğeninin evlilik aşamasında samimiyetle dua ettiği bir gece işin hayırlı olacağına işaret olacak bir rüya gördüğünü ifade etmiştir.

Katılımcılara “Neden sizden istihare istediği ile ilgili ne düşünürsünüz?” sorusu sorulduğunda, 7 katılımcı (K9K, K10K, K11K, K14K, K15K, K19E, K20E) kendisinin dindar olması veya istihare yorumlayacak dinî yetkinliğe sahip olmasının düşünülebileceğini söylemiştir. 7 katılımcı (K3K, K5K, K6K, K8K, K12K, K17K, K18E) rüya konusunda tecrübeli olduğu veya çok rüya gördüğü bilindiği için kendisinden istihare talep edildiğini düşünmektedir. 2 katılımcı (K1K, K11K) ise kişilerin kendisini yakın bulduğu veya ona güvendiği için talepte bulunduğunu belirtmiştir. 2 katılımcı (K10K, K14K) çevresindekilerin kendisini temiz kalpli olarak değerlendirdiği için istihare talep ediyor olabileceğini belirtmiştir. K13K başkası için istihare yapmanın ağır bir sorumluluk olduğunu belirtmiştir.

K1K bir arkadaşının evlilik meselesi için istihare namazı kılıp yattığını ancak o gece kendisinin değil arkadaşının ilginç bir rüya gördüğü anekdotunu paylaşmıştır. Katılımcı bunu birkaç kez yaşadığını söylemiştir: “İki cihan için de hayırlısıysa olsun dedim. Allahım bana bir işaret göster. Ama sabah uyandığım zaman o rüyayı ben değil de arkadaşım görmüş. Kendini beyaz gelinlikler içinde görmüş”. K6K çok sevdiği bir arkadaşının evlilik meselesinde aslında izdivacın hayırlı olmayacağını somut şekilde

belli olduğunu ancak bunu arkadaşına söylemekten çekindiğini iletmiştir. Bir süre sonra arkadaşına istihare yapacağını dile getirmiş, istihare rüyasında durumun hayırlı olmayacağını görmüştür. Böylelikle iç huzuru duyarak arkadaşına bu evliliğin onun için hayırlı olmayacağını söyleyebilmiştir. K9K mütedeyyin buldukları için kendisinden istihare istendiğini söylemekte ancak bunun dışarıdan bir gözlemle belirlenebilecek bir şey olmadığını sitemkâr bir dille ifade etmektedir. Yalnızca başkaları için istihareye yönelen K14K, kendisine gelen çokça talebi geri çevirmemektedir: *“Evet, işte sen temiz kalplisin, saf yüreklisin dindar birisisin, örtülü birisin namaz kılıyorsun gibi düşünüyorlar, cemaat ehliyim ben gidiyorum sohbetlere falan bunları bildikleri için sanırım istiyorlar benden. Öyle niyet ediyorlar işte”*.

Tasavvufi bir oluşumun içinde olan K18E rüya yorumlamanın veya rüya görmenin kitaplardan okunarak öğrenilecek bir şey olmadığına, bu ilmin Allah tarafından insana verildiğine inanmaktadır. Kendisinden istihare talep edilmesinin de bu özelliğe sahip olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Aynı şekilde K16K da rüya ilminin kazanılarak elde edilecek bir meleke olmadığını düşünmektedir. K14K ve K17K da rüyada kendilerinin herhangi bir iradeye sahip olmadığına, istihare rüyasını Allah’ın gösterdiğine inanmaktadır. K14K istihareye yönelmeden önce kibre kapılmadığından emin olmak için kendisini gözlemlediğini o halin olmadığına kanaat getirdiğinde istihareye yattığını belirtmiştir. K17K insanlara yardımcı olmak için, Allah rızası için istihareye yattığını söylemektedir.

K2K ve K4E kişilerin kendi dünyevi meselelerinde istihareye yöneldiğinde objektif olamayacakları sebebiyle başkalarından istihare istiyor olabileceklerini düşünmektedir. 3 katılımcı (K6K, K8K, K12K) istihare yapacakları kişiyi kendilerinin seçtiğini, istihare isteyen kişinin karakterinin ve istihareye yönelme sebebinin önemli olduğuna vurgu yapmıştır.

Bir başkası için istihare yapmayı doğru bulmayan katılımcılardan K2K’nın kendisinden istihare istenmesine veya bir başkasından istihare talebinde bulunma durumuna, samimiyetle ilgili soru işaretleri sebebiyle mesafeli olduğu anlaşılmaktadır: *“Evet istiyor ama ben şey diyorum. El elin eşeğini türkü çalarak arar. Böyle bir şey. Yani çok güvenilir birisi olması lazım ki”*. Bir başkası için istihareye yönelmeyi doğru

bulmayan K7K, bunun için ehliyet gerektiğini düşünmektedir: *“Hani demişler ya ilk taşı günahsız olan atsın muhabbeti. Kim bu devirde ne yapabilir ki. İnsanlar kendine ancak derdini arz edebilir Allah’a, bana göre. Sen kendini kurtardın da başkasını mı soruyorsun bana gibi bir şey oluyor o bence. Kimsenin Allah ile irtibata geçmesi için bir elçiye ihtiyacı yok”*. K7K istihareyi, Allah ile doğrudan kurulan bir irtibat olarak değerlendirmekte ve bunu, kişinin sadece kendisinin yaşaması gerektiği görüşündedir. K15K da benzer şekilde istiharenin kişisel bir tecrübe olduğuna inanmaktadır: *“İlahiyatçı olduğum için istedi ama ben dedim böyle bir şey yapmam kişisel bir şeydir dedim ve yapmadım”*.

2.6. Bir Başkasından İstihare Talep Etmek İle İlgili Bulgular

Bir başkası için istihare yapmak ile ilgili düşünceleri alındıktan sonra katılımcılara “Siz birinden sizin için istihare yapmasını ister misiniz?” sorusu yöneltilmiş bir önceki başlıkta sunulan cevaplara yakın sonuçlar alınmıştır. 12 katılımcı (K2K, K3K, K5K, K7K, K8K, K10K, K12K, K13K, K17K, K20E) bir başkasından istihare talep ettiğini söylemiştir. K4E, K14K, K15K ve K18E yalnızca bir kere bir başkasından istihare talep ettiğini dile getirmiştir. 4 katılımcı (K6K, K9K, K11K, K16K) kendisi için bir başkasından istihare talep etmemiştir.

K13K, liseden üniversiteye geçişte sancılı bir süreç yaşamış, karşılaştığı bir yol ayrımında bir yakınından istihare talep etmiştir. Yurtdışında okumak fikrine yakın olmasına karşın yaptığı istişarelerde gideceği ülkeyle ilgili olumsuz yorumlar duyan katılımcı, istihare sonucunun da olumsuz yorumlanması neticesinde Türkiye’de kalmaya karar vermiştir. Aynı şekilde evlilik sürecinde de çoğu yakınından istihare istediğini gülerek paylaşmıştır: *“Evlilik sürecim benim çok uzadı zaten 6 yıl. Her şey yapıldı o süreçte. Bütün sülale yatmış olabilir diyormuşum”*. K17K evlilik kararı vermekte tereddütte kaldığı bir dönemde istihare yaşamış, süreç istediği gibi işlemediği için tekrar istihareye yönelmiş ancak bu kez bir hocasından istihare rica etmiştir: *“Ben hep renk için niyet ederim. Rüyam güzel çıkmıştı. Ben o kendi rüyama binaen olaylar gelişti. Bir nişanlılık dönemim oldu”*. Katılımcının bilinçaltı etkilerle kendi istiharesinden doğru bir cevap alamadığı düşüncesiyle bir başkasından istihare talep ettiği anlaşılmaktadır.

K6K kimseyi yormak istemeyeceği için bir başkasından istihare talep etmediğini paylaşmıştır. Kendisi için henüz bir istihare yaşamayan yalnızca yakınları için istihareye yönelen K9K, istihareyi öncelikli tercih etmekte, istihare noktasında ise kendi sezgisine başkasınınkinden daha fazla güveneceğini söylemektedir. Yalnızca bir kez lise döneminde bir başkasından istihare talebinde bulunan K15K istihare sürecini kişinin kendisinin yaşaması gerektiğine inanmaktadır: *“İstemeyi de düşünmüyorum. Allah o tecrübeyi bana yaşatmalı diye düşünürüm. İlla rüya tecrübesi değil de bir şekilde onu ben yaşamalıyım o süreci”*. Rüya konusunda ilgili çokça okuyup araştırma yapan ve hayatını kitapçılık yaparak kazanan K18E istihare meselesinde “kendi göbeğimi kendim kesiyorum” açıklamasında bulunmuştur.

İstihare talebinde bulunan katılımcıların danıştıkları kişilerde aradıkları özellikler şu şekilde sınıflandırılmıştır: 9 katılımcı (K1K, K4E, K5K, K8K, K10K, K14K, K15K, K17K, K20E) istihare yapacak kişinin dindar olmasına, dinî ilimlere haiz olmasına dikkat ettiğini iletmiştir. 3 katılımcı (K2K, K8K, K7K) istihareye yönelecek kişinin rüyalarının çıkmasına, 2 katılımcı (K3K, K10K) istihare ile ilgili tecrübeli olmasına, 3 katılımcının (K7K, K10K, K13K) istihare talebinde bulunacağı kişinin bir yakını olmasına özen gösterdiği görülmektedir. K8K ve K12K güvenmek temasını ön plana çıkarmaktadır. 5 katılımcı (K2K, K4E, K5K, K12K, K17K) objektif bir bakışa ihtiyaç olduğu için istihare için bir başkasına danışmak durumunda kaldığını belirtmiştir. K1K ve K11K daha önce başkasından istihare talep etmediğini ancak bundan sonraki yaşamlarında güvendikleri birinden (arkadaş, kardeş vs.) isteyebileceğini söylemiştir.

Katılımcıların istihare için yaptığı tanımlama ve anlamlandırmalara dair bulgular sunulurken onların farklı bakış açılarına sahip olduğu ortaya koyulmuştu. Buradan hareketle istihareyi sadece kendi tecrübesi olarak değerlendiren kişilerin Allah ile irtibat kurma durumuna vurgu yaptığı, başkası için istihareye yönelen veya başkasından talep eden kişilerin ise istihareyi bir dua veya işaret alınacak bir rüya deneyimi olarak gördüğü söylenebilir.

3. İSTİHAREDE KARAR SONRASI SÜRECE DAİR GÖRÜŞLER

3.1. İstihare Yaşantısında Karar Sonrasına İlişkin Duygu Durumu ve Psikolojik İyi Oluş - İstihare İlişkisi ile İlgili Bulgular

İstiharenin anlamı ve tecrübi süreci sonrasında, bu başlık altında kişilerin istihare sonucuna göre verdikleri karar, sonrasındaki duygu durumu ve istiharenin işlevsel boyutunu anlamaya yönelik elde edilen veriler yorumlanmaya çalışılacaktır. Katılımcılara istiharenin karar vermeye ve bu karar neticesinde onların duygu durumuna olan etkisini anlamak için “İstihare sonucuna göre karar vermek sizi nasıl etkiler? İstihare sonrası verdiğiniz karar size nasıl bir duygu verir?” soruları yöneltilmiştir.

Temalar	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Allah’a Güvenmek, Teslimiyet ve Tevekkül	12	K4E, K6K, K8K, K9K, K10K, K11K, K12K, K14K, K15K, K16K, K17K, K19E
Rahatlamak, Mutmain Olmak	4	K2K, K3K, K16K, K17K
Ümit Etmek	2	K1K, K5K
Pişmanlık Duymak	1	K13K

Tablo 7: İstiharede Karar Sonrası Duygu Durumu

Tablo 7’da görüldüğü gibi 12 katılımcı istihare sonrasında duygu durumunu Allah’a güvenmek, teslimiyet ve tevekkül olarak açıklamaktadır. Örneğin Allah’a güvenmek duygusundan hareketle iman etmekle güvenmek arasındaki bağlantıya

vurgu yapan K4E karar vermekte zorlandığı çıkış aradığı noktada istihareye yönelmektedir: *“Kendi açımdan bir o güven iman varsa, mukadderata teslim olma hissin varsa yapacaksın. Soruyorsan cevabına göre de hareket etmen lazım. Bu sana zor gelse de yapacaksın. Zor gelse de yaparken de güven duygusu içinde yapacaksın. Ben demedim o dedi, emir geldi yapıyorum manasında. Çünkü sen çıkamamışsın içinden”*. Katılımcı istihare öncesi ve sonrası için ortak bir duygu olarak güvenmek temasına vurgu yapmaktadır. Bu vurgu, iman kavramının lügat manası içerisinde güven duygusunu da barındırması bakımından iman-güven ilişkisi noktasında önemli görünmektedir. Korku ve hüznün duygularının karşısında yer alan imanın içerdiği güven duygusu, inanan kimse için huzur duymaya da vesile olmaktadır (Alper, 2016: 99-100). Bu noktada istiharede, karar sonrası sözü edilen korku ve hüznünden arı olma durumu ile Allah’a güvenmenin kişinin psikolojik durumunu da iyi yönde etkilediği düşünülebilir. K11K, K4E’nin vurgusuna benzer olarak daha rüya görmeden sadece dua ve namazla güven duygusunun oluştuğunu dile getirmiştir. K6K da aynı şekilde güvenmek duygusuna “Allah’a sonsuz güvenmek” ifadesiyle istihare sonrasındaki her duruma rıza gösterdiğini ifade etmiştir. Katılımcı aynı zamanda Allah’ın onu hiçbir koşulda yalnız bırakmadığını gözyaşlarıyla paylaşmıştır. K10K, istihare sonrası yaşayacağı iyi veya kötü her şeyi kader olarak algılamış bununla başa çıkmada ise Allah’a güvenmenin çare olacağını belirtmiştir. İstihareye yönelerek derdini arz ettiğini ve Allah’ın onu yalnız bırakmayacağına olan itimadına vurgu yapan K15K, yaşanan zorlukla beraber kolaylığın da geleceğine inanmaktadır: *“İstihare benim yani dayanağım ve güven kaynağım oluyor. Kendimi iyi hissetmek doğru karar vermek açısından”*. K19E ise istihare rüyasında cevabın Allah tarafından verilmesinin kişiyi güven duygusuna sevk edeceğine işaret etmektedir. İstihare sonrası uykusundan uyandığında şükrettiğini söyleyen katılımcı istihare - psikolojik iyi oluş ilişkisi için bir örnek teşkil etmektedir. Önceki araştırmalar göstermektedir ki dinî ritüeller insan için güven duygusu ve psikolojik bir destek sağlamakta, bireyin kişiliğini kuvvetlendirerek onun hayata bakış açısını geliştirmektedir (Göcen, 2014: 114). Gençlik yıllarından itibaren istihareye yönelen 61 yaşındaki katılımcının istihare sonrası duygu durumu izahını Allah’a güven ve sevincin yanı sıra şükür duygusu ile desteklemesi istihare deneyiminin onun psikolojik iyi oluşuna katkısını ortaya koymaktadır. İstihareyi, yakınlarının evlilik kararlarında önemli bir danışma mekanizması olarak gören

katılımcı için bunun, Allah'tan bir cevap olarak hareket etmenin iç rahatlığıyla pratik hayatına işlevsel bir katkı sunduğu ve ruh dünyası için müspet bir konumda olduğu düşünülmektedir.

İstiharenin kişiyi Allah'a teslimiyete yönlendirmesi durumunu yaşayan katılımcılardan K9K, korku ile ümit arasında bir yerde durduğunu ve burada teslimiyet duygusunun hâkim olabileceğini söylemiştir. K12K, fitrat olarak teslimiyet ruhuna sahip olduğunu "Allah ne isterse o olacaktır" anlayışına sahip olduğunu paylaşmıştır. K17K ise başına gelen her durumda Allah'ın takdiri olduğu düşüncesiyle teslimiyet göstermesi gerektiğine inanmaktadır. İstihare sonucunu da mahiyeti ne olursa olsun sorgulamadığını ifade etmiştir: *"Dua ederim, Allah'tan hayırlısını isterim ama teslim olurum sonra. "Bir şeyi çok murad etme, Olduysa inad etme, O Hak'tandır reddetme" sözünü çok severim"*.

4 katılımcı istihare sonrası verdiği karar noktasında rahatlamak duygusuna eriştiğini ifade etmektedir. Örneğin K2K kendisine gelen bir evlilik teklifine bazı tereddütler yaşamış ve istihareye yönelmiştir. İstihare rüyasını izdivacın hayırlı olmayacağı yönünde yorumlayarak, zahiri şartlar yerinde olmasına rağmen (maddi ve fiziksel durum gibi) teklifi reddetmiştir. Katılımcı, zihninde bir soru işareti kalmış olmasına rağmen içinin rahat ettiğini söylemiş, sonraki süreçte bu kararı vermekte haklı olduğunu gördüğünü ifade etmiştir: *"İçim rahat olur. Ama mesela orda üzıldüm evet dese miydim diye. Ama sonra düşündüm istihareye uydum içim rahat etti. Zaten daha sonradan olay hayatın akışı bana o olayın olumsuz olduğunu gösterince mutlu oldum"*. K16K da karar verdikten sonra kişi adımı rahatlık hissiyle atacağını ifade etmiştir. K17K ise kişinin istihareye göre karar verdikten sonraki duygu durumunu Allah'a danışılarak verilen bir karar olması sebebiyle "içi rahat olmak" ve "huzurlu" olmak olarak belirtmiştir.

Özellikle kararsız kalınan bunalımlı dönemlerinde istihareye yönelen K1K ve K5K'da istihare sonrası verdikleri kararda umut, ümit etme duygusunun etkili olduğu görülmektedir. 2 yıldır ilişkisini sürdürdüğü erkek arkadaşıyla evlilik hazırlıkları yapan K1K zaman zaman tereddüt yaşadığını ve istihareye yöneldiğini söylemektedir. Bu konu ile ilgili yöneldiği muhtelif istiharelerde aldığı cevabın mahiyetinin değiştiği

görülmekte ancak katılımcı karar sonrası duygu durumunu ümit etmek olarak yorumlamaktadır: *“Evet. Yani bir umut açıkçası. Bir umut bağlıyorum”*. Eşinden ayrılma aşamasında olan K5K ise istihare sonucu iyi yorumladığında ümitlendiğini söylemektedir. Eşiyle evlenme kararı alacağı dönemde katılımcı, istihare rüyalarını iyi yorumlamadığını ancak çevresinin “rüyayla amel olmaz” düşüncesiyle evlenmesi yönünde ısrar ettiğini söylemiştir. Evlilik süreci iyi gitmeyen katılımcının, içinde bulunduğu durumda ara ara istihareye yönelerek istihare rüyalarında bir ışık görmeye ihtiyaç duyduğu söylenebilir.

2 katılımcının istihare kararını verdikten sonra Allah’tan bir cevap alarak hareket etmeleri bakımından tevekkül duygusuyla hayata devam ettikleri söylenebilir. İstihare rüyasından aldığı sonuca göre karar veren K8K rüyanın mahiyeti her ne olursa olsun ona göre karar verdiğini durumu tevekkül ederek karşıladığını belirtmiştir. Yalnız bir istiharesinde rüyayı yanlış yorumlama ihtimalini göz önünde bulundurarak birebir uygulamadığını ifade etmiştir: *“Eğer kendime ise iyi değil veya kötü ona göre hareket ederim. Kendim istiharemden aslında tevekkül oluyor. Neyse sonuç ona karşı değilsin. Bir iş için niyetlendim sonra uygulamada düşündüm, etkiledi birebir uygulamadım. Biraz da acaba bir yerde bir hata ettim mi diye kendimi de sorguladım. Doğru yorumlamamış olabilirim diye”*. Bir karar aşamasında durumu önce istihare ederek bir noktaya getiren K14K, istihareye karar verdiğinden itibaren tevekkül ettiğini söylemektedir: *“İstihareye karar verme aşamasına kadar geldiysem tabii tevekkül ederim kendi adıma yani artık istihare etmişim tıkanmışım bir karar veremiyorum istiharede tamamen olumsuz bir durum olsa istihare niyet bile etmem zaten”*.

İstiharede, karar verme sonrası duygu durumuna bakıldığında 1 katılımcının tatmin duygusu bir katılımcının da pişmanlık hissi yaşadığı görülmektedir. K3K istihare sonrası verdiği kararın kalbinin mutmain olduğunu ifade etmiştir. Tutacak bir el aradığında istihareye yöneldiğini ifade eden katılımcı kararını istihare sonucuna göre vermektedir. K13K ise diğer katılımcılardan farklı olarak istihare sonrası verdiği karar sonrası için “pişmanlık” hissinde olduğunu dile getirmiştir. Yurtdışında okumak veya Türkiye’de kalmak kararı ile ilgili yöneldiği istiharede, istihare sonucuna göre karar vermiş ve ülkesinde kalmıştır. Ancak geri dönüp baktığında bununla ilgili

pişman olduğunu dile getirmektedir: “O yüzden ben onları tecrübe ederek yaşamak isterdim. Orada sorguladığım her şeyi kendim yaşamalıyım. İçimde kaldı yani. Ezher gibi bir üniversiteyi neden okumayayım, git 2 sene oku geri gel ne olacak yani diyorum. Ben zaman kaybetmek istemedim ama biraz zaman verseymişim, kendim pişman olsaymışım diyebilirim”.

Katılımcıların geneline bakıldığında istihare ile ilgili olumlu geri dönüşler alınmaktadır. Ancak K13K’nın kişinin bazı şeyleri kendisi tecrübe ederek yaşaması gerektiği ve bu tip durumlarda istiharenin yanlış yönlendirebileceği düşüncesinde olduğu ifade edilebilir. İstihare rüyasına göre karar verme noktasında hatırlanacağı üzere K7K’nın zihninde de benzer şekilde soru işaretleri bulunduğu görülmüştür. Burada ortaya çıkan problem istiharenin, bizzatı kendisiyle alakalı değil uygulama biçimiyle ilgili bir yorumlama yanılığı olduğu düşünülebilir; zira teorik çerçeve çizilirken izah edildiği üzere istihareyi tavsiye eden İslam Peygamberinin istiharede rüya yorumlamakla ilgili bir yaklaşımı olmadığı görülmektedir.

Katılımcıların istihare sonrası duygu durumu incelendiğinde çoğunluğun bu tecrübeden olumlu yönde etkilendiği görülmektedir. Ortaya koyulan bulgular, istihare yaşantısının zor durumda kalan bireylerin psikolojik iyi oluşlarına katkısı olduğunu düşündürmektedir.

3.2. Rüya, İstihare ve Dinî Tecrübe İlişkisi ile İlgili Bulgular

Dinî tecrübe kişilerin din ile alakalı tutum ve davranışları, duyguları, inançları, kendi başlarından geçen içe dönük yaşamsal halleri, tecrübeleri veya duyuları ile idrak ettiği deneyimleri olarak tanımlanmaktadır (Yaran, 2009: 17). Tecrübe kavramının sadece duyu organlarıyla gerçekleşen bir hal olduğu kabul edildiğinde dinî tecrübe de bir içe bakış olarak yoğun bir duygu durumuyla sezgisel biçimde dinî bir bilgi kazanmayı ifade etmektedir. Mistik anlayışa göre tecrübe, duyular yoluyla yalnızca nesneleri algılamak değil, aynı zamanda kişilerin kendi iç yaşantılarında aşkın varlık olan Tanrı’yı sezgi yoluyla algılaması ve hissetmesidir (Gürses, 2019: 500). Bu noktada devreye girebilecek Swinburne’in safillik ilkesi (1979) kişi bir şeyi var olarak görüyor ve kabul ediyor ise o şey muhtemelen vardır anlayışına dayanmaktadır (Yaran, 2016: 33).

Hem doğası gereği hem de bugünkü teknolojinin görüntülenmesine olanak tanımaması sebebiyle rüya, kişisel bir tecrübe olarak yorumlanabilir. Bir birey rüya gördüğünü ifade ediyor ise bu sadece onun tecrübe ettiği bir şey olması bakımından henüz olgusal boyuta ulaşmadığı anlamına gelmektedir. Ancak safdillik ve eleştirelilik ilkeleri devreye sokulduğunda kişilerin yaşadığı rüya tecrübeleri yok sayılamaz. 2016 yılında yapılan bir araştırmada (Sarı: 81) kişilerin rüya yoluyla yaşadıkları dinî tecrübeler ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda geleneksel yaklaşımla rüyada bir işaret almak yoluyla Allah'tan hayır ve yardım dileme biçimi olarak tanımlanan istihare Allah ile irtibat gayesi taşıyor olması itibariyle dinî tecrübe olarak yorumlanabilir. Bu noktada duanın başlı başına bir dinî tecrübe olması ve özü itibariyle içerisinde tapınma, şükür ve günden tövbe etme gibi haller barındırması (Capps, 2005: 157) istiharenin ibadet boyutunu da ortaya koymaktadır.

2006 yılında yapılan bir araştırmaya göre Türkiye’de yaşayan Müslümanların yaklaşık olarak % 46’sının sıra dışı denilebilecek bir dinî tecrübe yaşadığı görülmektedir (Yaran, 2016: 68). Bu tez araştırmasında da katılımcıların gerek rüya gerekse istihare tecrübelerine ilişkin paylaşımlarında James’in sözünü ettiği dinsel deneyimlere (2017) örnek teşkil edebilecek haller yaşadıkları görülmektedir. Katılımcıların tümünün istihare yaşantısında Allah’a atıf yapmaları ve paylaştıkları deneyimlerde metafizik bir boyuttan bahsetmeleri bakımından bir ön kabul olarak dinî tecrübe yaşadıkları söylenebilir. Konuya spesifik olarak yaklaşmak gerekirse örneğin rüyaların metafizik boyutta yaşandığına inanan K4E, rüyanın zihinle değil kalp, ruh ve sezgiyle alakalı olduğunu söylemektedir. Katılımcının koşulları elverişli hale getirdikten sonra istihareye yöneliyor olması yaşadığı tecrübeyi bilhassa dinî tecrübe bağlamında daha anlamlı kıldığı söylenebilir: *“O gün aşırı yorgun mutsuz karamsar şeyler yaşadığın bir günün ardından istihare yapmamak lazım. Mümkünse nötr bir günün sonunda istihare yapmak lazım. Ki başka parazitler araya girmesin diye. Ama başka parazitlerden kastım en nötr olduğun günde bile rüyalar parazitlere açıktır. O inandığım şeyler de var. Özellikle şeytani varlıklara da açıktır, metafizik anlamda. Bizim gözle göremediğimiz. O manada her zaman parazit gelebilir ama öyle bir günde yatmayı tercih ederim. Mümkünse çok konuşmamayı tercih ederim”*.

İlahiyat eğitimi alan eğitimci bir kişi olarak K9K, gerçekleşen rüyalar deneyimlediğini, rüyanın ve özelde istiharenin kişisel bir dinî tecrübe olduğunu ifade etmektedir. Rüyanın sezgi ile yorumlanabileceğine inanan katılımcı kişilerin istihare rüyasını bu bakışla yorumlanması gerektiğini söylemektedir: *“Genelde dinî tecrübe dediğimiz bir olay var ya. Ben ne kadar yaparsam yapayım sizin tecrübenizi ben hissedemem, benimkini siz hissedemezsiniz. Kişisel bir şeydir. Bana göre fotoğraf makinesinin anlamları olabilir ama karşıdaki insanın hayatı açısından düşündüğümüz zaman, olumsuz gibi düşündüm. Ama benimki ne kadar doğru bilmiyorum. Bence herkes kendisi yatması gerekir. Öyle olmalı bence”*. K3K’nın istihare ritüeli bağlamında sözünü ettiği yatağının temiz olmasından giyimine dikkat etmesine kadar gösterdiği itina ile manevi bir görüşme yapacak olma beklentisi de dinî tecrübe noktasında dikkat çekici görülebilir. Benzer şekilde K7K’nın istihareyi anlamlandırırken kullandığı manevi dünyayla iletişime geçmek ifadesi ve rüya meleklerinin elçiliğinden bahsetmesi de katılımcının dinî tecrübe yaşadığı izlenimini vermektedir.

Allah ile iletişim kurmak şeklinde cereyan eden bir rüya deneyimini aktaran K7K, dinî tecrübe tanımı yapmamış ancak yaşadığı halin dinî tecrübeye örnek teşkil edeceği düşünülmüştür. Dualarını kabul etmediği için Allah’a kırgın olduğunu ve artık dua etmeyi ve istihare yapmayı bıraktığını söyleyen katılımcı paylaştığı rüya deneyiminde, yerden yavaş yavaş yükselerek hava katmanlarını aştığını, ayın, güneşin ve tüm gezegenlerin dahi aşağıda kaldığı bir konuma kadar yükseldiğini, karadelik noktasına kadar ulaşp Allah ile konuştuğunu söylemektedir. Karadelik noktasına ulaşarak orayı geçtiğinde Allah’ın zatını göreceğini düşünen katılımcı orada kalmış ve Allah’a şikâyetini dile getirmiştir. Katılımcı Allah’ın onunla konuştuğunu şu sözlerle ifade etmektedir: *“Vahiy hani içe doğar ya, o şekilde ben Allah ile konuştum. Derdimi anlattım. Bana söylediği üç şey vardı. Seni duyuyorum, seni görüyorum, seni anlıyorum. Ben şikâyete gittim. Çok bunaldığım bir dönemdi”*. Ancak katılımcı 16 sene önce gördüğü bu rüyadan sonra hayatında hiçbir şeyin değişmediğini ve Allah’ın onu sadece anlamasının ona yetmediğini düşünerek dua etmekten ve istihareye yönelmekten vazgeçtiğini dile getirmiştir. K7K’nın rüyada yaşadığı bu deneyimden sonra Allah ile bağının güçlenmediği aksine dua ve istihare ile olan bağının zayıfladığı

görülmüştür. Katılımcı ayrıca rüyayı ve özelde istihare rüyasını kendi iradesiyle yaşamadığını tüm rüyalarda iradenin sadece Allah’a ait olduğunu dile getirmektedir. Dolayısıyla buradaki asıl sorunlu noktanın Allah’ın kuluyla olan irtibatının mahiyeti değil gerek rüya yorumlamada gerekse duaya cevap alma anlamında kişinin eksik veya yanlış yorumlamasının söz konusu olduğu düşünülebilir. Katılımcı Allah’ın varlığı ve yüceliğiyle ilgili zihninde ve kalbinde bir soru işareti bulunmadığını, farz ibadetlerini hal-i hazırda yetine getirdiğini, kendisinin bu kırınlığının belki de hadsizlik olduğunu söylemektedir.

K12K, rüyalarında olacakları önceden gördüğünü ifade etmekte, kişilerin ölüm tarihlerinden, ülkede olabilecek bazı menfi gelişmelere kadar birçok şeyi rüya yaşantısında tecrübe ettiğini belirtmektedir. K12K’nın rüya âleminde iki kez Azrail meleğiyle görüştüğünü paylaşması da dinî tecrübeye bir örnek olarak gösterilebilir. İlk tecrübesinde Azrail’i kendi ifadesiyle yakışıklı, cemal sıfatı ile ikincisinde ise celal sıfatının daha hâkim olduğu ürkütücü ve uyarıcı bir biçimde gördüğünü paylaşmıştır. Katılımcı bu tarz rüyaların kendisini yordugunu söylemektedir.

İstihareye yönelmeyi kişisel bir tecrübe ve süreç olarak değerlendiren K15K’nın, istihare sırasındaki dua etme biçimi ve sonrasında gerek rüya beklemek, gerekse rüya dışında bir işaret görmek anlamında istihareyi bir dinî tecrübe olarak yaşadığı görülmektedir. Örneğin dua ederken içsel olarak dünyadan soyutlandığını ve boyut değiştirdiğini ifade etmektedir: *“Dua ederken sanki böyle çok başka bir evrendeymişim gibi, hani nasıl diyeyim, bu odada bile değilmişim gibi, başka bir âlemdeymişim gibi hissediyorum, böyle oluyor”*. Katılımcının içsel olarak dünyadan soyutlanma durumunun, içedönük ve dışadönük dua sınıflandırmasında, içe dönük dua karakteristiğine uyduğu görülmektedir. Bu dua biçimi, kişinin yalnızlık ve sessizlikte Allah’a kulak vermesi suretiyle, insanlardan uzaklaşarak kendi içine dönmesi, dinginleşmesi ve ruhunun tazelenmesine de vesile olmaktadır (Horozcu, 2010: 91). İstiharedeki, yalnızlık, insanlardan uzaklaşma ve onlarla konuşmama durumunun, istiharenin bu dua şekli için örnek teşkil ettiği düşünülebilir. Katılımcı ayrıca, istihare deneyiminde ettiği dua sonrası uykusundan uyanma şeklinin de hem fizyolojik hem psikolojik olarak farklı hissettirdiğini ifade etmektedir: *“Mesela ben istihareye yattığımda özellikle ilk yatışta çok uyandığımda çok büyük bir ağırlık hissedirim*

ruhen. Bilmiyorum bu psikolojik mi çok hissediyorum bunu. İstihare duasını yapıp uyuduğum ilk gece özellikle. Sonrakilerde biraz daha hafifliyor ama ilk gece böyle bir nefesimin yetmediği gibi, o şekilde uyanıyormuş gibi, sanki gece nefesi çok zor almışım gibi uyanıyorum”. Yaşadığı bu durumu hiçbir şekilde olumsuz yorumlamadığını söyleyen katılımcı istihareyi süreç itibarıyla başından sonuna kadar kendine ait özel bir tecrübe olarak yorumlamaktadır. Katılımcı bu yaklaşımıyla paralel olarak bir kişinin bir başkası için istihareye yönelmesini doğru bulmamakta, kişinin istihare tecrübesini, dua ve niyetten olayların oluşuna kadar tümüyle kendi aldığı işaretler ve deneyimlerle değerlendirmesi gerektiğine inanmaktadır.

K17K, K7K’nın yaklaşımına yakın olarak, istihare deneyiminde istihare rüyasında hiçbir dahlinin olmadığını, iradenin tamamen Allah’a ait olduğuna, samimiyetle Allah’a dua ederek yönelmeye vurgu yapmaktadır. “*Namaz kılarken ben kendimi dua ederken falan özellikle samimiyetle dua ederim. Dua çünkü istihare duasını okumak şart değil. Ben samimiyetle dua etmeyi tercih ederim. Hani bana bu rüyayı göstermesi için yardım diliyorum Allah’tan. O an içimden geldiğince dua ediyorum. Mevla Teala da gösteriyor. Tamamen Mevla Teala’ya yöneliyorum, rüya görüyorum diye kendimi özel hissetmiyorum çünkü. Mevla gösterirse gösterir. Göstermediği zaman Mevla göstermiyor zaten*”. Rüya işaretini Allah’tan aldığını dile getiren katılımcı sadece istihare tecrübesi yaşadığı geceye has olarak gece 3’te teheccüt vakti çok dinç bir şekilde uyandığını söylemektedir: “*Görmüş olarak, çok net uyanıyorum, çok dinç uyanıyorum. Hiçbir uykusuzluk böyle yataktan güçlükle kalkarsınız ya, o hal olmuyor. Çok net ve uyanık, sanki birkaç saat öncesinde uyanmış gibi. Çok dinlenmiş şekilde*”. Katılımcı istihareye usulüne uygun olarak yöneldiğini başörtüsünü dahi düzgün bir şekilde örterek uyuduğunu istihare tecrübesini Allah’tan işaret beklenen özel bir durum olarak düşünmektedir.

K16K’nın bir dönem rüya âleminde kendisinden önce yaşamış Allah dostları ile görüştüğü paylaşımı dinî tecrübe bağlamında dikkat çekici bir örnek olarak görülebilir. Bu tecrübe katılımcıyı günlük yaşantısından koparmış, ailesi ve hatta eşi ile arasında soğukluk meydana getirmiştir. Nakşibendî tarikatına müntesip olan katılımcı şeyhine durumu izah ettiğinde şeyhinin rüya merkezini kapadığını belirtmiştir. Katılımcının yaşadığı rüyalar dışında şeyhinin rüya merkezini kapaması

durumu da farklı bir dinî tecrübe örneğidir: *“Hiçbir şekilde hayattan zevk almıyorum ve almak da istemiyorum. Anneler kardeşlerim toplanıyorlar ben hiçbirisine gitmiyorum. Onların gülmeleri bana batıyor. Her şey dünyevi geliyor. Tabii bu durum beni çok etkilediği için, mürşitlerle çok irtibatım oldu. Ben bunu anlatınca Efendi Hazretlerine dedi ki neden daha önce gelip söylemedin dedi. Bu böyle olmaz dedi. Ben çekindim hayâ ettim söylemeye dedim. Olmaz dedi, her şeyini anlatacaksın ki her şeyini biz sana faydalı olalım dedi. Teveccüh etti benim rüya merkezimi kapattı. Kapatınca ben bir daha rüya göremez oldum. O ara hiç görmedim. 3-4 sene öncesine kadar tekrar görmeye başladım”*. Katılımcı rüyalarında -kendi ifadesiyle- Evliyaullah ile görüşme halinde olmasının ona manevi bir haz vermesi sebebiyle devamlı uyumak istediğini de dile getirmektedir. K18E'nin Hz. Ali'yi rüya âleminde görmesi ve uyandığında kendisini salavat getirerek oturur vaziyet bulması rüya yoluyla yaşanan bir dinî tecrübe olarak görülebilir.

Gördüğü rüyaların çoğu kez gerçekleştiğini söyleyen ve dinî yaşamında sıra dışı haller tecrübe ettiği görülen K6K, yaşadığı bir tecrübeyi şöyle aktarmaktadır: *“Ramazanın ilk günüydü. Birkaç sene önce. Teravihe gittim geldim. Sahura kalktım teheccüt de kılıyoruz nafile namazlar falan. Namaza kalktım, seccadeyi serdim ama inanılmaz derecede gül kokusu verildi bana. Seccademi de yıkamadım. Oturdum Yasin de okudum. Aman Allah'ım dedim. Peygamber Efendimiz mi geldi yoksa nasıl gül kokuyor böyle. Nasıl oldum ben heyecanlandım ürperdim. Hemen ablamı aradım nasıl gül kokuyor anlatıyorum ama ağlamaktan konuşamıyorum. Korktum da. Kendimden ummuyordum da günahkâr kulum diye. Millet anlatır hep şunu okursan gelir rüyaya gelir falan. Ben samimiyetle okuyorum. Şunu okursan şu olur falan inanmam onlara. Karşılık için yapmam ben. Allah Allah dedim ama o kokuyu tarif edemem size. Meğer Peygamber Efendimiz gelmiş. Bilmiyorum ben”*. Dinî tecrübe anlayışına göre katılımcının gözyaşları içinde paylaştığı tecrübelerinden biri olan bu hadisede doğru-yanlış, gerçek-hayal şeklinde bir yorumlamaya gidilemeyeceği gibi gerçekleştiğini söylediği rüyalarında da aynı tutum sergilenebilir.

3.3. İstihare ve Dinî Başa Çıkma İlişkisi ile İlgili Bulgular

Dinî başa çıkma, hayatın zorlu koşullarında bireylerin başlarına gelen her türlü olumsuz hadiseyi olumluya çevirebilmeleri için belirledikleri duygu, düşünce, tutum ve davranışları (Göcen, 2015: 172) dinî yaklaşımların desteği ile sürdürebilme durumudur. Araştırmanın bu aşamasında, katılımcılar için zor zamanlarda istiharenin onların hayatlarına bir dinî başa çıkma biçimi olarak nasıl bir etkisinin olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Katılımcılara “İnsanlar zor bir zamanda veya çok kararsız kaldığı durumlarda mı istihare yapıyorlar? Siz hangi durumlarda istihareye yönelirsiniz? Siz zor zamanlarda istihare yaptınız mı, yapar mısınız? (Bu durumda istihare sizi nasıl etkiler, rahatlatır mı?) İstiharenin size yardımcı olacağını düşünüyor musunuz?” soruları sorulmuştur. 3 katılımcı (K1K, K2K, K4E) kararsız kaldığı zamanlarda istihareye yöneldiğini belirtmiştir. Bununla birlikte bu 3 katılımcı bir açıklama olarak kararsız kalınan durumun da zorlu bir süreç olduğu paylaşımını eklemiştir. En kötü kararın kararsızlıktan daha iyi olduğu yaygın görüşü göz önüne alındığında, katılımcıların kararsızlıkla başa çıkmada etkili bir formül olarak istihare, yaşadıkları anlaşılır görülmektedir. Buna ilişkin K2K özellikle tüp bebek tedavilerinde tedavi olmakla ilgili kararsızlıklarda, çevresindeki bazı kişilerin istihareye yöneldiğini gözlemlemektedir. Zorlu bir tedavi süreci gerektiren ve mali yükü ağır olan bu süreçte kişiler sonu belirsiz bir girişim olduğu için bir başa çıkma biçimi olarak istihare yoluyla Allah’tan yardım istemektedir. Göcen’in 2015 yılında yürüttüğü bir araştırmada (2015: 195) tüp bebek tedavisi öncesi kadınların umutsuzluk yaşadıkları dönemlerde yaşadıkları bazı rüyalarla ümitlendiği, bilhassa dinî içerikli rüya deneyimleriyle süreçle başa çıkmalarının kolaylaştığı bulgusu, katılımcının paylaşımını desteklemektedir. Yaşanılan bu sıkıntılı zamanlarda gerek dua, gerek rüya bekleme biçimiyle istiharenin dinî başa çıkmada etkili olduğu söylenebilir.

Görüşmelerin geneli incelendiğinde bir katılımcı (K6K) dışında tüm katılımcılar ortak bir görüş olarak önemli dönüm noktalarında, kararsız kaldıkları hayatı şekillendirecek bir konuda veya çok bunaldıkları zor zamanlarda istihareye yönelmektedir. İstiharenin herhangi bir sebep olmaksızın ya da sadece hayatın gidişatı için Allah’tan yardım dileme şeklinde bir dua ritüeli şeklinde uygulanmadığı görülmektedir.

12 katılımcı (K3K, K8K, K10K, K11K, K12K, K13K, K14K, K15K, K16K, K17K, K19E, K20E) zor zamanlarda istihareye yöneldiğini belirtmiştir. Hayatın iyi gitmediği bunalımlı bir dönemde Allah'tan yardım dilemek için istihareye yönelmeye vurgu yapan K8K bu konudaki yaklaşımını *“Yani şöyle, bir çıkış gibi istihare bence. Yani diyelim bunaldım şunları yapmam lazım bana yardımcı ol diyoruz. Durup dururken istihare yapmıyor”* şeklinde dile getirmiştir. Bazı katılımcılar tüm istişareler yapıp bir sonuç alınamadığında, en son aşama olarak istihare yaptığını söylemiştir. Bu durumda istihareyi yalnızca Allah'tan yardım dilemek için dua etmek değil zor zamanlarda sıkıntılarla başa çıkmada manevi bir yardım olarak düşünmek gerekir. Örneğin K11K içinden çıkabileceği meselelerde istihareye yönelmediğini şu ifadelerle paylaşmıştır: *“...bazı durumlarda çaresiz kaldığımız zamanda gittiğimiz bir şey. İstihare benim için ilk etapta yapılacak bir şey değil. Zora girdiğimde yaparım tabii. Çok emin ve rahat olduğum bir konu olsa zaten istihareye gerek duymam yani. İstihareye yattığım durumlar emin olmadığım sıkıntılı bir zamanda oluyor”*. İnsan tabiatı itibarıyla Allah ile iletişime geçmekte bunu dua ritüeli şeklinde gerçekleştirmektedir. İstihare Hz. Peygamber döneminde onun öğretisi olarak yalnızca dua ve namaz ile Allah'tan hayr dileme şeklinde uygulanırken, sonraki dönemde uyku alanı yani rüya, bu sürecin içerisine sokulmuştur. Bu dönüşüm, insanların talep ettikleri bir meselede, aşkın varlık ile kurdukları iletişim olarak görülen dua sonrası somut bir cevap görmek istemeleri olarak değerlendirilebilir. Nitekim bazı katılımcılar istihare rüyalarında yorum dahi yapmaktan kaçındıkları için renklere odaklanmıştır. Bu somut iletişim biçimi ile dinî başa çıkmanın da daha somut gerçekleştiği söylenebilir. Bu yaklaşımı benimseyen 2 katılımcı (K12K ve K16K) konuya ilişkin paylaşımlarda bulunmuştur. K12K sözü edilen yaklaşımın geleneksel din anlayışının etkisiyle insanların bugün uygulandığı şekliyle istihare gibi iletişim unsurlarına ihtiyaç duyduğunu söyleyen K12K da sıkıntılı ve kararsız kaldığı durumlarda istihareye yöneldiğini paylaşmıştır: *“... dinî başa çıkma noktasında yalnızca beni üzerimden değil de etrafımdaki gözlemlerim üzerinden diyeyim, insanlar bazı şeyleri somut olarak soramadıkları için istihare direk somut bir iletişim metodu geliyor onlara. Allah ile adeta konuşmak”*.

Önceki bulgularda belirtildiği gibi katılımcıların bazıları istihare sonrası bir cevap almadan veya bir karara varmadan önce dahi rahatladıklarını huzur bulduklarını ifade etmiştir. K15K'nın ifadeleri dinî başa çıkma noktasında dikkat çekici bir örnek olarak görülebilir: *“Çok rahatlatan bir şey. Onu yanımda bir destek gibi. Allah'ın bana, hani ben size şah damarınızdan daha yakındır ayeti var ya, onu orada hissediyorum yani. Şöyle; Allah benim destekçim. Yani bu konuda yanlış bile olsa, sonuç olarak ben bu hatayı yapsam bile Allah beni mutlaka ... zorlukla beraber kolaylık olayı, o kolaylığı çıkarıp bana gösterecek. Bendeki o tahammülle başlayan şey tevekküle dönecek diye düşünürüm. Allah ile irtibatı kesmemem lazım elbette. Kesinlikle istihare bu anlamda benim için destek güvendir”*. Annesinin bir trafik kazası geçirmesiyle sıkıntılı bir dönemden geçen K17K, bu süreçte Allah'tan yardım dileyerek yapılacak her şeyi yaptığını manevi destek noktasında neredeyse tüm ilmi bilgisini kullandığını ifade etmiştir. Bununla birlikte katılımcı, sağlıkla ilgili yaşanan zorlu süreçte bazı karar noktalarında istiharenin çok yardımı olduğunu belirtmiştir. İstiharenin dinî başa çıkmayla olan ilişkisini *“Kul daralmayınca Hızır yetişmezmiş”* sözüyle destekleyen K20E, istiharenin darlık yaşanan durumlarda uygulandığını ve daralan kulun Allah tarafından gevşetildiğini dile getirmiştir. Lise döneminde okul seçimiyle ilgili yöneldiği istiharede sonucun olumlu çıktığından bahseden K3K ise sıkıntılı bir eğitim dönemi yaşamış, süreçle başa çıkmada istiharenin yardımını dile getirmiştir. Katılımcının *“O okulda mutsuz olduğum her an şunu dedim: ama burası benim için hayırlı olan”* ifadesi, istihare yaşantısı sayesinde kendini telkin etmek yoluyla bir dinî başa çıkma örneği olarak görülebilir.

9 katılımcı (K5K, K6K, K7K, K9K, K11K, K12K, K13K, K15K, K17K) ise istihareyi sıkıntılı zamanlarda bir yardım dileme biçimi ve Allah'a dua etmek, O'ndan destek istemek olarak kabul ettiğini söylemiştir. Örneğin K5K rüya görmeyi dahi beklemeden sıkıntılı zamanlarda istihare yoluyla Allah'tan yardım istediğini belirtmiştir: *“Karar veremediğimde rahatlatıyor beni dua edip istihareye uyumak. Beni rahatlatıyor bu çok önemli. Çok ağır depresyonlar geçirdim. İstihare duası ederek yattığımda çok rahat uyuyordum. İyi şeyler de görüyordum. En azından rüyada rahat edeyim diyordum, gündüz kafamda çünkü çok fazla şey oluyordu. Yardım istemek için de böyle yaptım hep istihare”*. Rüyanın paralel bir yaşam alanı olabileceği

teorisinin katılımcının bu paylaşımıyla desteklendiği söylenebilir. Uyanıklık halinde sıkıntılı bir ruh haliyle yaşayan kişi, Allah’a sığınarak istihareye yönelmekte uyku halindeki zihin ve ruhun rüya zemininde rahatladığı görülmektedir. Hemen her konuda istihareye yöneldiğini ifade eden K6K ise istiharenin bir dua biçimi olarak dahi hayatında birçok şeyi çözüme kavuşturduğunu iletmiştir. İstihareye sıkıştığını hissettiği durumlarda yönelen K13K da Allah’tan yardım istemeye vurgu yapmaktadır: “... ben istihareye sadece bir rüya olarak bakmıyorum yani oradan farklılık yaşıyoruz. Çünkü ben orada önce dua ediyorum, hani öncelikle sıkıştığım noktadayım ve yardım istiyorum. Hani ağladıysan rahatlama zamanın gelmiştir”. K17K da istihare yaşantısını rüyaya yatmak olarak ifade etmenin sınırlı bir anlayış oluşturabileceği yaklaşımını sergilemektedir.

3.4. İstihare ve Kader İlişkisi ile İlgili Bulgular

İstiharenin sıkıntılarla başa çıkma sürecine katkısında bireylerin kader algılarının da etkili olduğu söylenebilir. Katılımcıların tümünde yaşadığı sıkıntılı süreçlerin ve olumsuzlukların kaderde olduğu inancı, ancak muhakkak bir hikmeti olduğu anlayışı hâkim görünmektedir. Yukarıdaki bulgular ekseninde 10 katılımcının (K5K, K6K, K7K, K8K, K10K, K11K, K12K, K16K, K17K, K18E) süreç ile kader arasında net bir ilişki kurduğu görülmüştür. Örneğin K5K evlilik kararı için yöneldiği istihareden olumsuz bir yanıt aldığını düşünmüş ancak çevresinin “rüya ile amel olmaz” telkinleri ve baskısı neticesinde evlenmiştir. Görüşme yapıldığı sırada eşinden ayrılık aşamasında olan katılımcı bu durumu kaderle açıklamaktadır: “Ya dedim ki herhalde bu benim kaderim, ağzım dilim bağlandı hayır diyemiyorum ben buna. Dilim ağzım bağlandı. İstihare zaten kaderin önüne geçemez ki yani. Orada kaderdi. Mevla Teala belki de göstererek bana o yolda, yaşayacağım varmış”. Katılımcıya göre istihare rüyası olumsuz mesajlar veriyor olmasına karşın kaderi onu evlenmeye itmiştir. Ancak bu noktada katılımcının pozitif bir bakış açısı geliştirdiği “Bence kötüyü hissederek yolda yürümenin de ne olduğunu Mevla Teala bana gösterdi. Demek ki öğreneceklerim vardı. Acaba ateşle oynamak nasılmış öyle bir şey oldu” sözleri yaşadığı zor durumla nasıl başa çıktığını göstermektedir. İstihare sonucuna göre karar veren katılımcılardan K10K, sonuç her ne olursa olsun onu kaderi kabul etmekte ve Allah’a güvenmekte olduğunu paylaşmıştır: “... iyi de çıksa kaderim kötü de çıksa

kaderim diyorsun. Ne çıkarsa onu uyguladığımız için. Kaderimizde ne varsa onu yaşayacağız. Aman bu kötü çıktı da aman atacağım diye bir şey yok. O artık senin kaderin, o senin nasibin varsa dolaşıp buluyor seni. Mevla'ya güveniyorsun işte orada". Benzer şekilde kaderde ne varsa onun yaşanılacağına inanan K12K istiharenin bu noktada sadece hayatı renklendiren bir unsur olduğunu dile getirmiştir: "Ha yani istihare istişare bunlar sonuca gidecek yolculuktaki tatlı süsler, unsurlar, benim için böyledir. Sonuç bellidir zaten, olacak olan olmuştur deniyor ya hani. Önce kader yani".

Katılımcılara sorulan "İstihare sonucu olumlu çıktığı halde süreç olumsuz gelişse bu durumu nasıl karşılırsınız?" sorusuna verilen cevaplarda da süreçle kader arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bulgular saptanmıştır. 16 katılımcı (K1K, K2K, K3K, K4E, K5K, K6K, K8K, K9K, K10K, K11K, K12K, K15K, K16K, K17K, K18E, K20E) içinde bulunduğu durumu kaderinde olan bir imtihan olarak kabul edeceğini ve yaşadığı olumsuzlukta bir hayır arayarak sabır göstereceğini belirtmiştir. K14K ve K19E böyle bir durum yaşamadıkları için farazi konuşamayacağını ifade etmiştir. Bununla birlikte 3 katılımcı ise (K7K, K12K, K16K) istihare rüyasının yanlış yorumlanması neticesinde de böyle bir durum yaşanabileceğini dile getirmiştir. Burada istihare rüyasını yorumlamanın ve yorumlayacak kişinin önemi tekrar ortaya çıkmaktadır.

Dinî başa çıkma başlığında belirtilen K3K'nın eğitim süreci ile ilgili paylaşımı da burada önemli görünmektedir. Olumlu çıkan istihare rüyası ile yaşadığı olumsuz süreç çakıştığı halde katılımcı zorluğun içinde bir hayır aramayı seçmiştir. Sözü edilen duruma ilişkin tecrübesi olan bir başka katılımcı (K4E), istiharenin sonucu ile süreç içerisindeki kişisel reaksiyonların bir ilişkisinin olmayacağını ifade etmiştir. Bu noktada teslimiyete vurgu yapan katılımcı eğer böyle bir sorgulamaya girilirse yaşamın tümünde aynı tutumun sergilenebileceğini söylemiştir. Katılımcıya göre kişi verdiği karardan değil süreç içerisinde yaşadıklarına verdiği reaksiyondan sorumludur. Burada istiharenin içeriğine ilişkin olumlu ya da olumsuz yorumlamadan çok kişinin kader algısındaki teslimiyet duygusu ön plana çıkmaktadır. K13K'nın "... kararı yine biz veriyoruz sonuçta. Rüyaya çok da bırakılmıyor belki orada aslında tam da teslimiyet olayı var ya onu tam yapmıyoruz galiba. İstihare destek gibi sadece sanki"

ve K17K'nın *“Ona binaen Allah böyle takdir etmiş derim ona teslim olurum. İmtihan olduğunu düşünürüm”* sözleri iki katılımcının K4E ile aynı yaklaşımı sergilediğini göstermektedir.

Olumlu biçimde yorumlanan istihare rüyaları sonrası verilen kararlarda sürecin olumsuz gelişmesine örnek teşkil edecek bir durum yaşayan K5K iradeye atıf yaparak Allah'ın kuluna yaptığı seçim ile de bir şeyler öğretebileceği algısını paylaşmıştır: *“Ama orda da işte gene benim iradem söz konusu. İmtihan noktası diye düşünüyorum. Allah iyi gösterdi ama kulum bakalım iyiyi kötüyü ayırt edebilecek mi diye”*. Benzer bir tecrübe yaşayan K15K'nın istihareye olumlu-olumsuz değil, hayırlı-hayırsız perspektifiyle yaklaştığı görülmektedir. Bir istiharesinde sonucun hayırlı olacağı yorumlamasıyla bir karar vermiş ve sıkıntılı bir süreç yaşamasına karşın, o olumsuzluğu yaşamamanın kendisi için hayırlı olduğuna kanaat etmiştir. Katılımcının kader algısına göre insanın bir iradesi vardır ve bazı hayati durumlar dışında (doğum, ölüm, evlilik vb.) kişi dua ederek hayatını şekillendirebilir. İstihareyi de bu bakış açısıyla değerlendiren katılımcının Allah'a yöneldiği hiçbir istiharede yalnız kalmadığı ve olumsuz gibi görünen durumların bile kendisi için bir kazanım olduğu görüşündedir.

K7K ve K17K olumlu yorumlanan istihare rüyaları neticesinde bir karara varmış ancak süreç kendileri için olumsuz gelişmiştir. Her iki katılımcı da ortak bir tecrübe olarak nişanlanmış ve süreç iyi gitmediğinde istihare rüyalarının yanlış yorumlandığı kanaatine varmıştır. Kaderin büyük bir çark olduğu metaforunu kullanan K7K, istiharenin küçük bir çark olarak büyük çarkı döndürmeye gücünün yetmeyeceğini düşünmektedir. Katılımcıya göre olumlu yorumlayarak evlilik kararı aldığı rüyasında tertemiz bir Türk bayrağı da görmüş olsa sonuç değişmeyecek süreç kendi adına kötü olacaktı. Ancak istihare rüyasında Allah'ın üzülmemesi için Türk bayrağını lekeli göstermek yoluyla bir işaret gönderdiğini ama kendisinin o rüyayı doğru yorumlayamadığını düşünmektedir: *“Hiçbir şey boşuna değildir, öylesine bir rüya da değildi o ama dediğim gibi ben yorumlayamadım, orda eksiklik bende”*. K17K ise istihare rüyasını hayra yormak suretiyle evlenme kararı aldıktan bir süre sonra menfi olaylar yaşamış, sonraki süreçte yapılan istiharelerin izdivacın hayırsız olduğuna işaret ettiği düşüncesiyle ilişkiyi noktalamak durumunda kalmıştır. Yaşadığı

süreci Allah'ın takdiri olarak değerlendiren katılımcının, sorgulamak yerine teslimiyet duygusuyla durumu kabullendiği görülmektedir.

Sonuç olarak görüşmelerde edinilen izlenimler, kişilerin yaşadıkları iyi ya da kötü her türlü durumun Allah'ın takdiriyle gerçekleştiği kanaatinde oldukları yönündedir. Katılımcıların tümünün istiharenin gerçekleşecek hiçbir şeyi değiştirmedine ancak istiharenin, yaşadıkları zorlu süreçte kendilerini destekleyici bir rolünün olduğuna inanmaktadır.

3.5. İstihare ve Allah Tasavvuru İlişkisi ile İlgili Bulgular

Bireyin zihninde, kalbinde Allah'ı nitelendirme ve şekillendirme biçimi olarak tanımlanabilecek Tanrı Tasavvurunun, kişilerin karakter yapılarına, eğitimlerine ve içinde bulundukları kültüre göre değişebilecek bir yaşantı olduğu söylenebilir. Bir kişinin inandığı Tanrı ile ilgili ne hissettiği ve ne düşündüğüne onunla ilgili kullandığı dil kılavuzluk eder (Hayta, 2017: 36). Katılımcıların tümünün, görüşmenin başından sonuna kadar birçok sorunun yanıtında Allah'a atıf yapması bu tez çalışmasını onların Allah tasavvurlarını anlamaya yöneltmiştir. Onlara “Sık sık Allah'a atıf yapıyorsunuz. Allah tasavvurunuz nasıldır? Allah size göre hangi özelliklere sahiptir? Onunla olan ilişkinizi düşündüğünüzde Allah'ı nasıl algıyorsunuz?” şeklinde sorular sorulmuş, katılımcıların Allah tasavvuruyla ilgili paylaşımları muhtelif temalar ortaya çıkarmıştır.

İstihareye yönelen katılımcılardan 13'ünün (K2K, K3K, K4E, K6K, K8K, K9K, K10K, K13K, K14K, K17K, K18E, K19E, K20E) Allah'ı, “Sığınılan - En Yakın”, 11'inin (K1K, K2K, K3K, K4E, K6K, K8K, K11K, K12K, K15K, K17K, K19E) ise “Kulunu Yalnız Bırakmayan, Yardım Eden” olarak tanımlaması dikkat çekici görülmektedir. “Sığınılan – En Yakın” teması katılımcıların Allah ile olan iletişim biçiminin samimiyete dayandığını göstermektedir. “Kulunu Yalnız Bırakmayan” teması ise bu yaklaşımın içselleştirildiğinin bir ifadesi olarak düşünülebilir. Allah tasavvurunun incelendiği bazı araştırmalarda katılımcıların çoğunluğunun “Yakın” temasında toplandığı elde edilen bulguyu desteklemektedir (Mehmedoğlu, 2011: 247; Genç, 2019: 69). İstiharenin anlamlandırılması bahsinde katılımcıların Allah'tan yardım ve hayr dileme ifadeleri düşünüldüğünde büyük bir

çoğunluğun Allah tasavvurunu en yakın, sığınılan ve onu takiben kulunu yalnız bırakmayan olarak imgelemeleri iki bulgunun birbirini desteklediğini göstermektedir. Bu noktada katılımcıların kararsız kaldıkları yol ayrımlarında ya da zor zamanlarında kendilerine Allah'ın en yakın sığınak olacağı ve kulunu yalnız bırakmayacağı inancıyla istihareye yöneldikleri söylenebilir. Örneğin K8K'nın *"İnsanlardan daha yakın mesela. Şöyle, bunaldığın zaman kime sığınacaksın Allah'a sığınırsın. Zorda kaldığın zaman kime gideceksin O'na. İnsanlar sıkılıyor bir anlatıyorsun iki anlatıyorsun, evladın bile, ama Allah u Teâlâ sıkılmıyor o her zaman senin yanında"* ifadeleri Allah'a olan yakınlık hissine işaret etmektedir. Buradan hareketle kendisini Allah'a yakın hisseden ve Allah'ın yalnız bırakmayacağına güvenen bireylerin istihareye yöneldiği söylenebilir. Henüz 6 yaşındayken babasını kaybeden K3K'nın, baba eksikliğini Allah'ın tamamlayacağına inanmış olduğu, her çıkmazında Allah'a tutunduğu ve bu bağlamda Allah ile çok yakın bir ilişkisi olduğu gözlenmektedir: *"Şöyle çok olur mesela diyelim bir görüşmeye gideceğim ya da bir durum var; Allah'ım ne olur ya hadi, o şöyle olsun ya şöyle yap. Bundan dolayı belki istihareye bu kadar yakınım. Onu gündüz böyle bir hissedecek ulviyetim yok kendimce. Gece yattığımda Rabbim bana o şeyi gösterecek bana"*. Allah tasavvuru sorulduğunda gözleri dolan K6K'nın O'na olan duygularını kelimelere dökemeyecek kadar yoğun yaşadığı gözlenmektedir. Yalnız kaldığı her an Allah ile konuştuğunu ifade eden katılımcı Allah'ı en küçük isteğine bile "sessiz cevap veren" olarak nitelendirmektedir. Hemen her konuda istihareye yönelen katılımcının istihare yoluyla Allah ile bağına daha da güçlendirdiği söylenebilir. Bununla birlikte güçlü bir Allah tasavvurunun insanları sıkıntılı dönemlerinde rahatlattığı görülmektedir. Örneğin depresyon tedavisi gören K10K, Allah'ı zikrettiği an içine bir ferahlık duygusu oluştuğunu dua için namazı beklemediğini Onunla her an ilişkide olduğunu O'ndan başka gidilecek kapı olmadığını dile getirmiştir. Katılımcıların "Biz, ona şahdamarından daha yakınız" (Kaf Suresi 16) ayetiyle Allah'a olan yakınlıklarını dile getirdiği görülmektedir. Bu noktada K18E'nin iman tanımına ilişkin söyledikleri kayda değer görülebilir: *"Yani işte ben size şahdamarınızdan daha yakınım, yedi kat semavata sığmadım bir mümin kulunun gönlüne sığdım gibi kayıtsız şartsız ölçmeden biçmeden tartmadan, zaten Hz. Mevlana da işi laboratuvara sokmadan öyle bir iman, kamil bir iman olduğunu söyler, ben de o şekilde inanıyorum acizane"*. K17K'nın *"...ben her şeyimi kalbimden geçiririm*

Mevla'dan o anda yardım isterim. Hani rahat ediyorum, şahdamarınızdan daha yakınım diyor ya. Onu hissediyorum, benimle olduğunu Allah-u Teâla'nın hissediyorum" cümlelerinden de anlaşılacağı üzere Allah ile yakın temasın bir ucunda istihare yaşantısının yer alması son derece doğaldır. Önceki bölümlerde bahsi geçen rüya dahi beklememek, istihareyi bir dua olarak anlamlandırmak anlayışları, bu yaklaşımı desteklemektedir

Katılımcılardan 8'i (K4E, K7K, K11K, K12K, K15K, K16K, K19E, K20E) Allah'ı "Merhametli" teması ile 6 katılımcı (K1K, K6K, K12K, K15K, K16K, K20E) ise "Ümit Veren, Müsamahakâr" temaları ile imgelemektedir. Allah'ın kullarına karşı tavrını olumlayan bu yaklaşımlara sahip katılımcılardan K4E, *"Muazzam derecede merhametli görüyorum. Müthiş merhametli, senin için en iyisini o biliyor"* ifadeleriyle "Merhametli" temasını pekiştiren ön nitelemelerde bulunmuştur. Bu temanın altında toplanan katılımcıların (K7K dışındaki) Allah ile olan ilişkilerinin güçlü bir güven duygusuna dayandığı görülmektedir. Örneğin Allah deyince aklına ilk olarak El-Vedûd isminin geldiğini belirten K11K, Allah'ı, yanlışa düşse de kullarına daima verici olan, onlara merhamet eden bir ilah olarak değerlendirmektedir: *"... ama dua boyutunda şöyle bir şey vardır; vermek istemediğini istetmezmiş Allah. Ben bunu madem istiyorum vardır bir şeyi diye düşünüyorum"*. Katılımcı, bu noktada yalnızca dua etmek için bile bazen istihareye yöneldiğini eklemektedir. Benzer şekilde Allah'ı merhametli olarak niteleyen K15K'nın O'na -kendi ifadesiyle- sonsuz bir güvenle bağlandığı görülmektedir: *"...o güven hissini Allah ile bağdaştırıp evet bu şekilde istediğimde başıma ne gelirse gelsin kötü olarak da algılasam da aslında o benim için hayır"*. Bunun yanı sıra katılımcı *"Çok çok müsamahakâr, affedici ama çok müsamahakâr"* ifadesiyle Allah'ın kullarına karşı merhamet ve sabrına ek bir vurgu yapmıştır. Katılımcıların Allah'ın merhametine yaptıkları yoğun duygu barındıran ifadeleri, O'nun rahmeti ve merhametinin içselleştirildiğini ve bireylerin yaşamın geneline yansıyan olumlu yaklaşımlarıyla ilgili de işaretler vermektedir (Mehmedoğlu, 2011: 248). Katılımcıların genelinden birçok noktada ayrışarak Allah'ın merhametini, koşullu bir ifadeyle dile getiren K7K, Allah'ın çok merhametli ancak aynı zamanda Kahhar, korkulan da olduğunu söylemektedir. 20 yıl boyunca ettiği bir duaya halen karşılık alamadığı için Allah'a kırgın olan katılımcının, *"Merhametini herhalde başka*

konularda gösteriyor” şeklinde sitemkâr bir tavır sergilediği görülmektedir. Katılımcıların Allah ile ilgili ümit veren nitelmesi, istihareye bir ümitle yönelme arasında pozitif bir ilişki olduğu söylenebilir. Örneğin önceki başlıklarda istihareye yönelmenin ümidini artırdığını ifade etmiş olan K1K, Allah tasavvuru sorulduğunda da Allah’ın ilk olarak ümit veren özelliğini dile getirmiştir.

Katılımcılardan 7’si (K2K, K3K, K4E, K11K, K15K, K16K, K20E) Allah tasavvuruna ilişkin “Esirgeyen - Bağışlayan” ve “Kulunu Seven, Kuluna Zulmetmeyen” temalarını ortaya koyan tanımlamalar yapmıştır. Allah’ın her daim hüsnü zan edilerek anılması gerektiğine inanan K16K, Allah’ın kendisine şirk koşmayan tüm kullarını cennete sokacağını, ne kadar günahı olursa olsun herkesin affedileceğini emin bir ses tonuyla ifade etmiştir. Allah tasavvuru sorulduğunda yüzünde mütebessim bir ifade oluşan K19E ise yakın zamanda eşini kaybetmiş ancak Allah’ın merhametli ve adil olduğuna vurgu yapmıştır. Katılımcının bu zor süreci Allah’a duyduğu derin güven ve sevgi ile aşmış olduğu görülmektedir. Katılımcı, sözü edilen süreçte Allah’ın oğlunun rüyası yoluyla eşinin ahiret hayatıyla ilgili işaretler verdiğine inanmaktadır. Katılımcıların müspet bir yaklaşımla Allah’ı, kulunu affeden, seven, ona zulmetmeyen ifadeleriyle nitelirmektedir.

Teizme karşı Tanrı’nın varlığını inkar etme ve kötülüğün ontolojisinin sorgulanması üzerine kurulu yüzyıllardır sürdürülen iddialı bir argüman olan kötülük problemine (Topaloğlu, 2001: 205) öznel bir açılım getiren K4E, Allah’ın istihare sürecinde kişinin yaşadığı tecrübelerle ilişkin reaksiyonunu önemseyeceğini dile getirmiştir. Allah tasavvuru sorulduğunda da bu perspektifle Allah’a atfedilen kötülük kavramını irdelemiştir. Allah’ın kullarına zulmetmediğini, dünyada kötülüklerin insan iradesiyle gerçekleştiğini söylemiş, tüm bunlar yaşanırken Müslümanın rolünün önemli olacağına dikkat çekmiştir. Katılımcı Allah tasavvurunu dile getirirken istihareye insanın sadece süreçten sorumlu olması anlamında da dikkat çekmiştir: *“O yüzden Allah’a bakışım bu. O en iyisini biliyor ve senin kendisiyle olan ilişkine bakıyor. Yani dünyada ne yaşadığına değil. O yüzde istihare de dünyada ne yaşadıklarımız ve kararlarla alakalı olduğu için totalde manasız. Manasız demiyim de önemsiz. Kendimdeki hissiyat en azından o”*. K2K, K3K ve K20E de Allah’ın kulunun her zaman iyiliğini düşündüğünü ve ateşe atmayacağını dile getirmiştir. *“Rahmetini*

merhametine güveniyorum Rabbime. Ümit ağır basar bende. Allah öyle asan kesen değildir. Allah durup dururken kulunu ateşe atmaz. Hayvan bile yavrusunu koruyor, Allah kulunu korumaz mı?” (K20E).

Görüşmelerin geneline bakıldığında katılımcıların Allah tasavvurlarının olumlu olduğu gözlenmiştir. Çoğunluğun yaklaşımı Allah’a olan ümidin ağır basması yönündeyken, K7K ve K15K Allah’ın merhametine, affediciliğine, yardım eden özelliklerine işaret etmenin yanı sıra Allah’ın korkulan da olduğuna dikkat çekmiştir. Allah’ı çok sevdiğini O’nu her an yanında hissettiğini ancak yanlış yaptığında da cezalandıracağını, Allah’tan çok korktuğunu dile getirmiştir: “...ama korkarım da çok. Yani şöyle, cehennem korkusu. Allah’ın mesela beni sevmemesi beni korkutur. Zaten sevmediği için cehenneme atar. Sevmediği için derken benim davranışlarım sebebiyle beni sevmez ve sonuç olarak da cehennem giderim. Cehennemle ilgili ayetleri okuduğumda mesela ben çok ürkerim, Allah kelamı ya da bir de. Hani Allah’ın kelamıyla duymak daha ürkütücü gelir, çünkü o söylüyordur yani”.

3 katılımcı (K6K, K9K, K14K) Allah’ı tasavvur ederken ilkin “Zamandan Mekândan Münezzeh”, “Kelimelerle Anlatılamayan” şeklinde ifadeler kullanmıştır. 5 katılımcı (K1K, K5K, K6K, K9K, K10K) ise Allah’ı “Yüce- Kudretli” temasıyla tasvir etmektedir. Katılımcılar Allah’ı yalnız bırakmayan, cevap veren, yardım eden şeklinde tasavvur etmekte ama aynı zamanda ise aşkınlığına dikkat çekerek gücüne kuvvetine vurgu yapmaktadır. K6K’nın Allah’ı “sessiz cevap veren” şeklindeki nitelmesi burada önemli görünmektedir. Katılımcılar Allah’tan bir yardım dileme biçimi olarak istihare yaşantılarında zamandan, mekândan münezzeh ve yüce bir ilah ile iletişime geçecek ise bunun rüya yoluyla bazı işaret vermesi şeklinde gerçekleşmesi tabii görünmektedir. Bu anlayışa göre aşkın bir varlık olarak Allah’ın yaşanılan zaman ve mekân boyutunda insanla konuşması bazı vasıtalar ile olmalıdır. Teorik çerçevede de ifade edildiği gibi uyku alanındaki rüya zemini bu iletişimin bazı sembol ve işaretler veya kalpte oluşan his (ilham) yoluyla gerçekleşeceğini düşündürebilir. Katılımcıların paylaşımları sözü geçen tecrübenin rüya yoluyla gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların paylaşımları ile işaret ettikleri temalara bakıldığında güçlü bir Allah tasavvuruna sahip oldukları görülmektedir. En fazla paylaşılan “Sığınılan”,

“Kulu Yalnız Bırakmayan”, “Merhametli”, “Ümit Veren”, “Bağışlayan” gibi temalar bireylerin Allah ile pratik hayatta bir iletişim haline olduklarını ortaya koymaktadır. Katılımcıların istihareye ilişkin anlamlandırmaları göz önüne alındığında bu yaşantının Allah ile bir ilişki biçimi olarak günlük hayatlarında işlevsel boyutta olduğu söylenebilir. Elde edilen bulgular Allah’ın uzakta bir yerde hayatın dışında değil, insanların her an hayatına dokunan, verdikleri çoğu karara müdahil bir pozisyonda olduğunu göstermektedir.

Allah tasavvuru istihare ilişkisinde en göze çarpan bulgu, kişilerin güçlü bir Allah imgesine sahip oldukları ve buradan hareketle O’nunla yakın bir ilişki kurmasıdır. Araştırmada elde edilen bulgular dua ile tanrı tasavvuru arasındaki ilişkinin pozitif anlamda kurulabileceğini göstermektedir. Allah olumlu temalar ile tasavvur edildiğinde bireylerin kaotik dünya düzeninde kendilerini çaresiz ve umutsuz hissettikleri durumlarla başa çıkmaları kolaylaşacak ve bu olumlu perspektif onların hayatlarına mutlak bir anlam katabilecektir (Mehmedoğlu, 2011: 252): Bu noktada bir yardım dileme, dua biçimi olarak kabul edildiğinde istihare, olumlu bir Allah tasavvuruna sahip bireyler için güçlü bir konuma yerleşmektedir.

Araştırmanın son aşamasında istiharenin Allah tasavvuruna etkisini anlamak için katılımcılara “İstihare yaptıktan sonra Allah ile ilgili düşünceleriniz değişti mi? Değiştiğini hissediyor musunuz? (Sonuç olumlu veya olumsuz çıktığında.)” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Katılımcılardan 11’i (K2K, K3K, K5K, K6K, K9K, K10K, K12K, K13K, K14K, K16K, K17K) “Allah’ın bendeki yeri hep aynıdır, her zaman çok güçlü” cevabıyla istihare sonucuna göre tasavvurun değişmediğini belirtmiştir. Katılımcılardan 8’i (K1K, K4E, K8K, K11K, K15K, K18E, K19E, K20E) ise “İstihare ile Allah’a olan bağım kuvvetlenir, Allah’a daha fazla yakınlaşıyorum” cevabını vermiştir. Ancak K7K istihare ve Allah tasavvuru arasında net bir çizgi çizmemiş, aksine bu konuyla ilgili duanın gücüne inanmadığını dile getirerek çekimser kalmıştır.

İstiharenin olumlu ya da olumsuz sonuç vermesi ile Allah tasavvuru arasında direkt bir ilişki kurmayan 11 katılımcı için içsel manada Allah’ı koydukları yerin değişmediği görülmektedir. Ancak katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerin geneli incelendiğinde çoğunun istihare sonucu olumsuz da çıksa “Allah’ın zihinde ve kalpte

durduğu yer değişmez” yaklaşımıyla bu cevabı verdiği düşünülmektedir. Bununla birlikte istiharenin, bir ucu günlük yaşama, diğer ucu ruhsal yaşama dönük anlamda işlevsel ve yapıcı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Allah tasavvuru güçlü olan bireylerin istihareye yöneliyor olması araştırmanın bu noktasında önemli bir bulgudur: *“Allah tasavvuru güçlü olan kişi zaten istihareye yöneliyor. Öbürleri zaten hiç kalkışmıyor bile”* (K16K), *“Yok değişmiyor. Yani gene aynı. Allah hep aynı. Ben her zaman Mevla’ya güvenmişim teslim olmuşum yani. Allah ne derse o olur”* (K10K), *“Değişmez. Ondan gelen iyiye de iyi bakarım kötüye de. Benim inancım Allah her şeyime koşar öyle düşüncem. Kuldan asla yardım istemiyorum. Şayet onu Cenab-ı Allahum yönlendirirse bana yardımcı olur”* (K6K).

8 katılımcı istihareye yönelmenin kişinin Allah tasavvurunu ve O’nunla olan bağına daha da kuvvetlendirdiğine işaret etmektedir. Bu bakımdan istihare yoluyla Allah ile insan arasında bir güç birliği oluşmaktadır. Özellikle istihareyi bir süreç veya dua olarak anlamlandıran yaklaşımın bu güce daha fazla inandığı görülmektedir. *“Aksine bağına kuvvetlendirir. Zaten istihareye yatma sadece iki rekât namaz kılıp gördüğün 3-5 saniyelik bir şey değil ki. Allah ile senin aranda bir iletişim bu. İstedığımızı Allah’tan istiyoruz. Yoksa o gördüğümüz rüyanın ne kadar ehemmiyeti olabilir ki”* (K11K). *“Çok kuvvetlendiriyor o tasavvuru. Allah’a inancım ya da sevgim değil, o sevginin gücü ortaya çıkabiliyor diyebilirim. Allah beni dikkate almış, kale almış beni diye düşünüp mutlu oluyorum. İlişki de tabii güçleniyor haliyle”* (K15K). İstihareye yönelen katılımcıların tümünün, Allah’tan cevap aldığını kabul ediyor olduğu görülmektedir. Bu bağlamda istihare yaşantısının kişinin Allah ile olan güven bağına da güçlendirdiği görülmektedir. *“Bu Allah’a güvenin perçinleşmesidir, tabii tabii”* (K20E), *“Değişiyor çünkü her şeyin Allah’tan olduğunu, Allah u Teâlâ’nın açık açık gösterdiğini her şeyi. Kullar aracılığıyla, o benden değil Allah’tan işaret”* (K8K).

İstihareye ilişkin genel bakışları sorulduğunda katılımcıların, bu deneyimi yaşamanın hayatlarına ilişkin yönlendirici işlevine işaret ettiği görülmektedir. Bu anlamda istiharenin kişilerin aşkın bir varlığa sığınma ihtiyacını giderdiği, dinî başa çıkma ve psikolojik iyi oluşa önemli bir katkıda bulunduğu düşünülmektedir. İstiharenin aynı zamanda bir dinî tecrübe biçimi olduğu kabulü ile bireylerin istihare yoluyla Allah ile iletişimde bulunduğu görülmektedir. Araştırmada genel kabullerin

dışında duran K7K, gerek Allah tasavvuru ile gerek çokça istihare yaşamasına karşın istihareye ilişkin net olmayan bakış açısıyla dikkat çeken bir karakterdir. Yaşadığı tecrübelerin kendisini hırçınlaştırdığını söyleyen katılımcının istiharenin bir dinî başa çıkma modeli olması veya psikolojik iyi oluşa katkısı olduğunu ortaya koyan yaklaşımlara mesafeli olduğu gözlenmektedir. Bundan sonraki yaşamında istihareye yönelmeyeceğini ve kimseye de tavsiye etmediğini belirten katılımcı *“Kader bellidir, siz kendinizi yırtsanız da Allah’ın dediği olur. İstihare size olumlu gösterse bile olumsuz olan şey yine sizin başınıza gelecektir. Sizin için istihare bir fal değildir. Ben yapmam da yaptırmam da”* diyerek istihare ile arasına bir mesafe çizerek güncel fikrini ortaya koymuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocukluk döneminden yaşlılık çağına kadar insan hayatının her safhasında varlığını hissettiren rüya, hayatın uykuda devamını sağlayan ve bireyin içsel yaşamının sınırlarına ulaşıldığı imgesel bir tecrübedir. Gerek dinî ve edebi metinlere gerekse İslami ve felsefî düşünce muktesebatına bakıldığında, yüzlerce yıldır rüyanın önemli bir konumda olduğu görülmektedir. Geline son noktada henüz olgusal bir boyuta ulaşmadığı düşünülen bu tecrübenin modern bilimde konuşulmaya başlaması ise pozitivist yaklaşımın yavaş yavaş etkisini kaybettiği 20. yüzyılın başlangıcında Freud'un rüya bahsini açması ile gerçekleşmiştir. Freud'un rüyaları ele almadaki indirgemeci yaklaşımından sonra, iyimser ve metafiziğe yakın duruşu ile Jung, rüya ile din arasındaki ilişkiye dikkat çekmiş, rüya meselesinde genelde psikolojinin özelde ise din psikolojisinin yolunu açmıştır. Bilim insanlarının 1940'lı yıllardan itibaren uyku laboratuvarlarında rüyanın varlığını ispatlamaya yönelik gerçekleştirdiği bilimsel çalışmalar, din psikolojisi veçhesinden bakıldığında literatürün hareket sahasını kuvvetlendirmiş ve genişletmiştir. Son tahlilde bireylerin tecrübi olarak anlamlandırdığı rüya yaşantısı bilimin konusu olmayı başarmış ve bu durum rüyanın araştırmamızın iki ana konusundan biri olmasına imkan sağlamıştır.

Çalışmanın diğer ana konusu olan Allah'tan hayr ve yardım dileme biçimi olarak istihare, geleneksel İslami yaşantıda, verilecek herhangi bir karar öncesinde rüya yoluyla Allah'tan yardım istemeye evrilmiştir. İstiharenin birden fazla uygulama biçimi olmasına karşın onun yaygın olarak, istihare ritüeli sonrası Allah'tan gelecek cevabı rüyada beklemek şeklinde uygulanması sebebiyle bu araştırma, rüya ve istihare ilişkisi bağlamında yürütülmüştür. Rüyanın, muhtemelen, olgusal boyutta olmayan doğası itibarıyla psikoloji ve din psikolojisi literatüründe yeterli çalışılmadığı, rüya ve istihare bağlamında ise çok az çalışma yapıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların ise yalnızca nicel araştırma teknikleriyle gerçekleştirildiği, din psikolojisi alanında bir nitel araştırmaya ihtiyaç duyulduğu kanaatine varılmıştır.

Bu tez çalışmasının öncelikli amacı, Türkiye'de ve yurtdışında az sayıda çalışma yapıldığı görülen rüya ve istiharenin (ing.istikhara) işlevsel boyutunu incelemektir. Çalışma ayrıca bireylerin rüya ve istiharenin onlar için ne anlama

geldiğini, onların günlük hayatlarına, psikolojik durumlarına ve manevi yaşamlarına olan etkilerini tespit etmeyi ve bu kişilerin rüyalarını ve özellikle istihare deneyimlerini nasıl algıladıklarını, anlamlandırdıklarını ve yorumladıklarını açıklamayı hedeflemiştir. Böylelikle rüya ve istihare konusunda din psikolojisi alanında, sonraki çalışmalara ışık tutması ümit edilerek hem teorisi hem pratiği olan bir tez çalışması ortaya koyulmaya gayret edilmiştir.

Nitel araştırma modeli tercih edilen bu çalışmada, görüşme tekniği kullanılmış, 18 yaşından büyük yetişkin katılımcılar çalışmaya dâhil edilmiştir. Ön araştırma ile rüya ve bilhassa istihare tecrübesinin, bir yaşam biçimi olarak hayatlarında var olduğu düşünülen Müslüman bireyler tercih edilmiş, araştırmaya özellikle istihareyi hem kendisi hem diğer insanlar için uygulayan kişiler de dâhil edilmiştir. 16'sı kadın 4'ü erkek olmak üzere toplam 20 kişiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların tamamı dindar Müslüman bireylerden seçilmiştir. Gönüllülük esasına uygun olarak gerçekleştirilmiş bu görüşmelerde veriler, kişilerin kendilerini rahat hissedecekleri koşullarda, gizlilik ilkeleri de esas alınarak toplanmıştır. Görüşmelerde katılımcılara 5 rüya ve 12 istihare ile ilgili olmak üzere toplam 17 soru yöneltilmiştir. Rüyanın kişilerin hayatında durduğu yeri anlamak için rüya deneyimleme sıklığını, rüyanın günlük yaşam ile hayatın genelini nasıl etkilediğini ve nasıl yorumlandığını anlamaya ilişkin 5 rüya sorusu sorulmuştur. 12 soru ise kişilerin istihare yaşantılarını şümüllü biçimde anlamaya yönelik oluşturulmuş, verilen cevaplar üzerinden bulgular, temalar halinde incelenmiştir. Araştırma sorularına yönelik bulgular 2 ana konu etrafında 5 ana başlık ve 19 tema halinde sunulmuştur.

20 birey ile görüşme gerçekleştirmek 20 ayrı dünyanın içine girmektir. Böylelikle rüya ve istiharenin kişilerin hayatlarına kattığı anlam ve hayatlarına dönük işlevselliğini anlamak ve konu hakkında derinlemesine bir sonuç alabilmek için derin mülakatlar yapmanın gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmıştır. Rüya ve istiharenin öznel ve tecrübi özellikte olması sebebiyle konuya ilişkin genelleyici ifadeler kullanmanın hatalı sonuçlar verme olasılığı yüksektir. Araştırmanın sınırlılığına vurgu yapmak ve elverişli bir zemin oluşturmak adına yapılan bu hatırlatma sonrası bazı tespitlerde bulunmanın kolaylaşacağı düşünülmektedir.

Beyin etkileşimleri sağlıklı her birey rüya yaşantısına sahip olmakta, farklılıklar ise rüyanın hatırlanma düzeyi ve hayata yansıtılma biçiminde ortaya çıkmaktadır. Rüya, insanın uyku esnasında izlediği gelişigüzel ve keyfi imgeler bütünü olmaktan öte, benliği için oldukça etkin ve işlevsel bir konumda olan, görme eyleminin ötesinde, yaşamın sürdüğü muhayyel bir zemindir. Görüşmelerde aktarılan rüya tecrübeleri göstermektedir ki, insan rüyada da bizzat kendisidir ve yaşadığı her şey kendisine aittir. Dolayısıyla her rüya kişiye özeldir ve onun biricik deneyimidir. Bu araştırma, kişilerin sıklıkla rüya yaşadığını, rüyalarından etkilendiğini, rüya tecrübesinin gerek günlük yaşamlarına gerek psikolojik ve manevi hayatlarına şekil verdiğini tespit etmiştir. Araştırmanın analiz safhasında, görüşmelerin geneli incelendiğinde, rüyalarından etkilenmediğini söyleyenler de dahil olmak üzere, katılımcılar için rüyanın hayat akışında anlamlı bir yeri olduğu kanaatine varılmıştır. Hatta rüya yaşantısında öyle bir döngü söz konusu olmaktadır ki, günlük hayat rüyaya, rüya günlük hayata tesir etmekte, bu ilişki zaman zaman birbirinden ayrılmaz bir bütünlüğe ulaşmaktadır. Gün içinde yaşanan her türlü düşünce ve duygunun, uyku esnasında bilincin derinliklerinden rüya yoluyla yüzeye çıkma imkanı bulduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular, iyi - kötü her türlü yaşanmışlığın rüyada karşılık bulduğunu, kişinin rüya yaşantısının, ölmüş bir yakınının varlığını hissederek sınırsız sarılmak suretiyle özlem gidermesine dahi yardımcı olduğunu göstermiştir. Gün içinde yaşanan meşguliyetlerin, kişilerin rüyalarına tesir ettiği, uyanık iken vâkıf olunamayan bazı duygu durumlarının rüyada yaşanmasının, bazı katılımcıların öz farkındalığını artırdığı görülmüştür.

Kavramsal çerçevede yer verilen rüya sembolizminin, katılımcıların yaşadığı tecrübelerinde etkili olduğu görülmüştür. Çoğunluğun rüyalarını dinî ve geleneksel bir perspektifle semboller ve renkler üzerinden yorumladığı tespit edilmiştir. Rüyaları iyi ya da kötü yapan unsurların çoğunlukla benzeştiği, ancak bazı sembollerde bireysel farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bireylerin çoğunlukla rüyalarını kendilerinin yorumlamakta olduğu, bir başkasına danıştıklarında ise bu kişilerin dinî yetkinliği ve tecrübî bilgisine dikkat ettikleri saptanmıştır.

Katılımcıların çoğunun rüya yaşantısında gördükleri sembollerini edindikleri tecrübeler yoluyla gerçekleşecek hadiselerle yorduğu, buna da samimiyetle inandığı

görülmüştür. Katılımcıların önemli bir çoğunluğu tarafından rüyaların gerçekleştiği aktarılmış ve bazı yaşanan rüyaların hayatı şekillendirecek kadar etkili olduğu görülmüştür. Metafizik bir boyutu olan rüyanın, bilinçten tamamen kopuk olmayan sezgisel bir duygulanım eşliğinde manevi yaşama katkısı, katılımcılar tarafından aktarılmıştır. Kısaca Allah'tan yardım ve hayr dileme olarak tanımlanabilecek olan istihare yaşantısı, gelenekte rüya beklemek şekline evrilmiş, istihareye yönelenlerin önemli bir çoğunluğunun istihare ritüelini rüyada işaret almak olarak tatbik ettiği görülmüştür.

Katılımcıların, istihareye, rüyada görülen somut bazı semboller aracılığıyla, dünyevi yaşam ile manevi yaşam arasındaki bağı güçlendirme anlamı yüklediği saptanmıştır. Bu noktada katılımcıların çoğunun istihare tecrübesini uykuda işaret gösterilen bir rüya bekleme şeklinde yaşadığı görülmüştür. Bununla birlikte, bazı katılımcılar ise zor ve kararsız kaldıkları dönemlerde istihareyi Allah'tan yardım isteme ve O'na sığınma olarak anlamlandırarak süreci rüya ile sınırlamadan, günlük yaşamlarının bütününe teşmil etmektedir.

Katılımcıların tümünün istihareyi anlamlandırmada sıklıkla Allah'a atıf yaptığı ve bu tecrübenin en önemli unsurunun dua etme yoluyla Allah'a sığınmak olduğu tespit edilmiştir. Ancak istihare yaşayan bireylerin, çoğunlukla sıkıntılı dönemlerde ve kararsız kalınan zor durumlarda istihareye yönelmeleri, onların Hz. Peygamber tarafından tavsiye edilen uygulamayı birincil kaynaklardan okumadığı ve geleneksel öğretiler sebebiyle onu tam olarak idrak edemediği sonucuna varılmıştır. Zira Hz. Muhammed ashabına bir işe başlayacağı zaman istihareye yönelmeyi tavsiye etmiş, buradan hareketle büyük mutasavvıf İbn Arabi de müslümanın belirlediği bir vakitte her gün istihare namazı kılması ve her işinde Allah'a yönelmesi gerektiğini ifade etmiştir. Meseleye böyle yaklaşıldığında, sığınılacak yegane kudret sahibi Allah ile iletişim biçimi olarak istiharenin, sadece zor zamanlara sıkıştırılmış bir kaçış yolu olmaktan çok, hayatın akışında temel bir ihtiyaç olarak varlığını sürdüreceği kanaatine varılmıştır.

İstihareyi katılımcıların çoğunluğunun geleneksel biçimde uyguladığı, istihare duası ve namazından sonra niyet edip sağ tarafa yatmak suretiyle rüya beklediği

görülmüştür. Katılımcıların çoğunun dindar bir ailede büyümesi, bir taraftan istihare ile erken tanışmalarına vesile olurken, diğer yandan istihareyi geleneksel bir anlayışla öğrenmelerine sebep olmuştur. Bu araştırmanın sonucunda kişilerin istihare rüyalarını renk ve semboller üzerinden yorumlamaları nedeniyle uygulamanın indirgemeci bir anlayışa doğru gittiği ve bunun da yanlış kararlar alınmasına sebebiyet verdiği görülmüştür. Hayatı şekillendireceğine inanılan istihare yaşantısının, çoğunluk tarafından ilk kaynaklarda yazılan şekilde uygulanmadığı, çok az sayıda kişinin istihareyi bir süreç olarak algılayarak işaretin rüya dışında da kendisine ilham, bir insan vb. yoluyla verileceğine inandığı tespit edilmiştir. Buna rağmen istihareyi Allah'a samimiyetle yönelmek şeklinde yaşadığı göz önüne alınan 18 katılımcının bu tecrübenin hayata ilişkin desteğine inanmakta olduğu, yalnızca iki kişi için -aldığı yanlış kararlar sebebiyle- bu destekten söz edilemeyeceği tespit edilmiştir.

İstihareye yönelme davranışının çoğunluk tarafından sık gerçekleştirildiği (bir mesele için birden fazla sayıda) ve önemli bir çoğunluğun evlilik konusunda, daha sonra sırasıyla iş, okul vb. konularda bu tecrübeyi yaşadığı tespit edilmiştir. Önceki araştırmaların da desteklediği bu bulgu, istiharenin, bireylerin dönüm noktalarında etkili olduğunu göstermektedir. İstihare öncesi ve sonrası duygu durumuna bakıldığında ise istiharenin uygulandığı biçim farketmeksizin katılımcıların genelinin olumlu bir tavır sergilediği, sadece iki katılımcının bu tecrübeye geldiği noktada mesafeli yaklaştığı görülmektedir. Katılımcıların manevi dünya ile iletişime geçmek, Allah'tan yardım istemek, cevap almak gibi tanımlamalar ile yöneldiği istihareyi ciddiyetle yaşadığı ve sorumluluk farkındalığına sahip olduğu görülmüştür. İstihare öncesi olumlu duygular (huzur, rahatlık, teslimiyet, tevekkül, merak, heyecan vb.) yaşayan katılımcıların çoğunun istihare sonrası, rüyalarının içeriğiyle uyumlu duygu durumları yaşadığı tespit edilmiştir. Az sayıda katılımcının, yaşadığı rüyanın mahiyetini önemsemeksizin Allah'tan cevap almanın huzuruyla kendisini iyi hissettiği kanaatine varılmıştır.

Bu deneyimi yaşayan katılımcıların tümünün dindar ve geleneksel anlayışa sahip bir ailede yetişmiş olmasının erken yaşlarda istihare ile tanışmasında önemli bir etken olduğu görülmüştür. Katılımcıların çoğunun istihareyi kendisi yaşadığı, istihareyi bir başkasından talep edecekse de bu kişinin dinî ve tecrübî bilgiye sahip

olması şartını aradığı tespit edilmiştir. Az sayıda katılımcının sadece başkaları için istihare deneyimi yaşamış olduğu, kendi işlerinde kararlı adımlar attığı saptanmıştır. Bir başkasından istihare talep etmeyen 5 kişinin, istiharenin kişisel bir tecrübe olduğuna inandığı saptanmıştır. İstihare talep edenlerin veya başkasının talebine karşılık verenlerin ise konuya iyi niyetle ve istihare rüyasından cevap almada objektif bir bakış açısı gerektirdiği düşüncesiyle yaklaştığı görülmüştür. Yalnızca başkaları için istihareye yönelenler, burada kendi iradelerini ortadan kaldırarak bir elçi gibi Allah'ın kendisine o insan için işaret gönderdiğine ve o kişiye yardım ettiğine inanmaktadır. Bir dua olarak kabul edildiğinde istihare, bir başkası için dua etmek olarak düşünülebilir. Bu noktada istihare tecrübesinde samimiyet, güven, ihlas, tevekkül ve teslimiyet duyguları öne çıkmıştır. Bunun yanı sıra başkasından istihare talep etme meselesinde dinî yetkinlik kadar samimiyetin de önemsendiği tespit edilmiştir.

İstihare sonrası karar vermeye dair duygu durumuna bakıldığında; teorik çerçevede kurulan dinî tecrübe, psikolojik iyi oluş, dinî başa çıkma ve Allah tasavvuru ile istihare ilişkisi, görüşmeler sırasında elde edilen veriler ile desteklenmiştir. Rüya ve istiharenin doğası itibarıyla tecrübi olması ve istiharenin Allah ile olan iletişimi işaret etmesi, bunun bir dinî tecrübe olduğunu düşündürmüştür. Katılımcıların buna ilişkin bir soru sorulmamasına rağmen rüya ve istiharenin sözü edilen tabiatıyla uyumlu bazı deneyimlerini aktarması istiharenin bir dinî tecrübe olduğu bulgusunu desteklemiştir. Hem rüya hem de istihare yönelimi yoluyla bu deneyimler, dinî tecrübe için örnek teşkil etmektedir. Nitekim rüya ve istihare yaşantısında bilinçten tamamen bağı kopmadığı, ancak bilinçdışı etkilerin de yok sayılamayacak boyutta olduğu, hem dua ve namaz hem de rüya sürecinden hareketle Yaratıcı ile iletişimin bu deneyimde mümkün görüldüğü söylenebilir. Bu da istihare yaşantısının, aşkın varlık olan Allah'tan yardım dileme şeklindeki anlamıyla, dindar bir birey için, işlevsel bir mahiyete haiz olduğunu ortaya koymaktadır. Allah ile sezgisel bir iletişim kurulan rüya ve istiharenin, psikolojik iyi oluşa bu yönüyle de katkıda bulunduğu sonucuna varılmıştır. Bir konuda kararsızlık yaşamak ve zor durumda kalmanın istihareye yönelmeye etkisi ve sonrasında kişiyi rahatlatması bulguları, araştırmayı, istihare ile dinî başa çıkma ve psikolojik iyi olma ilişkisinin pozitif olduğu sonucuna götürmüştür.

Buradan hareketle istihareden sonraki karara dair duygu durumunda önemli bir çoğunluğun kadere vurgu yaptığı görülmüştür. Katılımcıların paylaşımları ile, istiharenin kaderi değiştirmeyeceği, ancak Allah tarafından takdir edilen yaşam yolunda tevekkül, teslimiyet veya kabullenme ve başa çıkmada istihare yaşantısının destekleyici bir rol oynadığı saptanmıştır. Bu noktada istihare, kişinin kendi iradesini yok saymaması kaydıyla, dünyevi meselelerini Allah'ın takdirine danışması ve sorumluluğu Allah ile paylaşması olarak düşünülebilir. Bu araştırmanın sonunda, sözü edilen bu işleviyle istiharenin, yaşamı kolaylaştıran bir konumda varlığını sürdürdüğü kanaatine varılmıştır.

Allah tasavvuru güçlü bireylerin istihareye yönelmiş olduğu ve istiharenin mevcut tasavvuru geliştirdiği araştırmanın önemli bulgularından birisi olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların paylaşımlarında ortaya çıkan Allah'ın “En Yakın”, “Merhametli”, “Kulunu yalnız bırakmayan” vb. niteliklere sahip olduğu yönündeki temalar ile bireylerin Allah ile karşılıklı bir etkileşim halinde olduğu, buradan hareketle zor zamanlarda ve karar verme aşamalarında istihareye yönelmesinin tabii olduğu sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte katılımcılar tarafından “Allah’a Güvenmek” temasının ön planda tutulması iman-güven ilişkisi bakımından önemli görülmektedir. Böylece iman eden birey, korku ve hüzünden uzak bir duygu durumu ile Yaratıcı'ya sığınmakta ve istihareye yönelerek Allah'tan hayr ve yardım dilemektedir.

Araştırmanın bulguları itibariyle, katılımcıların, kendilerine dair dindarlık tanımları, yaş, kültür, eğitim ve medeni durum gibi faktörlerin rüya ve istihare yaşantısında belirleyici olduğu görülmektedir. Dindarlık tanımı, katılımcıların istihareye yönelme sıklığıyla paralel şekilde seyretmektedir. Katılımcıların tümünün dindar olmasının istihareye yönelmelerindeki en büyük etken olduğu saptanmıştır. Kişileri birinci sırada istihareye yönlendiren konunun evlilik olması sebebiyle belli bir olgunluğa erişmiş evli katılımcıların istihareye yönelme sıklığının, bekarlara oranla daha az olduğu, bu kişilerin daha çok başkaları için istihareye yöneldiği tespit edilmiştir. Yaşanılan yerin istihare yaşantısını ve algısını değiştirmede burada daha çok İslami kaynakları okumanın ve eğitim durumunun önemli olduğu sonucuna

varılmıştır. Bununla birlikte eğitimli bireylerin de gerek istihareye yönelmede gerekse rüya yorumlamada geleneksel anlayıştan etkilendiği görülmektedir.

Son olarak; bu tez çalışması, bizi, geleneksel anlayıştan farklı olarak her rüya deneyiminin bireyin ruh dünyasına inmeyi başaran bir uzman ya da manevi danışman eşliğinde analiz edilmesi gerektiği sonucuna götürmüştür. Zira uyku esnasında, bireyin hayatını sürdürdüğü bir yaşantı biçimi olarak rüya, kendi iç mantığı olan bir örüntü zinciridir. Bu örüntü takip edildiğinde, uyanıklıkta ulaşılamayan, görmezden gelinen ya da fark edilemeyen benliğin derinlerindeki asıl özne, rüya aracılığıyla keşfedilebilir. Bu bağlamda araştırma bulguları, katılımcıların çoğunun rüyalarını sembolik bir dile indirgediğini, onların asıl görmeleri gereken bu derin yanlarını farkedemediğini ortaya koymaktadır. Bu indirgemeci rüya tabiri anlayışı ile yorumlanan istihare rüyalarının ise yaşanan tecrübenin kıymetini azaltmakta olduğu söylenebilir. İstiharenin yalnızca bir dua ve rüya süreci olduğu düşüncesi, bizim için, kapsamlı bir okuma-araştırma ve saha çalışması neticesinde, bu tecrübenin rüyayı da ihtiva eden, ancak kapsamı düşünüldüğünden çok daha geniş bir hayat tarzı olduğu fikrine doğru devinim göstermiştir. İdeal istihare yaşantısının ise İslam Peygamberi Hz. Muhammed (sav)’in sahabeye önerdiği şekilde tatbik edilmesi gereken, aklın ve sezginin ortaklığında, Yaratıcı’ya güven ve teslimiyet odaklı bir yaşantı biçimi olduğu son not olarak eklenebilir.

Araştırmanın bulguları ve edinilen gözlemlerden hareketle rüya ve istihareyi yaşam boyu anlamlandırmaya, ideal olana yakın biçimde deneyimlemeye dair ve akademik çalışmalara ışık tutacağı düşünülen bazı tavsiyeleri iletmeye yönelik öneriler şu şekilde ifade edilebilir:

Rüya konusunda yapılacak akademik çalışmalara ilişkin öneriler:

- Rüya konusu ile ilgili yeterince çalışmanın olmadığı tespit edilen din psikolojisi alanında nicel ve nitel yeni kapsamlı çalışmalar yapılabilir. Ayrıca disiplinler arası çalışmalar için uygun bir forma sahip olan rüya konusu ile ilgili psikoloji, sosyoloji, din psikolojisi ve teoloji disiplinlerinin birlikte oluşturacağı geniş kapsamlı nitel ve nicel yeni çalışmalar yapılabilir.

- İnsanın sağlıklı yönüne vurgu yapan pozitif psikolojinin, ruh sağlığı açısından işlevsel bir özellikte olduğu düşünülen rüya konusunda çalışmalar yapması önerilebilir.
- Rüyanın sembolik dilinin dışında onun öznel bir yaklaşımla yorumlanmasına ışık tutacak fenomenolojik benlik çalışmaları akademiye kazandırılabilir.
- Hayatın paralel seyrinde sürdüğü düşünülen rüya yaşantısının ve sembol dilinin, üniversiteler bünyesinde, din psikolojisi bilim dalında lisansüstü ders olarak okutulması önerilebilir. İnsanı anlamının ve betimlemenin amaç edinildiği bir disiplinde, rüya konusu olmazsa olmaz bir anlayışla varlığını koruyabilmelidir.

İstihare konusunda yapılacak akademik çalışmalara ilişkin öneriler:

- Din psikolojisinde az sayıda çalışmanın olduğu istihare konusu ile ilgili psikoloji ve din psikolojisinin ortak nitel ve nicel saha araştırmaları yapması önerilebilir. Ayrıca istiharenin rüya ile ilişkili olan biçiminin çalışıldığı bu nitel araştırma sonrası, bu tecrübenin farklı uygulamalarını da içeren daha kapsamlı nitel ve nicel çalışmalar yapılabilir.
- İstihareye ilişkin akademik düzeyde psikolojik ve sosyolojik açımların gerçekleştirildiği kavramsal ve kuramsal derinlemesine çalışmalar yapılabilir.
- Din sosyolojisi uzmanlarının istihare yaşantısının toplumsal boyutuna ilişkin bir açılım ortaya koyarak insanların istihareye yönelmesindeki toplumsal dinamikleri ölçmeye dair nitel ve nicel araştırmalar yapması önerilebilir.
- Bu tez çalışmasında din psikolojisi bağlamında kullanılan bazı kavramlar ile istihare ilişkisi üzerine (örneğin dinî başa çıkma olarak istihare gibi) daha sistemli ve derin akademik çalışmalar yapılabilir.

Rüya ve istihareye dair pratik hayata ilişkin öneriler:

- Bu tez çalışması rüya ve istihare ilişkisini akademik düzeyde işlemiş olsa da araştırmanın, konuya ilgi duyan herkes tarafından okunması sağlanabilir. Böylelikle geniş bir perspektifle yorumlanması gereken rüyaları içeren istihare tecrübelerini anlamlandırmak bireyler için kolaylaşabilir.

- Son yıllarda yadsınamayacak kadar güçlü bir konumda olan sosyal medya yoluyla rüya ve istiharenin doğru anlaşılmasına yardımcı olacak uygulamalar oluşturulabilir.
- Rüya konusunda çeşitli televizyon ve radyo programlarının yapıldığı, ancak bunların bilimin ışığında olmaktan uzak, insanların duygularını istismar etme eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Uzman veya bir manevi danışman eşliğinde, rüyasını paylaşan kişinin tamamen benliğini tanımaya yönelik (objektif ve subjektif bir anlayışla) bir analizin yapıldığı radyo ve tv programları hazırlanabilir. Böylelikle bu örnekler vesilesiyle rüya analizi meselesi daha doğru anlaşılabilir.

KAYNAKÇA

AÇIKALIN, B. (1996).	Kur'an-ı Kerim'de Rüya Kavramı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi , Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı.
ADASAL, R. (1977).	Normal ve Anormal Yönleriyle Yeni Medikal Psikoloji . İstanbul: Minnetoğlu Yayınları.
ADLER, A. (2002).	Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji . Halis Özgü (Çev.). İstanbul: Hayat Yayıncılık.
ADLER, A. (2015).	Bireysel Psikoloji . Ali Kılıçlıoğlu (Çev). İstanbul: Say Yayınları.
ALLPORT, G.W. (2004).	Birey ve Dini . İstanbul: Elis Yayınları.
ALPER, H. (2016).	İmanın Psikolojik Yapısı . İstanbul: Rağbet Yayınları.
AKOT, B. (2011).	Tasavvufi Terbiyede Rüyanın Değeri. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , C.10, S.19, ss. 93-113.
A.İ.L. Ansiklopedik İslam Lûgatı . (1982).	C.1. İstanbul. Tercüman Gazetecilik ve Matbaacılık.

APAYDIN, H.Y. (1999).	İstihare Namazı. İlmihal 1, İman ve İbadetler . İstanbul: T.D.V. Yayınları.
ARİSTOTELES. (2011).	Rüyalar Üzerine . Fikir Mimarları Dizisi-13, Aristoteles. Kaan H. Ökten. (Ed.), Elif Günçe (Çev.), İstanbul: Say Yayınları.
ATAMAN, K. (2008).	Bilimsel Sosyal Bilim İdealinin Açmazları: Bir Hermenötik Açılım Teklifi. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi . C.17, S.2. ss.313- 329.
ATAY, H ve ATAY, İ. (1964).	Arapça-Türkçe Büyük Lûgat . C.1. Ankara: Bayrak Matbaası.
ATALAY, (M). (2009a).	Akıl ve Sezgi, Psikoloji ve Dinde Akıl-Sezgi İkiliği: İmam Rabbani Örneği . İstanbul: İz Yayıncılık.
ATALAY, M. (2009b).	Toward The Endless Shores of Dream: A New Synthesis. Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi , S.7-8, ss. 187-209.
ATALAY, M. (2017).	Kur'an'a Psikoloji ile Bakmak, Hz. Yusuf ve Hz. Musa Kıssaları Örneği . İstanbul: İz Yayıncılık.
ATMACA, V. (2006).	Beyhâki, İlmî Hüviyeti ve Hadis İlimlerinde “Tür Edebiyatı”na Katkısı. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , S. 26, ss. 157-174.
AYDAR, H. (2005).	Kur'an'da Rüyalar Ve Rüyaların Hayata Yansımaları. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi , S.1, ss. 39-60.

AYDAR, H. (2009).	İstihare ve Rüya, Rüya Yolu ile Geleceği Önceden Öğrenme Girişimi. Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi , S. 7-8, ss. 5-16.
AYDIN, H. (2007).	İslam Felsefesinde Rüya Kuramı, İşlevleri ve Kimi Sonuçları. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , S.23, ss. 165-178.
AYTEN, A. (2012).	Tanrı'ya Sığınmak, Dinî Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma . İstanbul: İz Yayıncılık.
AYTEN, A. (2015).	Psikoloji ve Din . İstanbul: İz Yayıncılık.
AYVERDİ, İ. (2005).	Misalli Büyük Türkçe Sözlük . Ahmet Topaloğlu (Red.). C. 2. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
BAHADIR, A. (2007).	Jung ve Din . İstanbul: İz yayıncılık.
BAHADIR, S. C. (2017).	Uyku ve Rüya. Rüyalar Kitabı, Hazâ Ta'bîr-nâme-i İbni Sîrîn . ss. 17-58. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
BARS, M.E. (2015).	Türk Kültüründe Rüya ve Battal Gazi Destanı'nda İşlevleri. International Journal of Language Academy , S. 3/1, ss. 73-93.
BİLMEN, Ö. N. (Tsz.).	Büyük İslam İlmihali. İstanbul: Ty.

BUDAK, S. (2000).	Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
CAPPS, D. (2005).	İstek Duası (Petitionary Prayer) Psikolojisi. Ümit Horozcu (Çev.). İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , S.12, ss. 157-169.
COUTTS, R. (2010).	A Pilot Study for The Analysis of Dream Reports Using Maslow's Need Categories: An Extension to The Emotional Selection Hypothesis. Psychological Reports . 107, 2, p.659-673.
CRESWELL, J.W. (2017).	Araştırma Deseni, Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları. Selçuk Beşir Demir (Çev. Ed.). Ankara: Eğiten Kitap.
ÇELİK, M.M. (1998).	Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İbrahim. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı.
ÇETİN, Ö. (2012).	Dinî Tecrübenin Anlaşılmasında Rüyanın Rolü: Yusuf Sûresindeki Rüya Üzerine Psikolojik Bir Yorum. Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi , C.21, S.2, ss. 93-119
ÇETİN, Ö. (2015).	Rüya Olgusu ve Dindarlık. Bursa: Emin Yayınları.
DAVUTOĞLU, A. (1983).	Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi. C.10. İstanbul: Sönmez Yayınları.

DEMİRDEN, K. (2019).	Kur'ân'da Hz. İbrahim Kıssasının Değerler Eğitimi Açısından Tahlili. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi . Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
DEMİRLİ, E. (2016).	“Tasavvuf Araştırmalarında Dönemlendirme Sorunu: Din Bilimleri ile Metafizik Arasında Tasavvufun İlim Olma Mücadelesi”. Nazariyat İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi , S. 2/4, ss.1-29.
DOMHOFF, G.W. (1996).	Finding Dreaming In Dreams, A Quantitative Apporach . New York: Plenum Press.
DOMHOFF, G. W. (2003).	The Scientific Study of Dreams: Neural Networks, Cognitive Development and Content Analysis. American Psychological Association
DOMHOFF, G. W. (2008).	Rüyaları İncelemek İçin İçerik Analizi Kullanılması, İnsanlığa Uygulanması ve Etkileri. Psikolojik, Kültürel ve Dini Boyutlarıyla Rüyalar . Kelly Bulkeley (Ed.), Ankara: ODTU Yayıncılık.
DURUSOY, A. (1993).	İbn Sina Felsefesinde İnsan ve Alemdeki Yeri . İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları.
DÜZGÜN, Ş. A. (2015).	Kader, Takdir. İslam İnanç Esasları . Şaban Ali Düzgün (Ed.). Ankara: Grafiker Yayınları.
ELALTUNTAŞ, Ö. F. (2014).	Parmak Uçlarındaki Kültürel Hazine: Tespih. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , S.7, ss. 145-170.

ERGİNLİ, Z. (2006).	Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Kalem Yayınevi.
ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI. (1981).	Marifetname. Ahmed Davutoğlu (Ed.), Durali Yılmaz (Sdl.), Hüsnü Kılıç. İstanbul: Temel Yayınları.
EVGİNER, N. (2010).	Psikolojik ve Dinî Bir Fenomen Olarak Rüya. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı.
FARABİ, Ebû Nasr. (1997).	İdeal Devlet, El-Medînetü'l-Fâzıla. Ahmet Arslan (Çev.). İstanbul: Vadi Yayınları.
FRAGER, R. (2003).	Kalp, Nefs ve Ruh. İbrahim Kapaklıkaya (Çev.), İstanbul: Gelenek Yayınları.
FRAGER, R. (2004).	Aşktır Asıl Şarap. Ömer Çolakoğlu (Çev.), İstanbul: Gelenek Yayınları.
FREUD, S. (1996).	Düşlerin Yorumu I. Emre Kapkın (Çev), İstanbul: Payel Yayınevi.
FREUD, S. (2018).	Rüya Psikolojisi, Yeni Başlayanlar İçin Psikanaliz. Beyza Nur Doğan (Çev.). İstanbul: Gece Kitaplığı Yayınları.
FROMM, E. (2015).	Rüyalar Masallar Mitler. Aydın Arıtan ve Kaan H. Ökten (Çev), İstanbul: Say Yayınları.

FOUCAULT, M. (2015).	Kelimeler ve Şeyler, İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi. Mehmet Ali Kılıçbay (Çev.). İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
GAZALİ. (1969).	Kimyâ-yı Saâdet. A. Faruk Meyan (Çev.), C.1, İstanbul: Bedir Yayınevi.
GAZALİ. (1971).	İhyâ-i Ulûm-id-Dîn. Ali Arslan (Çev.), C.2, İstanbul: Arslan Yayınları.
GAZALİ. (1975).	İhyâu ‘Ulûmi’-d-Dîn. Ahmet Serdaroğlu (Çev). Cilt.4, İstanbul: Bedir Yayınevi.
GENÇ. M. (2019).	Ebeveyn Kaybı Yaşamış Üniversite Gençlerinde Otobiyografik Bellek Üzerinden Allah Tasavvurunun İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans. Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Psikolojisi Bilimdalı.
GÖCEN, G. (2015).	Tüp Bebek Tedavisi Almış Kadınların Dinî Başa Çıkma Süreçleri ve Dinî Yaşantıları Üzerine Nitel Bir Araştırma. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.32, ss. 165-217.
GÖCEN, G. (2014).	Şükür, Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü. İstanbul: Dem Yayınları.
GÖCEN, G. (2018).	Psikoloji Mitoloji ve Din. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

GÖCEN, G. ve KONAR, A. (2014).	Din Psikolojisi Açısından İnsan Olma Sürecinde Kendini Gerçekleştirme ve Din. Toplum Bilimleri Dergisi , S. 8, ss. 365-383.
GROF, S. (2002).	Geleceğin Psikolojisi . Sezen Soner (Çev.). İzmir: Ege Meta Yayınları.
GROF, S. (2000).	Kozmik Oyun . Levent Kartal (Çev.). İzmir: Ege Meta Yayınları.
GULBENKİAN KOMİSYONU. (1995).	Sosyal Bilimleri Açın, Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor . Şirin Tekeli (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
GÜRSES, İ. (2008).	Yükleme Teorisi ve Din İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi , S. 2, ss. 359-377.
GÜRSES, İ. (2019).	Dinî Tecrübenin Bilimsel Değeri. Kaygı . S.18 (I1), ss. 498-513.
GÜVEN, E. (2015).	Rüyaların Dili: Psikolojide Rüya Çalışmaları. Türk Psikoloji Yazıları , S.18 (36), ss. 15-25.
GÜVEN, E. (2018).	Zihin ve Bilincin Spor Yapma Biçimi: Rüya. Pivolka , S.27, ss. 2-3.
HAFIZ, M. (2019).	Platon Felsefesinde Khora: Varlık, Oluş ve Mekân Üzerine Bir İnceleme . İstanbul: Dört Mevsim Kitap.

HALL, M. P. (2011).	Rüya Sembolizmi. Özgür Umut Hoşafçı (Çev.). İstanbul: Mitra Yayınları.
HATİPOĞLU, H. (1983a).	Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi. C.4. İstanbul: Kahraman Yayınları.
HATİPOĞLU, H. (1983b).	Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi. C.10. İstanbul: Kahraman Yayınları.
HAYTA, A. (2017).	Allah’a Bağlanmak, Bağlanma Kuramı ve Tanrı Tasavvuru İlişkisi. İstanbul: Onto Yayıncılık.
HOBSON, J. A. (2008).	Yeni Uyku Nöropsikolojisi, Psikanaliz Üzerindeki Etkileri. Psikolojik, Kültürel ve Dinî Boyutlarıyla Rüya lar. Kelly Bulkeley (Ed.). Ankara: ODTU Yayıncılık
HOBSON, J. A. (2012).	Düşler. Hakan Gür (Çev.). İstanbul: Dost Kitabevi.
HOROZCU, Ü. (2010).	Din Psikolojisi Açısından Dünyevi İstek Duaları. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.
HOROZCU, Ü. (2015).	Din Psikolojisi (Ders Kitabı). İstanbul: Rağbet Yayınları.
HÖKELEKLİ, H. (1993).	Din Psikolojisi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
İŞİK, Z. (2015).	Sen Öldün Ben Büyüdüm, Anne-Babası Ölen Yetişkinler Üzerine. İstanbul: Açılım Kitap.

İBNİ ARABÎ. (2006).	Fütûhât-ı Mekkiyye. Ekrem Demirli (Çev.). C. 4. İstanbul: Litera Yayıncılık
İBN ARABÎ. (2011).	Fütûhât-ı Mekkiyye. Ekrem Demirli (Çev.). C.15. İstanbul: Litera Yayıncılık.
İBN HALDUN. (1977).	Mukaddime. Halil Kendir (Çev.). C.2. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Yayınları.
İBN HALDUN. (1977).	Mukaddime. Turan Dursun (Çev.). C.1. İstanbul: Onur Yayınları.
İBN HALDUN. (2016).	Mukaddime. Süleyman Uludağ (Haz.). İstanbul: Dergah Yayınları.
İBN MANZUR. (1994).	Lisanu'l Arab. C.14. Beyrut: Daru'l Fıkr.
İMAMOĞLU, A. (2004).	Psiko-Sosyal Açıdan Rüya ve İstihare. İstanbul: Değişim Yayınları.
İMAM ŞAFİÎ. (2014).	El- Müsned, Hadisler. Seyfullah Erdoğan (Çev.). İstanbul: Sağlam Yayınevi.
JAMES, W. (2017).	Dinsel Deneyimin Çeşitleri, İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme. İsmail Hakkı Yılmaz (Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
JUNG, C.G. (2015).	Rüyalar. Aylin Kayapalı (Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

KARA, H. (2017).	Dinlenen Ben, Rüya ve Terapi Dergisi. S.5, İstanbul: Yerküre Yayıncılık.
KARACA, F. (2006).	Kader Algısı-Ruh Sağlığı İlişkisi Üzerine Empirik Bir Araştırma. İslami Araştırmalar Dergisi , S.3, ss. 479-489.
KASAPOĞLU, A. (2017).	Kur'an Kıssalarına Psikolojik Yaklaşım. Ankara: Gece Kitaplığı.
KAYACI, M. (2018).	Tasavvuf Geleneğinde Rüya (Psikolojik Bir Yaklaşım). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı.
KİNDİ. (2015).	Uyku ve Rüyanın Mahiyeti Üzerine. Felsefî Risaleler. Mahmut Kaya (Çev.). Türkiye Yazma eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul: Gezeggen Basım San. Ltd. Şti.
KOÇ, T. (2012).	Din Dili. İstanbul: İz Yayıncılık.
KONUK, N. (2018).	Rüyaya Bilimsel Bakış. Tarihten Günümüze Tartışmalı İnanç Meseleleri II. BULĞER, M., TAŞPINAR, İ. (Ed.). İstanbul: İfav Yayınları.
KÖSE, A ve AYTEN, A. (2015).	Din Psikolojisi. İstanbul: Timaş Yayınları.
KÜÇÜK, O. N. (2014).	Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'ye Göre Rüya ve Tabiri. Marife. Kış. ss. 31-56.

KÜÇÜKCAN, T. ve KÖSE, A. (2000).	Doğal Afetler ve Din: Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
MASLOW, A. (1996).	Dinler, Değerler, Doruk Deneyimler. H. Koray Sönmez (Çev.). İstanbul: Kuraldışı Yayınları.
MASLOW, A. (2001).	İnsan Olmanın Psikolojisi. Okhan Gündüz (Çev.). İstanbul: Kuraldışı Yayınları.
MEHMEDOĞLU, A.U. (2011).	Tanrıyı Tasavvur Etmek. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
MERTER, M. (2017).	Dokuz Yüz Katlı İnsan. İstanbul: Kaknüs Psikoloji Yayınları.
MERTER, M. (2014).	Psikolojinin Üçüncü Boyutu, Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
MEVLANA. C. R. (2000).	Şerhli Mesnevi-i Şerif. Kenan Rıfai (Haz.). İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
MİRAS, K. (1978a).	Sahîh-i Buhâri Muhtasarı, Tecdîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi. C.4 Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
MİRAS, K. (1978b).	Sahîh-i Buhâri Muhtasarı, Tecdîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi. C.2. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
MİRAS, K. (1978c).	Sahîh-i Buhâri Muhtasarı, Tecdîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi. C.6. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

MORLEY, C. (2016).	Rüya Farkındalığı. İstanbul: Ray Yayıncılık.
MUTÇALI. (Tsz).	Arapça –Türkçe Sözlük. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
OSMANOĞLU, Ö. (2017).	Aristoteles’in Rüya Teorisi ve “Rüyalar Üzerine” Adlı Eserinin Çevirisi. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , S.4, ss. 139-184.
OXFORD. (1985).	Yeni Oxford Resimli Ansiklopedik Sözlük. Resuhi Akdikmen (Ed.). Oxford University Press. Güneş Yayınları.
ÖĞÜT, S. (2001).	İstihare. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi . C.23. İstanbul: T.D.V. Yayınları.
ÖZALP, N. A. (2018).	Asiye Hatun Rüya Mektupları. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
ÖZARSLAN, S. (2009).	İslami Kaynaklar Işığında Rüya Konusuna Kelami Bir Bakış. İlmi Dergi Diyanet . S.4.
PAÇACI, İ. (2016).	Rüyanın Delil Değeri ve İstihare. Dinî Araştırmalar Dergisi , S.19. ss.103-128.
PARGAMENT, K.I. (1997).	The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice. New York: The Guilford Press.
PARGAMENT, K. I., SMITH, B. W., KOENIG, H.	Patterns of Positive and Negative Religious Coping with Major Life Stressors. Journal for the Scientific Study of Religion . 37(4), p.710-724.

G., & PEREZ, L. (1998).	
PAZARLI, O. (1993).	Din Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
PLATON. (2002).	Devlet. Hüseyin Demirhan (Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.
REVONSUO, A. (2017).	Bilinç, Öznelliğin Bilimi. Selim Değirmenci (Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
RYFF, C. D. (1989).	Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. Journal of Personality and Social Psychology , 57(6), p. 1069-1081.
RİFAİ, K. (2000).	Sohbetler. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
RÛDÂNÎ. (2003).	Büyük Hadis Külliyyatı, Cem’ul-fevâid min Câmi’il-usûl ve Mecma’iz- zevâid. C.3. İstanbul: İz Yayıncılık.
SARI, S. (2016).	Rüya Yoluyla Gerçekleşen Dinî Tecrübe Olayları Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi , Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı.
SAYAR, K. ve DİNÇ, M. (2018).	Psikolojiye Giriş. İstanbul: Dem Yayınları.
SEYYAR, A. ve AYDAR, H. (2015).	Günümüze Işık Tutan Peygamber ve Sahabe Rüyaları. İstanbul: Nesil Yayıncılık.

SCHIMMEL, A. (2005).	Halifenin Rüyalari. Tûba Erkmen (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
SERİNSU, A. N. (2009).	Dinî Terimler Sözlüğü. Ankara: Meb Yayınları.
SEYYAR, A. (2005).	İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri, Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü. İstanbul: Değişim Yayınları.
SOLMS, M. (2000).	Dreaming and REM Sleep Are Controlled by Different Brain Mechanisms. Behavioral and Brain Sciences. 23, p.793–1121. Cambridge University Press.
SOLMS, M. (2014).	The New Neuropsychology of Sleep: Commentary by Mark Solms (London). Neuropsychanalysis: An Interdisciplinary Journal for Psychoanalysis and the Neurosciences. 1.2, p.183-195.
SORLİN, P. (2004).	Düş Söylemleri. Sûha Sertabiboğlu (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
STEUERWALD, K. (1988).	Almanca Türkçe Sözlük. Abc Tanıtım Basımevi: İstanbul.
SWINBURNE, R. (1979).	The Existence of God. Oxford: Clarendon Press.
SWINBURNE, R. (2001).	Tanrı Var mı. Muhsin Akbaş (Çev.). Bursa: Arasta Yayınları.

TAŞPINAR, İ. (2018).	Dinlerde Rüya. Tarihten Günümüze Tartışmalı İnanç Meseleleri II. BULĞER, M., TAŞPINAR, İ. (Ed.) İstanbul: İfav Yayınları.
Güncel Türkçe Sözlük. (29.04.2019).	Türk Dil Kurumu, “rüya”, http://tdk.org.tr ,
TEMİZ, Y. E. (2014).	Yetişkinlerde Dinî Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi , Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
TİRMİZİ. (1975).	Sünen-i Tirmizî Tercemesi. Osman Zeki Mollamehmetoğlu (Çev.). Cilt. 4. İstanbul: Yunus Emre Yayınları.
TOPALOĞLU, (A). (2001).	Teizm ya da Ateizm, Tanrıtanımazlığın Felsefi Boyutları. İstanbul: Furkan Kitaplığı.
TOPALOĞLU, B. (2015).	Tasavvuf-Tarikat ve Dindarlık Üzerine. Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , S.1, ss. 109-119.
TÜRK DİL KURUMU. (2005).	Türkçe Sözlük. Recep Torbalı (Der.). Ankara: TDK.
ÜLKER, S. (2009).	Ülker Tıp Terimleri Sözlüğü, Latince-Türkçe Sözlük. Erkam Matbaası: İstanbul.
VAUGHAN-LEE, L. (2002).	Çağrı ve Yankı, Sufilerin Rüya Çalışmaları ve Ait Olma Psikolojisi. Enise Ergün (Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.

VURAL, M. E. (2016).	Yetişkinlerde Alçakgönüllülük, Dindarlık ve Psikolojik İyi Oluş ilişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
YALOM, I. D. (2017a).	Bağımlanan Terapi. Zeliha Babayiğit (Çev.). İstanbul: Pegasus Yayınları.
YALOM, I. D. (2107b).	Din ve Psikiyatri. Zeliha Babayiğit (Çev.). İstanbul. Pegasus Yayınları.
YALOM, I. D. (2017c).	Güneşe Bakmak, Ölümle Yüzleşmek. Zeliha Babayiğit (Çev.). İstanbul: Pegasus Yayınları.
YAPAREL, R. (1987).	Yirmi-kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dinî Hayat ile Psiko- Sosyal uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi , Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
YAPAREL, R. (1994).	Depresyon ve Dinî İnançlar ile Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , S.8, ss. 275- 299.
YARAN, C.S. (2009).	Dinî Tecrübe ve Meûnet, Sıradan İnsanların Sıradışı Dinî Deneyimleri. İstanbul: Rağbet Yayınları.
YAZIR, M.H. (2009).	Kur'an- Kerim ve Türkçe Meali. Vera Yayınları.
YILDIRIM, E. (2018).	Hadisçilere Göre Rüya ile Hadis Alma, Ravinin Durumunu Tespit Etme. Tarihten Günümüze Tartışmalı İnanç

	Meseleleri II. BULĞER, M., TAŞPINAR, İ. (Ed.). İstanbul: İfav Yayınları.
YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2016).	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.
YILDIZ, M. (2007).	Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı.
YÜKSEL, H. A. (1996).	Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

EKLER

EK-1: ETİK KURUL İZİNİ

Tarih ve Sayı: 26/09/2019-208551

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu
Başkanlığı

Sayı :35980450-663.05-
Konu :Hafsa HAFİZ

Sayın Hafsa HAFİZ

İlgi :31/07/2019 tarihli, 49487 sayılı yazı

Sorumlu araştırmacılığını üstlendiğiniz 2019/140 dosya numaralı "Din Psikolojisi Bağlamında Rüya ve İstihare Yaşantısı Üzerine Nitel Bir Araştırma" başlıklı çalışma Kurulumuzun 09.09.2019 tarih 08 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-İmza
Prof. Dr. N. Tolga SARUÇ
Başkan

EK :
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

Doğrulamak için: <http://194.27.128.66/envision/Sorgula/belgedogrulama.aspx?V=BELMF8N7T>

Ayrıntılı bilgi için arkaat : Süleyman ARIK Dahili : 10699

İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü
34452 Beyazıt/Fatih-İstanbul
Tel : 0212 440 20 89 Faks : 0212 440 20 88
e-posta : sosyalbilimleretikkurul@istanbul.edu.tr Elektronik Ađ : www.istanbul.edu.tr

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

İlgili makama,

İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Psikolojisi Yüksek Lisans Öğrencisi **Hafsa HAFİZ** "Din Psikolojisi Bağlamında Rüya ve İstihare Yaşantısı Üzerine Nitel Bir Araştırma" başlıklı, 2019/140 dosya numaralı 31.07.2019 tarih ve 49487 sayılı başvurusu ile İÜ. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'na başvurmuştur. 09.09.2019 tarihinde gerçekleştirilen inceleme sonucunda, adı geçen çalışmada etik açıdan bir sorun olmadığına oybirliği ile karar verilmiştir. Gereğini bilgilerinize saygılarımızla sunarız.

Unvanı / Adı / Soyadı	Kurumu	Araştırma ile ilişkisi	Karar	İmza
Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ (Başkan)	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Çiğdem Börke TUNALI (Başkan Yardımcısı)	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Eray YURTSEVEN (Başkan Yardımcısı)	İstanbul Tıp Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Aydın TOPALOĞLU	İlahiyat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Yasemin IŞIKTAÇ	Hukuk Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Seyhan NİŞEL	İşletme Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selim YAZICI	Siyasal Bilgiler Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Rasim İlker GÖKBULUT	Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Hanife Özlem SERTEL BERK	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Haluk ZÜLFİKAR	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Enes KABAKCI	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Şerife Sema KARAKELLE	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Göklem TEKDEMİR YURTDAS	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Bengi PİRİM DÜŞGÖR	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Elif YAVUZ SEVER	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	

EK-2: GÖRÜŞME FORMU

“DİN PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA RÜYA VE İSTİHARE YAŞANTISI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA” ADLI ÇALIŞMANIN YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Araştırma Sorusu: Rüyaların ve bir karar verme eşiğinde veya zor bir durum karşısında “istihare” yapan bireyler için istihare yapmanın anlamı nedir? Rüya ve istihare yaşantısının kişinin gündelik hayatına, psikolojik durumuna ve manevi yaşamına olan etkileri nelerdir?

Merhaba benim adım Hafsa HAFİZ. İstanbul Üniversitesinde Din Psikolojisi alanında yüksek lisans öğrencisiyim. Rüya ve istihare tecrübelerinin kişilerin günlük hayatlarına, psikolojik durumlarına ve manevi yaşamlarına olan etkilerini tespit etmek, rüya ve istiharenin bireyler için ne anlama geldiğini anlamak üzerine bir araştırma yapıyorum ve sizinle bu konuda konuşmak istiyorum.

Rüya yaşantısı, kişinin uyanıklıktaki günlük yaşamını, uyku halinde farklı bir bilinç durumuyla sürdürdüğü bir tecrübedir. Buna mukabil istihare ise, bir karar verme veya herhangi bir işte Allah’tan hayır isteme talebiyle rüya tecrübesine geçmek ve rüyada bir işaret beklemek şeklinde uygulanmaktadır. Benim görüşmelerde amacım; rüyanın ve istiharenin kişilerin günlük hayatlarını, psikolojik ve manevi durumlarını nasıl etkilediğini, onlar için rüyanın ve özellikle istiharenin ne anlama geldiğini tespit etmeye çalışmaktır.

Çalışmada ortaya çıkacak sonuçların rüyanın ve özelde istiharenin bireylerin hayatı anlamlandırma, manevi yaşamlarına olumlu-olumsuz etkilerini ortaya koymada sonraki çalışmalara yön vermesi ve kaynaklık etmesi bakımından literatüre katkıda bulunacağını ümit ediyorum. Bu sebeple istihare yapmayı tercih eden biri olarak neler hissettiğinizi öğrenmek istiyorum.

- Bu görüşme sürecinde söylediklerinizin tümü gizli kalacaktır. Verdiğiniz bilgileri gözlemci dışında herhangi birinin görmesi mümkün değildir. Ayrıca rapor yazarken

görüştüğüm bireylerin isimlerini kesinlikle rapora yansıtmayacağımı bilmenizi isterim.

- Başlamadan önce sormak istediğiniz bir şey varsa yanıtlayabilirim.
- Görüşme sırasında not almak dışında sesinizi kaydetmemin sizin için bir sakıncası var mı?
- Bu görüşmenin yaklaşık otuz dakika ile kırk beş dakika arasında süreceğini düşünüyorum. İzin verirseniz başlayabilirim.

Alıntılama İzni:

Görüşme metnimin isimsiz tutulacağına ve ifadelerimin alıntılanmasında kimliğimin kesinlikle belirtilmeyeceğine dair bilgilendirildim. Bu görüşmeden alıntılar yapılmasını kabul ediyorum.

İmza

Görüşme Tarihi ve Saati: ____:____ , __/__/2019

Görüşme Yeri: _____

Görüşmeci: _____

A. KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Yaşınız ve Cinsiyetiniz: _____

Medeni Durumunuz: _____

Eğitim Durumunuz: _____

Çalışıyor musunuz? Mesleğiniz: _____

Yaşadığınız Yer: _____

Kendinizi dinî açıdan değerlendirdiğinizde nasıl tanımlarsınız? _____

B. GÖRÜŞME SORULARI

1. Rüya görür müsünüz ya da rüyalarınızı hatırlar mısınız? Ne sıklıkla rüya görürsünüz?
2. Gördüğü rüyalardan etkilenen birisi misiniz? Gördüğünüz rüya o gününüzü etkiler mi? Günlük yaşamınızdaki herhangi bir durum rüyanızı etkiler mi? Biraz bundan bahseder misiniz?
3. Gördüğünüz rüyayı iyi veya kötü yapan şey sizce nedir? Ne tür bir rüya gördüğünüzde bunu iyi veya kötü olarak yorumlarsınız?
4. Rüyalarınızı kendiniz mi yorumlarsınız? (Nasıl yorumlarsınız, yorum kriterleriniz nelerdir?)

5. Gördüğünüz rüyalar için rüya tabirleri kitaplarına veya internet sitelerine bakar mısınız? (Ya da yorumlattığınız kişilerin genel özellikleri nasıldır?)
6. İstihare sizce ne demektir? İstihare nedir diye soran bir kişiye anlatacak olsanız, istihareyi net ve etraflıca nasıl anlatırsınız?
7. İstihareyi ilk olarak kimden duymuştunuz? İlk şahit olduğunuz istihareyi hatırlıyor musunuz?
8. İlk istiharenizi ne zaman yaptığınızı hatırlıyor musunuz? Kaş yaşındaydınız ve hangi sebeple yapmıştınız?
9. Ne sıklıkla istihare yaparsınız? İstihare yaptığınızda ne hissediyorsunuz?
- a) Uykuya yatarken ne hissediyorsunuz?
- b) Kalktığınızda manevi açıdan kendinizi nasıl hissediyorsunuz?
10. İstihare rüyanızı, kendiniz mi yorumlarsınız bir başkasına mı yorumlatırsınız? Başkasında aradığınız özellikler nelerdir?
11. Bir kişi sizden istihare yapmanızı istese nasıl hissedersiniz? Neden sizden istediği ile ilgili ne düşünürsünüz?
12. Siz birinden sizin için istihare yapmasını ister misiniz? (İsterseniz o kişide arayacağınız özellikler nelerdir?)
13. İstihare sonucuna göre karar vermek sizi nasıl etkiler? İstihare sonrası verdiğiniz karar size nasıl bir duygu verir? (Güven, ümit, kadercilik, ümitsizlik gibi) .
14. İstihare sonucu olumlu çıktığı halde süreç olumsuz gelişse bu durumu nasıl karşılırsınız?
15. Genellikle hangi durumlarda istihareye yönelirsiniz, hangi konularda istihare yaparsınız?
- a) Gözlemlerinize göre istihare en çok hangi konularda yapılıyor? (Zor bir zamanda veya çok kararsız kaldığı durumlarda mı istihare yapıyorlar?)

b) Siz zor zamanlarda istihare yaptınız mı, yapar mısınız? (Bu durumda istihare sizi nasıl etkiler, rahatlatır mı?) İstiharenin size yardımı olacağını düşünüyor musunuz?

16. (Allah’a atıf yapıldığında) Allah tasavvurunuz nasıldır?

a) Allah size göre hangi özelliklere sahiptir? Onunla olan ilişkinizi düşündüğünüzde Allah’ı nasıl algıyorsunuz?

17. İstihare yaptıktan sonra Allah ile ilgili düşünceleriniz değişti mi? Değiştiğini hissediyor musunuz? (Sonuç olumlu veya olumsuz çıktığında.)

EK-3: KATILIMCILARIN ÖZELLİKLERİ

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Yaşadığı Yer	Dindarlık Tanımlamaları
Katılımcı 1	Kadın	21	Öğrenci	İzmir	Hata yapan dindar bir genç kız
Katılımcı 2	Kadın	25	Eğitimci	İstanbul	Dindar olmaya gayret eden biri
Katılımcı 3	Kadın	27	Eğitimci	Van	Dindar olmaya çalışan biri
Katılımcı 4	Erkek	34	İş Adamı	İstanbul	Müslüman
Katılımcı 5	Kadın	30	Kur'an Öğreticisi	İstanbul	Muhafazakâr
Katılımcı 6	Kadın	54	Emekli Memur	İstanbul	Samimi, dini yaşamaya gayret eden, inançlı biri
Katılımcı 7	Kadın	38	Finans Müdürü	İstanbul	Dindar
Katılımcı 8	Kadın	47	Ev Hanımı	İstanbul	Eksikleri olan bir dindar
Katılımcı 9	Kadın	26	Eğitimci	İstanbul	Mütedeyyin
Katılımcı 10	Kadın	40	Ev Hanımı	İstanbul	Dindar olmaya çalışan biri
Katılımcı 11	Kadın	22	Öğrenci	İstanbul	Eksiği olsa da dindar
Katılımcı 12	Kadın	37	Akademisyen	İstanbul	Dindar
Katılımcı 13	Kadın	29	Ziraat Teknikeri	Kocaeli	İnançlı, İçsel Muhafazakâr
Katılımcı 14	Kadın	38	Serbest Meslek	Uşak	Dindar, Muhafazakâr
Katılımcı 15	Kadın	31	Eğitimci	İstanbul	Dini yaşamaya gayret eden biri
Katılımcı 16	Kadın	62	Eğitimci	İstanbul	Allah'ın dinine yardım etmek için çaba sarfeden aciz bir kul
Katılımcı 17	Kadın	40	Eğitimci	İstanbul	Dini yaşamaya gayret eden biri
Katılımcı 18	Erkek	51	Kitapçı/Sahaf	İstanbul	Ehli Sünnet itikadına bağlı dindar biri
Katılımcı 19	Erkek	61	Emekli Eğitimci	İstanbul	Dini yaşamaya gayret eden, dini bütün biri
Katılımcı 20	Erkek	68	Emekli Din Görevlisi	Belçika	Dini Bütün, Dinden taviz vermeyen biri

EK-4 ÇÖZÜMLENMİŞ GÖRÜŞME ÖRNEĞİ

1. Rüya görür müsünüz ya da rüyalarınızı hatırlar mısınız? Ne sıklıkla rüya görürsünüz?

Rüya çok görürüm, bazen hatırlarım bazen hiç hatırlamam ama gördüğümü bilirim, uyku esnasında sürekli rüya halindeyim. Hep sürekli rüya görürüm.

***Hayat uykuda devam ediyor gibi midir?**

Aynen öyle. Uykuya geçişte çok anlamam ama geçtikten sonra böyle parça parça hatırlıyorum. Mesela sabah kalktığımda hemen hatırlamasam da gün içinde bazen rüyayı anımsadığım oluyor. Böylece uykumda rüya gördüğümü hatırlıyorum.

2. Gördüğü rüyalarından etkilenen birisi misiniz? Gördüğünüz rüya o gününüzü etkiler mi? Günlük yaşamınızdaki herhangi bir durum rüyanızı etkiler mi? Biraz bundan bahseder misiniz?

Rüyalarım şöyle duygusal olarak rüyamda çok yorulduğumu hissettim mesela. Uykudan uyandığımda yani böyle ne kadar yorulmuşum dediğimi hissettim. Hani günlük gerçek yaşantıda etkiledi mi, belki o günlük psikolojik olarak etkilemiş olabilir ama onun dışında bir rüya benim hayatıma hiç yön vermemiştir.

Günlük yaşadığım bir şey beni çok huzursuz eden üzen bir şeyse eğer sevindiren değil de olumsuz bir şeyse ama o da nadirdir. Ama gerçekten üzmüş olması gerekir, endişelendirmiş olması gerekiyor. Onlar yansıyabiliyor.

3. Gördüğünüz rüyayı iyi veya kötü yapan şey sizce nedir? Ne tür bir rüya gördüğünüzde bunu iyi veya kötü olarak yorumlarsınız?

Mesela kötüyü söyleyeyim; birinin öldüğünü görmek benim için kötü bir rüyadır. Çünkü o an gerçekmiş gibi yaşıyorum rüyada. O hissi hissediyorum. Onun dışında mesela bir şeylerden kaçmak, korktuğum bir şeyden kaçtığımı görüyorum o da beni çok etkiliyor. Yine hissel olarak rüya esnasında yine o da beni yoran rüyalarından birisi.

***Genelde kurgusal mıdır rüyalarınız? Semboller var mıdır mesela?**

Yok, sembol çok yok. Şunu gördüm iyi olacak demem. Ama semboller hep olur. Mesela yakın zamanda bir rüya gördüm. Böyle kalabalık bir ortam cenaze ortamı. Birileri et doğruyordu. Ben ondan mesela bir işaret alırım. Kötü bir şey gibi algılarım onu ama bu nadir olur. Her zaman olmaz, genellikle bir kaçış ölüm ne bileyim belki olmasını istediğim bir şey rüyama girer. Böyle beni mutlu eden rüyalar genelde ya olmasını istediğim şeyleri gördüğümde ya da olup rüyama giriyorsa çok mutlu oldum ve gördüm tekrar mutlu oldum gibi böyle şeyler.

***Uyanıklıkta ne iyiye rüyada da o iyi gibi mi? Hisler önemli diyorsunuz...**

Gibi evet. Yani şöyle et gördüm ama bu bana acaba bu bana bir işaret mi uyarı mı, ben bir şey mi yapacağım bir hata mı yapacağım ya da işte benim arkamdan bir şeyler dönüyor mu? Et bana hep bunu çağırıştırır. Et gördüğümde kan gördüğümde hep birileri bir şey planlayacak kötülük yapılacak, bana ya da belki benim için.

4. Rüyalarınızı kendiniz mi yorumlarsınız? (Nasıl yorumlarsınız, yorum kriterleriniz nelerdir?)

Evet, kendim yorumlarım. Başka kimseye yorumlatmam. Anlatırım birilerine. Ya da çok yakın dostum var onunla paylaşıyorum. O da bazen enteresan buluyor rüyalarımı.

***Üzerine konuşuyor musunuz bu neye işaret gibi?**

Yok, o şekilde neye işaret eder gibi değil de sonrasında mesela bir şey yaşanıyor diyelim hatırlıyor musun sen bir rüya görmüştün bak acaba o muydu falan gibi böyle şeyler oluyor. Sonrasında oluyor yani. Bu geleceğe dair bir varsayımda bulunmuyoruz hiç ya da ben bulunmuyorum. Ama daha sonrasında onunla alakalı ben ilişkilendiriyorum bilmiyorum ama ilişkilendirdiğim oluyor.

5. Gördüğünüz rüyalar için rüya tabirleri kitaplarına veya internet sitelerine bakar mısınız? (Ya da yorumlattığınız kişilerin genel özellikleri nasıldır?)

Yani çok şey yapmam ama ilk kez gördüğüm bir şeyse daha önce görmediğim bir şeyse acaba ne diyor diye baktığım oluyor, ama her zaman bakmam.

***İtimat eder misiniz?**

Yok, itimat etmem. Sadece bakarım ve daha çok kendim değerlendiririm. Acaba rüya tabiri ne diyor diye merakımdan bakarım.

***Kendi dünyanızdaki karşılığı daha önemli sanırım...**

Evet kesinlikle öyle.

6. İstihare sizce ne demektir? İstihare nedir diye soran bir kişiye anlatacak olsanız, istihareyi net ve etraflıca nasıl anlatırsınız?

İstihare bence Allah'tan bir şeyle ilgili hayrı dilemek. Ben öyle düşünüyorum. Hayır dileğinde bulunmak. Şerse Allah'tan kişinin kendisinden uzaklaştırmasını dilemesi, ben istihareye böyle baktım ve istihare yapmak değil de istihare duası, öyle bakıyorum. Dua ediyorum, gerçekten. Bazen istihare duasını okuyorum bazen kendim ediyorum ona bağlı kalmıyorum. Diyorum ki Allah'ım bu süreçte, özellikle o işin içinde olduğum dönemlerde zaten yapıyorum, bu süreçte beni hayırlı olan şey neyse ona yönelt diyorum ve daha sonrasında o an belki onu anlayamıyorum Allah'ın bana gösterdiği şeyi ama sonrasında aa istihare demek ki o kadar dua ettim Allah da bana o yüzden bu musibetten korudu diyorum.

***Rüya kısmı da var ama daha çok süreç sizin için istihare?**

Süreç evet ama rüyada da gördüğüm oluyor.

İstihare için diyorum ki Allah belki bazı insanlara rüyayla ilgili bir şey vermiş olabilir, bu bir özellik bence. Bunu vermiş olabilir, isterse bunu rüyayla da bunu gösterebilir, bir işaretle de gösterebilir, ya da işte istihare duadır ve bir süreci gerektirir yani sadece istihareye bir gün yatmakla bir şeyi görmeyi bekleme derim. Bir süreçtir derim, yedi gün, on gün, on beş gün artık ne kadar yapmak isterseniz artırabilirsiniz sayısını ya da dönem dönem de yapılabilir. Uzun süre de yattığım oldu çok kısa sürede kendimce vicdani olarak mesajı aldığım da oldu. Böyle söylerim yani, duadır. Bunun sayı olarak belli bir sınırlaması yoktur. İstedğin kadar yapabilirsin ve aslında istediğimiz şey rüyada Allah'ın bunu göstermesi değildir. Çünkü göstermeyebilir de. Rüya görmediğini iddia eden insanlar da var. Onların görmesi mümkün değildir. Daha kişiseldir. Başkasının bizim yerimize istihareye yatması yani hani olur mu, çok böyle

hani olsa bile ben kendi adıma söyleyeyim olabilir belki ama ben o kişinin lafıyla hareket etmem. Sadece bir kere lisede etmiştim. Hayırlı bir sonuç aldım gerçi onda da ama bunun dışında günümüzde birinin yattığı istihare ile davranış geliştirmem diye düşünüyorum.

7. İstihareyi ilk olarak kimden duymuştunuz? İlk şahit olduğunuz istihareyi hatırlıyor musunuz?

İstihareyi ne zaman nerde duyduğumu net hatırlamıyorum kimden duyduğumu ama sanki lise öncesi bilgiymiş gibi. Belki gittiğim sohbet ortamları, vaaz ortamları ya da belki bir dönem 3 haftalık bir Kur'an kursuna gitmiştim orda duymuş olabilirim. Kuzenlerimden duymuş olabilirim. Ama tabii şöyle biliyordum ben; istihare yatıyorsun Allah o yedi gün içerisinde sana herhangi birinde gösteriyor. Ya tek tek işaretler veriyor gibi sonrasında ben istiharenin aslında öyle olmadığını anladım. Allah bir rüyayla işaret edebilir ama herkeste aynı şey olmaz diye düşündüm.

8. İlk istiharenizi ne zaman yaptığınızı hatırlıyor musunuz? Kaş yaşındaydınız ve hangi sebeple yapmıştınız?

İlk istiharemi lisede yapmıştım. 16-17 yaşlarındaydım. Şöyle; İmam-Hatip'e gidiyordum kat sayı problemi vardı. İngilizce öğretmeni olmak istiyordum bir dönem ama tabii kat sayı problemi olduğu için İngilizce Öğretmenliğine yerleşmem mümkün değildi ama bu beni bir yandan da zorluyordu. Çünkü dershaneye gidiyordum, dil dershanesine. İngilizce eğitim görüyorduk ama herkes okullarında dil sınıfındaydılar. Bizim dil sınıfı yoktu ben eşit ağırlıklı sınıfta okuyordum. Diğerleri dil, haliyle onlar benden çok daha iyidiler. Bu beni psikolojik olarak çok yıpratmaya başlamıştı. Okulda iyiyim ama oraya geliyorum başarısızım ve tabii ergenliğin de verdiği şeyle beni rahatsız etmeye başladı. Baya böyle çok bunaldım sıkıldım dershaneye gitmek istemedim. Dilden soğuma noktasında geldim. Sonra acaba ben yanlış mı yapıyorum yani boşa mı kürek çekiyorum gibi düşünerek bölümümü değiştirsem mi diye düşündüm. İşte dershanedeki rehber öğretmenimle konuştum. O değiştirmememi söyledi, değiştirme falan dedi. Ama tabii ben istemiyordum artık baya soğumuştum. Olabileceğini de düşünmüyordum yani gerçekten boşa kürek çektiğimi düşünüyordum. Diğer tarafta başarabileceğimi biliyordum. Sonra işte bir karar verdim,

bununla alakalı artık bir karar vermem gerekiyor diye düşündüm. İstihareye yattım ama tabii o zaman belki ergenlik döneminin verdiği şeyle hiçbir şey göremedim ve şunu bekliyordum. Kesin bana rüyada bir işaret verilecek ama o işaret gelmedi maalesef.

***Namaz kılıp duasını mı okudunuz?**

Evet, namaz kılıp duasını okudum, yattım. 7 gün devam ettirdim ama yok, hiçbir şekilde olmadı. Sonra işte arkadaşlarımla da paylaşıyorum bunu. Bir arkadaşım vardı onun babası biraz şey bir insan, Allah ile muhabbeti çok sağlam, aslında bipolar bozukluğu olan hukuk ve ilahiyat mezunu böyle bir adam. Çok böyle sözüne güvendiğim bir insan, öyle ama muhabbet edildiğinde insana çok şey katan ama psikolojik problemleri olan birisi ve gerçekten sanki Allah dostu gibi öyle biridir, hala da öyle görürüm onu. Biraz belki psikolojik durumunun da şeyi beni etkiliyor olabilir, çok bilen okuyan bir insan. İşte dedi ki ben babama söyleyeyim babam ara ara yatıyor istihareye. Tamam dedim söyle, biz ailecek de tanışıyorduk onlarla. Sonra ona söyledi ve ertesi gün geldi bana dedi ki babam yatamıyor çünkü yattığında hastalanıyor dedi. O atak geçiriyor dedi. O nedenle annem ben yatayım dedi. Tamam dedim ben de. Arkadaşımla annesi yattı ertesi gün geldi ve inanamazsın falan diye. Ne oldu dedim. Annem böyle yemyeşil bir arazinin içinde seni bembeyaz bir elbiseyle gezerken görmüş, işte gökyüzü aydınlıkmış falan diye. Kesin geçmem lazım o zaman dedim.

***Siz geçmem hayırlı olacak mı diye mi niyet etmiştiniz?**

Yok, öyle değil. Ben normal Allah'tan bir işaret bekliyorum. Çünkü kalmakla ilgili içimde hep bir sıkıntı var ya, aslında ben onu öteliyorum. Bir çıkış yolu, o yeşillik aslında benim kurtuluşum. Yani o biraz dönemle de ilgili, ergenlik döneminde hep böyle bir şeylerin üstünü örtmektir ya, hani problemi çözmek değil de probleminden kaçmak. Ben aslında orada probleminden kaçıyorum orada ama o yeşil beni cezbediyor ve gidiyorum. Şu an olsa bu kararı bu kadar hızlı verir miyim, belki veremeyebilirim. Yeşil gördüm ama belki de o gün yaşadığım bir şeyden dolayı yeşil görüyorum derim.

***Daha fazla mı sorgularsınız?**

Tabii daha fazla sorgularım. O dönem tabii sorgulamadığım için direk hemen yeşil beyaz elbise falan, beni cezbetti hemen geçtim. Geçtim ama güzel oldu, iyi ki de geçmişim diye düşündüm. Hayatım şekillendi ve ben mutlu oldum, mutluyum da elhamdülillah hala. İlk tecrübem böyleydi. 7 kere yapmıştım.

9. Ne sıklıkla istihare yaparsınız?

En son bir sene önce falan yapmıştım. Ben genellikle bir şeyle ilgili karar vermekle ilgili zorlandığımda istihareyi seçerim. Eğer böyle çok bana siyah beyaz sebepler varsa istihare benim tercihim olmaz. Ama böyle gri tonlar varsa o zaman böyle bir git gel yaşadığımı hissettiğim anda bir konuyla alakalı istihareye başvururum, böyledir.

***İstihare yaptığınızda ne hissediyorsunuz? Uykuya yatarken ne hissediyorsunuz?**

Bir kere tamamen kendimi o dua esnasında ve gerçekten dua etmek istediğimde yani ciddi dualar ettiğimde, sadece istihare duası değil, her şeyden soyutlanmaya çalışırım, hissel olarak ve sadece Allah ile baş başa olduğumu düşünürüm. Bu istihare duasında daha güçlü oluyor. Dua ederken sanki böyle çok başka bir evrendeymişim gibi, hani nasıl diyeyim, bu odada bile değilmişim gibi, başka bir âlemdeymişim gibi hissediyorum, böyle oluyor. Çok kaptırdığım için yani, psikolojik olarak zihinsel olarak oraya verdiğim için. Genellikle gözlerimi kapatırım, bunun olması için. Etraftaki uyaranlardan soyutlanmak için ve sessiz bir ortam tercih ederim. Ya da secdede dua ederim. Dua yaparken bu şekilde yapıyorum ve hissetmeye çalışırım söyledığım şeyleri ne kadar istiyorum yani bu çok güçlü bir his mi diye hissetmeye çalışırım.

***Peki istihare rüyasında net bir işaret aldığınız oldu mu?**

Şöyle; o net mesajı sonrasında gördüm. Bir şeyler gördüm ama aa demek ki oymuş dedim. Mesela ben istihareye yattığımda özellikle ilk yatışta çok uyandığımda çok büyük bir ağırlık hissedirim ruhen. Bilmiyorum bu psikolojik mi çok hissediyorum bunu.

***Evet, kalktığınızda manevi açıdan kendinizi nasıl hissediyorsunuz diye soracaktım...**

Evet, istihare duasını yapıp uyuduğum ilk gece özellikle. Sonrakilerde biraz daha hafifliyor ama ilk gece böyle bir nefesimin yetmediği gibi, o şekilde uyanıyormuş gibi, sanki gece nefesi çok zor almışım gibi uyanıyorum.

***Bunu olumsuz olarak değerlendiriyor musunuz?**

Olumsuz değerlendirmiyorum o başka bir şey. Belki yatış şeklimle ilgilidir diyorum. Ya da hani hiç konuşmadan ve dua ettikten sonra, çünkü öyle bir hale girdikten sonra da o da insana biraz tuhaf hissettiriyor. Belki hani o ruh hali ile yattığım için sabah bu şekilde uyandım diyorum, o beni etkilemiyor hiçbir şekilde. Fizyolojik olarak hissettiğim şey beni hiç etkilemiyor. Zaten ben dediğim gibi ben rüyadan etkilenmiyorum, rüyayı sonradan acaba bu buna mı işaretli diye söylüyorum. Yaşadıklarımıyla anlamlandırıyorum.

***Renk beklemek gibi bir şey yok mu?**

Yok, hiç yok çünkü mesela yeşili bahçeyi işte kirazı aynı yerde görüp kirazdaki kurtları da gördüğüm oldu mesela. Çok güzel bir bahçe ama böyle meyve bahçesi, envai çeşit meyve var işte benim kendisiyle ilgili hayatımı bileştirmek istediğim kişi o bahçenin içinde böyle çok da güzel giyim kuşam olarak, o bahçenin ortasında, sonra işte ben o bahçeye doğru gidiyorum, bundan mesaj almak istesem işte olması gerekiyor gibi, bahçeye yaklaşıyorum sonra kirazları elime alıyorum ve kirazlardan kurtlar çıkıyor. Her şey var aslında. Ben bunda mesela şunu çıkartmıştım; gerçekten görüldüğü gibi biri değildi. Yani herkese böyle olumlu mesajlar veriyor çok harika bir insanmış gibi mesajlar veriyor, kendini sunması güzel ama çok başka şeyler çıkıyor.

***Bu rüyayı olumsuz mu yorumladınız?**

O gördüğüm zaman öyle yorumlamadım. O benim aklımda ama bir yerde durdu. Şöyle yaptım, bu bir ihtimal. Allah'ın bir uyarısı olabilir, onu değerlendirirken dikkatli değerlendirdim onu bir destek gibi düşündüm. Aslında o sürece hiç girmedim bile. Bir şekilde Allah engelledi.

Bunun dışında uyandığımda kendim için söyleyeyim sık dua etmiyorum ediyorum ama şöyle Allah'ım böyle diye. O dua haline hiç girmiyorum belki haftada bir, belki ayda bir. Çok ihtiyaç duyduğumda o hale giriyorum. Onun verdiği bir utanma da var. Allah diyor ya; sizin duanız olmasa ne işe yararsınız diye. Aslında benim bunu hep yapmam gerekiyor diye bunu hep yapmam gerekiyor.

10. İstihare rüyanızı, kendiniz mi yorumlarsınız bir başkasına mı yorumlatırsınız? Başkasında aradığınız özellikler nelerdir?

Kendim yorumluyorum. Başkalarına anlattığım oluyor ama paylaşmak için. Hiç yapmam çünkü bilinçaltıma o söylediği şeylerin, onların girmesini istemem. Kendim karar vermem gerektiğini düşünürüm ve asla etkilenmek istemem o konularda. Genellikle başkasının tecrübesiyle hareket ettiğimde yanıldığımı hata yaptığımı biliyorum.

11. Bir kişi sizden istihare yapmanızı istese nasıl hissedersiniz? Neden sizden istediği ile ilgili ne düşünürsünüz?

İsteyen oldu ama yapmadım. Yani çok beni de tanımayan birisiydi. İlahiyatçı olduğum için istedi ama ben dedim böyle bir şey yapmam kişisel bir şeydir dedim ve yapmadım.

12. Siz birinden sizin için istihare yapmasını ister misiniz? (İsterseniz o kişide arayacağınız özellikler nelerdir?)

Bir kere lisede istemiştim başka da olmadı. Şu ana kadar istemedim. İstemeyi de düşünmüyorum. Allah o tecrübeyi bana yaşatmalı diye düşünürüm. İlla rüya tecrübesi değil de bir şekilde onu ben yaşamalıyım o süreci.

13. İstihare sonucuna göre karar vermek sizi nasıl etkiler? İstihare sonrası verdiğiniz karar size nasıl bir duygu verir? (Güven, ümit, kadercilik, ümitsizlik gibi) .

Şöyle; istihare sonucuna göre karar vermem, rüya anlamında söylüyorum. Hemen o benim için kesin bir şey değildir. Sadece biriktiririm şeyleri, sembolleri ya da belki mesaj varsa o mesajları görmeye çalışırım. Onlar böyle hep aklımın bir köşesinde olur. Mesela karşımdaki kişiyle muhatap olduğumda, evlilik anlamında konuşuyorum, onda

hani bazen şöyledir ya, Allah her şeyi gösterir aslında, karşıdaki kişide her şeyi görürüz ama biz onu görmezden geliriz. İşte o görmezden gelmelere engel olur bende istihare. O aldığım mesajlar, mesela ben çok görüşme yapmadım 3 tane falan olmuştur. Hepsinde de aynı şeyi yaşadım. O his ya da rüyanın içinde bazen hiçbir şey görmediğim de olur, karanlığın içinde gördüğüm de olur ya da çorak bir arazide. O mesela dikkat et mesajı gibi algılarım onu.

***Şöyle oldu mu; istihare rüyasının sonucuna göre hareket etmek değil de onunla paralel hareket ettiğiniz oldu mu?**

İşte ben istihare sonucuna olumlu ya da olumsuz diye ya da hayır veya şer mi kanaatine hiç varmıyorum. Yani istihare bana olumlu mesaj mı verdi olumsuz mesaj mı verdi onu rüya sonunda hiç karar vermiyorum. Şöyle yapıyorum. Bunun içerisinde değişik semboller de var. Çünkü ağaç da gördüm kocaman bir bahçe gördüm. Çok güzel bir bahçe gördüm bir sürü meyve ağacı gördüm ama bu olumlu bir şey aslında bu düşünüldüğünde ama kirazların kurtlu olması bence olumsuz bir şey. O bahçenin karanlık olması akşam vakti olması olumsuz bir şey. İkisini de değerlendiriyorum. Ben bundan mesela şu mesajı alıyorum; iyi şeyleri de var evet ama aslında özünde kötü şeyler var dikkat et yani. Bundan böyle bir mesaj almıştım. Ama tabii ki benim o anlık yorumum mesela bu beni öyle davranmaya itmedi. O insanla ilgili bunu tecrübe etmeden o mesajın kesin olarak onu ifade ettiğini düşünmedim. İlla tecrübe ettim o süreci. Ama şöyle sanki istihare benim işimi hızlandırıyor gibi hissediyorum. O sürece hiç sokmadı beni. Belki Allah ile hep temas halinde olmak insanı koruyor ya da çok inanarak yattığım için bilmiyorum. Elhamdülillah hep korunduğumu hissettim.

İstihare bana daha çok bu anlamda güven duygusu veriyor. Çünkü ben orada Allah'a arz ediyorum ya derdimi. Allah'ın bu konuda beni yalnız bırakmayacağını biliyorum. Her zorlukla beraber bir kolaylık var. Ben zorluğun içerisine giriyorum ve Allah bana muhakkak bunun içerisinde bana zorluğu fark ettirecek böyle giriyorum ve yani nasıl söyleyeyim bende şöyle bir durum var. Bazı konular var ki o konularda ben aslında çok siyah beyaz, gri tonları olmayan biriyim. Ya hep ya hiç. Ama bazı konular öyle olmuyor. Mutlaka bir şeyleri değerlendirmek gerekiyor. Özellikle insan mesela ben bir insanı bir davranışı yüzünden silip atamam, onun için gerçekten diyelim ki birine bir

şey yapmış. O ona yapmış o onun tecrübesi. Ben onu tecrübe etmeden onunla alakalı kanaat geliştirmem ve ben bunu karşımdaki insana yani insanlığına saygısızlık diye düşünürüm. Haliyle bu benim karşı cinste ilişkiye de yansıyor. Her ne kadar onunla ilgili olumsuz şeyler duysam da elimden geldiğince onları dikkate almamaya çalışırım, objektif bakmaya çalışırım ve kendim görmek isterim. Çünkü şöyle olur sonrasında. Eğer ben onunla ilgili olumlu bir şey düşündüysem acaba öyle değil miydi acaba ben mi yanlış anladım acaba acele mi ettim gibi aklıma takılma ihtimali var ve ben bu ihtimalleri aslında sıfırlamak istediğim için birazcık da bunu yapıyorum. İstihare bu anlamda benim yani dayanağım ve güven kaynağım oluyor. Kendimi iyi hissetmek doğru karar vermek açısından.

14. İstihare sonucu olumlu çıktığı halde süreç olumsuz gelişse bu durumu nasıl karşılırsınız?

Bu da oldu evet şöyle; ben olumsuz geliştiğini düşünmüşüm ama. Aslında o bana çok tecrübe katmış. Şöyle ben İstanbul dışında Aydın'da çalıştım iki yıl oraya atandım. Atanmadan önce onu tam hatırlamıyorum hangi sebeple yattığımı hatırlamıyorum ama istihareye yattığımı ve rüyamı net hatırlıyorum. 23 yaşlarında falan. Ama ne sebeple yattığımı hatırlamıyorum ama o süreçti istihareye yattım. Böyle yemyeşil kocaman düzlük bir arazi. İncir ağaçları var annem ve kardeşim var. Birisi var uzakta tanımadığım, ben varım, o arazide duruyorum, çok geniş ben her yeri görebiliyorum. Aydınlık o kadar güzel bir yer ki. Annem de sacın üzerinde balık pişiriyor. Yere ateş yakmış, sac var balık pişiriyor. Aydın'a atandıktan sonra bundaki mesajları gördüm; mesela incir, Aydın'ın inciri çok meşhurdur. İlerdeki kişi muhtemelen orada tanıdığım en yakın dostum olan kişi. Tanımadığım birisi ama orada var. Düzlüktür Aydın çok. Düz bir yerdir, annem ve kardeşim hep yanıma gelmişlerdi onlarda rüyanın içindeydi. Baktığımda sanki çok güzel bir rüyaymış gibi ama orada herhangi bir his gelişmedi, galiba o an bir sonuca varamamıştım öyle hatırlıyorum, rüyayla alakalı, beni bir yere götürmemişti yani. Ama sonra Aydın'a gittiğimde çok kötü şeyler yaşadım. İlk mesleki tecrübemi kötü şeylerle başladım mesleğe. Ve hani böyle kendi camiamızdan böyle şeyler görmek beni çok alt üst etti. Hatta bir dönem insanlara olan güvenimi kaybettim, insanlara güvenemedim uzun müddet bunun etkisinden kurtulamadım ve hala bende şöyledir; ben hiçbir zaman insanlara güvenmem ancak onlar benim

güvenimi kazanırsa. Bu mesleki tecrübeler anlamında vs. çok zorlandım. Ama İstanbul'a geldikten sonra şunu gördüm; bana çok şey katmış. Belki de dedim ki o benim için gerçekten hayırlı olan şeydi. Onu gördüm. Ben bazen hatta iyi ki Aydın'a gitmişim bile diyorum. He ne kadar kötü şeyleri hatırlatsa da bana, çok etkilemişti beni. Ama şimdi onlar benim için hatıra.

***Kaderle ilişkilendirdiğinizde nasıl bakarsınız peki?**

Kader algım biraz farklı benim. Yazdı yazmadı meselesi değil, ya da bildi bilmedi meselesi değil öyle bakmıyorum. Evet, insanın hayatında Allah çok önemli şeyleri gerçekten belirlemiş olabilir, doğumdur, ölümdür. Ya da işte evleneceği kişi, bununla ilgili çok net değil fikrim. Bazen Allah insanın hayatına hiç olmadık bir yerden, insanın elinde olmadan imtihan sokabilir, ben buna inanıyorum. Ama onun dışında insanın yaptığı şeylerin, diyelim ki biz bir şeye karar veriyoruz, karar verdikten sonra onu yaşıyoruz. Belki iyi bir şey gibi gözüküyor ama sonuçta kötü şeylerle karşılaşabiliyoruz. Ben bunun tamamen insan iradesine bağlı olduğunu düşünüyorum bir kere. O yüzden istihare, ama tabii ki bunda duanın etkili olduğunu düşünüyorum. Aslında biz dua ettiğimizde Allah'tan yardım dilesek Allah onu değiştirebilir. Bir şekilde karşımıza bir insan çıkarır belki bir olay gösterir. Muhakkak karşımıza bir şey çıkarır. Ama insan kafasının dikine giderse evet Allah ona istediği şeyi verir. Kafasının dikine gittiğinin bedelini ödetir, böyle bakıyorum. Ama tabii dua ile sürekli iç içe yaşarsa insan yanlış karar vermekten bir nebze olsun, bazen imtihan da olur o ayrı, ama Allah'ın koruyabileceğini düşünüyorum. İstihareye de aslında böyle bakıyorum. Kader açısından düşünersek, evet insan atıyorum ben şu duvara kafamı vuracağım evet gidip vursam vururum Allah bana engel olur mu? İsterse olur o ayrı da ama olmaz. Ben gider vurabilirim. Ama atıyorum verdiğin bir sadaka buna engel olabilir. Buna da inanıyorum. Ya da işte istihare ile ona karar vermeye kalkarsan ya da duayla onu sürekli güçlendirirsem Allah'tan onunla ilgili hep Allah'ım beni hayra ulaştır diye dua edersem Allah'ın o kafamı duvara vurma eylemine engel olacağını, illa şöyle Rahmani bir şey gönderip ışık huzmesi gönderir falan gibi değil, yani insan çıkarır tecrübeyi dinletir ya bir şey çıkarır karşısına. Bazen telefonda bile çıkabilir karşısına bu. İnsana onu anımsatır, ya da işte bir anda bir söz görür hatırlar ya da işte o an Kur'an'ı okurken bir şey dikkatini çeker. Bir şekilde engeller, böyle düşünüyorum, istiharenin ve duanın.

Bazen bakıyorum, sonucuna katlanabileceğim şeylerse, katlanmak değil de, bazen hızlı karar verdiğimi biliyorum. Halbuki diyorum ki keşke bunun için biraz bekleseydim ya da dua etseydim dediğim oluyor mesela, hata yaptığımı gördüğümde.

15. Genellikle hangi durumlarda istihareye yönelirsiniz, hangi konularda istihare yaparsınız?

Yani hayata yön verecek konular, mesela okul, evleneceğim kişiyle alakalı yaparım daha çok o ihtimal varsa. Teklif geliyor içine giriyorum ve karar veremediğim yani, kendimi ne hissettiğimden emin olmadığımda istihareye başvururum. Ya da bir şeye başlayacağım diyelim ki bu da benim hayatımı çok etkileyecek bir şeyse eğer, mesela şu an öğretmenim, öğretmenlikten başka bir mesleğe geçmek istedim diyelim o zaman istihareye başvururum. Bunun gibi radikal değişikliklere sebep olacaksa o olay istihareye yatarım.

***Gözlemlerinize göre istihare en çok hangi konularda yapılıyor?**

Çevremde gözlemlediğim tabii benim çevrem arkadaşlarım falan genelde ilahiyatçı falan oldukları için eğer böyle biraz daha akılcı yaklaşıyorlarsa olaya genellikle benim gibi yapıyorlar. Ama ben mesela sütüm gelecek mi diye yatan da gördüm. İşte gelecekte haber almak gibi. İşte şuraya gideyim mi diye yatan da gördüm. Çok farklı sebeplerle yatan da gördüm. Onlara göre belki çok önemli sebeplerdir önemsedikleri konulardır bilmiyorum ama benim önemsemediğim şeylerle ilgili de yattıklarını gördüm.

*** Zor bir zamanda veya çok kararsız kaldığı durumlarda mı istihare yapıyorlar mı? Gözlemlediniz mi bunu?**

Galiba görüyorum, öğrencilerde özellikle çok görüyorum. Ne yapacağını bilemediğinden mi bilmiyorum ama ne yapacağını bilmediğini düşünüyor, en azından bize yansıttığı o. Gerçekten onun için çabaladı uğraştı vakit harcadı ne bileyim, bir çabada bulundu. İstihare yaptı mı yani bir çözüm bulmaya çalıştı mı bilmiyoruz. İstihare son çare miydi? Gerçi bana göre öyle değil de. Zor zamanda ya da bildiği bir şeyle ilgili karar verecek hemen topu istihareye atıyor mesela.

***Siz zor zamanlarda istihare yaptınız mı, yapar mısınız? (Bu durumda istihare sizi nasıl etkiler, rahatlatır mı?) İstiharenin size yardımı olacağını düşünüyor musunuz?**

Karar vermekte çok zorlandığım durumlarda yaptım evet. Çok rahatlatan bir şey. Onu yanımda bir destek gibi. Allah'ın bana, hani ben size şah damarınızdan daha yakındır ayeti var ya, onu orada hissediyorum yani. Şöyle; Allah benim destekçim. Yani bu konuda yanlış bile olsa, sonuç olarak ben bu hatayı yapsam bile Allah beni mutlaka, diyelim ki o kişiyle evlendim, olmaması gerekti, ama Allah beni o evliliğin içinde dahi, zorlukla beraber kolaylık olayı, o kolaylığı çıkarıp bana gösterecek. Bende o tahammülle başlayan şey tevekküle dönecek diye düşünürüm. Allah ile irtibatı kesmemem lazım elbette. Kesinlikle istihare bu anlamda benim için destek güvendir. Mesela şöyle oluyor. Bir tanesi benim için zordu, görüştüğüm bir kişiyle alakalı. Bir sene kadar beni yormuştu. Neden olmadı ki acaba hata mı ettim, acele ile mi karar verdiğimi düşündüm ama sonra bir baktım ki iyi ki de olmamış dedim.

***İstihare süreci nasıldı orada?**

Biriyle görüşmüştüm iki hafta kadar, öyle hatırlıyorum. Sonra bana bir şey söyledi, o söylediğinin üzerine dedim ki bunun devam etmesini istemiyorum ben dedim, bitirdim. Sonra ama bitirdikten sonra, çünkü çok benim istediğim gibiydi, beni tam idealize ettiğim eş adayı idi yani, öyle birisiydi görsel olarak. Hala da ben onunla ilgili iyi şeyler düşünürüm.

***Görsel olarak?**

Görsel derken karakter oturma kalkma eğitim...

***Zahiren yani...**

Evet, yani, içinde olduğu durum zarafeti falan her şeyi beni çok etkilemişti. Çok kibar birisiydi hatta ben onu reddettiğimde bile çok kibar bir dönüş yapmıştı yani. Ben çünkü çok etkilenirim zekâ ve zarafet beni çok etkiler bir erkekte. Onda o vardı. Bu kişiyle ilgili olarak o sözü bana söyleyince birdenbire kestirip attım. Olmayacak bu devam etmeyeceğim diye. Sonra dedim ki hızlı mı karar verdim falan. Bir de arkadaşımın da

arkadaşıydı, liseden, hani niye böyle oldu anlamadım ben aslında olurdunuz siz falan dedi. Çünkü o da neden böyle oldu anlam veremedim falan demiş. Sonra ama mesela o kararın bana verdirenin Allah olduğunu düşündüm. Çünkü çok gelgitleri olan bir insanmış, beni çok yıpratmış, bir de çok kötü bir süreçti benim için, kötü bir süreçten çıkmıştım. Sonra işte beni bekleyen başka kötü bir süreç varmış, üstü üste gelince her şey aslında ben onu kaldıramazmışım. Düşündüğümde, Allah kimseye kaldıramayacağı yükü yüklemeyi ayeti var ya, aslında Allah beni o yükten korumuş. Çünkü eğer ben onunla bir ilişkiye devam etseydim benim onu unutma sürem bir sene sürdü. Belki 10 sene sürecekti, katlanacaktı belki de. Sonra onunla ilgili bazı şeyler öğrendim ve duydum ki benim için yani ben onunla görüşseydim ve böyle şeyleri o zaman duysaydım ne olurdu. Yani korkunç bir şey olurdu benim için. Ya da işte o yaptıklarını bana yapsaydı yani kaldıramazdım. Onun istiharesini görmedim tam olarak süreçle ortaya çıktı. Uzun süre belki 10 gün bile yatmış olabilirim ama rüya hatırlamıyorum onda.

***O sözü söylemesi gerekiyordu belki de...**

Belki de... Zaten benim o görüşme esnasında hep bir sıkıntı vardı. Acaba bilmiyorum ki olur mu ki gibi bir gel git yaşıyordum. Ama o onu söyledi ve ben dedim ya biraz siyah beyaz benim için ya hep ya hiç. Dedim ki bu tam karar veremiyor mu oyun mu yapıyor beni mi ölçmeye çalışıyor böyle bir şeye soktu beni, böyle şeylere hiç gelemem yani. Normal ilişkilerimde de. Her şey net olacak bende. Netlik olmadığında devam ettirmem çok zor, zorlanırım ve kendimi de o sürece hiç sokmamaya çalışırım. Orada pat diye kestirip attım. Sonrasında dedim ki Allah bana aslına belki de o ettiğim duaların istiharelerin, o gün de çünkü çok dua etmişim görüşmeye gitmeden önce ve herhalde dedim Allah beni korudu. Ama şöyle de düşünüyorum. İstihare böyle Allah kulunu koruyor dua ettiğinde ama görmesi gereken şeyleri de gösteriyor o ıstırabı yaşadım çünkü yaşamam gerekiyordu çünkü o ıstırap da bana çok şey öğretti. Sonra duymam gerekiyordu tamamen kapanması için, hatta bunu bana arkadaşım çok uzun müddet söylememiş, 3-4 ay ben daha kötü olurum diye. Hâlbuki daha önce söylese daha azalacaktı şeyim. Ama belki onun da zamanlamasıyla ilgili olması gereken oydu diye düşünüyorum, her şey tam da olması gerektiği zamanda oldu ve ben Allah'a ettiğim duanın etkili olduğunu düşündüm, o istihare dualarının ya da zaman zaman ara

ara yaptığım duaların etkili olduğunu düşündüm. Çünkü hep kullandığım tek şey Allah'ım bu işi hayra çıkra şerden koru, şeri arzulamaktan beni koru, hep bunu söylediğim için, Allah da bir şekilde nasip ediyor diye düşünüyorum yani.

16. Allah'a atıf yaptınız konuşmanın başından itibaren. Allah tasavvurunuz nasıldır? Allah size göre hangi özelliklere sahiptir? Onunla olan ilişkinizi düşündüğünüzde Allah'ı nasıl algıyorsunuz?

Evet, Allah'ı seviyorum öncelikle onu söyleyeyim. Benim için böyle nasıl diyeyim daha çok Allah ile ilişkim benim sonsuz güvene dayanıyor. Hiç şüphesiz bir güven. Gerçekten kendimi bu konuda ikna ettiğimde, ben çünkü sıkıntı yaşıyorum böyle konularda ama o güven hissini Allah ile bağdaştırıp evet bu şekilde istediğimde başıma ne gelirse gelsin kötü olarak da algılasam da aslında o benim için hayır. Hayır bildiklerinizde şer, şer bildiklerinizde hayır. Bana şer gibi gelse de Allah beni bir şeyden koruyor böyle bakıyorum daha çok güven temelli. Bunu dışında müsamahakâr, ben böyle düşünüyorum. Çok çok müsamahakâr, affedici ama çok müsamahakâr. Ama bazı kilit noktalar var eğer onlara dokunursak da rahmetini sonsuz keser, böyle. Hani belki kalbin mühürlenmesi dünyada, helak gibi bir şey bir nevi. Ya da ahirete bırakması hesabı, dünyada kendi başına bırakması. Bu da artık o sınırı aşan kişi için var. Onun dışında Allah ile münasebetin Allah'a pişmanlığın daima varsa Allah sana mutlaka o kurtuluş kapısını açacak, böyle bakarım.

***Ümit tarafınız ağır mı basar?**

Evet, ama korkarım da çok. Yani şöyle, cehennem korkusu. Allah'ın mesela beni sevmemesi beni korkutur. Zaten sevmediği için cehenneme atar. Sevmediği için derken benim davranışlarım sebebiyle beni sevmez ve sonuç olarak da cehennem giderim. Cehennemle ilgili ayetleri okuduğumda mesela ben çok ürkerim, Allah kelamı ya da bir de. Hani Allah'ın kelamıyla duymak daha ürkütücü gelir, çünkü o söylüyordur yani. Hiçbir şekilde üzerine yorum yapamam, onu yok ya aslında o şöyle demek istemiştir diyemem. Hadis gibi inkar edemez, öyle bir hadis yoktur gibi diyemem. Ayet Allah'ın sözü bu kadar ve o cehennemle ilgili de bazı şeyler söylüyor ama genellikle olayı hep affa getiriyor. Ne kadar cehennemi de anlatsa sonuç olarak hep affedeceğim bakın gibi hani bir annenin belki çocuğuna gösterdiği şey gibi

tolerans gibi, Allah da kullarına gösteriyor. Tabii ki yakalayabilene inşallah biz de yakalarız, böyle düşünüyorum. Allah ile ilgili düşüncem bu.

Sürekli şunu yaparım, öfkeliysem mesela çok öfkeliyim, öfkeyle hareket ettiğimde genellikle kırıcı olurum, öfkemi kontrol etmediğimde. Öfkeliydimde hep böyle bir ya sabır çekerim, Allah derim bir şekilde aklıma getirmeye çalışırım çünkü sonuçta o yaptığının hesabını Allah'a vereceğim, böyle düşünürüm. Peki, ben burada bu davranışı geliştirirsem bu Allah'ın hoşuna gider mi diye düşünürüm. Eğer gitmeyeceğini düşünüyorsam yapmam. Ne kadar yapmak istesem de kendimi engellemeye çalışırım. Hiç mi yapmam? Yaptığım da olur.

***Yaptıysanız da affediciliğine mi inanıyorsunuz?**

Öyle değil, korkarım, çok korkarım. Çünkü yaptım Allah'ım inşallah affedersin, çünkü sonrasında o bende şey olur. Ben ne yaptım ya falan gibi. Korkarım, İnşallah affeder. Asla şöyle değil; asla. Affetmeyebilir de Allah beni, inşallah affeder, öyle. Rahmeti geniş ama illa beni affedeceği anlamına gelmez diye düşünürüm. İnsanlar yapıyoruz hata, günah işliyoruz, ne bileyim Allah'ın istemediği şeyleri de yapabiliyoruz, affeder affetmez artık ahirette göreceğiz. İnşallah affeder.

17. İstihare yaptıktan sonra Allah ile ilgili düşünceleriniz değişti mi? Değiştiğini hissediyor musunuz? (Sonuç olumlu veya olumsuz çıktığında.)

Allah ile ilgili, şunu hissediyorum, ona olan sevgimin çok yoğunluğu nasıl taşıyabilirim ben bunu, o kadar şükretmek kendimi duvardan duvara vurmak. Çünkü beni korumuş yani çok ultra bir şey. Çok kuvvetlendiriyor o tasavvuru. Allah'a inancım ya da sevgim değil, o sevginin gücü ortaya çıkabiliyor diyebilirim. Allah beni dikkate almış, kale almış beni diye düşünüp mutlu oluyorum. İlişki de tabii güçleniyor haliyle.

***Eklemek istediğiniz bir şey olur mu?**

Ben burada tabii duayı kendimde yine de eksiklik olarak görüyorum onu ekleyebilirim. Güçlendiriyor ilişkiyi ama belki de daha çok dua edebilsek belki de Allah ile münasebeti daha kuvvetlendirsek belki de bu bizim normal Allah'ın emir ve

yasaklarına ibadetler noktasında, öngördüğü ahlaki ilkeler noktasında belki de bizim için yaşamı daha kolay kılacak ama kendi adıma duayı eksik tuttuğum için böyle gelgitler yaşadığımı biliyorum, bu kadar.

